

262892

JK

KOMÁROMI JÁNOS
MUNKÁI

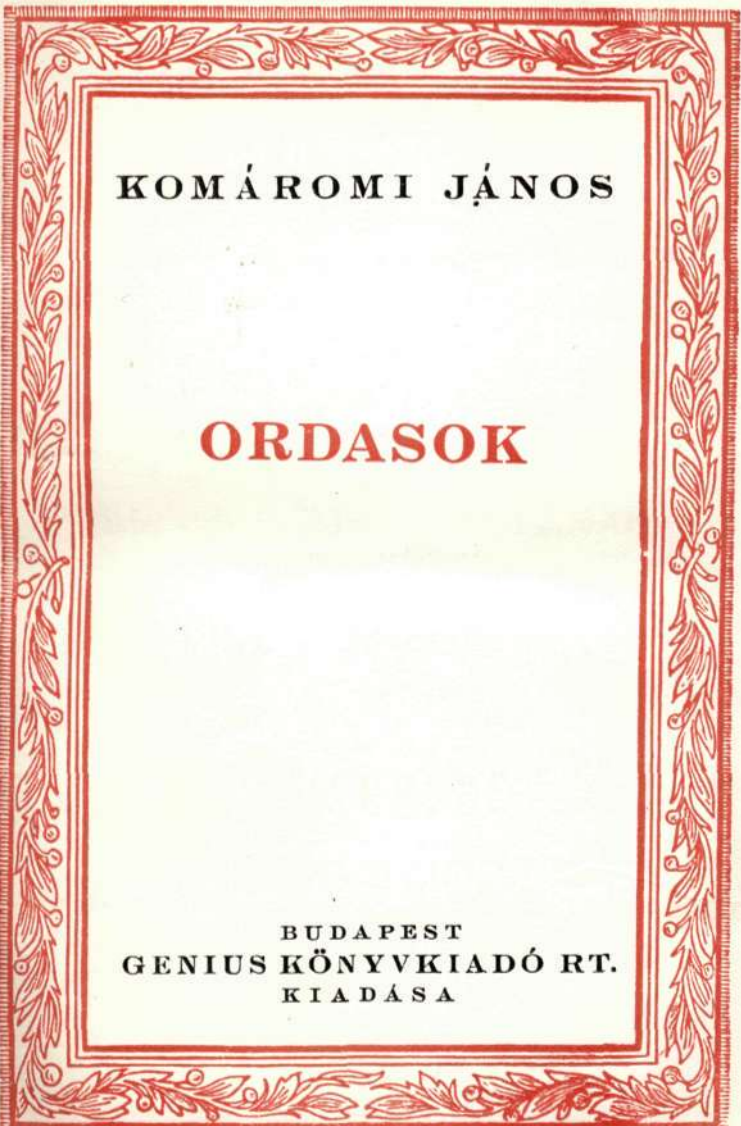
GYŰJTEMÉNYES KIADÁS
1933

KOMÁROMI JÁNOS
MUNKÁI
GYŰJTEMÉNYES KIADÁS

XVII.
ORDASOK

BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA

KOMÁROMI JÁNOS

ORDASOK

BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA

Copyright by Genius, Budapest.

262892

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
N	Művelődésközpont
1054 67	1848 SZ.

35968. — Kunossy Rt., Budapest.

jákfai vitéz GÖMBÖS GYULÁNAK,
a magyar kard miniszterének

AMERICAN COLLEGE OF
PHYSICIAN ASSISTANTS

*»Magyar vitézeknek dicsőséggel
földbe-temetett csontjai és azok
nagy lelkeinek umbrái... nem hagy-
nak nékem aludnom.«*

Zrinyi.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Nővérkégyelő
105 év ..... SZ.

I.

Erdély felől megindultak a fölkelők.

Még nem lehettek itt, mert senki nem látta őket a mai napig, de szörnyü hírük megelőzte jöttüket... Senki bizonyosat nem tudott s azok a nyomorult emberek, kiket a németek dúlásai után is életben tartott meg az Isten, rémület és reménykedés között lesték, mi lesz hát? Mert a Partiumtól a Szepességig végigsivított a hír, hogy Ecsed várán tuhról megindult Szepessy Pál s megöl mindenkit, aki csak egyszer is szóba állt a némettel... Hóhérkardja volt Szepessy Pálnak, amellyel csak két marokra lehetett dolgozni.

De nem jött egyedül!

Mert vele közeledett a felsőtiszai sikságnak a nagypipáju és kevésdohányu Szuhay Mátyás, ott jött — nagy búját hordozva a vállain — Kende Gábor, aki keserü hónapokkal előbb hagyta el ungi udvarházát, Erdély havasai felé futván az árva fejével. Most aztán visszafelé fordította lova fejét, hogy leszámoljon mindenkivel; ott kellett lennie a hadak közt a daliás hadadi Wesselényi Pálnak s ugy volt, hogy lóra vetette magár immár a félig-gyerek Thököli is, aki apjának halálos-ágya mellől, az árvai várból menekült el harmad- vagy negyedéve öszön, hogy legalább a puszta élete maradhasson meg, miközben minden bokrot átkutattak utána a csá-

szári kopók... És jött-jött a Partium felől nagybátyja is, a baljós csillagzatu Petróczy István, oldalán Ubrisival, a nevezetes bujdosóval.

De jöttek mások is!

Napijárföldekre megelőzte vad hire Pika Gáspárt, a reménytelen földönfutót, akinek útját, amerre elvonult egyszer, felkarózott németek jelezték, amint kilógó nyelvvel s oldalnyaklott fejjel száradtak a napon... És sokan tudták holtbizonyosan, hogy a fölkelők sorai között prédikátorok járnak a mezőt s menydörögve úszítanak a császár és lancknehtjei ellen... Rebesgették egyesek, hogy a keserü-száju hadak oldalában tör előre a tatár khán is gyujtogató lovasaival s rémület szállt meg mindenkit, aki nevét hallotta egyszer a khánnak.

Mások is voltak azonban, akik torkukban fojtogató méreggel nyomultak elő Erdély bérci közül... Messze tájakon beszéltek, hogy táborjárásakor ott emelgeti sulyos kardját a részeges Majos Ferenc, aki ellen — ifjabb éveinek dacára is — pátenst adott ki a kassai generális, hogy ott, ahol érik, teperjék le s törjék kerékbe avagy süssék meg elevenen... És ijesztő táboridalban szállt-szállt a hire egy bizonyos Tyukodinak, akivel ellentétben a szája járt csupán Kuczug Balázsnak, ő maga azonban messze elkerülte a csatahelyeket. Amde csaták végeztével ő is megjelent a legények között és hányta magát, miközben az ellenség vérével keverte be homlokát és kezeit. Hát ezért nem hitt senki Kuczug Balázsnak, ahelyett a hasát rengette mindenki nevében, aki említeni hallotta egyszer Kuczug Balázst.

Erdély felől megindultak hát a bujdosók.

S a Partiumtól a Szepességig végigsivított a hír, hogy a hadak között ott búsul a lengőbajszu Szepessy Pál s gyakran dörög a sza-

kállába. Kinzó búja amiatt való volt, mert nem tudta még, mimódon öljön meg mindenkit: németet, dán és vallont, császári hiten lévő vékonynyaku pápistát s idegenekkel cimboráló magyart... S a hét tiszai vármegyében fakó lett az arcszine minden léleknek, aki meghallotta egyszer, hogy közeledik Szepessy Pál. Mert érezték, hogy rakásragyilkol mindenkit a lobogó-indulatu öreg...

...Ezen az alkonyaton a riasztó mendedondákra többen jöttek össze az ungi berkek közül a Kende-házban. Messze járt még Kende Gábor, a gazda, de nem sokáig már. Mert őt is hozta hazafelé Szepessy Pál.

Huszan-huszonöten lehettek együtt a nagy ebédlőben, akiket együvé vertek össze a hajmeresztő hírek.

Voltak a csoportban hajlotthátu, köhögős nemes urak, akik nem tudták, örüljenek avagy reszkessenek-e a fejvesztett kapkodásban? De azért felöltötték mégegyszer — s talán utoljára — molyette mentéiket s felkötötték a csorba kardokat. A magos-támláju székekben fehérhaju nemzetes asszonyok ültek, ölükbe-bocsátott kézzel és csak néztek maguk elé... Voltak ott rebbentszemü ifju leányasszonyok, akik édes merengéssel gondoltak reá, hogy Szepessy Pállal talán megtérnek az urfiak is, akik lóraültek esztendőkkel előbb, mikor a bakó elcsapta fejét Nádasdynak, a nagyerejü Zrinyi Péternek, az ifju Frangepánnak és a szegény Bónisnak... Az ifju leányzók azóta is sóhajtozva lestek ki a kertek kerítései mögül, hogy Havasalfölde vagy Moldova felől mikor érkeznek meg lóháton a nemes urfiak, hogy nyeregbekapják és magukkal vigyék őket, mint hitese mátkájukat.

A nagyterem közepén lehajtott fejfel állt ott a fiatal Keczer Gábor, aki megjárván néhány

nagyhirű univerzitást a külföldi országokban, előbb Erdélyhonba ment rokon látogatóba s onnét a legszerencsétlenebb időpontban indult meg hazafelé. Vagy másfélórával előbb toppant be váratlanul a Kende-házba, hogy menedéket keressen az elkövetkező sűrű éjszakára.

De nem egyedül érkezett!

Mert egy husz év körüli takaros leányzót hozott magával kézenfogva. Ahogy a ház asszonya, a rokon Kende Gáborné elé állt volna, megcsókolta a kezét s annyit mondott szomoruan, mialatt elővezette a leányt:

— A mátkám...

A nagyasszony homlokon csókolta a tudományokat végzett fiatalembert s utána magához ölelte a remegő leányt:

— Mi a neved, fiam?

— Ujhelyi Erzsébetnek hívnak, asszonynéném — sóhajtott el nevét a leány.

A nagyasszony pillanatra kitekintett az ólomkarikás ablakon s csaknem felzokogott:

— Gyermekeim, az Isten legyen irgalmas mindnyájunknak erre az éjszakára!

Azontul nem szólt többet. De ijedt szeme nem sok jót árult el.

Most tehát lehorgasztott fejjel állt ott Keczer Gábor s alig féllépést mögötte a leány, mintha védelmet keresett volna vőlegényétől eltakarva. Nyugtalanitón hatott a szépsége. Mária-arca volt nedvesen csillogó éjfekete szemekkel, bársonyos szempillákkal.

Odakint alkonyatra állt: idebent zaklatott lélekkel várakozott mindenki. Mert komisz hírek előzték meg a közeledő Szepessy Pált.

A hajlotthátu s köhécselgető öregek kardjuk markolatát szorítva leskelődtek az elősiető homály elé, mely fölött tulvilági ragyogásban vágódtak fel a lebukó nap küllői. A nemzetes

asszonyok ölükbecsüngő, erőtlen karral meredtek maguk elé, miközben a gyenge hajadonok hátrább szorongtak. Mert nem sejtették, mi történhetik mindnyájukkal a következő pillanatban?

Odakint sehol egy hang, egy kiáltás: holott volt a kipusztított tájék.

Hanem akkor — hirtelenül és megdöbben-tőn — egy riasztó alak bukkant föl az ajtóban...

Senki nem vette észre, mint merülhetett föl ily nesztelenül. Ott állt az ijesztő alak a félignyitott ajtóban s — a nap aranyszínű küllőivel a hátában — tulviláginak hatott.

Egyszerre hátrahököltek mind.

Az idegen alak állt-állt az ajtóban, mellén keresztberakott karokkal. Lyukas csalma fityeggett a fejubujára hátratoszitva, piszkos kötés vonult el a félszeme fölött, hanyag bajusza a szája sarkába lógott s gombostüszője mögé rövid dákos volt beszúrva. Két idegenszínű folt a szűk nadrágján, a térde fölött, lábán kitaposott, kunkorhegyü csizma s nehéz csillagos-sarkantyuk rozsdásodtak a csizmák sarkain. Lekötött szeme fölött vér ütött át a kötésen...

Ott állt kissé megbillent fejjel, kissé ferdére torzult, szomorú arccal. A Kende-ház vendégnépe néhány szünetig elrémülve nézett farkasszemet az ordas-bujdosóval. De akkor az éltes urak csoportjából váratlanul combjára csapott az ősz Deák Mihály s olyat hahotázott, hogy dobálni kezdte a nevetés:

— Kuczug Balázs!

S hátrahökölt, nevéttében kalimpálva a két karjával.

Erre a meglepő fölfedezésre mindenki fejezkapott egyetlen szempillantás alatt. A köhéscselgető nemes urak szélesre derültek s úgy kiáltoztak, nagy fenszóval:

— Kuczug Balázs, az ebadta! Kuczug Balázs, az ebadta!

Mások ellenben azt kiáltották:

— Az anyádat!

S olyan szívük szerint való hahotába kezdtek az ősz magyarok, hogy majd belefulladtak, mások a fejüket fogták vagy az oldalukat nyomogatták, hogy rosszul ne legyenek. A nemzetes asszonyok szájuk elé tartották a keszkenőiket, az ifju hajadonok pedig oly édesen kacagtak, hogy könny patakzott liliomarcaikon. S mialatt Keczer Gábor és elijedt mátkája tanácstalanul állt a nagy ebédő közepén, Deák Mihály másodszor is a combjára csapott le:

— Ó, te gézengúz csatakerülő!

Másodszor is kirobbant erre a harsogás, hogy megrázta az öreg házat. Mert mulhatott már másfélesztendeje, hogy szájról-szájra járt a dühödt tábori-dal, mely az egekig emelte egy bizonyos Tyukodi pajtás nevét, Kuczug Balászról ellenben gunnyal emlékezett meg, mint aki mindenben kacagtató ellentéte a legény Tyukodinak.

Kuczug Balázs pedig csak állt ott, állt. Szótlanul, keserítő búval.

És mialatt Munkács irányából gyanus hirtelenséggel rohantak előre az alkonyat beteg színei, a nap küllői is lezuhantak a firmamentumról. És akkor váratlanul abbamaradt a hahota is.

Szörnyü csend állt be.

Mert Kuczug Balázs állt az ajtóban keresztberakott karral s olyan elszánt képpel, hogy egyszerre ijedség csuklott végig valamennyiökön. És így szólt ekkor Kuczug Balázs, mintha sirból vánszorgott volna föl a hangja:

— Csatákból jöttem ide...

Abban a pillanatban mind-mind lebocsátot-

ták a fejüket. Megsejtették, hogy nincs menekülés többet!

Kuczug Balázs most felet lépett előre, miközben ballábán megcsörrent a csillagos-sarkantyú:

— Csatákból jöttem ide és csatákba megyek vissza ismét...

Itt óvatosan köszörült egyet a torkán Deák Mihály s csöndes szóval kérdezte:

— Kik jönnek Erdély felől?

Kuczug Balázs csaták füstjétől kormos képét meghordozta az egybegyülteken s annyit mondott szivbemarkoló hangon:

— Szepessy Pál és ordasai...

Erre még nagyobb csönd állt be.

Mert tudták abban a pillanatban, hogy Magyarország sorsáról van szó. S tudták, hogy Kuczug Balázs piszkos csatákból jött s hogy a szeme fölött veresedő kötésen nem az ellenség vére látszik. A saját vére látszik!

Riadt szünet után így beszélt az ajtóból felfeldörgő hangon, mintha szánalmas alakjában a megholt magyarok árnyai követeltek volna boszszuállást:

— Hol van Zrinyi Miklós, a kereszténység paizsa? Megölték a kursaneci sűrűben, mert császári bérencek puskázták le a Magyar Hektort... Hát most megfizetünk mindenkinek: Tokajtól Morváig német fejeket ültetünk karóba! Mindenüket elvette már a császár: haljon meg hát a császár is! Egytől-egyig beállunk pogány ebeknek: inkább Allah, mint a Wer da!

A Kende-kurián egybeverődött őszhaju vének, maguk elé görnyedő matrónák s ijedt hajadonok rémüldözve kiáltottak föl:

— Pogány ebeknek álltok be?

— Pogány ebeknek! — kiáltott vissza véresen Kuczug Balázs. — Nem lehet ezt nézni to-

vább, Istenünk: elveszik a protestánsok templomait s a prédikátorokat hátrakötött kezükkel, röhögve terelik maguk előtt a vallon zsoldosok, miként a barmokat! Ezért felelni kell sokaknak! Ismeretlen bajban kellett kimulnia Vitztnyedy Istvánnak, a jeles luteránus prókátornak és nagy honfinak, akit úgy kedvelt Zrinyi Miklós! Nincs már köztünk más, csak földönfutó s ezért számolni fogunk még Szelepcsényi primással, e veszett tóttal, az Isten irgalmazzon esendő lelkének!

Egy mélyet fujt Kuczug Balázs s akkor még nagyobb indulatban tört ki a dühe:

— Megcsalt a francuz, megcsalt a polyák, megcsalt a muszka: csak Istenben lehet bizodalunk, meg a kardunkban! De jön már Szepessy Pál s velejön a kopasz Szuhay Mátyás! És velejönnek az összes ordasok: vannak huszezren is talán Tokaj, Ónod, Szendrő, Kassa szabadítására! Lovuk nyerge a lakásuk e bujdosóknak s parázsban hentergetnek meg minden büdös németet s német hussal etetik csupasz kardjaikat...

— Vivát Szepessy Pál! — kiáltott most lángragyulva a fiatal Keczer Gábor s levegőbe emelte a sapkáját, mialatt félig a háta mögé bujva remegett a mátkája. Mint a virágszál.

Kuczug Balázs még egyre úgy állt az ajtóban, összefont karokkal s düh és keserűség csatázott ferde s csaták kormaitól füstös ábrázatján. Tovább fenyegetőzött, mintha nem is hallotta volna Keczer Gábor lelkes kiáltását. Mintha sírből dörgött volna fel a hangja:

— Wesselényi nádor sincs már köztünk, mert meghalt szánandó reménytelenségben! — Hiába irtunk össze ezer konc papirost a siralmainkkal, a német csak röhögött rajtunk... Hát jaj lesz nekik és jaj lesz mindenkinek, aki a magyarnak vesztére lopózott be országunkba! Szepessy Pál vén szakállával hiába rimánkodott

Apaffynak, e részegesnek, hogy csak ötezer fegyverest adjon... Hiába hordozta meg honfibútól ráncolt homlokát a Portán... Hát most megindultunk magunk! Jön Szepessy Pál s velejön Duló György meg Duló Gergely!... És ott van az átkozott hirü Tulok György kapitány is!

Hallgattak, hallgattak mind, csak Kuczug Balázs fujt. Mintha attól félt volna, hogy karikárátagult szemeiből egyszer-csak kiserkednek a könnyek. De akkor felvágott a hangja:

— Odalett mindenünk! Az elveszett végek helyébe nem épít uj várakat a császár s a sebeit mutogató szegénység véréből kisajtolt pénzen szukákat tart magának! He-e-e-ejh!

Itt lekapta lyukas csaláját s a hajába markolt. A hangja visitásba vezett:

— Ő hozza ránk a pogányságot, hogy kiirtson a föld színéről minden magyart! Német, dán és vallon lancknehtjei meggyalázzák anyáinkat, feleségeinket, hugainkat s pörére vetközte-tik az éhező szegénységet! De jön Szepessy Pál, velejönnek árva legényei és megölnék mindenkit a kardjaikkal! És kifordítják majd a bőrét Szepesényinek, ennek a pápistának! Bosszuért kiált Magyarország!

Jobbkezével váratlanul fejére lökte vissza a csalját, baljával meg rácsapott zörgő dákosára:

— Bosszut! Bosszut!... Világban bujdosik a pataki iskola kicsiny deákjaival... Hát süvegeink a turbánokkal fognak egyesülni inkább, de — Istenünkre! — repülni fognak a német kalapok! Bécs és Ujhely piacain hóhérbárd alatt mult ki a nagy Nádasdy, vezett ott Zrinyi Péter, a magyar Akhilles és mátkáját sem engedték átka-rolni egyszer még a fiatal Frangepánnak, nemzetsége utolsó sarjadékának! Bónis apánknak Pozsonyban esett porba a feje!... Hej, hogy esz a méreg mindnyájunkat!... Tizenegy apró gyer-

meke maradt a nagy Nádasdynak s halljátok meg emberek, hogy amikor négyéves fiacskáját grófnak szólitotta valaki, a fiucska sirdogálva mondta: »nem vagyok én gróf, csak egy szegény kis árva... « Hát ezekért az árvákért indulunk meg a németekre, e csepürágókra, akiket meg fogunk ölni! És Szuhay Mátyás ki fog herélni minden jezsuitát!... Hát ezért!... Anyáinknak, feleségeinknek, hugainknak szégyenéért, Nádasdy siró árváiért, népünk szabadulásáért, édesanyánkért: Magyarországéért! Halál a németre! Halál a császárra!

S elhallgatott Kuczug Balázs, mintha kifult volna belőle a szó. De ugyanakkor élelet kiáltott Keczer Gábor:

— Halál a császárra!

Rémitő csönd állt be... Odakint lebukott már az alkony, csak messze nyugat felől derengett még valami sárgás fény bizonytalanul. Ez a fény az ólomkarikás ablakokon át ráesett a Kendeház vendégnépének arcaira s ijesztő sárgán világolt tőle minden arc. Az öregek méginkább előredültek a felsőtestükkel, mialatt kardjaik markolatát fogták szorongva, a nemzetes asszonyok ültek-ültek a támlásszékekben, üvegszinre vált szemekkel, karjaik meg bénán csüngtek az ölükbe.... Csak a hajadonleányok kezdtek reménykedni. Mert földobogó szívvél hitték, hogy Szepessy Pál magávalhozza rég-lóraült vőlegényeiket is.

Akadozó lélekzettel hallgattak mind-mind. Akkor észrevétlenül megfordult kissé Keczer Gábor s így szólt félhangon a mátkájához, aki a háta mögött vonta meg magát:

— Hugocskám, hazaviszlek Eperjesre s ott hagylak atyáméknál. Magam kardot kötök s megyek a Szepessy Pál táborába...

— Isten vezérelje kedves bátyámat! —

mondta csöndes szóval Ujhelyi Erzsébet s csinos arcán és rebbent szemein látszott, hogy már-már el akar ájulni.

... A Kende-kuriában rég elzengett már a Kuczug Balázs veszett kiáltozása. Ahogy magukra ocsudtak volna valamennyien, megdöbbenve látták, hogy az átkötött félszemü fölkelő nem áll többé az ajtóban. Eltűnt, mintha a föld kapta volna be: lyukas csizmájával, a félszeme fölött vérző piszkos kötéssel, szűk nadrágjával, kurta dákosával s két csillagos-sarkantyujával a kunkor-orru csizmái sarkain. De senki senki nem látta, miként surranhatott ki az éjszakába.

Mert éjszaka volt már, de senki sem mozgott a helyéről. Mintha a rémület leszögezte volna a lábukat. Így álltak tanácstalanul, nyomorult félelemben sokáig. És az éjszakában ekkor, de messze valahol, mintha egy dal jajongott volna föl. Mintha töröksipon fujta volna valaki keserű szilajsággal. Ráismertek mind-mind a fölkelők táborig dalára s beleborzongtak. A hallgatag és láthatatlan csoportban fölsóhajtott valaki. Talán az ősz Deák Mihály:

— Isten, Isten, légy velünk!

Messzebb valahol ijesztően rikoltozott a zendülő dal... Az esseveszett magyar düh dala!

»Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!«

Ismerték már a dalt, mely tavaly őzön jajdult meg először a Partiumban. S akik hallották, halkulni kezdett a szívük verése.

Soha még egy ilyen gyűlölködő katonaéneket!

Elpanaszolta e dal a szegénylegény bűjét, akinek vére két-három napifilléért az egy haza oltalmában ömlik el, mialatt a pogány eb meg a német eb szorongatja kétfelől is, halálos öle-

léssel... De legtöbb bajt mégis az istentelen német idéz elő szegény nemzetünkben, akinek dulásaihoz képest nem számít sem töröknek, sem tatárnak öldöklése... Iszonyatos dal volt ez császári füleknél! Megfenyegette a magyar urakat, hogy a plundrás némettel cimborálnak s rossz vége lesz ezért valamennyiöknek... Mert senki ne higgyen a kurvafi németnek! Ha szorul a nadrágja, mindent ígéret, de hinni nem szabad neki, mert álnok fattyu e nemzetség minden tagja, aki nem segítségül jött közénk, hanem országunk pusztításának végette... Vágd tehát, a labancot! E pogánynál pogányabb kutya ölni jött csak országunkba, vágd tehát még azt a magyart is, aki szóbaállt egyszer e becstelen néppel!... Szörnyű dal volt a Tyukodi pajtás tábori éneke!... Bort tölts a kupámba, bort a lelkemnek, reggelre pedig csapj rá a labancok táborhelyére s ne legyen könnyörület és irgalom a szivedben!... Igyál, pajtás, de töltsd a puszkádat is és ha megzendülnek a harci kürtök, hegyeket emelj a németek dögtesteiből!... Rá a labancra karddal, fejszével, buzogánnyal s a másvilágra verni át minden veszettkutyt, akinek német a neve!

Soha ilyen könnyörtelen katonaéneket!

Messziről rikoltozott a töröksip s Tyukodi pajtás hírét verte szét az éjszakában. A Kenderkúria nagy ebédlőjében ott szorongtak még köhécselő öregurak, fáradt nagyasszonyok s elijedt fiatal leányzók. Akkor valamelyikük annyit sutogott a sötétben:

— Nagy éjszaka van...

De megint csak össze kellett borzonganiok. Mert a kuria ólomkarikás ablakaival szemközt, de távol, tűz tört fel az éjszakában. Valami kazal vagy magtáracsűr gyulhatott ki. Ijesztő vörösben

lobogtak a lángok, hogy megvacogott és félni kezdett, aki látta. Iszonyu tűz volt...

S ez a vörös fény messzire világított az éjszakába.

II.

Félnapja mehettek már a szekéren.

Keczer Gábor azóta, hogy jókor reggel elhagyták volna a Kende-portát, ahonnét esze nélkül futott szét minden vendég, alig szólt még néhánynapos mátkájához, a fiatal Ujhelyi Erzsébethez, aki a hátulsó ülésből szorongva nézgetett szét a kipusztított tájékon. S minden pillanatban össze-összerezcent. Hisz nem lehetett tudni, hogy az utszéli berekből csörgő fegyvereikkel nem ugranak-é a lovak elé züllött császári katonák, avagy nem toppannak-é eléjük a Szepessy Pál kóbor legényei? Mindkét esetben beláthatatlan következményei lehettek volna egy ilyen találkozásnak.

Mert garázda harcosokkal volt tele a vidék.

Keczer Gábor nyugtalankodva ült a lány mellett s zaklatott gondolataival volt elfoglalva.

A hajnali órákban, amikor Ujhelyi Erzsébet mélyen alhatott még, az üres nagy ebédlőben Kende Gáborné, a ház nagyasszonya találkozott a fiatal Keczer Gáborral s olyan dolgokat tárt föl előtte, amelyek döbbenettel töltötték el a külföldi hazafelé igyekvő ifjút. A nagyasszony, akit atyafiúi kötelékek fűztek az eperjesi Keczerrekhez, felindultan kérdezte ezen a hajnali találkozón Keczer Gábort, mint tehette gyűrűs mátkájává az ismeretlen leányzót, amikor Eperjesen úgy döntött már édesatyja, a puritán életű Keczer András és az öreg Rauscher, szintén eperjesi patricius, hogy növekvő leánya, a Rau-

scher-család szemefénye és Keczer Gábor egy-pár lesznek.

Keczer Gábor olyan szemmel nézett a nagyasszonyra, mintha sulyos álomból próbált volna fölrévidülni:

— Hány esztendő lehet az Edit leányzó?

— Tizenhetedikbe jár — mondta eltűnődve a nagyasszony. — Tavaly nyáron magam is láttam: a legékesebb hajadon egész Eperjes városában. Urfiak egymással vetélkedve versengenek egy mosolyáért...

Keczer Gábor szerencsétlennék, csaknem nyomorultnak érezte magát. Alig volt ereje hozzá, hogy megkérdezze:

— És hol tartózkodik most Edit kisasszony, édes néném?

— A budai apácáknál tanul, utolsó esztendőjében. Ősz elejére Eperjesen lesz ő is, husvétra pedig főköttö alá kerül. Gábor fiam, te leszel az, aki be fogod kötni a fejét. Mert így végzett már efelől a két családapa. Hát mi lesz most, Gábor fiam?

Keczer Gábor két tenyerébe fogta a fejét s úgy mondta, csöndes szóval:

— Nem tudom, édes néném...

Hajlítható fiatalember volt még ekkor Keczer Gábor, aki legutóbb esztendőket töltött külországi univerzitásokon, mialatt egyszer sem járt odahaza. És Magyarországra indulván végül, Erdély bérceinek vette útját, hogy meglátogassa az ottani szász rokoncsaládokat, mert errenézve már így egyezett meg levélváltás révén az édesatyjával. Brassó városában botlott össze végül ezzel a szépséges hajadonnal...

— Aztán ki fia lenne? — tekintett rá összehuzott szemmel a nagyasszony.

Keczer Gábor tünődözve beszélt ekkor. Elmondta, hogy kéthetes mátkája Sátor-Alja-Uj-

hely városába való, szüleit a németek ölték le, mire a leány Erdély felé vette utját egyesegyedül, hogy az odaszármazott rokonmaradékoknál próbáljon oltalmat keresni. De mielőtt még elérhetett volna az atyafiak házához, Keczer Gábor olthatatlan lángra gyulladt a leány iránt és most vitte-vitte hazafelé.

— Cselekedni kellene itten, — szólt szigorubbra válva a nagyasszony. — A leányt nem viheted magaddal Eperjesre...

— Már pedig hazaviszem! — vágott vissza szemrezenés nélkül Keczer Gábor. — Nem taszíthatom szerencsétlenségbe!

A nagyasszony éppoly határozottan mondta rá:

— Am lásd a végét, fiam... Egyet azonban ne felejts el: nem tetszik nekem ennek a takaros hajadonnak szemenezése!

És úgy váltak el egymástól — nagyasszony és unokaöccse — nyughatatlanságban. Egyikük sem sejtette, mi van elrejtve a jövő méhében...

...Azóta is szekereztek ketten. Keczer Gábor hallgatott, a leány összehúzódva ült mellette a hátsó ülésben. És nem volt egyetlen kérdése a vőlegényéhez: mintha megérezte volna, hogy nagy veszedelmek előtt áll. Am úgy tett mégis, mintha nem gondolna semmivel.

Szörnyü vidéken haladtak át. Olyan volt a csend, hogy a kerekek zörgésén is tul szakadatlanul hallották a sziveik dobogását.

Köröskörül másvilági volt a hallgatás. Ember nem dolgozott a felburjánzott mezőkön, a gaz között itt is, ott is mintha emberi tetem vagy állati dög száradt volna a fényes napban. Mert szakadatlanul villódtak a nyárvégi fények s felhő nem látszott semerre. Előttük, kissé északnak, nagy hegyek vonultak el a láthatáron: tudta Keczer Gábor, hogy azok megett van valahol Kassa városa s onnét jó hajtás még Eperjes...

Falvakon hajtottak át, de élő lelket alig láttak... Gyerekek nem játszottak az ucca porában, a kéményeken nem szállt fölfelé a füst. Kéménye is alig volt minden ötödik háznak, mert a legtöbb épület leégett, fal-aljáig avagy hamu alatt hevert mindenestül. Néha-néha, de igen elvétve, mintha egy tagjaiban végleg elaszott jobbágy tekintett volna ki ijedten a nyitvafelejtett ajtón. De vissza is huzódott nyomban. Éhség és rettenet volt a tekintete...

Aztán egyéb tájak következtek. És ekkor történt, hogy kinos hallgatás után Ujhelyi Erzsébet mozdult meg először:

— Hol járunk, kedves bátyám?

— A Latorca felé közeledünk, kishugom, — nyugtatta meg Keczer Gábor s ugyanakkor a leány formás keze után nyult. S bänni kezdte, hogy reggel óta alig szölt valamit a védelemreszorult teremtéshez.

S mosolyt erőltetve magára, szeme közé nézett kedves mátkájának. Mert eszébejutottak ismét nénjének, Kende Gáborné nemzetes asszony-nak hajnali szavai, aki minden kendözés nélkül megmondta neki, hogy nem sok bizalma van a leány szemenezése iránt. De ahogy most szembenézett Ujhelyi Erzsébettel, a leány bátran állta a tekintetét. Mély és ártatlan volt az a két szem, akár a tapasztalatlan gyermeké.

Keczer Gábor megnyugtatta magamagát. S föltette előre, hogy harcolni fog a leányért, még kemény apjával szemben is. Utolsó lehelletig.

Igaz, egyéb is megfordult benne azonközben. Képzeletben maga elé varázsolta Rauscher Edit felhös szemét s elandalodott maga elé. Gyermekkori pajtása volt a kis Edit: alig öt évvel fiatalabb nála. Esztendök óta nem látta s most annyit hallott róla mindössze, hogy az eperjesi polgár-urfiak esengenek szeme-pillan-

tásáért... Elhesegette magától különös gondolatait, mert attól félt, hogy meg talál bomlani az agya.

Sok-sok részvétellel hajolt a menyasszonyához:

— Nem vagy fáradt, kishugom?

— Köszönöm, kedves bátyám — mosolygott reá zavartan a leány —, birom az utat. Tartok tőle csupán, milyen lesz majd a fogadtatás Eperjesen?

Keczer Gábor nem felelt. Mert a mátkája odavetett megjegyzésén újból kavarni kezdtek a gondolatai.

Akkor már vad erdőségben mélyedt el a bizonytalan út; a szekér csak lépést nyikorgott a rossz uton. Égigoromló koronájú nyárfák figyeltek az enyhe csöndben, tölgyfák terebélyesedtek néhol s ezek között a szálfák között kusza növények utvesztő hálózata égett a közeledő ősznek színeiben. Később tocsogók jöttek, széleiken száz-szinű virágokkal... A Latorca és a Labore kiöntései közt igyekeztek előre, de a lovacskák alig vonszolták már a szekeret. Itt történt először, hogy a szótlanul gubbasztó kocsis hátrafordult félig, ostorhegyével meg a lovak fején tundra mutatott:

— Itt a víz, Gábor urfi!

S valóban, a fák törzsei közül felcsillant váratlanul a Latorca, melynek hátán nyárvégi fények kergetőztek... Bús lassúsággal mendegél a Latorca, mintha halálosan elfáradt volna a vágatásban, melyet az ország határhegyeiből tett meg idáig... Ezen a részen széles kanyarja volt a víznek s az innenső parton megpillantották szerencsére a kompot. Korhadásnak indult jószág volt immár, mintha esztendőök óta senki sem ment volna át rajta a folyó hátán.

A parton megálltak. Élőlény nem látszott

semerre, a révész kalyibájának semmi nyoma sehol. Keczer Gábor odaszólt a kocsişnak:

— Nézzen csak körül, öreg!

Amde az öreg nem sietett tulságosan a körülnézéssel, mindössze felállt az ülésben, két markával tölesért homoritott a szája elé s elnyujtva kiáltott, ahogy csak fért a torkán:

— Hé-é-é, ré-é-é-vé-é-é-ész!

Szállt-szállt a kiáltás, fölfelé a vizen s a távolabbi kanyar partjáról hosszan jött a visszhang:

— ...é-é-ész!

Vártak egyideig, de mert senkisémet jelentkezett, másodszer is ordított az öreg:

— Hé-é-é, ré-é-é-vé-é-é-ész! Az anyádat...!

De a végét már lefojtott hangon mondta. Inkább ugy magának.

Nehány szünettel rá zörgés hallatszott a bokrok mögül s pillanattal később kibukkant a révész. Fehérhaju, vén ember volt, totyogva iparkodott a szekér irányába s a félszeme hiányzott.

Aztán, ahogy odaért volna, tisztességtudón állt meg a szekér előtt s ősz fejét az urfira emelte.

Keczer Gábor részvétellel nézett a riadt emberre:

— Hát a révészkunyhó hová lett, öreg?

— Amoda beljebb vittem, — szólt rekedt hangján a félszemü révész. — Merthogy azelőtt itt állt a hidas irányába, de tavaly eccer vízbehajintottak a német katonák, hát bellebb kötöttem. És ha hinnak, először kinézek a fák között, kik járnak errefele? Csak a németektül tartok, uram...

Keczer Gábor így szólt hozzá ekkor, mialatt mátkája szemében mély sajnálat tükrözött:

— Hát a félszeme hol vészett el?

— A félszemem, uram? — kérdezte vissza

az ősz ember. — Még az idősebb Rákóczi György urunk csatáin hattam oda, mikor a németet kurgattuk magunk előtt...

Nézték az öreget, nézték, amint félszemével visszanezített rájuk. De mert szemben volt a nappal, szünetlenül pillogott s aközben könnytől volt nedves az az egy szeme.

— Hát idegenek járnak-é erre mostanában? — faggatózott tovább Keczer Gábor.

A vén ember eltöprengett:

— Erre, uram? Hónapba egy-két ember. De hát ki is gyönne? Tán mán nincsenek is magyarok Magyarországba. Igen magamba vagyok esztendőök óta, uram...

Óvatosan a kompra ereszkedett alá a szekér. S akkor megindultak át a folyón.

Elég széles víz a Latorca vize s erdőkben kanyarog ezen a tájon... Vagyis hogy egyetlen erdő volt ez: a Nagyerdő, mely az ungi részekből belenyult mélyen Zemplénbe, az imregi hegyig, ahol végleg összeölelkezvén az öt folyó, ebből az ölelkezésből a Bodrog születik meg. Állítólag hét mérföld hosszúságu volt ekkor még a rosszhirű rengeteg s az idősebbik Rákóczi György alatt kétszázharmincnál több konda táborozott még benne. Fenelegények lehettek a kondások, mert csupasz hassal járták a vadont téli fergetegek idején is, ha meg összekeveredtek valamin, pörgő balaskákat dobáltak egymásra, amelyek fel-felvillantak a napban... Dehát ez régebben volt még: azóta a kóbor császáriak kivertek minden disznót a Nagyerdőből, maguk a kanászok pedig elhúzódtak lassankint az Ecsedi-lápon tutra s nagy volt a valószínűsége, hogy rideglegényekből a Szepessy Pál kardjára esküdtek fel ők is...

... Ment-ment a szekér. Keczer Gábor és ifju jegyese messze maguk megett hagyták már

a Latorcát s a távoli hegyek színe a hamvaskék-ből szürkés-zöldbe kezdett átmosódni, amint észrevétlenül közeledtek feléjük... De csak itt-ott merült föl előttük a távoli hegylánc vonulata, mert órák óta a Nagyerdő keskeny és elhagyott útján nyikorgott a szekerek... Szótlanzkodva gubbasztottak ismét a hátsó ülésben, mert idegfelesztő csönd feküdte meg a vidéket... Élő lélek nem jött sehol szembe, ami nem sok jót ígért... Egy-egy téresebb tisztáson túl valami falu bukkan ki félpillanatra, de csorba volt a félig leégett toronytető és füst nem szállt föl a falu egyetlen kéményéből. Tekergő gyökérzetű tölgyóriásokat láttak helyenkint s a fiatal leány ilyenkor szorongva simult a vőlegényéhez. Keczer Gábor, noha az ő nyugtalansága is fokozódott egyre, csillapítani igyekezett a leányt:

— Csöndesedj, kishugom. Meg foglak védeni minden baj ellenében.

Pedig ő maga is mind-sűrűbben riadozott már a szekérben.

Átkeltek aztán a szőke Ondaván, melynek két oldalán káka- és nádrengeteg süllyedezett az enyészeti csöndben. A víz balpartján az elhanyagolt messzeségig terpedt ez a káka- és nádrengeteg, a jobbparton azonban dombos rész következén, ott egyszerre végeszakadt a Nagyerdőnek is. Ebben az évszakban sekély vize volt az Ondavának, hogy látni lehetett fővényes ágyát s könnyűszerrel láboltak át rajta a lovak. Hasuk alját sem érte a víz.

Kissé balról, egy kéklő hegysoron túl, a sátoralaku ujhelyi csucsok néztek át a hervadásnak indult hegyláncon át. Még messzebből, de jobbfelől, egymásba torlódott magasabb hegyek következtek feléjük, hajnal óta már... Keczer Gábor elmagyarázta aközben szerelmes mátkájának, hogy a legmagasabbnak e hegyek közül Dargó

a neve, tele-van kóbor lappangókkal s amögött kell lennie valahol Kassa városának.

S részvétellel hajolt a leányhoz:

— Nem vagy fáradt még, kishugom?

— Ó, győzöm én az utat, — sóhajtott föl a leány, nehéz lélekzettel. — Attól félek csupán, milyen lesz majd a fogadtatás Eperjesen?

Keczer Gábor nem felelt. Mert azok után, amiket Kende Gáborné asszonyénjétől tudott meg a hajnali órákban, őt magát is sok kétség ejtette hatalmába, valahányszor a szigorú és kemény erkölcsű apjával való viszontlátásra gondolt.

Rég elhagyták az Ondavát, a Tót Kánaán nyugati részében zörgött már velük a szekér, (mert kaptatóra fogta a két ló), amikor Keczer Gábor annyit mondott a menyasszonyának:

— Csak Szilvásujfalut sikerüljön elérnünk estéig. Ott talán meghálhatunk családunk barátjánál, Ujfalussy András bátyánknál. Ha ugyan ki nem pörkölték még a házából...

A leálynak egyetlen szava nem volt reá. Hallgatott.

Es mialatt lefelé sietett a nap, a kassai hegyek meg egyre nyultak fölfelé, fokozódott a titkolt nyugtalanságuk. Mert egy-két olyan falun zörögtek át azalatt, ahol már embereket is láttak. De minden lélek csak az ablak vagy a házvége mögül mert kitekinteni reájuk, megrettent ábrázattal. Keczer Gábor megjegyezte ekkor, hogy közeledvén Kassa városa, hol a gonosz Spankau generális székel, hihető, hogy lakottabbak lesznek a falvak. Mert a zsoldosok inkább a hódoltság felé eső részekben vagy a Partium szegélyein dultak.

Legkülönösebb volt azonban, hogy ámbár Szepessy Pálék ijesztő hirtelenséggel töltötte el immár a félországot, sehol nem láttak egyet-

len császári katonát. Egyetlen valószerűsége maradt csupán a magyarázatnak: hogy a kassai német generális minden katonájával Tokaj alá szállhatott, onnan akarván szembemerészkedni Szepessy Pál gyujtogató legényeivel.

Am ez a föltevés is megdőlt hamarosan. Lát-szatra legalább.

Mert mikor közeljártak volna már az északnyugati hegyek lábához, váratlanul csaknem felkiáltott a külhoni iskolákat látogatott Keczer Gábor. Az uttól ugyanis nem messze kerek ligetes rozsdásodott s e ligetes szélén egy fölkelőt vettek észre.

Egyesegyedül állt ott.

Szabad szemmel is jól lehetett látni, hogy — noha a nyárvég enyhe melege lengett mindenfelé —, báránybőrből varrott toronysüveg volt fejébe nyomva a latornak s öles fringiájára támaszkodott a két markával, mely fringiának keresztvasa a hasa közepéig ért föl. Mahomet-alakja volt az istentelen lázadónak s Keczer Gábor, mialatt szemét le nem vette az ijesztő külsejü kurucról, felsuttogott magában:

— Bizonyára a részeges Majos Ferenc leselkedik ott a németre.

Mert Majos Ferencnek hire volt már ekkor a hét vármegyében. Tudta róla mindenki, aki nem látta is, hogy félöles lábszárai vannak, nagy talpaival pedig ha egyet rugott a legyilkolt dán és vallon zsoldosokon, puffant a hasuk. Ha erre a tájra is volt bátorság fölmerészkedni immár Majos Ferencben, a német alighanem Kassa városáig huzódott vissza, hogy ott menjen döntő ütközetbe az átkozott fölkelők ellen. Mert annyi esze Majos Ferencnek is volt, ámbár őmaga pofa-bagót nem adott volna az életéért, hogy nem veszi be magát Spankau és Kobb Farkas

katonáinak hátába. Hiszen ki volt adva a parancs, hogy ahol érik, ott nyuzzák meg elevenen!

Csaknem a hegyek alá ért már a szekér s a nap utolsó sugarai végigsuroltak a hátuk megett hagyott Tót Lapályon. Keczer Gábor egyszer visszanézett még s hűledező szívvvel látta ekkor, hogy a konok lázadó csak áll, csak áll a ligetes szélében, szörnyü fringiját szoritva a két markával s tekintete a messzeségben kalandoz. Mintha nagyon várna valakit onnanfelől. És míg ráestek a nap rézsut sugarai, elszánt alakja vörösre gyult ki a bucsuzkodó napözönben.

...Sűrű este burkolta be már a hegyitáját, amikor sikerült elvergődniök Szilvásujfalúig. Egy búsképü jobbágy igazította őket utba s így rövidszerrel behajtottak az Ujfalussy-kuria udvarába. A szekérszörgésre megjelent valaki a homályba-veszett ajtóban s barátságtalanul mordult fel:

— Kik vagytok?

Keczer Gábor a kedvetlen hangról ráismert a ház gazdájára s örömgregyulva szólt vissza:

— Keczer András fia Eperjesről, aki hazafelé igyekszik most a jegyesével. És ott, nemde, az én Ujfalussy András bátyám, holtig-hü barátja az én apámuramnak?

— Az vagyok — mordult vissza ugyanaz a hang, de már barátságosabban valamivel. — Várjatok, amig kihozom a mécesest!

S néhány pillanattal reá egy zömök ember közeledett a lovak irányába, gyengén imbolygó mécessel a kezében. Levertnek látszott a ház ura, bajusza kókadtan lógott alá s éppen krárogott egyet. Am ahogy meglátta és megismerte volna a fiatal Keczert, pillanatra mintha felhagyott volna kedvetlenségével s a kezét nyujtotta:

— Légy üdvözölve e magános házban, öcsém! Isten hozott, hugocskám!

— Hát bátyámuram egyedül van itten? —
csodálkozott el Keczer Gábor.

Az öreg rábólintott:

— Jól mondtad, öcsém.

S mindjárt ott, a szekér mellett álltában, elbeszélte, hogy a familiát (mármint hitvesét és leányát) még három nappal előbb szekerekre rakatta s — három hajdu kíséretében — a lengyel végek felé küldte, valamely távoli atyafiához. Ugy volt, hogy másnap reggel ő is utánokmegyen egy lovászemberével, de mindebből semmisen lesz már. Mert ma délben csak beállított hozzá a rossz hírű Majos Ferenc s úgy egyeztek meg, hogy másnap reggel elindul ugyan Ujfalussy András, de nem családja után, hanem kardot csatol övére s Szepessy Pál elé siet.

— Meg más dolog végett is jött Majos Ferenc...

De elharapta a szót Ujfalussy András. A leányra pillantott s szavát nem lehetett venni azontul.

...Nagy éjszaka volt már, amikor Keczer Gábor mátkája is pihenni tért a részére kijelölt szobába s ők ketten maradtak az ebédlőszobában. A mécses síri árnyékokat lengetett a falon.

A ház gazdája közelebbhajolt ekkor a fiatalemberhez:

— Mi a neve ennek a hajadonnak?

— Ujhelyi Erzsébet — válaszolta gyanutlanul Keczer Gábor.

Az öreg Ujfalussy hátrahökölt, nyitva maradt a szája, aztán úgy — nyitvafelejtett szájjal — felállt, hátrált egy lépést s alig tudta kitagolni:

— Dehiszen épp amiatt lopta be magát hozzám ma délután Majos Ferenc... A fölzendült bujdosók utasításából halálrakeresi Ujhelyi Erzsébetet, kinek a császári hadak közt Tábori Erzsók a neve...

S még halkabban suttozta:

— Öcsém, Keczer Gábor öcsém: Tábori Erzsók elvetemedett kéme Spankau generálisnak!

Itt már Keczer Gábor hőkölt hátra székeben s arcának színe holtsáppadra változott:

— Nem lehet az, bátyámuram...

De Ujfalussy András, az elhagyott ház ősz gazdája ezt már nem hallotta. Ahelyett a hajába markolt s felhörgött:

— Hej, a Pilátusát!

Csönd támadt, rémült csönd. És mialatt az öreg még mindig marokkal cibálta az üstökét, Keczer Gábor kétségbeesve nézett el maga körül:

— De honnan veszi mindezt, bátyámuram?

— Honnan? — ordított fel Ujfalussy. —

Onnan, hogy ma fényes délután lihegett be hozzám Majos Ferenc, öles fringiát huzott maga után a földön, úgy kereste Ujhelyi Erzsébetet, aki — a kardrakelt magyarok hátában — Erdélyig merészkedett alá s onnét siet most Kassa városába, hogy hirt vigyen Spankaunak...

Keczer Gábor megsemmisülten motyogta maga elé:

— Nem lehet az... Istenemre nem lehet...

— Hallgass, taknyos — üvöltött az öreg —, mert téged is széttaposlak!

Ezen az éjszakán iszonyu dolgokat kellett hallania Keczer Gábornak, amelyeket Majos Ferencről tudott meg futtában a vén Ujfalussy András. Azon-frissiben, a mai napon. Az egyik legelső eperjesi polgár fia hallgatott s ültében, baltenyerébe temette az arcát.

— Dehogy is ártatlan asszonyszemély a te mátkád, öcsém! — ordított tovább az öreg. — Fattyugyereke van egy bécsi magyar gróftól, a gyereket oszt zempléni rokonoknál hagyta vissza! Áspiskigyó ez, öcsém, így mondta Majos Ferenc énnékem, Majos Ferenc pedig nem állít valót-

lant! Akár most mindjárt mellédülhetsz az ágyba!... No, öcsém, szép asszonyt viszel te atyádnak házába!

Keczer Gábor tehetetlenül fogta a fejét s egyre azt ismételte:

— Hát most már mitévők legyünk?

— Mitévők legyünk? — kérdezte vissza a méregtől fuvó öreg. — Mint rabot visszük Szepessy Pál elé...

Keczer Gábor nem volt határozatlan többé. Felállt, szembefordult a vén Ujfalussy Andrással:

— Mig én élek, soha! Mégis a jegyesem volt...

S feldultan indult a leány hálójába felé.

Ugy találta, félig felöltözve. Két nagy szeme rémületre rebbent s az ágyban felkönyökölve várta végleg magzavart vőlegényét, aki nagy bánattal nézett vele farkasszemet. Sokáig-sokáig.

Akkor annyit szólt csöndesen:

— Miért tetted ezt velem, Erzsébet?

— Talán el akar hagyni? — sikoltott fel a leány. — Talán ki akar adni a gyujtogató parasztoknak?

Szomoruan válaszolt Keczer Gábor:

— Nem adlak ki, de menekülj! Mindjárt menekülj, mig be nem zörgetnek reánk a Majos Ferenc ordasai! Szerencsétlen leány, aki hazájának ügye ellen fordul...

— Hát elhagy? — sikoltott fel másodszor is a leány.

De itt már Keczer Gábort is elhagyta türelme s nagyot kiáltott:

— Szedje magát!

Alig félóra mulva ugyanazon a szekéren, amelyen jött, Kassa felé ment-ment tovább Ujhelyi Erzsébet ifju leányzó. Megszégyenítve, leverten. Am ahogy a falu felső végére ért volna vele a szekér, megfordult hátulsó ülésben s a csillag-

talán éjszakában az Ujfalussy-ház felé fenyegetett apró öklével:

— Megállj, Keczer Gábor!

Keczer Gábor másnap hajnal előtt Tokaj felé indult Ujfalussy Andrással. A Szepessy Pál ordasai közé.

III.

Erdély felől megindultak a fölkelők.

Az 1672-ik esztendő augusztus havának vége felé járt az idő s Szepessy Pál és a Partiumból kitört vezértársai Tokajtól Nyirbátor irányának táboroztak s éppen azon voltak, hogy áttörvén a tiszai gázlókon, megnyomják Spankau generálist és szemtelen martalócait, akik Kassa alól idáig merészkedtek ellenükbe.

Méreg fütötte a bujdosókat.

Azóta, hogy Nádasdyék feje porba esett alá s nem volt maradásuk saját hazájukban, Erdélybe vették utjokat, legfeljebb egy nyargalt szolgálatul... S hogy a családdal, meg a szegénységgel mi történt odahaza azóta, nem is sejtették.

Ebben az időben még egy utolsó adót vettek ki a sarkaiból kiforgatott országra: a fogyasztási adót. Egy akó bortól kilencven, egy akó sörtől hetven dénárt rendelt fizetni Lipót császár s az adók könyörtelen behajtásával a királyi kamarát bizta meg, melynek elnökévé Kollonicsot nevezte ki...

Méreg fütötte a bujdosókat. Mert soha még a háromfelé szabdalt Magyarország nem volt oly bitangson, mint ebben az esztendőben. S a Partium felől előtört bujdosók öklüket kezdték rázni a Kollonics nevére s megesküdték az egy Istenre, hogy ott, ahol érik, ki fogják herélni!

És a szörnyü adók miatt hiába irt a császárnak Széchenyi György, a megöszült kalocsai érsek: »nyelvem megakad, midőn szólok, kezem reszket, szemeim könnybelábbadnak, midőn e tárgyról irok, látván, hogy az adókból a bajoknak Iliásza fog háramolni szerencsétlen nemzetünkre...«

Nem hallgattak rá!

Azzal az ürüggyel, hogy a Wesselényi-összeesküvésben ludasok a protestáns papok is, irtóháborút kezdtek a prédikátorok ellen. E papok, miután mindenükből kiforgatták őket, tulnyomórészt úgy próbálták mentegezni meztelen életüket, hogy utnak kerekedtek az Erdélybe és Partiumba futott kálvinista és luteránus fölkelők után s feneketlen gyűlölettel vadították őket a császár, generálisai s a német, dán, morva és vallonzsoldosok ellen.

De kellett is azoknak lázítás!

És mialatt a Felvidéken iszonyu pörököt indítottak az elmenekült bujdosók ellen, Erdély nem mert nyíltan fellépni mellettük, mert nem engedte a Porta. A török pedig azért nem állt oda a fölzendült urak és parasztok mellé, mert egyelőre kötötte kezét a vasvári béke. Még nem akart háborút.

Atkozták is a fölkelők úgy Apaffyt, mint a nagyvezért, de ugyanakkor minden követ megmozgattak, hogy maguk felé fordítsák a szultán szívét. A vén Szepessy Pál, akinek két esztendő óta az embertelen gondok miatt olyan színüre vált a szakálla, mintha kilugozták volna, soha

nem szünt meg zaklatni a nagyvezért. Mert őt meg hazája sorsa búsitotta.

Végre úgy látszott, ütött az óra!

Az 1672-ik esztendő augusztus havának vége táján a bujdosóvezérek: névszerint: a kopasz Szuhay Mátyás, hadadi Wesselényi Pál, a növekvő Thököli Imre nagybátyja: Petröczy István, a savanyuszájú Ubrisi, ugyszintén Kende Gábor ungi bujdosó a kétségbeesésig hajszolva érezték, hogy nem lehet várniok tovább. Ugyanakkor valamenynyök közt a legeszélyesebb, a lengőszakállu Szepessy Pál, aki bosszut lihegett minden idegen ellen, kiadta a jelszót:

— Halál a császárra! Halál a császári generálisokra! Halál a császár zsoldosaira!

S legelől indult meg Szepessy Pál, utána hadilobogók alatt a többi vezér és vagy nyolcszáz könnyű lovas. S úgy látszott, ezuttal melljük-szegődik a szerencse. Mert Husszein aga is oldalukra állt valami ötszáz váradi kontyossal.

Aközben a Hajduságig értek el a fölkelők s fölverték az összes hajdukat. S a hajduk nem kérték magukat sokáig, hanem — üzetve a torkukban égő dühtől — seregestül álltak a Máriás-zászlók alá. Nem telt belé egész egy hónap s huszezernél több fölzendült magyar árasztotta el a mezöket s az őszi erdök széleit. S ugyanakkor nyers és szilaj erejével jajgatott fel a legszörnyűbb kuruc tábori dal, a Tyukodi pajtás éneke.

És Szepessy Pál, valahányszor meghordozta vénülő szemeit a táboron, szive mélyéből megindult s csaknem könny buggyant ki a szeméből. És olyankor sóhajtott egy búsat:

— Istenem-Uram, be sajnálom a plundrás németjeit!

Mert bizonyos volt, hogy ahol ezek bukkan-

nak föl egyszer, a puszta külsejükkal kétségbe fognak ejteni minden császári katonát.

Nyár legvégébe hágott az idő, a csillogó mezőkön pókhálók kezdtek lengeni s Tokajtól nem messze, a tiszai gázlok felé törekedve táboroztak Szepessy Pál és legényei... Szerte-áradva a térségen.

Hanem ez sereg volt aztán!

Ott lehetett látni magát hányva-vetve Pika Gáspárt, az árvai földönfutót, akinek nem volt egyéb szórakozása e földtekén, mintha Lipót császár zsoldosait dughatta karóba. Keszeg és csontos ember volt Pika Gáspár, kurta sörteszakáll övezte az állát, mely szakállnak felerésze tövigpörkölődött valahol. De azért vigan húzott egyet a kulacsból Pika Gáspár, mialatt hangosat kiáltott:

— Vesztére a németnek!

Kulacsát egy hórihorgas s még fiatalabb éveiben álló bujdosó kulacsával ütötte össze s ivott fenéig minden csepüevő idegen pusztulására. A horgas alak, akinek kiszakadt bélésü kacabáj volt átvetve a vállán, öles fringiót húzott maga után a földön. S hallván, hogy Pika Gáspár a német vesztére iszik áldomást, olyat röhögött, hogy mindenki fölkapta rá fejét a táborban. A részeges Majos Ferenc volt az a horgas vezér, akit Kobb Farkas császári generális pátensekkel köröztetett halálra két esztendő óta a sárosi, abauji, zempléni, ungi meg a beregi erdőkben.

A Tokajtól nem messze nyüzsgő táborban ott lehetett látni a két nevezetes alvezért, a Duló testvérpárt: Györgyöt és Gergelyt, amint embereiket vették sorba s biztatták valamenynyit a német ellen végbeviendő vérontásra... A tábor közepén akkor léptetett el lovával hadadi Wesselényi Pál, amint Teleki Mihály segít-

ségére volt indulóban és azok közül, akik megpillantották őt, sokan süvegeiket dobálták a levegőbe s vivátot kiáltottak a rokonszenves vezérre... A tér egy másik szegletében sokan lettek figyelmesek a vénülő Szuhay Mátyásra — amint nyergében ülve s nyergéből kihajolva némileg — a szőke és ráncoshomloku Kende Gábor fülébe mondott valamit. Kende Gábor összeropatotta állkapcsait, amiből gyanították többen, hogy alighanem fondorlatos terveket forgathat magában úgy a kopasz Szuhay, mint az ungi hazájába elvágó Kende...

Azalatt egy soványka fa alatt soványka s kissé bandzsal homloku kapitány télenkedett szótalanul s mélán összefonót két karral a mellén. Rangját a süvegéről alálengő három tolláról lehetett látni. Tulok György kapitány volt ez a veszett ember, akit átkozott hire előzött meg mindenfelé és ejtett rémületbe sokakat. Tulok György kapitánynak fenékbevégtől tülök csüngött a jobbján, felszijjazva. Tudta mindenki erről a tülökről (Tulok György nem rejtette véka alá szándékait!), hogy felfogja benne az első németnek vérért s abból a vérből fog inni aztán, vesztére a haza ellenségeinek.

Am ugyanakkor egy cölöplábu s dugótermetű, de azért merész tartású fiatal fickó közeledett a táborhely közepe felé. Délcegen lépett ki, süvegét meg hátratosította némileg. Hetykeség és dac ült a képén s amerre elhaladt, fel-felkiáltottak a csapatok:

— Tyukodi pajtás!... Tyukodi pajtás!...

Mások ellenben azt kiáltották:

— Az anyját neki!

Voltak, akik csalmáikat lengették feléje, miközben torkaik megharsantak:

— Te vagy a legény!

Tyukodi pajtás aprószeg-bajuszkája körül ki-

csi mosoly suhant el. Jól tudta, hogy mindenütt lelkesednek érte. Mert senki oly legénykedve nem tudott viselkedni a csatákban, mint ő. Nyalka hírét azért is kapta szárnyára a kurucok ijesztő tábori-éneke.

Tyukodi pajtás el sem tűnt még a táborhely tulsó oldalán nyüzsgő csapatok között, mikor az egyik félrébbső ponton nyers hahota robbant ki. Ordaskülsejü harcosok csapkodták ott a combjaikat, mások a füleiket verdesték, ismét mások a hasukat fogták:

— Micsoda hazug kutya, Teremtő-Urunk!

Az ordások félkaréja előtt Kuczug Balázs szótlanzkodott szerény búval. Csákóra-metszett lyukas csalma fityegett a fejebubjáról, piszkos kötés vonult el a félszeme fölött, hanyag bajuszkája a szája sarkába lógott s gombos tüszője mögé rövid és csupasz dákos volt betűzve. Szűk nadrágján két idegen folt, a térde fölött, lábán kunyorhegyü kitaposott csizma s berozsdált nehéz sarkantyuk zördültek meg a csizmái sarkán, ha egyet-egyet mozdult. Lekötött egyik szeme fölött vér ütött át a kötésen...

Kuczug Balázs csöndes szóval ismételte:

— Csatákból jöttem ide...

— Micsoda hazug alak! Micsoda lóditó! — harsogtak föl a harcosok s pillanatokkal rá velük-hahotázott vagy tizezer ember. Mert szájról-szájra adták egymásnak, hogy a táborba vetődött el ismét Kuczug Balázs, a szemtelen hencegő.

Kuczug Balázs csak állt eközben a táborhely közepén s lehorgasztotta a fejét. Mintha a bú terhe huzta volna lefelé. Ugy látszott, sulyos oka lehetett erre az elszótlanodásra.

Mert ezuttal alighanem igazat szólt a sokat gunyolt Kuczug.

Hiszen akinek szeme volt, láthatta az első pillantásra, hogy friss vér szivárgál a szegény

Kuczug Balázs nyakából, amelyet még bekötözni sem ért rá. Alighanem lompos császári gyalogosok csaphatták nyakszirten.

Mégsem hittek neki!

Tavaly egyszer, amikor valami csetepaté tört ki a bujdosók egy kóbor csapata és a nagyben-dőjü németek között, Kuczug Balázs állítólag nem keveredett bele az egymás csapkodásába, hanem a közeli boglyák mögé bujt volna meg a lovával. Olyan tanu, aki mindezt a szemébe merte volna mondani, mindmáig nem akadt egyetlen, mindazáltal menthetetlennek látszott a szerencsétlen Kuczug. Nevét fölkapta a dühtől-lihegő tábori dal s vitte-vitte mindenfelé a haza zugolyaiba.

Kuczug Balázs ott állt ezalatt a félkaréj előtt magatehetetlenül, nyomorultan. Nyakából még egyre szivárgált a vére, ez a vér bekeverte lyukas dolmánya bizonytalan színét. Látnivaló volt, hogy igazakat beszél a szegény Kuczug Balázs, miközben restelkedve motyogta maga elé:

— Csatákból jöttem ide...

— Hej, ebadta hazugja! — kiabálták összevissza s valamennyien hasukat fogták a röhögéstől.

Kuczug Balázs mély búval horgasztotta le erre a fejét másodszor is. De ugyanmit is tehetett volna egyebet az árva?

Mialatt pedig a tábor egyrésze viharosan harsogott az ügyefogyott Kuczugon, a Tisza felől nyugtalanító mozgás kezdett mutatkozni. Nagy porfelhő állt a Tisza tulsó felén, mintha sok-sok ezer német marsolt volna errefelé, miközben a hadak eleje talán az összes átkelőket és gázlókat megszállta már. Sőt félni lehetett, hogy egyes németek az innenső parton nyomulnak előre immáron. Bizonyára azzal az ingerült szándékkal, hogy halombagyilkolják Szepessy Pált és gyalázkodó ordasait.

Mint mikor a szél végigborzong a százados tölgyek koronáin s megmozdul reá az erdő, úgy mozdult meg a fölkelők tábora is a hirre, hogy közelednek a császáriak.

Spankau kassai generális ereszkedett alá ottan.

Lovasok nyargaltak onnanfelől a tábor irányába, csaknem a szélben úszva, mialatt repkedve csattogtak a lovak sörényei. Lovaik marján ültek ezek a hegyesfövegű lovasok, a lovaik nyaka fölé dülve és míg nagy zúgással nőttek és nagyobbodtak, már messziről azt kiáltozták mind:

— Gyön a német!... Gyön a német!...

A vészkiáltásra zörögni kezdett mind a husz-ezer harcos. Fölkelőgyalogok vállukra emelték a nehéz kanócospuskákat, nyeregbevetették magukat a lovasok és míg a Tisza fölött magasan állt a por, nagy kiáltások és fenyegetőzések közt megindultak.

Első csatájokba ereszkedtek a rongyosok.

Satnya lován, félig megpörkölt kurta szakállával legelől hajlongott a sovány és csontos Pika Gáspár s nyomban rikkantott egyet:

— Most oszt karózunk!

Mert dobogó szívvél reménykedett, hogy legalább hatvan darab bécsi zsoldost vonhat karóba még napszállatig. Utána rongyosai talpaltak a mezőn, egytől-egyig gyalogláb s széles talpaikkal csapkodtak a porban. Szállt a por s hetyke dalt kezdtek fujni az első csatájokba megindult rongyosok.

Jött utánok hadadi Wesselényi Pál, kényesen ülve meg fényesszörű sárga lovát s balöklét a csipejéhez feszítette elbizakodottságában. Mögötte tótok kavarták lábaikkal a port, akiknek átható szaga messziről érződött s ezért is nevezte el őket bakbüzüeknek a nagyemlékü Wes-

selényi. A tótok egyrésze lyukas bocskorban vágta a lépést, mely bocskort faháncsal szíj-
jasták össze, másrészüik rongyokba tekert lábbal
igyekezett a halál elé. S azalatt vontatottan s
mégis csintalankodva fujtak egy búskomoly harci-
éneket, amely oly leverőn hatott, hogy könny lo-
pakodott a szemébe, aki egyszer hallotta:

Za hurami, za lyeszami
Tancovala Marianka
Z huszarami...

(Akik hallották, sokan értették a magyarok
közül is:

Erdőn-hegyen tul, amottan
Marianka táncot jár a
Huszárokkal...)

A hegyek irányába nyomultak elő most,
ahová visszasóhajtoztak szünetlenül. Talán ezért
is volt annyi mélabú ebben a hazavágyakozó dal-
ban.

S jöttek oldalvást a Dulók: György és Ger-
gely s kapitányi három toll lengett alá a süve-
gükről... Hátrább Tulok György tört előre a
széles homlokával s mögötte a »Bocskay angya-
lai« következtek, a keserűszájú hajduk, akik lép-
ten-nyomon azt kiáltozták:

— Halál a császárra! Halál a császárra!

S az átkozotthirű Tulok György, aki legelől
düllöngött a lova hátán, minden kiáltásnál rá-
bólintott dülledthomloku fejével, amiből körül-
belül sejthette kiki, hogy fenékbemetszett túl-
kéből német vért fog inni. Még a mai napon.

A hadsorok fölött messzire ellátszott a hor-
gas Majos Ferenc, amint fölemelkedve nyergé-

ben, nagyot huzott csutorájából s fenekedő kedvében annyit szólt hozzá:

— Vesztére a németnek!

Fegyverek sulyától zörögve indult meg vagy huszezer legénye Szepessy Pálnak, hogy megöljenek végül mindenkit, aki-idegen jött ide a magyarnak keserítésére. Megmozdult a tábor s az emberi talpak és lovak patkótlan patái alatt megdörgött a mező. És a mezőn a Tisza közeli gázlói felé dörgött mind a huszezer fölkelő... Hire járt, hogy Husszein aga és váradi kontyosai — messzebb jobbról — átkeltek már a folyón, hogy oldalról vágjanak bele Spankauba és gombakalapu németjeibe. És hátrább valamivel teméntelen tollak hullámozottak a magas süvegen meg a lebbentyüs sapkákon. Tudta minden fölkelő, hogy ott jönnek dühtől elszürkült arcaikkal a vezérek: a kopasz Szuhay Mátyás, a bánattól eltelt Kende Gábor, a baljós csillagzatu Petröczy István és legkitartóbb társa, ama nevezetes Ubrisi...

És ott kellett lennie valahol a lengőszakállu Szepessy Pálnak is.

A Tisza két partján magasan állt a por s e porfelhőből itt is, ott is lövések csattantak.

Abban a szempillantásban huszezer ordasa ordított fel a vén Szepessy Pálnak, hogy megvárta a mennyboltot:

— Halál a németre!

Tokaj fölött alkonyodni próbált, mikor az öreg Ujfalussy András meg a fiatal Keczer Gábor fáradtan ereszkedett alá a Bodrog vizének.

A nap megállt mégegyszer a Hegyalja ormai fölött s vörösre gyulladt szemmel nézett szét a Bodrogtözön.

Halottá dult, nyomortól kiégett tájakon kocogtak el a lovaikkal. Utközben annyit hallottak valakitől, hogy Keczer Gábor édesatyja, az ősz Keczer András eperjesi patricius is rég felcsapott a Szepessy Pál legényei közé. És Keczer Gábor, elvénült apjának sorsát hallván, megindultan sóhajtott egy mélyet.

Tul a Bodrogon pedig, tul a sás- és nádrengetegen, tul a messzeségen is égigtört porfelleg kergette magamagát a Tisza felől Ujhely felé.

Megálltak egy szünetre.

Annyit hallottak már, hogy Spankau kassai generális a Tizsának indult Szepessy Pál ellen... Remegő szívvel figyeltek mindaketten abba az irányba, merről a porfelhő menekült észak felé. Repült a porfelhő Ujhely irányának.

És akkor felsóhajtott Ujfalussy András:

— Veri már a németet Szepessy Pál!

S arrafordították lovaik fejét.

IV.

Egy napról a másra magasan állt a fölkelők csillaga. S a fölkelők legélén maga Szepessy Pál tört Kassa ellen lengő szakállával meg a két marokra járó kardjával. Keserű ember volt Szepessy Pál, aki talán egyszer sem mosolygott addigi életében. Mert a nemzet miatti gond búsi-totta a kemény bujdosót.

Most tehát Kassa ellen tört előre.

Egy napról a másra maguk alá teperték a németet s aki csak tehette, szánandó életét rejtegetve futott a bujdosók csattogó kardjai alól. Isten tudná, honnét, honnét nem: de ijesztőn növekedett az ordasok tábora, amelyben soha nem hallott, vad harciénekek zendültek meg. Az Alföld süllyedt mocsárvilágából a Tiszahátig hu-

zódta föl a rideglegények, a Nagyerdő zezúgo-saiból ingerült lihegéssel özönlöttek elő a kanászok, akiknek minden kondáit kipusztították a kóbor katonák falkái... Jöttek a bakbüzü tótok és a beregi rusnyákok, akik bokáztak örömkömben, hogy végül rakásra-gyilkolhatnak minden németet... S a táborban riasztó gyűlölettel lázítottak a császár ellen a felsőmagyarországi részekből kipörkölt prédikátorok, kik a világ végének közeledését hirdették a csapatok között... Nehány lobogóhaju sárospataki deák is vadított a táborban, miközben meztelen kardjukat maguk után vonszolták a földön.

Jaj volt a németnek!

Az ordasok minden lépését jószerencse kísérte.

Spankau generálist, ki a tiszai révekgig me-részkedett a fölkelők ellen, szétverték a folyó két partján s maga a gyűlölt parancsnok is félig megbomlott ésszel menekült vissza Kassa várába, ahol alighogy bevánszorgott volna a kapun, néhány megmaradt lompos katonája utánalihegett még nyomorult állapotban, miközben összevissza kiáltoztak:

— Gyönnek a kurucok!... Gyönnek a kurucok!

Lélegzet-elállító hira szállt az ordasoknak. Szájról-szájra adták a zsoldosok és a császári hiten levő magyarok, hogy Spankau halott lancknehtjeiből — valahol Vencsellőnél — garmadát raktak az eretnek zendülők, miközben egy Tulok György nevű megátalkodott kapitány felállt a holtgarmada legcsucsára s német vért ivott a kupájából. Majd még nagyobb kazalba hányták az összes császáriakat s máglyát gyujtottak alájuk. Minden német sercegve lobogott akkor a máglyatűzben.

Észak-Magyarországon elállt a szivek verése,

olyan hírek kergetődtek a kardrakelt urak és parasztok előtt!

Mindenekelőtt megrohanták Tokajt. Lovasokkal nyargaltak először Tokaj falai ellen, mikor azonban a császáriak közéjükverték az ágyukkal, a lovasok szétrebbentek. Ám akkor a talpasok indultak meg a falakra s nehéz kanócospuskáikkal tüzeltek az ágyuk ellen. S nekimentek a falaknak sűrű feketeségben, miközben Szuhay Mátyás fenyegetődzve vadította őket:

— Kiherélni minden bűdös németet!

Zúgott, csattogott és dörgött Tokaj vára... A dülledthomloku Tulok György fényes szekercéjével úgy csapkodta a várkaput, hogy forgácsok suhogtak ki az éles szekerce csapkodásainak nyomában. A halálraremült németek eszeveszetten puskáztak le Tulok György kapitányra, akinek hátán és vállain pattogtak a golyók, mire fogcsikorgatva kezdett üvöltözni a kapitány:

— Hej, ti disznók, mind meg fogtok döglenni!

De akkor már a falakon felfelé és a falakról befelé omoltak az ordasok fekete tömegei s egyetlen császári zsoldos és egyetlen magyar nem maradt ott élve, akinek nem volt Istene, hanem a császárt szolgálta ahelyett. Minden halott s még-élő várvédőt a bástyák tetejéről hajigáltak bele a Tisza vizébe s halottak és még-élők éleset cuppantak hasukkal a folyóban... És Tulok György kapitány egy boldogot sóhajtott, miközben tenyerével egyet mázolt a csaták kormaitól bekevert képen:

— Nem kár a bestiákért!

Ugyanakkor pedig ijesztő füst emelkedett az ég tetejéig Ónod vára irányából. Rezesorru Majos Ferenc indult meg két nappal előbb Ónod vára ellen a kálvinisták egyrészével s veletartott Pika Gáspár is. Pika Gáspár nyomban munkához látott s amerre elvonultak egyszer, haldokló néme-

tek pislogtak felkarózva mindenfelé... Mert lépten-nyomon akadtak császári katonák, akik a Spankau csatájából csellengtek el s cél és irány nélkül kalandoztak a tájon. Most aztán karóba dugva száradtak az őszi napocska alatt, megbillent fejjel... Szállt-szállt a füst Ónod vára irányából s bizonyosra lehetett venni, hogy a részeges Majos Ferenc most is megtette a magáét. A rezesorru kapitányról tudta mindenki, hogy dijat tüzött ki fejére a kassai generális, akinek nevére mindig köpött egyet röhögve a kapitány:

— Hogy vesznél meg!

Az égre emelkedett Ónod várának füstje s Tulok György — megpillantván a füstöt — helyeslőn bólongatott maga elé:

— Most piritja tűzön a lomposokat Majos komám!

Három nappal később ujjongás rázta meg a Hegyalja-tájt csatázó bujdosókat. Hire érkezett, hogy Duló György meg Duló Gergely a fiatal hadadi Wesselényi Pál parancsára megvette Szendrő várát s kaszára lelkesítvén a népet, felkoncoltak minden utjokba akadt jezsuitát, de nem állván meg, most már a kaszás hadi néppel együtt rohanták meg Fülel várát, egy éjjel meghágták a falakat s kardélre hánytak minden nagybendőjü németet. Petrőczy István vezér és Ubrisi vezér, ugyszintén az ungi hazája után sokat búslakodott Kende Gábor Regécz vára alá szálltak. Mert biztak benne, hogy Rákóczi Ferenc is eléjük-siet Patak vára felől.

A fölkelők kardjai villogtak a hét tiszai vármegye földjén, miközben a zendülők lovasai benyargalták Szepest, Turócot és Árvát, az ellenség hátában gyujtogattak mindenfelé, sőt a legvakmerőbbek közülök be-becsaptak Csehföldre és Morvába, rémületet gerjesztettek a népben s ha-

nyatthomlok-menekülésre kényszerítették a császári csapatokat.

Utólérhetetlenek voltak e lovasok!

Nyurga lovaik kifeszülve szinte usztak a levegőben, sörényeik repkedve csattogtak. Magas süvegekben bukkantak föl e nyurga lovasok, kik a lovak marján ültek nyereg nélkül s ha vágatásba fogtak, mélyen hajoltak lovaik nyaka fölé. A császári vértések mire egyet mozdultak volna utánuk, e nyurga fölkelő huszárok a hetedik határban nyargaltak már a széllel s lovaik patái alatt tompán dobogott a föld. Bravurt üztek a gyújtogatással s amerre átrepültek egyszer, nyomukban falvak, majorságok és kazlak lobogtak az őszi éjszakákban.

Szepessy Pál fölkelte legényeinek híre a félvilágot rémitgette már.

De akkor történt valami!

Hirvivők jöttek a Partium felől, akiknek hírei tombolásra fakasztottak minden keserű lázadót. Szóltak ezek a hírek arról, hogy — Szepessy Pál csatáitól megrendülvén belsejében — a ravasz Teleki Mihály is kiindult utánok Erdélyből s a bujdosók egyrésszel, erdélyi urakkal s kontyos törökökkel Szatmár vivására megyen. S a kopasz Szuhay Mátyás, értesülvén Teleki hadbaszállásáról, lelkesülten ujjongott fel:

— Pipadohányt nem adnék már a császári trónusért!

De nem sokáig tartott az ordasok ujjongása.

Mert ötödnappal reá olyan hír jött, hogy Teleki hadait pozdorjává törték a németek s rémült kegyetlenséget vittek végbe megbomlott soraikban. Hajnaltájt ugyanis — így tudták e hírek — a várvédő császáriak kilopakodtak a mezőre s ágyuzni kezdték Teleki táborát. Csaknem mindenki odaveszett. Maga a fondorlatos Teleki olyan menekülésbe kezdett, hogy félcsiz-

májának aransarkantyuja is odaveszett s csak megmaradt félsarkantyuját vághatta bele lovának oldalába, miközben szélbenuszó mentéjében vágatva loholt vissza Erdélybe.

A borus hírekre a kopasz Szuhay Mátyás leemelte süvegét s megvakarta fejobuját:

— Akkor mindnyájunkat megesz a császár... Isten irgalmazzon nyomorult lelkeinknek!

Csak Szepessy Pál nem ijedt meg. Ahelyett kiadta kemény parancsait, hogy minden bujdosó siessen Kassa alá, a táborba. Mert ott akart megütközni mégegyszer Spankau generálissal, akinek segítségére a gyülölt Kobb Farkas sietett lóhalálban.

Kurta volt a Szepessy Pál parancsa:

— Legyilkolni minden németet!

Öt-magát alig látta valaki az utolsó hetek alatt, csak itt-ott bukkant föl olykor messzebről, amint szélbenuszó szakállával egy-egy kisebb lovascsapat élén vágatott valamerre. Ám érezte minden ember, hogy az öreg lázasan készülődik az utolsó leszámolásra a német ellen. Ha a német győz, akkor nem lesz többé Magyarország!

...Azalatt pedig villogva csillogtak a fények s zuhatagban ontotta bucsuzkodó fényét a nap. A tiszaháti tájakon emberemlékezet óta nem volt ennyi verőfénye az ősznek. Pókhálók eveztek a kék levegőben s messziről-messziről mintha ágyuszó dongott volna el a Hernád völgye fölött. Lehetséges lehetett azonban, hogy csak rémlett úgy. Eveztek a pókhálók s aközben mindlejjobb süllyedtek a mezők fölött.

A csodálatos fényű őszben Kassa felé igyekezett egy kisebb fölkelő-csapattal Keczer Gábor meg az ősz Ujfalussy András. Gonosz napok mentek el azóta, hogy nekivágtak az utnak Szilvásujfaluból, de mindmáig nem volt alkalmuk reá, hogy Szepessy Pál vagy valamelyik

vezér előtt jelentkezzenek. Mert a lengőszakállu Szepessy Pál oly fortyogó indulattal kergette maga előtt a németet, hogy csak kifulladásra tudtak a nyomában haladni. Ma délelőtt aztán egy kisebb kóbor csapattal ütődtek össze Telkibánya alatt s azt követték azóta. A lovasok szintén a Szepessy Pál táborába igyekeztek, aki — úgy mondták — doboltatni kezdett már Spankau és Kobb Farkas ellen.

Fáradt volt már a lova Keczer Gábornak.

E néhány nap folyamán annyit hallott mindössze, hogy édesapja nem jött ki a Partiumból Szepessy Pállal, hanem visszamaradt Erdély földjén. Ujabbán hírek ütötték meg a fülét, hogy az eperjesi házából elbujdosott Keczer András Teleki Mihály mellé csatlakozott, amikor Szatmár vára alá ereszkedett hadba az eszélyes erdélyi vezér... S Keczer Gábornak leesett a feje. Mert emésztetni kezdte az amiatt való bű, hogy talán nem is látja életben többé az apját, miután ott talál veszni esetleg a Szatmár alatti nagy lápok között... Édesanyjára gondolt aztán. Mi lehet most szegény asszonnyal az elhagyott Eperjesen? S csaknem a könnyei estek ki... Zaklatott eszét Ujhelyi Erzsébetre fordította később, ámde minden erejével menekülni igyekezett még az emléktől is a csinos leánynak... És végül Buda felé szállt a képzeletével, melynek zárdájából talán éppen most kél messzi utra a kis Raucher Edit... Eperjes városa lenne a cél, de mint fog elvergődni odáig a gyöngé és védtelen leányzó? És az ifju Keczer Gábor nehéz sóhajjal suttogta maga elé:

— Szegény hugocskám...

Almódzásából az ősz Ujfalussy András rezentette föl, aki nagyot kiáltott:

— Te vagy az, Majos Ferenc? No Isten hozott akkor, rosszhirű öcsém!

Héj, nagyot rikkantott erre Majos Ferenc, aki alig néhány nappal előbb fordult meg csak az Ujfalussy-portán és akinek már ebben a fiatalabb korában is rezes színbe kezdett átmenni a csutora-orra, azért is hívták rezesorrunak:

— Hát András bátyám is csatákra szánta rá magát?! Mert csatára doboltat immár Szepessy Pál vezér is Regeteruszka felett valahol!

S megállván a másik két lovas oldalában, üdvözlésre nyújtotta széles markát mindkettejüknek. Ujfalussy András széles mellel mondta:

— Eltaláltad, öcsém, te lator: azért gyöttem, hogy megtámogassam kevésbé Szepessy Pált...

S csöndesebb szóval tette hozzá:

— Ez meg itt az én Keczer Gábor öcsém. Verekedni gyött ő is...

— Az eperjesi Keczerekből? — kérdezte közömbösre vált hangon rezesorru Majos Ferenc.

— Ugy van, bátyám, — bölintott reá sok tisztelettel az ifju Keczer Gábor, mert az ő fülét is megütötte immár a Majos Ferenc bitang hire. — Fia vagyok Keczer Andrásnak...

Rezesorru Majos Ferenc megértőn bólogatott:

— Értem, értem... Sok időket töltöttem már atyádnak, az ősz harcosnak társaságában.

S az öreg Ujfalussy nézett:

— Van valami ujság, bátyám?

— Hát van! — szakadt ki az öregből a sóhajlás. — De jól fogózz meg a lovad sörényébe, lator-öcsém!

És mig haloványra vált az arcszine Keczer Gábornak, az ősz nemes elmondta, mint toppant be ujfalusi házába Ujhelyi Erzsébet, vagyis hogy Tábori Erzsók, akit néhány órával előbb éppen ő (rezesorru Majos Ferenc) keresett ott halálra, mint aludt békésen a házban s mint küldte tovább engedékeny lélekkel az ő Keczer Gábor

öccse. Mert jegyese volt immár a tudományokkal telített ifjunak...

Majos Ferenc nagyot hördült a lován:

— Jegyessed volt az a lotyó? Héj, öcsém, de sajnállak, mert most fejedre kéne csapnom a csákányommal, hogy holtan esnél le abban a pillanatban! De nem ölhetlek meg, mivelhogy atyád holtig-hü harcosa a nemzet dolgának!... He-e-e-e-eh!

Arca eltorzult a dühtől, hogy Tábori Erzsók ennyi szerencsével siklott ki fojtogatásra görbült marka elől s szökött át a kassai generálishoz. S köpött:

— Jaj, csak elkaphassam egyszer azt a cédat! Hajánál fogva huzom a lovam után!

Keczer Gábor halottfehéren hallgatott.

Megsarkantyuzták lovaikat: nem volt ideje most a tépelődéseknek. S a kis lovascsapat is borus homlokkal szegődött a sarkukba. És igyekezniök kellett nagyon, mert Regeteruszka fölött, az Ósva vize völgyében doboltatni kezdett immáron Szepessy Pál. Hamarosan le is csaptak jobbra a Hernád vizének mentéből s a Zemplén felé nyuló hegyeknek irányították lovaik fejét, hogy azok között a hegyek között bujkálva érhessek el valami módon az Ósva völgyét, ahol utolsó csatájára fuvatott riadót a lengőszakállu Szepessy. És sietni kellett, nagyon sietni, mert hire szállt mindenfelé, hogy Spankau generális új hadakkal ereszkedik alá Kassa városából Szepessy Pálra, rettentő leszámolás végett... Sietni kellett, nagyon sietni! Hisz valamennyi fölkelő tudta, hogy a Szepesség felől lóhalálában veri előre zsoldosait a gyűlölt Kobb Farkas, hogy — egyesülvén Spankauval — legyilkoljon minden eretnek zendülőt s halomba hányván holttetemeiket, égigrepkedő máglyát rakasson alájuk.

De nemcsupán a császáriak csikorgatták a

fogaikat, hanem az ordasok is lihegve törtek elő minden irányból az Ósva völgye felé, hogy ott rárontván Magyarország megnyomorítóira, gar-madában verjék át őket a másvilágra.

Isten tudná, honnét kerültek elő e szegény zendülők sötét tömegei, akiknek nem volt már egyéb vágyuk, mint a bosszu? Az iszonyu bosszu minden átkozott idegen ellen. Hiszen az ország népét — a pozsonyi Fehérhegyektől a Partium szegélyéig — tizszer is végigöldösték már a német, dán és vallon kóborlók. És Szepessy Pál legényeit most mégis ontották a sziklák odvai meg a burjánt-vert mezők. Jöttek toldott-foldott rongyaikban a világbamenekült jobbágyok s görbe szablya táncolt az oldalaikon, a tomporukat verdesve, ingük azonban nem volt. Vedlett bocskorban verték az utak porát avagy meztelen talpaikkal talpaltak a hegyi-ösvényeken. Jöttek az urirenden lévő földönfutók, akik vak-szemre vágták mégegyszer és utoljára lebbentyüs csákósüvegeiket, magukra húzták csákóraszegett s molyrágta dolmányaikat, mialatt a fölkelők könnyü lovasai Csehöld és Morva széléről vágattak vissza lóhalálban Szepessy Pál segítségére. Hegyestőrüket a nyergük széle alá dugták, kampós csákányaik pedig fel-felvillogtak a délibb tájnak takarodó napban... A puskások kanócos puskáikat vitték vállon s aközben sűrűn sóhajtoztak, mert igen nyomta vállukat a puska.

És az Ósva patak völgyének törték magukat mind-mind. Mert messziről is hallani lehetett már, amint csatára doboltatott Szepessy Pál.

Ott folydogál az Ósva vize ma is Regeteruszka fölött, nyájas völgyecskében, északról lefelé, kétoldalt ujjongó erdőktől övezve. Kassa városától keletre buvik meg ez a völgy, melynek északi vége a dargói-hágó emelkedőben hal el. Mendegél az Ósva, jobbfelől egész közelről szegi

be a meredek, balfelől lapályba kerül ki a völgyecske, melyen égőszinü virágok fesledeznek. Az Ósva vizétől nem messze Györke falucska, annak hátában peregetek riasztón a Szepessy Pál dobosai. És szerte a mezőn csatára álltak fei immár a Szepessy Pál legényei: lovasok és gyalogok mind-mind.

Voltak huszezen legalább. Jobbról Husszein váradi aga kontyosai lestek szorongva a csatajelre: szpáhik és janicsárok.

Ősz volt már s a dérbefordult mezőkön elhalt ekkorára minden virág. Gyenge kis szél lengett a Dargó mély völgyei felől s ettől a hűvösödő szélről meg-megborzongtak vásott rongyaikban az ordasok. Felhők repültek az égen, árnyékaik pedig a földön menekültek Kassa felé, amelynek irányából, az Ósva völgye délnyugati kijárójában megmutatkoztak immár Spankau katonáinak gyász-szinü tömegei. Ugy hatottak meszsziről, olyan ijesztően, mint a földi-borulat.

Délidő után kevéssel lehetett az óra.

Szepessy Pál ott ült már ekkor lovának nyeregében a csapatok hátában, alacsony emelkedőn. Mögötte keserűszájú lovasai. És akik hátratekintettek ekkor, láthatták őt egész nagyságában, amint magasra kilátszott a lovasok fölött.

Ott magasodott Szepessy Pál, egy fejjel nagyobbra mindenkinél s úgy rémlett, hogy kenyelbe állva tekint szét kopottszinü lovának nyeregéből, mintha jobban át akart volna pillantani a csatahelyen. Messzebről is jól lehetett látni, hogy domboru mellén tompa fényben csillannak meg a páncéling lemezei, hosszu szakállá megmeglengett az ereszkedő szélben. Nyeregben ült Szepessy Pál, magasabban mindenkinél, vezéri hármastolla röpködni kezdett már és akik a közelében voltak ekkor, állították később, hogy Szepessy Pálnak e pillanatban remegni kezdett

a szájaszéle s remegtek az orrcimpái a német ellen való feneketlen indulattól...

Mert Spankau lovasai átkaptattak már az Ósva vizén, valamivel lejjebb délnek, ahol laposba halkult át a meredek tulsó part. És ekkor egyszerre sivitó csönd csendült meg a Szepessy Pál huszezer legényének meg a segítségül sietett kontyosoknak fülében.

Szabad szemmel is jól lehetett látni az elleneséges vértések mozdulatait s szabad füllel is hallani lehetett csattanó kommandóikat, amint a fölzendült magyarok ellen kezdtek fölkanyarodni s észrevétlenül remegni kezdett alattuk a föld.

Sisakjaik s mellvértjeik megvillantak a napban, miközben fölfelé emelték zászlós lándzsáikat. A buggyos-nadrágot magasszáru csizmák szoritották le. Tudták a fölkelők, hogy a mellvért alatt még bőrruha is védi az ebadtákat.

Egyre nyugtalanitóbban reszketett az Ósvapatak völgye s a lovasok hátában, meg szemközt, a meredélyen, akkor már ereszkedni kezdtek lefelé a német gyalogok is...

És ekkor magasra-emelte jobbkezeivel kampos csákányát Szepessy Pál és olyat kiáltott szivremegtetőn, hogy hangja elszállt a csatahely fölött s minden legény megborzongott:

— Rája a németre, lovasok!

És balfelől felsorakozott fölkelőlovasok abban a pillanatban méregtől-vörösén kiáltottak föl:

— Hej, rá a németre!

És ugyanabban a pillanatban dobolni kezdtek a dobosok, a régi kürtök pedig csatára harsantak meg.

Minden dübörgött... S a balszárnyról előrezúgott könnyű lovasok soraiban ott dobogott legelől rezesorru Majos Ferenc, aki előbb egyet ivott kulacsából az átkozott németnek vesztére. Hátsó két lábával magasra rúgott ki rezesorru

Majos Ferenc lova s nyerítése átnyihant lovak és lovasok feje fölött. Majos Ferenc, akit élő-állapotban pörköltek volna meg a németek, ha elkaphatják valahol, váratlanul kirántotta nyergének balszéle alól ölhosszu hegyestörét, erre a jelre kirántották töreiket az összes lovasok, miközben a vértések mellnek-szegzett zászlóskopjakkal rohantak szembe velük. Miként a fergeteg!

És ekkor egymásbamentek. És elsötétedett a világ.

Töröktől felnyársalva, véres szájjal hulltak porba megrémült lovaikról a vértések s lándzsáktól átdöfve sóhajtottak utolsót a Szepessy Pál legényei közül sokan. Akkor görbe szablyát rántottak a zendülők, egyenes kardot rántottak a vértések s vértéken, pajzsokon, páncélok lemezein, csákóbaszegett dolmányokon, nyergeken, süveges főkön csapkodtak és csengtek szablyák és kardok. És a szemvakító kavargásból váratlanul Majos Ferenc ordítása vert ki a dulakodáson:

— Nesze, német!

S kampós csákányának egyetlen csapásával sisakon csapta a vértések kapitányát. Reccsenve törte át a sisakot a csákány kampója, kettévágta a kapitány sisakját s szétverte a kapitány agyvelejét. Élettelenül zuhant le nyergéből a kapitány, a lova gazdátlanul vágatott ki a dulakodás legközepéből. Fújva csapkodtak rémült haragjukban a vértések, de Majos Ferenc ugyanakkor egy másodikat lendített ki a csákányával s nagy tágasságot vert maga körül, miközben dühtől remegve kiáltotta el magát:

— Nesze, német!

Döglött lovak s haldokló lovasok véreztek az őszi füben, mialatt a többiek vértől elborítva vágták egymást. Rezesorru Majos Ferencre va-

lami heten vetették rá magukat a lovaikkal együtt, ám ugyanakkor Pika Gáspár rugtatott rá a Majos Ferenc ellen fenekedő németekre s cikázó szablyája két suhintásával két császári lovasnak metélte le a fejét. S közben lelkesen kiáltott oda az ellenség véréből bekevert-képű kapitánynak:

— Itt vagyok már, Majos komám!

Majos Ferenc az öldökléstől fölhevülve kiáltott vissza a megbomlott tömegek feje fölött:

— Rája, rája, Pika komám!

Mi volt ott?... Mi volt ott?... Váratlanul megzavarodtak valamitől a császári lovasok, mert megfordultak s lovaik nyakai fölé kinyulva kezdtek menekülni visszafelé. Az örömtől megremegve ordított erre Majos Ferenc:

— Vágjátok, legények!

Hát vágták őket, roskadásig.

És mialatt a vértések Regeteruszka irányának dobogtak el, Majos Ferenc megfordult váratlanul s tajtékos lován visszafelé kezdett vágatni. Éppen idejében. Mert a lengőszakállu Szepessy Pál — lova hátáról, a dombon, — másodszor is megemelte jobbkezével kampós csákányát s olyan indulattal kiáltott fel, hogy az indulattól kivörösödött a nyaka:

— Rája a németre, kontyosok!

Abban a pillanatban a hadak jobbán felállított ozmán lovasok és gyalogosok megmozdultak, mint egy színes virágerdő. Gomolyogni kezdtek a turbánok, ám akadtak közülök számtalanon, akik süveget viseltek, magyar-módra s valamennyi lovasnak balkarján pajzs zörgött. És dobogni kezdtek talpaikkal a földön a török gyalogok is, fejeiken turbánerdő, hosszú köntös lobogott a lábszáraik körül, mások viszont fölmetélt-karimáju süveget viseltek... A lovasok lándzsáin csattogni kezdtek az apró zászlók, mert meg-

ereszkedtek a lovak is. És akkor egyszerre Allah!-t kiáltottak nagy fenszóval lovasok és gyalogok, hogy összecsapván a lingár németekkel, nagy vérengzést vigyenek végbe soraikban.

Mert akkor már szemközt, az Ósva partjának tulfelöli meredélyéről s az Ósva vizén át csak úgy dült elő a teméntelen német és vallon s miközben csunyán fenyegetöztek, kanócos-puskáikat a vállaikon cipelték. És lekapván puskáikat, tüzelni kezdtek ropogva. Azon a részen pedig, ahol lovasaik szaladtak meg előbb, két halál-orgonája kezdte szórni a vasat.

És Szepessy Pál lengő szakállával, lovonültében, megint kiáltott a dombról s ez a remegő kiáltása messzire elszállt a csatahely fölött, átvervén csákányok csapkodásán, szablyák csengésén, hegyestörök süvítésén:

— Minden magyar rája a németre!

Megindultak erre a középben felsorakozott hajduk s egyéb talpasok csattogó talpaikkal s azt ordították mind:

— Hej, rá a németre!

Megdöngött a mező. A kavarodásban kiáltás szállt erre a lancknehtek fejei fölül is, mintha Jézust hívták volna segítségül a török Allah meg a Szepessy Pál lator legényei ellen.

Egymásbamentek!

A déli szélen Majos Ferenc lovasai aprították az újból nekiközönlött német lovasokat, mialatt középben, a talpasok és hajduk halálbaindult soraiban gyászos méreggel forgatta a baltát két féligcsupasz lödörgő. A kordovánképü Buga Jakab, egy éleset rikoltott:

— Csapd őket, Demeter testvér!

Zöld Demeter viszont egy vallont terítvén nyakszirtén, szintén rikkantott a kappanhangjával:

— Vágd őket, Jakab testvér!

Tombolt már minden... A kontyosok hadonászó tömegeiben ott fujt és dulakodott Tulok György kapitány s valahányszor egyet sujtott a csákányával, csákányának kampója egy-egy plundrás német gombakalapját lyukasztotta át s recsent bele a német agyveleje. S Tulok György ferde ábrázatján látni lehetett az amiatt való feneketlen örömet, hogy végül kedvére verekedheti ki magát...

De a német sem pihent azalatt!

Ontotta őket az Ósva vizének tulpárti meredélye, dél felől a völgy-benyiló, észak felől pedig, a ritkás erdő szélein Spankau generális lovasai kezdtek megmutatkozni magas-száru csizmáikban, miközben sisakjaikon és mellvértjeiken fáradtan csillant meg a nap. Egész lándzsaerdő szurt föl lovak és lovasok fejei fölött, míg a gyalogok közeliaskodásban vágták-metélték a fölkelőket, egyenes kardjaik csengve csapkodtak, alabárdjaik zuhogva csépeltek.

Ott forgott a derékhadban, a hajduk lihegő tömegeinek legközepén a két Duló-testvér: György és Gergely s mindenkit maguk alá tapostak, amikor Szepessy Pál a dombról meglátta az észak felől gyülekező Spankau-lovasokat s elkiáltotta magát harmadszor is. Ez a kiáltása tulvert a csata dörgésén is:

— Piszok németek indulnak ránk jobbról! Petrőczy vezér, Ubrisi vezér, menjetek a büdösökre!

S erre a kiáltásra jobbról, egy kerek liget mögül felcsörrentek a fölkelők lovasai, amint hegyestőreiket rántották ki zuhogva a nyergeik mellől. És a dührefakadt fölkelőlovasok élén kibukkant ugyanakkor Petrőczy, a baljós csillagzatu bujdosóvezér, csákórametszett csalmában, vezéri három tollal a csalmájánál. És a lovasok élén kibukkant ugyanakkor a se-szinü Ubrisi vezér, ve-

zéri három tollal a lebbentyűs csalmájánál. Ugyanegy pillanatban fogtak vágatásba s ugyanegy pillanatban kiáltottak egy nagyot:

— Hej, de ráz a méreg!

A nekiindult lovak patái alatt megdobbant a mező. S az északi erdőcske alól ugyanakkor döngve repültek eleikbe zörgő mellvértjeikben a német lovasok.

A nap gyenge fénnel csuszott már lefelé, a tornai hegyek alá, fölzendült magyarok s nagyszájú németek vére csordogált az őszi avaron, holtak, teméntelen holtak heverték már mindennütt, rezesorru Majos Ferenc, akinek csutora-orra az ellenség vérétől volt bekeverve, talán negyedszer rohanta meg immár vékonynyaku lovasaival a velük szemben vagdalkozó császári huszárokat, mikor a csatahely közepén, hol a kopasz Szuhay Mátyás csákánya zengett német zsoldosok koponyáin, váratlanul nagy kiáltozás tört át a csata zugásán. Vagy ötszázan ordítottak föl lelkesülten, mások meg ujjongásuknak jele gyanánt csalmáikat lengették meg:

— Héj, Tyukodi! Héj, Tyukodi!

Mert Tyukodi pajtás legénykedett ott a közepén, nagy térhelyet verve ki maga körül. Hanem azt látni kellett volna! Gyalogláb volt szokása verekednie a zömök Tyukodinak, cölöplábait nekifeszítette a legelőnek s megkapván egy kimult németnek tetemét, a lábánál, azt zúgatta maga körül, tágasságot csapván mindenfelé s a halott németet forgatván, dütögette a lábáról a még élő többi németet. És akik látták ekkor a hetykén csatázó fiatal kurucot, a csata zengése közben is elragadtatva kiáltoztak. Legalább ötszázan kiáltottak föl egyszerre:

— Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!

Hullámozott és dörgött minden. Hirtelen ágyuk dörentek meg s láncosgolyók kezdtek szaggatni

Szepessy Pál földönfutó legényeinek feketén gomolygó tömegeit... Ez még nem lett volna baj! Amde a kelet felől előgomolygó esti-borulattal szemközt, Kassa irányából váratlanul megérkeztek a csatahelyre Kobb Farkas generális segítőcsapatai: egyeneskardu vértések, alabárdos vallon gyalogok s tüzes bombáikkal a morva tüzerek... És Szepessy Pál megpillantván a gyűlölt Kobb Farkas sűrűn felhőmpölygő csapatait, fölemelte jobbkezevel sulyos csákányát s olyat ordított, hogy ez az ordítása elszállt az Ósva-vizén tuli meredek dombokig. Ugy ordított Szepessy Pál, hogy nyakán pattanásig feszült az ütőér, arcának ráncai pedig reszketni kezdtek:

— Lovasaim, minden lovasaim! Gyerünk rája e ganéj alakokra!

Erre a mélybánatu ordításra Szepessy Pál bujdosók vezére mögött megmozdult az erdő s eddig eltakart lovasai sűrű feketeségben kezdtek omolni kifelé a fák mögül. Szepessy Pál maga akkor már nagy félkörben zúgott át balkézről a téres mezőn, lovasai pedig, ugyancsak nagy félkört futván be utána, dermesztő sűrűségben kezdtek dörögni és csattogni a nyomában és csak neki, neki a Kobb Farkas hadainak oldalába! Szepessy Pál deres szakálla hosszan nyult ki a magakavarta szélben s őmaga, miközben zúgva repült az ellenség sötét tömegeinek oldalába, magasra tartotta nehéz csákányát s azalatt egyre kiáltozott, dühtől fuldokolva:

— Vágjátok a német ebeket! Ne legyen most irgalom a veszettkutyáknak! He-e-ej!

S belezúdulván az ellenség legközepébe, csákánya egyetlen csapásával két vallont vert át a másvilágra. Meglóbálván másodszer is a csákányt, egy morva sisakját és koponyáját recsen-tette szét számtalan forgácsba, mialatt gyötrelmesen káromkodott:

— Istenit a gazoknak!

És Szepessy Pál lovasai egyetlen nekirohással szétverték a Kobb Farkas hadainak legközepét. Szepessy Pál maga ott fujt és csapkodott legelől s gyilkolta garmadába a császári zsoldosokat. Verejték ömlött már Szepessy Pálról, ömlött Petröczyről s a lenszinü Ubrisiról, izzadt és káromkodott rezesorru Majos Ferenc, Tulok György s a két Duló-testvér... Ugy tetszett már, hogy a németek kezdenek végig-végig megingani, amikor mégis a kardrakelt zendülőknek kellett menekülniök. Szepessy Pál maga esze nélkül vágatott a hegyeknek, szélben-lengő szakállával...

Mert amikor már-már hátrálni kezdtek volna császári lovasok és gyalogok, hirtelenül vad kavarodás tört ki Szepessy Pál csatázó legényeinek legközepén. Az előnyomuló alkonyat leple alatt annyit lehetett látni csupán, hogy a derékhadban viaskodó hajduk megfordulnak s eszeveszetten futnak hátrafelé. És abban a pillanatban elszörnyedve kiáltottak fel Szepessy Pál legényeinek ezerei:

— Árulás!... Árulás!

És otthagyván a császáriakat, most minden dühökkel a hajdukat kezdték metélni s az újból feldühöngött kavarodásban vágni kezdték őket, mint a répát. Am ugyanakkor észbekaptak Spankau meg Kobb Farkas katonái is és ők meg az egymást vagdaló zendülőket kezdték kaszabolni.

Elmondhatatlan mézszárlás következett.

S Szepessy Pál ráriadván, hogy élete egyik legnagyobb szerencsétlensége szakadt reá, magasra-emelte csákányát s olyan szivbemarkoló hangon ordított fel, hogy még haldokló legényei is felzokogtak tőle:

— Meneküljetek, katonák! A Partium felé, katonák!

S átzúgott a csatahelyen, miközben csatogó félkört vágatott be az áruló hajduk körül. Akkor már szerteszt futott mindenki. Menekült Petrőczy, a baljós csillagzatu vezér, torkábfult méreggel száguldott Majos Ferenc, száguldott Ubrisi és Tulok György, lihegve csörtetett Duló György és Duló Gergely... S futottak, megbotolva futottak a többiek is mind...

Szepessy Pál maga a dargói-hágónak kapta lova fejét. Szakadt róla a veriték, vén szakálla csattogott a levegőben. Am a dargói-hágó alatt megállt és visszafordult mégegyszer utánavágatott néhány legényével. És mialatt a csatahely felől utánaszállt haldokló katonáinak jajgatása, az ellenség felé fordította ijesztőszinü arcát. S rájukfenyegetett ökölberoppant markával:

— Megálljatok, kutyák!

V.

A menekülés világgá verte Szepessy Pál legényeit.

Neki-magának hetekig kellett bujkálnia, amig menedéket tudott találni a Partiumban. Mert Spankau és Kobb Farkas ingerült parancsot adott ki, hogy élve vagy halva, de el kell fogni a ravasz öreget. Még azt sem sikerült megtudniok, merre is vette bujdosó-utját szélben uszó szakállával? Először a dargói-hágónak fordult a lovával s napok teltek belé, mig át tudta verni magát az Abauj és Zemplén közti sűrű vadonban. Később a lazonyi erdőségek szélén hallották dobogni a lovát s még később a Laborc, Latorca, Ondava és Tapoly piszkos áradásain usztatott át. Mert ekkor már ömlött az őszi eső... Ismét

később hiradással voltak többen, amint — aggasztó búval a homlokán — a Nyírség buckái közt száguldott délkeleti iránynak s lova magasra verte föl maga után a homokot. Aztán végleg belemerült a messzeségbe s csak mendemondák jártak róla a messzi világban.

De barátságtalan hírek kószáltak a bujdosók többi vezéreiről is.

Eszerint Petróczy István, a baljós csillagu hadvezető s kenyeres társa, amaz Ubrisi a Verhovina utvesztőinek vágatott volna lóhalálban s csak a mármarosi bérczek alatt állapodtak meg elsőizben, hogy kifujják magukat keveset. Hadadi Wesselényi Pál és csapata még a csata előtt visszafordult s Szatmár vár alá indult, hogy segítségére legyen a vár ostromára indult Teleki Mihályt, aki Erdélyből szállt ki hadakozási szándékkal. Pika Gáspár abban a dőre hitében, hogy éppen ott nem fogják keresni, Árvában rejtőzött el, de — mint hetek múlva hallották az újból egybeverődött ordasok — a császáriak megfogták. És őt, aki annyi lancknehtet karózott fel, most ugyancsak karóba dugták a császáriak. Ott száradt a gyenge őszi napocsán Pika Gáspár, karón lovagolva s hályogszinre változott a két szeme... És sokáig nem tudott senki semmit a dülledthomloku Tulok György kapitányról sem, ám beszélték egyesek, hogy látták, amint egyet ivott haldokló németek véréből. Egész hónap is belemult talán, amíg sikerült felbukkannia a Partium védelme alatt s megfordulván akkor a lovával Tulok György, csontos öklével abba az irányba fenyegetett, merre — a messzeségen tul — Kassa városának kellett lennie valahol, miközben csunyán káromkodott a németek ellen:

— Héj, ti disznók, leszámolunk még veletek!

A györkei vérengző csata után, ahol sok lá-

zadó s még több kontyos hagyta ott az életét, nagy zürzavar képét mutatta a Hegyalja tája. Elcsatangolt fölkelők s a főcsapattól lemaradt zsoldos martalócok zörögtek mindenfelé fegyvereiknek súlya alatt és ha egymásra bukkantak itt-ott, kaszabolni kezdték egymást halomba. A nyomorult nép, hogy legalább pusztá életét menthesse meg, erdőkre, sziklák megé vonta meg magát vagy a Bodroglók lápbadonjába bujt meg s ott lappangott, kétségbeesett lélekkel várva szabadulását. A Hegyalja tája átvonuló terepe lett szegénylegényeknek, a Szepessy Pál elcsatangolt ordasainak, kegyetlen vallonoknak s fegyvereik ahol felcsörrentek egyszer, még a kóbor kutyák is lihegő nyelvvel futottak onnét. Esteledő őszi napokon hol itt, hol ott égett egy falu s a tűz véres fénye messzire bevilágított a közeledő ködökbe.

Késő október hava volt már, amikor Majos Ferenc a rezesorral, azonkívül Keczer Gáborral meg egy kisebb lovascsapattal a Harangod-pusztán csatangoltak, ugyancsak a Partium felé kocogván a lovaikkal. Mert Szepessy Pálnak Spankau és Kobb Farkas ellen vívott csatájából északi irányba kezdtek vágatni a kavarodásban, ám a zürzavarban csak az északi hegyek alatt álltak meg először, hogy hátranézzenek végül. Attólfogva közel egy hónap telt el, mire az ellenség garázda csapatain a Harangodig sikerült átverniök magukat. Az őszi Ujfalussy András még a csata elején eltűnt az oldalukból s azóta a színe sem látták.

A harangodi országuton szóttanul ereszkedtek alá a Taktaköz déli mocsárvilágának, ahol beláthatatlan nádas zörgött az őszben.

És Keczer Gábor — sanyaru gondolataival — végigfutott az utolsó két hónapon, mialatt irány nélkül tekergett a világban.

...Látta magát a Kende-kuria nagy ebédlőjében s beleborzongott most is, valahányszor Kuczug Balázsra gondolt, amint az ajtóban áll keresztbefont két karral s hangja átzúg a szobákon és termeken, akár a vészkiáltás... Látta magát a szekereken, Ujhelyi Erzsébettel igyekeztén hazafelé. S beleborzongott másodszor is... Mert a hirhedt leányzó pusztá emléke, akinek nevét azóta is nem-egyszer átok közt emlegették a táborban, úgy jött neki, mint a lidércálom s kényelmetlenül érezte magát olyankor... Látta magát aztán, amint hadiruhát ölt az Ujfalussy András házában, fegyvert övez magára s attólfogva hosszú időn át keresik a fölkelők táborhelyét. Amikor — Tokaj előtt — elérik már-már, arra kapják föl a fejüket, hogy Szepessy Pál messze-messze, a Bodroghköz tulsó szegélyén valahol, szélesebben hajtja maga előtt Spankau katonáit... Megindulnak erre, mert az a hír éri őket, hogy Kassa felé tör Szepessy Pál s Ujhely fölött, hegyi-utakon, a Hernád völgyéig kocognak el, ahol rezesorru Majos Ferencbe s egy kisebb lovascsapatába ütköznek bele... Kurucok özönlenek minden irányból az Ósva-völgyébe s éppen arra érkeznek meg, hogy riadót fuvat Szepessy Pál...

Ifju Keczer Gábor ott volt a csatában, csapkodott serényen s véres nyakkal kezdett vágtatni elfelé ő is, mikor a hajduk rút árulásán kétségbeesve ordította el magát a nemzete sorsán búsuló Szepessy Pál:

— Meneküljetek, katonák! A Partium felé, katonák!

Nyaka még most is be volt kötözve mély sebe miatt. És miközben szótlanul mentek tovább s lovaikat lépésre fogták akaratlanul is, Keczer Gábornak elsötétült férfiasodó arca... Mert édesanyja jutott eszébe, aki esztendőök óta

elzárva élt Eperjes városában. Ha ugyan életben volt még!... Később atyjára gondolt, akiről annyit hallott mindössze, hogy Erdélyből — a Teleki Mihály kardja alatt — ő is megindult Szatmár vára ellen s mikor egy kora-hajnalon rájukrontottak a várbeliek, keserűen vagdalkozott lova hátáról, ősz haja pedig lobogott a szélben. Isten a megmondhatója, mi van vele azóta?

Akkor meleg érzés támadt Keczer Gábor szive körül. Mert — az elérhetetlen messzeségen át — maga elé varázsolta a kis Rauscher Edit búskomoly arcát... Ugyan Budában van-e még? És ha mégis hazafelé merészkedett volna, sikerült-e bántatlanul jutni el szülei házába e megbomlott időkben?

És sóhajtott egyet Keczer Gábor. Rezesorru Majos Ferenc, aki szótlankodva lovagolt mellette mindeddig, kedvetlenül zörrent rá:

— Mit fuvod a levegőt, öcsém?

Keczer Gábor nem felelt azonnal. De később gondolhatott valamit, mert így kezdte:

— Fölötte bánt egy dolog, amiről szót tettem egyszer már Majos bátyám előtt...

— Tudom, tudom, — bólongatott maga elé rezesorru Majos Ferenc s fokozódó indulat kezdett előmleni rajta. — Az bánt fölötte, hogy Tábori Erzsókot szabadon engedted utjára Kassa városa felé... Nemde?

Keczer Gábor hangtalanul bólogatott maga elé, Majos Ferenc kapitány pedig torkábfult hangon ordított fel:

— Szerencséd, kedves-egy öcsém, hogy atyai pártfogómnak, Keczer Andrásnak vagy a fia, különben kétéhasitanálak most a kardommal! Mert olyan ember Keczer András, akit hazája miatt való hév melenget minden tagjában! Azt a szajhát pedig a tulajdon-két kezemmel fogom megfoj-

tani, az Isten adjon nekem szerencsét hozzá!
Héj, az undok! — és leköpött a lováról.

Aztán csillapultabban kérdezte valamivel:

— Hallottam, hogy atyád egy takaros hajadonleányzót nézett ki a számodra hitvesedül...
Mi a neve?

— Rauscher Edit, — mondta csöndesen Keczér Gábor.

Majos Ferenc itt már mintha végleg megbékélt volna. Bólongatva szólt, mintegy magamagának:

— Ott leszek a menyegződön. Addig talán sikerül halálra csapni minden trotykos németet. Az Isten segítse hozzá a kardunkat!

Közeljártak már a Taktaköz déli láptengeréhez s letérni készültek éppen a Harangod zugófás pusztájáról, mikor észrevették, hogy Miskolc irányában éppen akkor borult tűzbe valami falu. Majos Ferenc a mocsárvilágon át ismert minden csapást és gázlót s azon volt éppen, hogy elsőnek lép be lovával a tocsogók közé, amikor...

Amikor megütődve rántotta föl szemöldökeit.

Mert nem messze tőlük történt valami!

A nádas széléhez egészen közel zavart kiabálás vert át egy kerek erdőcske alól. S női sikoly hasított át az összevissza-kiáltozáson, mint ha könyörületért esdett volna valami gyöngye asszony vagy még védtelenebb leány. Sőt az erdő szélén mintha két-három kóbor német is kibukkant volna. És rezesorru Majos Ferenc, cseppet sem késve, a csapat elé ugrott mostan s magasra suhantván fel öles kardját, nagyot kiáltott:

— Hej rá, legények!

S a lovasok mind azt kiáltozták:

— Hej, rá!

A vékonyhasu lovak egyszerre kinyultak a mező fölött, sörényeik uszni kezdtek a maguk-

csapta szélben s patáik alatt tompán dobogott meg a föld... Kardok suhantak ki hüvelyekből, csákányok kampóhegyei szürkén cikkantak föl az októberi napban. S mire a gémlábu németek észhez tudtak volna kapni s a nyeregbe szuszogtak volna föl, már sepert közöttük a csákányával rezesorru Majos Ferenc s csapkodott a kardja Keczer Gábornak, miközben a bujdosók többi lovasai káromkodva és prüszkölve vágták a németet. Nem telt belé három szünetnyi idő, vagy tiz német üvöltözött már kilyukasztott fejfel az avaron, a többi pedig lovának nyaka fölé hajolva próbált menekülni a Gesztelynek porosodó országuton. Három rab azonban élve szorult vissza a Szepessy Pál kódorgó lovasai között...

A lovasok végezni akartak a három rút alakkal, de akkor feléjük-kiáltott Majos Ferenc:

— Hagyjátok meg a latrokat! Előbb megfagatjuk őket, akkor oszt kutyáknak hajintjuk oda a beleiket!

Csak azután néztek körül először. És ahogy körülnéztek volna, nagyot csudálkoztak valamennyien. Mert oldalt, az erdőcske szélénél, urihintót láttak meg félig-kifosztottan, a három kísérő hajdu közül kettő szétütött koponyával hevert a hintó megett, a harmadik hajdu véres fejét kötözgette, a kocsis pedig az erdőben bujt meg valahol...

De nem ezért csudálkoztak el valamennyien.

Hanem a hintó mellett egy fiatal leány állt halottfehéren, megtépett atlaszmentecskében, ahogy a kocsiból ráncigálták ki éppen s megasogatott ruhafoszlányait ijedten fogta össze a feszülő kis mellén. Nézték-nézték a szép teremtest, a leány pedig visszánézett reájok elrettent, de könnytelen szemével. Keczer Gábor megrendülten nézte néhány pillanatig a felindult leányt,

akivel — szemlátomást — gonosz szándékai lehettek a zsoldosoknak s akkor lépést indult lovával a leány felé. Hanem amint közeledett volna a remegő teremtéshez, zsibbadozni kezdett a szíve. Visszafogta a lovát s alig tudta kimondani:

— Edit... hugom...

A leány arcát észrevétlen pirosság öntötte el s akkor sirvafakadt. És mialatt két apró tenyerébe temette az almavirágszinü arcát, fuldokolva ismételtette:

— Gábor bátyám!... Kedves Gábor bátyám!

És most, hogy ismét jó emberek között érezte magát, úgy sirt, de úgy, hogy még az odaléptetett Majos Ferenc is kénytelen volt összehhuzni szemöldökét, ha csak nem akart feljajgatni maga is, tapasztalván a gyenge hajadon riasztó állapotját. Keczer Gábor ugyanakkor lecsúszott lovának nyergéből s résztvevő szível sietett a leányhoz, mialatt sárga csizmáján megmegcsörrent az apró sarkantyú. És odaérvén a leányhoz, lehajolt hozzá s megcsókolta a homlokát:

— Mi történt veled, kishugom?

— Nem tudom magam sem, — nézett föl reá a csinos teremtés, miközben könnyek omlottak szürkés-kék szeméből. — Rossz emberek támadtak reám e helyen s el akartak vonszolni a fák megé... De nem hagytam magamat!

És ahogy ezt mondta, nem tudott uralkodni magán többet. Liliom-két-karjával megölelte a fiatal Keczert, takaros fejét a mellére hajtotta:

— Isten hozta e helyre édes bátyámat...

Akkor lépett hozzájuk rezesorru Majos Ferenc, akit hazája miatt ifjabb férfiesztendei ellenére is annyi bú rágott szüntelenül, hogy szürkülni kezdett már a kétfelől varkocsba-font haja. S megütődve kérdezte:

— Hát te ki-fia vagy, leányom?

De a leány helyett Keczer Gábor válaszolt:

— Kishugomnak Rauscher Edit a tisztességes neve, édesatyja derék eperjesi patricius s legjobb barátja bujdosó atyámnak. Szüleink már úgy végezték egymás között, hogy mához esztendőre hitvesem lesz a kishugom... Igaz-é? — s szerelmesen nézett a leány szeme közé.

— A hitvese leszek, — felelt bátran a leány.
— Az Isten hozta előmbe kedves bátyámat...

Hej, kirobbant erre a dühe rezesorru Majos Ferenc kapitánynak, amint a három összekötözött, remegő rab felé intett a szemével:

— Hozzátok élém a kutyákat!

A fölkelők lovasai maguk előtt kezdték taszítani ekkor a halálravált három németet, miközben olyanokat rugtak rajtuk, hogy minden rugásuk nagyot puffant a fenekükön. S a méregtől szétfujta a bajuszát, ahogy rájukordított Majos Ferenc kapitány:

— Ki bérelt föl benneteket, ti disznók?

Nem sokat kellett faggatni a három nyomorultat, vallottak azok maguktól is. Az első német kezdte:

— Tábori Erzsók leányasszony, excellenc Spankau kedveltje küldött alá bennünket, hogy öljük meg Rauscher eperjesi tanácsnok ur leányát, aki Budavárából atyjának értéküldött hintáján igyekszik Eperjes város felé...

Keczer Gábor megrémült e szavakra, a magáhoztért leány kíváncsian figyelt föl, rezesorru Majos Ferencnek pedig egymásbareccsenetek a fogai s nem kiáltott, de üvöltött:

— Beszélj, kutya! Mert ha egyetlen szót elhallgatsz előttem, a legközelebbi fára vonatlak föl!

A halálravált német beszélni kezdett:

— Tábori Erzsók leányasszony adta ki ne-

künk parancsba és excellenc Spankau helyeselte a parancsot...

Majos Ferenc körülbelül mindent tudott már.

Ujhelyi Erzsébet, aki legutóbb — mint Spankau legvakmerőbb kéme — Erdélybe merészkedett alá s onnét, jórészt Keczer Gábor társaságában, vakmerően lopózott vissza Kassáig, iszonyatos bosszút fogadott Keczer Gábor ellen. Könnyű dolga volt. Eperjesen megtudta, hogy a külországi egyetemeket járt patricius-fi számára a fiatal Rauscher-leányt szemelték ki hitvestársul odahaza, akinek most kellett hazaérkeznie Budáról, az eléjüküldött hintón. A kassai német generális tehát parancsot adatott egy kóbor német csapatnak...

Es mialatt Keczer Gábor suttogva vallott be mindent a kis Rauscher Editnek, aki összerázkódott az Ujhelyi Erzsébet említésére, Majos Ferenc másodszer is ráordított az előtte karattyoló zsoldosra:

— Elég, te kutya!

Aztán lovasaira kiáltott:

— Huzzátok fel őket!

A három német térdre roskadt, Rauscher Edit összekulcsolt kézzel könyörgött a három nyomorult katona életéért, ámde rezesorru Majos Ferenc nem ismert irgalmat:

— Hadd fogyjanak a bélpoklosok!

S a lovasok már hurcolták is az erdő felé a három zsoldost. De akkor tisztelegve állt meg Majos Ferenc előtt az egyik sebhelyektől elborított lovas:

— Kapitány uram, kár reájuk a kötél! Talán felkaroznánk a latrokat...

— Hát akkor karót beléjük! — intett Majos Ferenc kapitány.

Kevéssel reá szivremegtető üvöltés tört fel az erdő sűrűjéből. És mig a kis Rauscher Edit iszonyattal eltelve fogta be a fülét, Keczer Gábor

ugy állt mellette, hogy minden pillanatban védelmére lehessen szegénynek. Majos Ferenc fölémelvén rezesorru arcát, annyit mondott, olyan hangon, mint akinek régtőlfogva nem élet már az élet:

— Így jár minden idegen, aki hazánk és nemzetünk rontására jön ellenünk!

A nap fémszinü felhők megé rejtezett már a Harangod-puszta felett, az üvöltés pedig egyre gyengült az erdő mélye felől. Akkorára az elszürkült kocsis szintén előkerült valahonnét, az életben maradt kísérő-hajdu is bekötözte vértől megitatott fejét, a másik kettő azonban szétvetett lábbal terült el a hintó megett.

Majos Ferenc odaszólt a kocsisnak:

— Temessétek el a két magyart!

A lovasok sebtiben sirt kezdtek kiemelni az erdő széle alatt s félóra mulva el is hantolták már a két szolgát. Akkor a rezesorru kapitányra nézett Keczer Gábor...

— Hát ezekkel a szerencsétlenekkel mi lesz? — s az elhullt németek tetemeire mutatott.

— Ezekkel, öcsém? Ezeket a dögmadarak fogják megenni!

S rátekintvén a kimult németekre, olyan indulat kezdte rázni, hogy nagyot rugott az első tetem hasába. Tompán puffant és féloldalt fordult a tetem.

A megtépett mentécskéjü Rauscher Edit elszörnyedt ekkora kegyetlenségre. Jegyese mellére rejtette meggyötört arcát s annyit kérdett suttogva:

— Hát velem mi lesz most, kedves bátyám?

— Téged hazáig-kísérlek, hugocskám. Ne félj, épen fogsz megérkezni atyád házába.

Meghallotta ezt Majos Ferenc kapitány is és annyit mondott kedvetlenül:

— Hazakisérünk, leányom. És ha ránkjönnek

valahol a lomposok, a bendőjét tépjük ki valamennyinek! Lehetséges persze — tette hozzá még-rosszabbra fordult kedvvel —, hogy enge-
met is megfognak netán és maguk alá tepernek. De inkább tűzön pörkölődni meg, mint ilyen dög-
lődvé élni tovább!

A Taktaköz felől akkor már sűrű gomolyag-
ban nyomult előre az este.

Keczer Gábor hintájába ültette vissza a kis Rauscher Editet, betakargatta féltő gonddal s megsimogatta.

S akkor megindultak.

Elöl néhány lovas, hátul a többi lovas, jobb-
ról a hintó mellett Keczer Gábor, balról Majos Ferenc kapitány. Csaknem lépést mentek, nesz-
telenül. Nagyon kellett vigyázniok a sűrű estében.

— — — Egy hét mulva megálltak Eperjes város déli kapujától nem messze. Egy hétig er-
dők és hegyek között bujkálva közeledtek Eper-
jes felé s azalatt százszor is a hintóba hajolt be Keczer Gábor:

— Nem vagy fáradt, kishugom?

— Birom az utat, kedves bátyám, — mosoly-
gott rá vissza az almavirágszinű arcoska.

Most, hogy Eperjes déli kapujától nem mesz-
sze megállapodtak végül, Keczer Gábor leszállt a lováról, a kis Rauscher Edit kiszállt a hinta-
jából.

S akkor megálltak egymás előtt.

— Várni fogsz reám, kishugom? — kérdezte a csatákat megjárt fiatalember.

— Mindig várni fogom, kedves bátyám, —
könnyezett föl a fiatal leány.

Megölelték, megcsókolták egymást.

A leány visszaült a hintóba s a lovak meg-
indultak. És Keczer Gábor, Majos Ferenc meg a néhány-szál lovas addig-addig nézett a hintó

után, míg csak be nem fordult Eperjes város déli kapuján.

Akkor ők is megfordultak s elindultak sebes kocogással, hogy — valahol a Partium szélén — fölkeressék a lengőszakállu Szepessy Pált. Ha ugyan életben volt még a lobogóindulatu öreg.

VI.

Szepessy Pál a Partium felé bujdosott már akkor. Alig néhány hívével.

De mit kellett megérnie, amíg eljutott odáig?

A györkei tumultusból először a dargói hágónak irányította lova fejét s keleti irányba átvágtatván a hágón, Nagymihálynak száguldott tovább. Azalatt a középzempléni Tót Lapályt elárasztották a feldühödött császári csapatok (legalább is olyan hírek ütötték meg a fülét Szepessy Pálnak) s ezekből óvatosnak kellett maradnia hajmeresztő menekülése közben. És míg a magakavarta szélben oldalt-csapkodott a szakálla, sokszor megzaklatott elméjét újabb gondok kezdték emésztetni... Vezértársaira gondolt... Nem tudta, mi lehet kopaszhomloku régi pajtásával, Szuhay Mátyással, akinek neve alaposan fel volt írva Spankaunál és Kobb Farkasnál, miután — mint a legingerültebb kálvinista egész Felsőmagyarországról — uton-utfélen hirdette, hogy nincs már egyéb vágya e rút földi-életben, mint jezsuitáknak miskárolása... Petrőczy István vezérre és örök bajtársára, Ubrisira is gondolt Szepessy Pál s egy olyat sóhajtott, hogy szinte hörgött. Ugy számította, hogyha nem haltak meg a csatában s ha nem fogta el őket a német, hogy négyrészebe vágja szét szánandó testrészeit, akkor a Hegyalja déli csücskén menekülhetnek valahol. A Tiszán túl pedig biztosan bele-

vetik magukat az Alföld ingoványos utvesztőibe... És szívből sajnálta a két Duló-testvért Szepessy Pál: Györgyöt és Gergelyt, ugyszintén a düllelt homloku Tulok Györgyöt s a részeges Majos Ferencet nem kevésbé, akinek a nép vadításában nagy hasznát tapasztalta minden alkalommal... De sajnálta épúgy minden legényét. S hangtalanul meggyászolta mindazokat, akik katonamódra haltak meg mély sebeikben a csatatéren, ugyszintén az élőket, akik most szerteszórva loholtak mind-mind a Partium irányába, miközben a hátuk megett méregtől fujva csörtetett utánok a német. És ahogy mindezt végiggondolta volna magában Szepessy Pál, egy mélységeset sóhajtott:

— Hej német, német!

Ekkor már a Labore kiöntéseinek szegélyén dobogott alatta a lova, jórészt fáknak sűrűjében, mert ha megpillantották volna egyszer a császári zsoldosok, élve nyuzták volna le a bőrét. Efelől nem is volt semmi kétsége az öregnek. Észvesztve menekült a fölzendült protestáns urak és prédikátorok eszélyes vezére s huszadnapra sikerült átvergődnie a Latorcán. Innét a Bodroγκöz lópvilágának vette utját, mialatt vagy százfőnyi lovasa csobogott utána a csülökigérő októbertvégi vízben. És nagyon kellett vigyáznia Szepessy Pálnak, hogy valahogy Ecsed várának ne vesse el az irányt, mert ott császári generális parancsnokolt, akinek az utágazókra kiállított strázsái napok óta lestek már Szepessy Pálra, hogy elfogván őt, legyürjék maguk alá, nagy fenszóval kiáltozva:

— Csakhogy megvagy, te kutya!

November lett, amire maga mögött hagyta a Tisza vizét. Akkorára meggyarapodott a vezért kísérő csapat, mert innét is, onnét is egy-egy elkalandozott lovasfalka csatlakozott az oldalukba. Ezek a lovasok holtfáradtan bóbiskoltak

a nyeregben, de azért, ahogy meglátták a vezért, a lelkesedéstől rekedten kezdtek kiabálni, süvegeiket magasra emelvén:

— Vivát, Szepessy Pál!

Szepessy Pál ilyen esetekben bizakodni kezdett újból s jobbjával magasra tartván éjszinü kucsmáját, visszakiáltott:

— Garmadát rakunk még a németek testeiből! Vivát ez a nyomorult kis Magyarország!

Először Kálló irányába húztak el széleseben s lovaik patkótlán patáitól toronymagasan libeggett a homok... Vágtattak-vágtattak a haldokló őszben.

Mert kietlen ősz lett ekkorára.

A homoktól telefűtt Nyírségen át igyekeztek hajszolt lovaikon. Egy-egy lehelletnyi halmon sovány nyírfácska búsongott s messziről valami csonkára-pörkölt tanya nézett vissza reájuk ködszínben. Mert ködök gyülekeztek már a szemhatár peremén s úgy tetszett, mintha minden lépésnél egy lépést távolodtak volna tőlük... Kerülték az olyan helyeket, ahol emberekkel találkozhattak volna, hogy legalább egyelőre ne sejdítse a német, merre vették vándorutjokat. És ez a taktika megint csak az ősz Szepessy Pál nagy esze mellett vallott. A németet ugyanis azért nem lett volna észszerű a hátukkal húzni magok után, mert mögöttük Szepessy Pálnak legalább tizenötezer lovasa és gyaloglegénye csatagolt céltalanul vagy bujkált dobogó szívvvel, hogyha négykézláb is, de elérhesse egyszer a Partium szegélyét. Ott már, az erdélyi fejedelem kardja alá eső részeken, biztonságban érezhették legalább a puszta életüket.

Kálló alatt újabb irányba fordította lova fejét Szepessy Pál, hogy onnét hamarabb elérje Közép-Szolnokot.

Ugyanakkor felsötétlettek jobbról az alföldi

mocsarak és lápok, de oly messziről, hogy alig sejlettek föl csak az éghatár alatt. Ámde amint poroszkálni kezdtek volna feljök, az a sötét vonal emelkedni kezdett s egyben terjeszkedett is jobbra és balra s délutánra kelve elborította már a szemhatár egész hosszát...

Ugyanakkor egy galytalan erdőcske szélén visszarántotta lova kantárát Szepessy Pál s a vezér mögött megállt a csapat is.

Az őszi hidegbe burkolt erdő legszélén ugyanis két bojnyik-külsejü alak heverészett a hátán, tarkó alá dugott tenyerekkel. Rongy és cafat volt a két csavargó s csak keshedt csal-májukról lehetett gyanítani, hogy magyar részre állt bujdosók lehetnek.

Szepessy Pál szigoruan szólta reájuk:

— Kik vagytok?

A két bojnyik fölkecmergett erre s az egyik közülök, akinek olyan volt a bőre, akár a kordován, így szólta határtalan mélabúval:

— Buga Jakab nemzeti harcos vónék...

Társa, akinek csüngő haja, szemöldöke és serkedő bajuszkája csepűsinü volt, rámondta:

— Én meg Zöld Demeter vónék...

— S honnan kerültök ide? — kiáltott rájuk a vezér.

Buga Jakab adta meg a választ nagykurtán:

— A györkei zenebonából, jóurunk...

Szepessy Pál felkapta seprűszemöldökeit: nem hitt a fülének. A lovasok is összenéztek s hitetlenkedve csóváltgatták a fejüket. Most már Szepessy Pál is enyhültebb hangon faggatta tovább a két rút kóborlót:

— S hogy tudtatok ily messzire kerülni el annyi idő alatt?

— Hát, jóurunk, — ingatta a fejét Buga Jakab, — kiléptünk némileg.

A további kérdésekre kitudódott, hogy ugy

Buga Jakab, valamint Zöld Demeter nevü kenyerespajtása valóban ott rengette csákányát császári katonák kobakjain, miközben őket is megcsépezték, ezt már nem lehet tagadni. És míg Buga Jakab mély búval adta elő, mint sikerült megmenteni szánandó életüket, (éjt-napot lapangva), Zöld Demeter szótlanokodva lógatta szikkadt koponyáját. Mint egy kehes ló.

— És most hova szándékoztok? — érdeklődött a vezér.

Buga Jakab köhintett a markába, mintha előzetesen át talált volna fázni keveset:

— Most, jóurunk? A Partium felé haladnánk, ha igaz vóna... És ki kell lépni esmeg, mert két nap mulva itt terem a német s akkor parázsban hentergeti meg nyomorult tagjainkat...

— Egen... egen... — helyeselt rá kétszer is Zöld Demeter. Azontul azonban hallgatott.

Szepessy Pál megrántotta fáradt lovának kantárát, de — féloldalt — visszaszólt még:

— Közép-Szolnoknak tartsatok... Az elkövetkező héten ott fogok doboltatni gyülekezőt.

— Ott leszünk, jóurunk, — mondta utána Buga Jakab, mialatt Zöld Demeter is mintha vakkantott volna valamit. De olyan fahangon, hogy aki hallotta, még a nemzeti csapás ellenére is kénytelen volt hangosan kacagni egy nagyot.

A közeledő nádasok irányába huzódtak tovább a lovasok, ám akik visszanéztek közülök, jól látták, hogy Buga Jakab visszaereszkedik a hátára, Zöld Demeter ugyanugy. Buga Jakab fesztelenül kezd pöfékelni egy száratlan pipán, melyet krumpliból vájt ki, Zöld Demeter viszont kapkodó szájjal igyekszik elszippantani egy-két nyeletet a füstből. Mert neki még pofabagóra sem tellett.

Aztán szem elől veszett a két kóbor legény. Szepessy Pál és lovasai továbbhúzódtak a

nádasok irányába, melyeknek nem volt végük. Talán csak az Alibunári-mocsaraknál.

Mentek az őszben. Csak néha horkant egy ló.

Másnap hajnalra már locsogók, morotvák, mélykutak, uszólápok és zöldszigetek közt tocsogtak végtelen sorban a lovak. Minden légmozdulásra felzörgött a nádas s ez a különös zörgés kietlen állapotukat juttatta eszükbe. Bús hangulata volt mindennek a nádas birodalmában és ha egyetlen lépést vét oldalra a ló, lovasával együtt örökre elmerült volna a feneketlenségben. Szerencsére azonban nem volt szükségük vezetőkre: hisz csaknem minden bujdosó ismerte a lápvilág titokzatos rejtekeit s lábolható csapásait. Ősz volt, havatváró ősz... Jobbról is, balról is megcsillant a víz s a komorodó mennybolt alatt halottszíne volt a tükrének. Olykor, de mindigérülöbben, egy elkésett vadmadár húzott el fölöttük, lomhán lengő szárnyakkal s aközben rekedten kiáltozott a messzebb hályogosodó ködök irányába... Ment-ment Szepessy Pál teménten búval meg a lengő szakállával, mentek utána hallgatagon a lovasai, a lovak patkótlan patái pedig tocsogtak... Később téres tisztások váltották föl a morotvák, tocsogák, mélykutak, úszólápok és zöldszigetek hináros világát s e tisztásokon magasra burjánzott föl a gazdátlan fü. A tisztásokon túl s a nádtenger fölött olykor mintha valami falu tornya ködlött volna föl. Messze... messze... Láttak aztán egyebet is. Láttak vékonyhasu és szijjashusu marhákat, melyek szőre lompos csimbókokban s borzolódottan csüngött alá. Ridegmarhák voltak. Később felbukkant egy rideglegény is a félig elvadult marhák mögött. És míg a gulya szélén magasbaszűrő villaszarvakkal csudálkozott el a néma lovasokon a bika, a gulya tulsó végében lecsüngő ingujjban támaszkodott furkósának a ridegle-

gény, valamivel odébb egy másik... Kalapjaiknak elálló és széles karimája fel volt türve keveset, ingük azonban csak a mellbimbóik magasságáig ért le, azon alul csupasz volt a hasuk, minélfogva valóságos szarupáncél rakódott le e puha testrészükön. Zsiros hajuk két varkocsba fonva s csimbókokban végződött alul. Álldogált egymás mögött a két szilajpásztor, bunkónak dőlve, mialatt az előtérben hangtalanul húzódtak el Szepessy Pál és lovasai... Tudták jól a lovasok, hogy ezek a félvad pásztorok — féktelen szilajságukban — szembemennek a farkasokkal is. Ha ugyanis öles hó esett alá a befagyott lápokra, a butyini hegyek szakadékaiból éhes farkasok ereszkedtek alá idáig s kinzó éhségükben nekiestek a gulyáknak, hogy szétfajják őket. Ámde kéznél voltak a rideglegények, akik tántorodás nélkül mentek neki a zöldnyálu toportyánoknak, sulyos bunkóikkal csattogó harcba szálltak e felborzoltszőrű dúvadak ellen s csapkodó fütyköseikkel darabokra verték szét a bestiákat. A szemehéja sem rebbent meg a szilajpásztoroknak, olyan legények voltak egytől-egyig!

A Királyhágó felől jött-jött azalatt a szürkület. És a szürkületben egy nagyobb gyalogcsapat ödöngött a lápok közt téresedő egyik tisztáson. Igen-igen csigázottak lehettek már.

Jöttek. Szepessy Pál visszafogta lovát. A többi lovas is megállt.

Szép kiállású fiatalabb emberek voltak még, tógájuk alját felcsavarták a derekuk köré. Egyesek kézikocsikat húztak magok után, roskadásig, az apró kocsikon pedig könyvek között elemózsia volt felhalmozva. Legelől természetes fiatal legény lépkedett, nagy bottal a kezében. Szemlátomást vezére volt a többinek.

Ahogy Szepessy Pál elé értek volna, a vezető levette szegeletes kalapját s mély meg-

hajlással köszöntötte a bujdosóvezért. Szepessy barátságosan szólította meg:

— Kik vagytok?

— Pataki deákok vagyunk, jóurunk, — válaszolt a daliás alak, — s nevem Szekeressy István. Széniorja vagyok a földönfutó oskola muzsafiainak...

— Tudom, tudom, — szólt félhangon Szepessy Pál s felhő vonult el a két szemében. — És most honnét jösztek?

Szekeressy István szénior így felelt ekkor:

— Gyulafehérvár városából, mely — a jószágos fejedelemmel egyetértőleg — hajlékot nyújtott nekünk. És most Patak felé, a mi örök Jeruzsálemünk felé törekszünk, hogy leszüretelven az Alma Mater szölleiben, némi vagyunkát vihessünk magunkkal vissza. Mert az oskola szölleleit meghagyták nekünk nevetve a jezsuiták. Azt hitték ezek a mi nagy ellenségeink, hogy elüldöztetvén a kollégium kebeléről, ugysem vehetjük hasznát a szölleinknek...

A lovascsapat egyhelyben állt, nesztelenül. Szepessy Pál sóhajtott, melle legmélyéből s akkor így szólt Szekeressy István széniorhoz:

— Tudós tanáraitok merre széledtek el e világban?

— Tudós tanáraink ketten vannak: Buzinkay Mihály és Pósházy János. Ők azonban elélemedvén tagjaikban, nem indulhattak el velünk, akik minden esztendőben kétszer megyünk a pataki szöllőkbe s kétszer ereszkedünk alá Gyulafehérvárra. Tavasszal megkapáljuk a szöllőt s őszidőben felvándorolunk a termés mustjáért. Buzinkay apánk meg Pósházy apánk megáldottak bennünket és noha siratták kis csapatunkat, legrosszabbul mégis az esett nekik, hogy ők nem láthatják meg, ha csak a határból is, a mi kis Jeruzsálemünket...

A pataki deákok csoportja ekkor már, mialatt távolabbról rohanva tört előre az éjszaka setétje, nagy félkaréjban vették körül a vezért, aki váratlanul meglepetve kiáltott fel:

— Hát te mint kerülsz ide, öcsém?

Egy egészen apró, tizenkét-tizenhárom év körüli diákfiú volt, akit megszólításával tüntetett ki Szepessy Pál. Szemenézése nagy szomorúság volt az apró deáknak, de azért bátran állta a vezér tekintetét:

— Sallay Pál vagyok, jőurunk...

— S mivégett indultál meg gyenge lábaidal Pataknak? — firtatta a vezér.

— Mert két esztendeje nem láttam apámat-anyámat, — felelt a kis Sallay Pali. — Mondják egyesek, hogy nem él már sem apám, sem anyám, miután német gyilkolta meg őket.

Szepessy Pál egyszerre fölkiáltott, talán, hogy föltolakodott megindultságát álcázza vele:

— Kisöcsém, rakásra fog még dögleni minden német, morva, dán és vallon! Mindenkit leölnék, aki idegen s édes nemzetünk hóhérolására jött ide... Halál a németre! Halál a császárra!

Abban a pillanatban fölzendültek az összes lovasok:

— Halál a császárra!

Ijedt csend következett, miközben setét hajával már-már körülfonta őket a Királyhágó felől vágató éjszaka. Akkor felütötte borús homlokát Szepessy Pál s Szekeressy István széniorra rántotta seprűzemöldökét:

— Mikor jöttetek el Patakról?

— Az elmúlt esztendő, nevezetesen 1671 október havának huszadik napján láttuk utoljára a mi kis Jeruzsálemünket. Mert Báthory Zsófia fejedelemasszony és fia, az ingatag Rákóczi Ferenc reánkhozta a császári zsoldosokat...

S elmondta a sokat szenvedett szénior, hogy Báthory Zsófia fejedelemasszony, férjének hősi halála után, a katolikus hitre térítvén meg Ferenc fiát, ez a fiu — megfélelkezvén atyjának és nagyatyjának emlékéről — türelmetlen anyjával tiz nehéz esztendőn keresztül a legrosszabb indulattal volt a viharos multu Alma Mater iránt. Patakra behozta a jezsuita-atyákat, akik lihegő méreggel gyűöltek mindent, ami protestáns volt. A nyughatatlan fejedelemasszony és akarats nélküli fia a tanulóifjuságot kitiltotta a várbéli templomból, amelyet még Perényi Péter emeltetett az oskola muzsafiainak, elvették a tudós tanár urak lakásait s megvonták a város és a vár ura által több, mint egy évtized óta beszolgáltatott segélyt, a várat német katonaságnak adták oda s ezek a nyomorult lancknehtek a templomot és az oskolát, melyet az ország fényének mondtak mindenfelé, fegyverrel támadták meg és ejtették hatalmukba...

Itt közbeszólt Szepessy Pál, akinek nyakerei dagadni kezdtek az indulattól:

— Mint vonultatok ki Patakról?

A köröttük sóhajtozó nádasra éjszaka próbált rátelepedni immár. Némi küzködés után akadozva kezdte a daliás Szekeressy István:

— Az elmúlt esztendő október hava huszadik napjának délelőttjén egész várbeli ezred jött ki ellenünk, fegyvereik sulya alatt zörögve. Ostromágyukat vontattak magok után, hogyha nem engedünk, romhalmazzá lövik szét oskolánkat és mi ott halunk mind a romok alatt. És jól számítottak a császáriak, mert esküt tettünk egymásnak, hogy halálunk pillanatáig védelmezni fogjuk a régi falakat... Dehát nem ugy lett, — és elcsuklott a hangja. — Buzinkay apánk meg Pósházy apánk széttárt karokkal könyörögtek nekünk: ne szálljunk szembe fegyvertelenül a fegy-

veresek ellen. És mi hallgatni voltunk kénytelenek két ősz apánkra s mikor a császáriak az oskola homlokának, a »Trójá«-nak szegeztek az ágyukat, bús énekszóval kiindultunk a mi második anyánk nyujtotta hajlékunkból s odahagytuk a »Fazekas-sor«-t, melynek ablakai az ujhelyi hegyekre nyitak s odahagytuk a »Huta« nevű déli oskolarészt is... De nem hagytuk ott az oskolai bibliotékát, amelyet szekereken húztunk magunk után s szekereken húztuk a könyvnyomtató-műhelyt is. Aközben siralmas énekeket zengedezett kicsiny csapatunk...

Itt elakadt félszünetre Szekeressy István, mintha a megindultság elfojtotta volna a szavát. De akkor rászólt Szepessy Pál:

— Folytasd, szénior! Ettől fogok én csak megvadulni!...

Szekeressy István folytatta hát:

— Velünkjött Buzinkay apánk meg Pósa házy apánk is, ámde a két jámbor öreg nemsokáig birta a sulyos utat s ezokból szekerekre raktuk őket. A Bodroγκöz utvesztői között bukdácsolunk előre, keserves lihegéssel s egy-egy téresebb tisztáson bús vággyal néztünk vissza az Alma Mater felé...

Megakadt, egyet fujt:

— Csak Kenézlőn állapotunk meg, közel a Tisza vizéhez. Hónapokat dideregtünk át itten sárban, hidegben és hóban, miközben sok deáknak lefagytak a lábujjai. Tapasztalván mindazáltal, hogy innen aligha lesz hazatérésünk, Debrecen városába indultunk meg nyomorult szerrel, ahol testvéri vendégszeretetet közepette élhattünk. Utoljára mégis Erdélybe ereszkedtünk alá, a gyulafehérvári kollégiumba, ahol szeretnek és táplálékkal látnak el mindannyiunkat...

S elcsukló hangon tette hozzá Szekeressy István:

— Eddig van, jóurunk...

Szepessy Pálnak ekkor már remegett a szája-széle. Féktelenül kiáltott fel:

— A császár és cinkosai, a jezsuiták irtják nemzetünket s magyar hitünket! Haljon meg hát a császár! Haljanak meg az összes jezsuiták!

S a bujdosó lovasok fölzendülve kiáltották utána:

— Haljanak meg az összes jezsuiták!

Csönd támadt utána.

Hanem ekkor már szénszinü hajával végleg befonta őket a setétség. Szerencsére valamivel később fölrémlett a hold s reszketeg fénye ott táncolt a nyugati égélj fölött. A deákok végleg megállapodtak a mocsarak közti rétségen, nagy tüzeket gyújtottak és ettek valamit...

Akkor feléjük szólt Szepessy Pál:

— Isten vezéreljen utatokon! Megfogadom néktek a kardomra, hogy mind hazamentek egyszer!

A bujdosó deákok pedig azt kiáltották vissza reménykedve:

— Vivát Szepessy Pál!

Mert lengő szakálláról mind ráismertek a vezérre.

Messze járt már a lovascsapat, amikor zsoldár hangjai ütötték meg őket hátulról. Az örök Isten dicsőségének halhatatlan éneke volt ez, amelyet égnek emelt arccal harsogtak a tüzek körül:

*Az embereket te meg hagyod halni
És ezt mondod az emberi nemzetnek:
Legyetek porrá, kik porból lettetek!
Mert ezer esztendő előtted annyi,
Mint a tegnapiak ő-elmulása
És egy éjnek rövid vigyázása...*

Meghallotta a zsoldár hangjait Szepessy Pál

s lecsuklott tőle a feje. Később az éjszakába foszlott el az ének s csönd volt már köröskörül. Csak a lovak csobogtak.

VII.

Hosszu idő mult el ettőlfogva.

A császári generálisok: Spankau, Strassoldó, Kobb Farkas és Karaffa Antal véres hajtóvadászatot rendeztek az elégületlenek ellen s azokat, akiket el tudott érni a kezük, karóbahuzták, kérekbetörték, elevenen nyuzatták meg avagy a halál más undok nemeivel végeztettek ki. A magárahagyott nép kegyetlenséggel torolta vissza a kegyetlenséget és ha sikerült elfognia egy-egy kisebb labancsapatot, e labancok egytől-egyig a legszörnyűbb kínzások közt multak ki a világból.

Ugy látszott, végleg elveszett a fölkelők ügye!

Mert a császár és tábornokai válogatott kegyetlenkedéseire a Partium felől nem zördültek meg többé az ordasok kardjai, hogy kitörvén nyurga lovaikon s a talpasok is utánok-kerekedvén, rémülettel töltsenek el minden idetolakodott idegent.

Elmebúsító hírek érkeztek Erdély és a Partium felől. Am ezek a hírek is úgy tudták, hogy van még némi remény. Mert Szepessy Pál, miután egyelőre le kellett csatolnia kardját, az eszét vette elő és soha nem apadó bizakodással zörgette a Porta kapuit.

És noha messze jártak ekkor az ordasok, mindent tudtak róluk azért a rémület csöndjébe süllyedt hét tiszai vármegyében. Pontos értesüléseik voltak róla, hogy a Partiumba vissza-

huzódott fölkelők embertelen nyomorban tudták kihuzni csak a legutóbbi telet.

Az 1673-ik esztendőre csaknem a szegénylegények rendjébe csúsztak le a fölkelők. A Partium hidegtől kiszivott falvaiba s e falvak paticsfalu házaiba szétszórva tengődtek az istenadták. A lovasok lovaiban zörgött a csont, szőrük lomposra nyult s felborzolódott a szélben, a talpasok viszont darabideig kapcarongyokba göngyölték mezitelen lábukat, ámde idővel elkopott talpuk alól a kapca s akkor csupaszláb huzódtak meg a vékonyfalu viskók padlásaira és a faluszéli górékba. És mialatt odakint hófergeteg visongott, a szerencsétlen harcosok a tiz ujjok körme alá próbáltak némi meleget lehelni avagy versenyt jajgattak a széllal.

A bujdosók vezérei: a kopasz Szuhay Mátyás, a baljós csillagzatu Petróczy savanyuszáju vezértársával, Ubrisival egyetemben, ugyszintén a szöke Kende Gábor s Duló György és Duló Gergely szakadatlanul ostromolták Apaffy fejedelmet meg Teleki Mihályt: csak tizezer fegyvert adjon s meg van mentve Magyarország! Ebben az időtájban bukkant föl az ordasok reménytelen sorai között egy vakmerő fiatal kapitány, bizonyos Petneházy Dávid, aki ötezer katonával is vállalkozott volna reá, hogy a pozsonyi Fehérhegyeken tulra ver át minden császári zsoldost, ámde a Szatmár vára alól tavaly oly csúfosan megszaladt erdélyi kancellár mukkanni sem mert, mivel kemény parancsa volt a nagyvezértől, hogy tudta és engedelme nélkül ki ne induljon többé Magyarországra. A fejedelem viszont, valahányszor a bujdosók vezérei kardjaikat csattogtatva sürgették a segítséget, a fejét fogva rohant fel és alá a palotán, mialatt kétségbeesve ismételtette maga elé:

— Szivem vérzik a magyar nemzet kinló-

dásán, de mit tegyek? Jaj, mit tegyek, amikor kezeim kötvék?

És mert tanácsstalansága tökéletes volt, bort hozatott fel az udvari szolgálkkal s inni kezdett. És a magyar nemzet végpusztulásán érzett teméntelen bújában mindennap tökrészezen tántorgott a palotában.

A fölkelővezérek, valahányszor elhagyták a fejedelem elfogadótermét, odakint köptek egyet.

Ugy látszott, ezuttal mégis vége van Magyarországnak. Az északi részeket s a hét tiszai vármegyét Lipót császár kóbor katonái csatagolták be, égetve és dulva, Erdély moccani nem mert, remegve a nagyvezér kardjától, a régi ország egyéb területei meg ozmán járom alatt raboskodtak.

Egyedül Szepessy Pál nem csüggedt egyetlen pillanatra sem. Akik látták őt ezekben a hónapokban egyesegyedül tépelődni, azt beszéltek, hogy szakállába számtalan újabb fehér szál keveredett és hogy Szepessy Pál többször beszélt bele a szakállába.

És Szepessy Pál, amikor pihentetni volt kénytelen félől-hosszu kardját, elhatározta, hogy maga fogja megzörgetni a nagyvezér kapuját. S nyomban készülni is kezdett a nagy utra.

De nem egyedül indult el.

Mert az ordasok melléjeadták a »nagyszakállu vének tanácsá«-t, amelyben benne volt másokon kívül a méregtől búskomorságba esett Kubinyi László meg az ungi udvarházába visszavágyakozó Kende Gábor. Sokat reméltek, de kétségbeesve kellett visszatérniök a Partiumba.

Utolsó filléreiken ajándékokat vásároltak a nagyvezér számára s a lehetetlennel áltatva magukat, Drinápolynak vették az utat. Ha tudták volna pedig, hogy hiába minden kába reménykedésök, még Erdély határhegyeiről visszafordul-

tak volna. Mert időközben az történt, hogy a lengyelek fölmondták az előző évben kötött békét s a nagyvezér minden katonáját a lengyel hátra rendelte mostan. A nagyvezér óvatosan vigyázott ezokból, hogy legalább Lipót császárral tarthassa meg a békeséget.

De Szepessy Pálék mindezt nem sejtették még akkor.

Az első felocsudás Drinápoly előtt érte őket, hol a nagyvezér tartotta szállását azidőben. Mivel Drinápolyban ott volt a bécsi császár biztosa is, a nagyvezér egy Drinápolyhoz közeleső faluban szállásoltatta el nagy-nagy titokban Szepessy Pált és a nagyszakállu vének tanácsát. Harminchat napig kellett várniok kétségbeesetten, amig egy éjfélkor a nagyvezér színe elé járulhattak. Szepessy Pál beszélt. Villámló szemekkel kiabált a nagyvezér előtt, hogy elkövetkezett az idő, mikor a Partiumban rongyaik között synylődő fölkelte kálvinistákkal meg az erdélyhoni csapatokkal, ugyszintén a szultán verhetetlen hadaival tűzbe lehetne borítani Maradék-Magyarországot s Bécsig verni vissza örökre a császári generálisokat. A nagyvezér szelid békével hallgatta végig a fölzendült magyarok vezérét s enyhe mosollyal megígérte támogatását arra az esetre, ha előbb levette Szobieszky János lengyel királyt. Mert akkor bizonyos volt már, hogy a növekvő hirü uralkodó meg fog indulni a szultán ellen. Kevés türelmet kért tehát a nagyvezér, ugyanazzal a megértő mosolyával. Annyi időre csak, amig végezni fog Lengyelországgal. Akkor minden biztonnyal sor kerül Lipót császárra is.

A bujdosók nagyszakállu vénei szétvert reményekkel, feldult lelkiállapotban vergődtek vissza Erdélybe, a fejedelemhez és Teleki kancellárhoz, akik megbizott emberük révén már jóval előbb tudtak mindent.

Ugy határoztak erre közösen, hogy várni kell a lengyel király meg a nagyvezér összecsapásáig.

A nagyszakállu vének ezután csaknem roskadtan tértek vissza az ordasok közé a Partiumba. Senkinek nem volt hite többé Magyarország talpraállításában, csak Szepessy Pál nem vesztette el a lelkét. Sőt éppen most, a legnagyobb szükség napjaiban tornyosult föl az alakja. Amennyire telt a szükös módból, meg a fejedelem és kancellárja suttyom-segítségéből, nekilátott az ordasok szervezésének.

Aközben pedig dobogó szívvvel figyelt a lengyel szélek felé, ahol ekkor már feldühöngött Szobieszky János meg a nagyvezér háboruja.

Ez esztendőnek késő őszén olyanok lettek az állapotok ismét, hogy az ordasok vezérei a leghizlalóbb reménységekkel kecsegtették egymást. Apaffy fejedelem meg Teleki kancellár komoly erőket rendeltek melléjük s eleséget küldtek a bujdosóknak. S mihelyt jóllaktak egyszer a szánandó harcosok, magasra lobbant bennük a hév. A talpasok a kanócos puskákat kezdték tisztogatni, a lovasok fényesre kefélték vékonyhasu lovaikat s újból kitörni készültek a hét tiszai vármegye földjére, amikor...

... amikor újabb csapásba tántorodtak bele az összes bujdosóvezérek. Egy késő-őszi napon — mint a vészkiáltás — verte föl a Partiumot a lengyel határról felujjongott hír, hogy — a keresztény Európa diadalkiáltásaitól kísérve — Chorim mellett a lengyel király pozdorjává verte szét a szultán haderejét s e haderő roncsai meg bomolva menekülnek most Havasalföldének.

Szuhay Mátyás, Kende Gábor, Petröczy István, Ubrisi, a részeges Majos Ferenc, a daliás hadadi Wesselényi Pál, a két Duló-testvér: György és Gergely, ugyszintén a dülledthomloku Tulok

György kapitány, akinek átkozott hite ekkor már behatolt Erdély területére is, sötét reménytelenségben kiáltottak fel:

— Végünk van! Végünk!

Am Szepeßy Pál tulkiáltotta kétségbeesésüket:

— Nincs igazatok, mert csak most jött el a mi időnk! Isten a szenvedéseinket nem nézheti tovább!

És a lengőszakállu vezérnek lett igaza ezuttal is. Mert olyan utolsó próba következett el a védtelenül-hagyott Felvidékre, amely után csak a végítélet jöhetett már, avagy minden magyarnak: kálvinistának, katolikusnak, luteránusnak hadrakelése. Gyenge fiataloknak és hajlott véneknek egyaránt.

Mert mialatt Volkra gróf, a szepesi kamara elnöke dragonyosaival csörtette végig Felső-Magyarországot s a hét tiszai vármegyét, elszedve a protestánsok diplomáit és iskoláit, s megkötözött kezekkel kergetve maga előtt a prédikátorokat, — Szelepcsényi primás, ez a tébolyult tót, perbefogatta a protestáns szuperintendenseket, papokat és tanítókat. Érezte mindenki, hogy a perbefogatás egyértelmű a gályákkal. És felhőrgött a nép Felső-Magyarországon meg a hét tiszai vármegye földjén.

Csak Szepeßy Pál bölíngatott a szakállába, leirhatatlan kárörömmel:

— Jól van ez így! ... Egészen jól van!

Közel az északi határszélhez, Bártfától nyugatnak, kicsiny tót falu vonul meg egy elrejtett völgyben. Ugy hívják: Gerla. Kertecskéi alatt a keskeny Tapoly-patak folydogál. Olyan keskeny még ezen a tájon, hogy át lehet lépni. Továbbmegy később a Tapoly, zempléni földre, hogy egyesülvén a kenderszinü Ondavával, végül a

Bodrogban haljon el s magyar partok füzeseit tükröztesse vizében.

E falu közepe táján állt eldugva a világ elől Rauscherék egyik öreg kőháza.

Szokatlanul nagy kert fogta közre a vén kőházat: a kert egy kisebb része park volt, a többi veteményes, ameggett a gyümölcsös. Méhek döngicséltek a virágok fölött, a gyümölcsös alatt a Tapoly sietett tova.

E gyümölcsös széléből jól el lehetett látni keleti irányban Bártfáig. Most pedig arany színű nap fénylett az augusztus végi táj fölött. S ebben az aranyfényű koradélutánban a gyümölcsös végében ott áll dogált utrakészen a fiatal Keczer Gábor még fiatalabb hitvesével, a kis Rauscher Edittel.

Néztek, sokáig néztek Bártfa város felé, melynek tornyai idáig csillogtak a völgy szorulat végéből. Akkor annyit mondott nehéz búval Keczer Gábor:

— Megyek atyám után a Partiumba. Félni lehet, hogy máris a nyomomban vannak.

— Isten vezérelje vissza, édesuram, — szólt a komolyarcu fiatalasszony, akinek tekintetéből kitetszett, hogy készen áll minden szenvedésre, mely talán már közeljövőben leselkedik reá. — Minden hü szívvvel fogom visszavárni az én édesuramat...

S egymást átkarolva maradtak továbbra is a Tapoly vize partján, mialatt óvatosan figyelttek a Bártfa felől idáig nyúló poros ország-utra.

Ötödik hónapja mult már, hogy halálos észrevétlenségben hűséget esküdött neki a kis Rauscher Edit. Alig volt valaki az esküvőn: csak a közeli rokonság néhány titoktartó tagja. Azóta a kis menyecske oldalán húzta ki fájdalmasan boldog napjait Keczer Gábor. Csak édesanyja, a

sokat szenvedett Keczer Andrásné tartózkodott a szelid fiatalasszonynál s olykor-olykor az öreg Rauscher nézett ki Eperjesről. De elvértve csupán, hogy gyanút ne keltsen. S olyankor ujdonsült vejétől apróra érdeklődött nagy barátja, a megöszült Keczer András után.

Mert Eperjes tiszteletreméltó egykori városbirája, aki alaposan ludas volt a nagy Wesselényi összeesküvésében is, még mindig a Partiumból sóhajtozgatott sárosi hazája felé. S reménykedő szívvél hitte, hogy megcsodált vezére, a lengőszakállu Szepessy Pál egyszer még kivonja féltőles kardját s általános doboltatást parancsolván, nem állnak meg, csak a morvai széleken valahol.

Az ifju Keczer Gábor, ha csillagvilágos nyári estéken hitvesével, édesanyjával és apósával kiült a nagy hárs alá, éjfélutánig beszélt atyjáról, a kardot kötött s tiszteletreméltó Keczer Andrásról, aki a hadak utját járta két esztendő óta s derekasan csatázott Szatmár vára alatt is, ahonnan Isten csodája, hogy meg tudott menekülni. Most a Partiumban éldegélt vékony koszton maga is, ahol olyan inségbe sülyedtek a földönfutók, hogy lovaik a kapufélfákat rágesálták. De mégsem békültek a némettel.

Ezeken a nyári estéken késő éjfelekig beszélt elragadtatva Keczer Gábor, miközben gyöngéden karolta át ifju nejét. A gerlai Rauscherházban legendák keltek életre ezeken az enyhe estéken, ha az ordasok vezéreiről mesélgetett a fiatal férj. Édesanyja meg a felesége lelkesedni kezdett, valahányszor Szepessy Pálról emlékezett meg, a vezérek fejről, akit olyan utálat rázott össze a németek puszta nevére, hogy halántékain csaknem pattantak az erek... S megemlékezett a kopasz Szuhay Mátyásról, akit már csupán a titkolt reménykedés tartott életben, hogy egyszer körmei közé kaphatja a jezsuitá-

kat s akkor elbánik velük érdemük szerint... Szó esett ilyenkor rezesorru Majos Ferencről, aki rendes körülmények között italosan duhajkodott a csaták özönében s csak olyankor borzongott meg édesen a kis menyecske, ha a dülledthomloku Tulok Györgyre térült a beszéd, aki a györkei dulakodásban, noha a talpasok lába alatt égett már a föld, szakított magának annyi időt, hogy fölfogta tülkébe néhány halállal vivódó németnek véréet s egyetlen hajtással lenyelte... S kigyultak a szemek, valahányszor Tyukodi pajtás neve került elő, aki legénykedve vagdosott át a tulvilágra minden mocskos németet s akinek említésére mosoly rándult át még a búravált Szepessy Pál bajusza sarkában is... Mert a Tyukodi elrémitő énekét akkor már mindenfelé fujták titokban a kriptai csöndbe merült Felvidéken: Szendrő várától Késmárk váráig, sőt azon is túl a hranyicáig, hol már a Jablonkai-hágó van... S Tyukodival ellentétben mindenki bosszankodni volt kénytelen az ebadta Kuczug Balázson, akinek rút csatakerülő hírét költötték és aki szünetlenül azon siránkozott, hogy korog a hasa...

A kis Rauscher Edit ilyen estéken összetette a kezét s az égre pillantott föl:

— Atyánk-Istenünk, segítsd meg őket!

Keczer Gábor egy-egy ilyen mély sóhajtásra megsimogatta a fiatalasszony haját, aki elértvén a gyöngédséget, annyit mondott komolyra-válva:

— Hiszen magyar asszony vagyok, kedves uram!

Itt már közbeszólt édesanyjuk is, ez a viruló korára összeroskadt nagyasszony:

— A magyar asszonyok végzete, hogy alig lássák a férjeiket... Mert a férjek bujdosásra kénytelenek adni megzavart fejüket.

Hallgattak.

Ötödik hónapja rejtezkedett már ifju hitvese udvarházában Keczer Gábor. Pillanatig nem volt nyugodt lelkiállapotban, noha ide, az ország határhegyei alá dugott falucskába, még véletlenül sem tévedtek el kóbor császári katonák. De ő mégis nyughatatlan maradt mindvégig. Pedig alig sejtette valaki, hogy a györkei csatában ott vagdosta a németet kemény elszántsággal. És ha tudta volna is valaki, hogy feleségénél van, azt hiszi vala, hogy éppenakkor tért meg külsországi univerzitásokról. És mégis, különösen esetét, szorongó szívvvel fülelgetett a bártfai országot felé, hogy nem csattan-e meg közeledő lovak patái alatt? Egyetlen teremtett lélektől tartott csak ösztönösen: Ujhelyi Erzsébettől. Mert tudta róla, hogy az ujfalusi éjszaka óta halálos ellensége. Ujhelyi Erzsébet pedig közel volt: hír szerint Eperjesen lakott ezekben a hónapokban s — mint Spankau szeretőjének — keze messzire elért.

S ezeken a nyári éjszakákon, mialatt fölötük sokszáz éves hársfa neszegett a csöndben, a hársfa fölött pedig a csillagok vándoroltak kifürkészhetetlen pályájukon, Keczer Gábor egyre többször ismételte maga elé:

— Megyek atyám után a Partiumba. Minden magyarnak ott a helye ma Szepessy Pál kardja alatt.

S felesége, a kis Rauscher Edit, nem marasztalta. És bár fájdalom látszott csinos arcán, erőt vett magán s annyit mondott búraválva:

— Isten vezérelje az én édesuramat!

— De ott van már az atyád, — remegett össze a nagyasszony. — Hátha egyikötök sem tér haza többé!

Keczer Gábor így beszélt ekkor:

— Lehet, anyám. Am az Isten arra rendelt

minden magyart, aki kardot tud emelni, hogy meghaljunk édes szüleinkért, feleségeinkért, hugainkért, gyermekeinkért s egykor mindnyájunkat eltakaró anyánkért: Magyarországért!

A nagyasszony felzokogott...

...Most tehát, ezen a búsfényű augusztusi délutánon, ott álltak ketten a gyümölcsös-kert végében, a Tapoly-patak szélén: Keczer Gábor és négyhónapos hitvese. És míg a fiatal férj a kis Rauscher Edit derekát karolta át, Rauscher Edit urának nyaka köré fonta a két liliomkarját s nyugtalanul nézett el a Bártfa felé porosodó országutra, melynek egyik fordulója mögül könnyű hintó bukkant ki most és közeledett, sebes vágásban. Az öreg Rauscher igyekezett ottan lélekszakadtan a leányához meg a vejéhez.

A kocszi porosan fordult be a gerlai udvarházba.

Titkos látogatásra indult az öreg Rauscher, de észvesztő meneküléssé vált a csöndes poroszkálás. Lihegve dobbant be a portára és sulyos aggodalmak között hadarta el, hogy miközben a bártfai nagypiacon hajtatott volna keresztül, az egyik ablakból mélyen kikönyökelve és hosszan nézett utána senki más, mint Tábori Erzsók. És ahogy találkozott volna pillantásuk, a szépséges és lazahírű leányzónak parázslott a szeme...

Keczer Gábor itt közbeszólt, erőszakolt nyugalommal:

— Nyomomban van!

Az öreget alig tudták marasztalni. Könnyű kocsijába vágta magát, az utra fordult ki már a hintó, mikor az öreg Rauscher visszakiáltott Keczer Gábornak:

— Menekülj, kedves fiam!

Keczer Gábor ifju hitvesére nézett:

— Indulok a Partiumba!

A kis menyecske hittelt nézett az ura szemébe:

— És amire hazáig vezérli jövő tavaszra az Isten, ketten fogjuk visszavárni. A kisfiunkkal együtt.

— A neve pedig András legyen, — mosolygott föl alig észrevéve Keczer Gábor s lehajolt a feleségéhez és megcsókolta a homlokát. — Mint bujdosó nagyatyjának.

— Tudom, — válaszolt engedelmesen a kis Rauscher Edit s lehajtotta a fejét.

Azon az alkonyaton nyeregbevágta magát Keczer Gábor, a nyeregből kihajolt mégegyszer édesanyjához s kedves feleségéhez. Az udvaron búcsút vett tőle a néhány szolgálóember is családotul. Nyugalmat, békét kívánt mindannyioknak. Hitte, hogy ebben a hegyek alá vesző faluban talán mind-mind kihuzhatják addig a napig, amikor Szepessy Pál lengő zászlai alatt hazatérhet ő is sokat tépelődő atyjával.

S elindult, háta mögött két szolgálóemberével. De nem a bártfai országuttra fordult ki, hanem a hegyeknek irányította lova fejét.

...Ugyanakkor hire hatolt mindenfelé, hogy Szelepcsényi primás, ez a gonosz tót, mint törvénykezésekben királyi helytartó, Pozsonyba idézett meg három evangélikus szuperintendenst, harminckét evangélikus papot s a helvét hitvallás egy papját.

S borzadály szállt meg mindenkit.

VIII.

Amikor Erdélyig hatolt volna a hír, hogy a bécsi udvar protestáns papjaink ellen indult meg, a Partiumtól Ungvármegye széléig megzördültek a kardok. Szepessy Pál árva legényei-

nek huszezer kardja zördült meg ugyanegy pilanatban.

Keserves idők multak el, mire Erdélyig sikerült átvernie magát Keczer Gábornak. Hisz ellenséggel voltak megrakva városok szélei, falvak, utkeresztezők, hágók és folyó-átkelők, a nép pedig erdőkbe és kősziklák megé bujt meg s ott tengette kilátástalan életét... Hónapok multak bele, mire a Partiumig tudott elvergődni Keczer Gábor, vigyázva a reá leselkedő lancknehtekre, búval emlékezve vissza ifju hitvesére s gyászolva fegyverbe-öltözött vén apjának riasztó állapotját.

Neki magának is elegendő oka volt reá, hogy horgadt fejfel üljön a lova hátán, miközben két szolgálombere szóttanul kocogott megette. Hisz alig hitte többet, hogy visszavigye még az Isten fiatal feleségéhez, akit — a szive alatt — ébredező étellel hagyott vissza.

Csak bujkálva merte a Partium felé lopni magát, de így is az éjszakák leple alatt tudott csupán előbbrehatolni délkeleti irányba, miközben gazdátlan csillagok mutatták neki az utat.

És noha élő lélekkel alig találkozott, mert került a lakottabb tájakat, hírek az ő füléhez is elértek azért.

A zempléni hegyek között, Homonna táján valahol, értesült róla, hogy Lipót császár, amár három esztendővel előbb kegyelméről biztosította a Wesselényi-összeesküvés minden életben-maradt tagját, most mégis véresen akart leszámolni valamennyi lázadóval... Ugy látszott, könnyü dolga lesz, mert nem éltek már a régi vezérek, akik rendületlenül szállván szembe mindenkor a császárral, odacsaptak volna most is a kardjuk markolatára. Az egész nemzet megsiratta Zrínyi Miklóst, amikor — állítólag! — vadkan agyari szagaták föl a nyakereit. Ször-

nyü kimulása századokra kiható csapás volt a hazára... S rég porbahullt a feje öccsének, Péternek, aki puszta megjelenésével ozmán dandárokat szalasztott meg Szlavóniában és Bosznia hegyei között... Kimult a büszke és nagyhatalmu Nádasdy s tizenegy apró árvája kegyelemkenyéren tengette bús napjait... Haját tépve siratta az ifju és utolsó Frangepánt tébolyult jegyese és sokan sóhajtottak föl az öreg Bónis nevére, akinek pozsonyi hóhér csapta el a fejét.

És Keczer Gábornak, ahogy mindezt megforgatta magában, még mélyebbre bukott a feje.

Hiányzott a régiek emlékéhez méltó vezér, mert Szepessy Pálék verekedni tudtak legföljebb és dulni a Tiszaháttól Morváig, valahányszor feléjükfordította arcát a jószerencse. Most azonban, hogy Szepessy Pál és bujdosótársai újból a Patriumba szorultak vissza, a borzadály kiáltása hasított végig Munkács várától Árva váráig. A még-megmaradt nép lelkendezve futott a sűrű erdőkbe, a magukra-hagyott prédikátorok pedig védtelenül álltak a császári hordákkal szemben.

Szelepcsényi primás, mint királyi helytartó, visszanyult most a Wesselényi-lázadásig.

Lelesz táján bujkált még Keczer Gábor, amikor megtudta, hogy két elfogott levél alapján idézik Pozsonyba a protestáns lelkészeket és tanítókat. A két levelet a nyughatatlan Vittnyédy fiskális írta volna, akiről még életében köz tudomása volt, hogy ördögi tervet kovácsolt Lipót császár meggyilkolására. A két levél közül az egyik Bethlen Miklóshoz volt intézve, a másik Keczer Andrásnak szólt olyan időben, amikor Eperjes város bírása volt még ez a puritán ember. S Keczer Gábor megsejtette, hogy édesatyja aligha fogja viszontlátni többé városát, megtört feleségét, régi barátait és ifju mennyét,

a kis Rauscher Editet, akit annyira kedvelt, ugyszólván ölbeli kora óta.

Am egyéb riasztó valóságot is megtudott még Keczer Gábor.

Maga mögött hagyta már a Bodroglakó lópilágát s a záhonyi révnél épp a Tiszán készült átkelni, amikor értésére esett, hogy a két Vittnyédylevél, amelyekből az összeesküvésben való bünrészséget olvasták rá a protestáns papok és iskolamesterek fejére, koholt s bizonyos Tábori Erzsók keze van a dologban.

És itt megrémült Keczer Gábor. Érezte ugyanis, hogy ez a szörnyü teremtés bosszútól remeg minden idegszálában s előbb-utóbb vérpadra viszi a Keczer-nemzetség férfinemen levő valamennyi tagját.

Beleborzongott!

Ósz volt már s Keczer Gábor a Tiszántul bujkált és törte magát nagyvagyázva a Partium felé. De még mindig hatottak el hozzá hírek, az elhagyott Felső-Magyarországról, amelyek keserüséggel árasztották el őt elméjében. Mintha a jövőbe látott volna el hirtelenül. É s látta magát elszakitva övétől, esztendőkig bujdosva és henyéve, miközben mulnak-mulnak fiatal esztendei.

S még mélyebbre csuklott a feje.

Mögötte szótlankodva kocogott két szolgálénye. Olykor-olykor hátraszólt:

— Rossz csillag jár Magyarország fölött, emberek...

— Igenis, urfi, — szóalt meg az egyik.

A másik pedig rámondta:

— Valahogy mindig leszünk, urfi...

Ujabb hallgatás után felsóhajtott Keczer Gábor:

— Megfordul még a katonacsillag, meglássátok, emberek!... Mert van Isten, a szenvedé-

seinket pedig ő sem nézheti tovább... Csak sose veszítsük el a hitet benne és önmagunkban!

A két szolgálégynek úgy tetszett azonban, hogy a bútól elborított úrfi maga-biztatására állítja csupán mindezeket.

Jó-mélyen jártak már a Tiszántul, amikor névtelen hírnököktől megtudták, hogy a törvénybe idézett szuperintendensek, papok és oskolamesterek közül harminchárman jelentek meg Pozsonyban. Vádolták őket, hogy nemcsupán a pápista hiten lévőket, hanem az ország királyát is bálványimádónak s a pápa kutyájának csufolták, szemtelen szókkal illetván a szenteket s gyalázták a Boldogságos Szüz imádatát. Egyéb gyatraságaik is fel voltak róva császári részen. Eszerint újabb lázadást készítettek elő s e lázadásnak ők voltak legdühöttebb apostolai... Vád volt ellenük, hogy annakidején pénzt adtak Vittnyédynek, azonfelül Petröczy főkelővezérnek és rabiátus társának, amaz Ubrisininak... Ráadásul e papok megbiztatták volna a kontyosokat, hogy csak jöjjenek s közös erővel kipörkölvén a császári zsoldosokat, a várakat megtartják maguknak. Mert örömet tesznek a fejükbe turbánt ők is: inkább Allah, mint a Wer da!

De voltak egyéb vádak is...

Vádolták őket külhatalmakkal való fegyveres szövetkezéssel, titkos lázadó-gyűlések tartásával, katolikus papok meggyilkolásával. A szerencsétlen prédikátorok körömszakadtig védekeztek: — hiába! Kollonics és társai halált mondtak fejükre, csupán azért, hogy megkegyelmezessen nekik a császár.

De nagy ára volt a kegyelemnek!

Közeljárt már a Partiumhoz Keczer Gábor, de még mindig érték utól újabb baljós értesülések. Mert ezek a hírek végigsüvitettek az országon, nyugattól-keletig. Az ő fülét is meg-

ütötte szánandó bujdosása közben, hogy kegyelmet kaptak a szerencsétlen pópok és oskolamesterek, miután egyikük, egy bizonyos Suhajda, már az első vallatások során katolikusnak tért ki. Kollonics föltette nekik a kérdést, hogy választhatnak: vagy lemondanak tisztökről s aláírják a nyilatkozatot, hogy újabb lázadás előkészítésében voltak részesek s akkor maradhatnak addigi lakhelyükön; vagy veszik a vándorbotot s külföldre bujdosnak el. Nehány magatehetetlen öreg mindent szubszkribált erre, a többiek azonban nyakasan vágták föl a fejüket s Istenükért, hazájukért, hitükért megkezdtek az özönlést a Partium felé, hogy mennydörgő hangjukkal a tébolyodásig vadítsák tovább Szepessy Pál méregtől-fuvó legényeit.

De még mielőtt megkezdtek volna nyomorult vándorutjokat a hazátlanságnak, végső próbát tett Kollonics, hogy az Egyedül Üdvözítő Egyházba térítse be őket. Illésházy Györggyel együtt ömaga lépett a meggyötört szerencsétlenek csoportja elé, akik egyakarattal válaszoltak:

— Ártatlanok vagyunk! Nem cselekedhetünk másként!

— Dehiszen Adámban mindenki vétkes! — vetette ellene Illésházy.

A szuperintendensek, prédikátorok és oskolamesterek egyakarattal szóltak másodsor is:

— Adám mindnyájunknak atyja!

Itt már türelme fogyott Kollonicsnak is és ingerülten csattant föl:

— És Vittnyédy atyja minden lázadásnak!

Nem maradt hátra egyéb: meg kellett indulni a Partiumnak. Ott váraoztak csikorgó foggal az ordasok, lesve az óra ütését, hogy meginduljanak a hét tiszai vármegyének és a bányavárosoknak s halmokba rakhassák a császáriak és a császáriakkal cimboráló magyarok tetemeit.

Ezek voltak az utolsó hírek, melyeket még a Partiumon innen hallott Keczer Gábor. Mert közeledtek már a puszták tájai, melyeken kétség és önáltatás közt tengették napjaikat a fölkelők, csüggedetlenül bizva mindazáltal a katonaszerencse fordulásában.

Keczer Gábor háta mögött hagyta már az Alföld hináros ingoványvilágát s szárazabb részen poroszkáltak a lovaikon. És egyet sóhajtott a fiatal Keczer. Mert igaz, hogy védett helyen volt már, de minden aggódo gondolata abba az eldugott hegyifalucskába szállt vissza szerelmesen, hol a kis Rauscher Editet kellett visszahagynia édesanyjával, Keczer Andrásnéval meg nehány régi cseléddel.

Késő ősz volt, mikor a Partium területére léptek rá. Olykor vadludak húztak el fölöttük s nagy kiáltozással menekültek az Alibunárimocsarak irányába. Elvértve hátraszólt a fiatal Keczer:

— Mit gondoltok, emberek, mikor kerülünk vissza kis felvidéki hazánkba?

Az egyik azt mondta rá:

— Sok hónap fog elszállni addig, urfi!

— És sok vér fog elfolyni, — toldotta a másik.

Keczer Gábor súlyos gondolatoktól zaklatva szólt maga elé, félhangon:

— Nagyon sok vér...

... Édesapját kereste mindenfelé.

Keserves tekergés után annyit tudott meg, hogy az ősz Keczer András — más vezértársaival egyetemben — a váradi basa oltalma alatt huzza vén napjait, s reménykedő szívvvel várja az órát, amikor megfent kardját kivonhatja újból és megindulhat a hét tiszai vármegye, a bányavárosok s a rég nem látott Eperjes felszabadítására.

És amig ősz apját kereste volna a fiatal Keczer Gábor, mindent látott és hallott a Partiumban szerteszórt lovas és gyalogfölkelők között.

Mert szét voltak szórva a Partium szélében. De micsoda nélkülözések között, Egeknek Ura!

Egy falu utcájában, mely csillogott a hideg sártól, véletlenül össze talált botlani a düledt-homloku Tulok György kapitánnyal. Mióta Pika Gáspárt, a nagy karózót, német zsoldosok karóba huzták Árva földjén, az ordasok kapitánya között szinte egyetlennek maradt, aki nem akart békülni senkivel, ahelyett szakadatlanul morgott. Most is, ahogy a hideg és sáros falu utcáján meglátta volna Keczer Gábort két szolgálégyével, nagyot rikkantott:

— Hé! Hát te honnét kerülsz ide, szánandó egy öcsém? Csak nem északi hazánkból?

— De onnét jövök, Gyuri bátyám! — kiáltott eléje már messziről s kissé félszeg mosollyal a fiatal Keczer.

Tulok György kedvetlenül forgatta a fejét:

— Oszt mi hirlik arrafelé, szánandó egy öcsém?

— A fölkelőket várja minden magyar, akit életben hagyott még a német, — válaszolt fennhangon Keczer Gábor, miközben lovával szembe ment az ugyancsak lóháton közeledő Tulok Györggyel. — És Gyuri bátyámat várják vissza a legnagyobb nyugalansággal.

Tulok György — közeledtében — visszakiáltott:

— Én már rég letettem minden megindulásról, szánandó egy öcsém! Belénkesett a szű, itt fogunk szétrágódni és soha többé nem fogjuk látni felsőmagyarországi hazánkat!

Csak akkor találkoztak. És — úgy lóhátról — derekasan rázták meg az egymás kezét.

— Német vért szeretnék inni, szánandó egy öcsém, — morgott Tulok György a félig-kikopott bajusza alól. — Hév kivánsága ez még hátralevő életemnek...

Keczer Gábor annyit szolt rá bizonytalanul:

— Egyszer még talán hazavisz mindnyájunkat az Isten.

— Haza? — ordított föl váratlanul Tulok György kapitány. — Csakhogy a basa az orrunknál vezet, Erdély fejedelme mindennap tökrészeg, kancelláriusában pedig gatyaszárba szállt alá a virtus. E-e-e-ejh!

Legyintett hozzá, kezét rázott a fiatal Keczerrel s a sáros és hideg utcán továbbhaladt a lovával. Isten volt a mondhatója, merre? S aközben morgott. Mert ezen a késő ősön alig volt emberi hangja többet Tulok György kapitánynak. Dörmögött, mint a medve.

Apját keresvén, minden irányba végigkóborolta a Partiumot Keczer Gábor. És gyengülni kezdett a szive verése attól, amit látnia kellett!

A fölkelő gyalogok lábáról akkorára lekopott bocskor és kurtaszáru csizma s maradék kapcarrongyaikba tekergetve kötözgették be a lábukat. Legtöbbje így is a maga talpán járt, amely ráncos volt a lucsoktól és az őszi vizektől. Elvásott rajtuk az abaposztó, hónaljuk alatt megsűrűsödtek a tetvek, minélfogva tiz körmükkel vakaróztak, azonközben pedig búsan kordult egyetlen a hasuk. Mert betevő-falatjuk is alig akadt már. A váradi basától ugyan cseppent-csurrant valami elvéteve, ám a basa óvatos volt, mert a vasvári béke óta vigyáztak a kontyosok... Apaffy és Teleki viszont, ha a nyomorult földönfutókkal érzett is, mielőtt egy lépést mert volna tenni bármelyikük is, előbb a basa szemöldök-rándulására figyelt. Látni lehetett előre, hogy

hamarosan világgá mennek szét Szepessy Pál és legényei.

Kiáltó nyomoruságban tengődtek a Partium szélében s gebe-lovaikba is csak hálni járt már a pára.

Szöre megnőtt akkorára e csontbőr-állatoknak s össze-vissza-gubancolódott. Gondolni rá is képtelenség lett volna, hogy harcosember felüljön valaha e beszivottszemű gebékre. Hisz a lovas alatt fenekükre ültek volna le szánalmas erőtlenségükben. És mióta kivonultak az északi országrészekből, szakadatlanul a paticsfalu házak paticsait, az ólak ajtófélfáit s a még megmaradt kerítéseket rágták. És mig búskomoly szemek beestek mélyen, ezt a szünetlen rágást lehetett hallani éjjel-nappal Szatmártól Váradig. Némi hópénz kellett volna az ordasoknak, némi zabocska a lovaknak s a legvadabb méreggel lángolt volna föl újra a németek gyilkolására úszító tábori ének.

De így?

Az egyik falu alján, miközben lomha őszi fellegek eresztették le uszályaikat csaknem a házak ereszéig s hideg szélben sikitottak a mezők, két különös alak heverészett az egyik maradókboglya alatt.

Még e nyeleveszett-fejsze állapotban is annyira furán hatott a két kóbor bojnyik, hogy Keczer Gábor kénytelen volt fölnevetni s mögötte ugyancsak hangos hahotára fakadt a két kitarító szolgálégény.

A két kóborló közül ugyanis olyan volt egyiknek az arca, akár a nubianak s elvetvén magát a boglya alatt, gondtalanul pipázgatott egy száratlan pipából. És mert süttött a pipa, észvesztő-gyorsan kapkodta ki a szájából s fujta a füstöt, miközben társa egy-egy nyeletet igyekezett elkapni a levegőben elszálló füstből. Ennek

a másik girhes alaknak csepü volt a haja és cérnabajuszkája s két talpa meztelenül bujt ki a szalma alól, melyet ráhajigált előzetesen.

Ösmert nemzeti harcosok voltak ők ketten. Nevök szerint: Buga Jakab és Zöld Demeter.

Keczer Gábor a nagy vigasztalanságban is mosolyogva kiáltott oda a kordovánképünek:

— Telik még a dohánykából, Jakab testvér?

— Mán csak az üledékje vagyon, — kiáltott vissza Buga Jakab, — de teszünk hozzá némi aprított lóherét is!

A fiatal Keczer most a savószemü felé bólintott:

— Te is megvagy még, Demeter testvér?

— Egen, — vakkantott vissza Zöld Demeter a kappanhangján s közben minden erőfeszítéssel azon volt, hogy egy újabb nyelet-füstöt sikerüljön magábaszippantania.

Irtóztató nyomor alatt senyvedtek az ordasok, akik nemrég még Spankau generálist kergették maguk előtt, mint a szél a port. A tiszai révtől föl, Kassa alá.

Váradtól nem messze tekergett már a világban Keczer Gábor, meg két szolgálégye, amikor úgy értesült, hogy a szomszéd faluban, vén kőház oltalma alatt éli kilátástalan napjait édesatyja, Eperjes városának volt főbirája... Am az utolsóelőtti faluban, minden lehangoltságuk ellenére is, kénytelenek voltak föllelkesedni kurta időre.

Mert Tyukodi pajtással esett némi találkozásuk.

Lépést mentek a sárban, mely fémszínben fénylett az őszi felhők alatt, amikor szemközt velük egy cölöplábu, dugótermetü hetyke fölkelő jött s olyanokat lépett az utcán, hogy csizmái alól élesen csappant kétoldalt a sár. Vigasztaló jelenség volt, hogy az általános kedvetlenség-

ben is ez a hetyke és szélesvállu apró alak adott magára és külsejére. Csákóbametszett csal-májának lebbentyűje meglebbent minden lépésére s ugyanakkor halkán csördült meg a félsarkan-tyuja. Mert a másik elveszett valahol. Nem tért ki a három lovasnak: azok tértek ki ő-előle. Annyi önérzettel jött.

És Keczer Gábor meg nem állhatta, hogy utána ne szóljon gyönyörködve:

— Ki vagy, testvér?

— Tyukodi! — szólt vissza a legény fog-hegyről.

Hej, erre nézett csak! Mert Tyukodi pajtás nevének hirtelen akkor már dermesztőn szállt-szállt a tébolyult tábori-dalban. S Keczer Gábor meg két szolgálégyénye ugyanegy pillanatban kiáltott föl elragadtatva:

— Az anyádat!

Am Tyukodi pajtás nem nézett vissza rájuk: ment tovább nagypeckesen. Ez a nyalkaság s a velepárosult hetyke dölyf jókedvre ragadta mind-hármojukat.

Azalatt pedig közeledett az utolsó falu is... S a fiatal Keczer Gábor egyszerre csak ott állt az ősz Keczer András előtt. Alig tudta visszafojtani a könnyeit:

— Édesapám!

Mert igen összeesett az öreg, mióta nem látták egymást. Ezüsthaja leomlott a fülére és sárgaszinbe kezdett átkopni. Megölelte a fiát:

— Isten hozott, kedves fiam! Él-e még sze-gény anyád?

— Isten megtartotta máig, — válaszolt el-fogódva Keczer Gábor. — Ifju hitvesemmel, a kis Rauscher Edittel hagytam vissza Gerla falu-ban, ipamuramnak birtokán...

— Hát hitvesed immár az a szivemnek any-nyira kedves leányzó?

— Ötödik hónapja, édesapám.

Keczer András maga elé révedezett:

— En már nem igen látom meg őket...

Sem anyádat, sem kis menyemet, sem Rauscher barátomat, sem... Eperjes városát...

Keczer Gábor vigasztalni szeretne volna az apját, amikor — csillagos-sarkantyusan, lengő szakállával — váratlanul belépett Szepessy Pál. Búsan csüngött a szemöldöke s ingerülten kiáltott rá az ősz Keczerre:

— András! András!... Tegnap parolámat adtam néked, hogy mihelyt nyílik az idő, huszezer legénnyel indulok ki Magyarországra!... András! András!... Minden németből kifordítjuk a bendőt!

IX.

Elmondhatatlan szenvedések között mult el az a tél.

Olyan hideg volt, hogy az épületek szarufái csikorogtak a dermetegben, a varnyuk pedig tömegesen potyogtak le a hóviharban zengő fák-ról. Iszonyat volt, mit szenvedtek a Partiumba szorult fölkelők! Akiknek már nem jutott hely a vékonyfalu házakban, nyomorult ólakban, górék alatt huzták ki az inséges időt, mialatt fogaik versenyt vacogtak a szél visitásával. De ugyanakkor egy bujdosóverssel vigasztalgatták egymást, hogy derünek kell következnie a borura.. Mert a Tyukodi pajtás fenyegető tábori-dala mellett a kutya télben megszületett a Buga Jakab éneke is, mondván a többi között:

*Kinyílik az idő majd a gyenge fűre,
Hová két szemünk lát, odamegyünk ketten...*

S a továbbiak során előadta a tábori vers-
író (valamelyik árva pataki vagy érsekújvári
deák), minő állapotra jutott e komisz időben
Buga Jakab kóborlegény meg kitartó társa, a
csepüszinü Zöld Demeter... Hogy lovaik szegy-
csontjai szinte átvágnak a bőrön, szemeik mé-
lyen pislognak a koponyájokban, rólok-magok-
ról régesrég lekopott az abaposztó. E rút álla-
potban folyvást vakarózni kénytelenek a hónuk
aljában, ahol is tetvek hancuroznak jókedvükben.

Ebben a dermesztő télben végleg elveszett
számukra a külvilág... Ám a német kardja
alatt fohászokodó felsőmagyarországi részekből
hírek így is eljutottak hozzájuk hébe-hóba s ke-
zükbe került egy gunydal is, amelyek császári
hitre állt magyarok költöttek és terjesztettek
mindenfelé Szepessy Pál mocskos futásáról.

Ilyen részeket deklamáltak belőle Árvában,
Gömörben és a felsőtiszai tájakon:

*Ezt régulta én szememmel láttam,
Rákóczi mint járt, megtapasztaltam,
Teljességgel látom, ugyan megbolondultam:
Egér módra
Elefántra
Hadat fogadtam.*

---

*Jaj már minekünk, rebelliseknek,
Nagy hiveinek Pál Szepessynek,
Keczer András hosszuhaju, árva fejinek,
Nincs ereje,
Semmi bére
Bőjtöléseknek...*

Egy másik közibükjutott gunyos gajd viszont
nagy pipájú, kevésdohányu lázadónak csufolta

Szepessy Pált, a kopasz Szuhay Mátyást, ugyszintén a velüktartó magyar nemzetet.

A hamar-fortyanó Szuhay Mátyás válaszul megemelte buzogányökleit:

— Leszámolunk még minden császári hiten lévő keszeg magyarral! Herélek még én németeket!

A lengőszakállu Szepessy Pál, amikor füléhez értek el e nyelvöltögető dalok, semmitsem szólt. Mindössze rándult egyet a csüngő szemöldöke...

Elmondhatatlan szenvedések után egyszer mégis csak nyilni kezdett az idő. Az erdők és ligetek színe olyanra vált, mint a gyenge libácskák bundája s a felfakadt vadvizek csillogtak a hazafelé indult napban.

Tavaszi szellője lengett végig a Partiumon is.

De akkor meglepetésszerűen olyan hírek jöttek hozzájuk, amelyekre — mivel tehetetlenek voltak egyelőre — csak a fogaikat csikorgathatták az ordások s a kardjaikat kezdték csattogtatni. Váradtól az Ecsedi-lápok szegélyéig.

A némaságba süllyedt északi részekből hírvi-vők érkeztek a fölkelő-vezérekhez. S ezek a hírek megdöbbsentették valamennyiöket.

Mert szörnyű dolgok mentek végbe a császár kardja alá kényszerült országországokban!

Ujabb prédikátorok és protestáns iskolamesterek érték el lihegve a Partiumot, csak pusztá életüket hozván magokkal. És odaálltak Szepessy Pál elé:

— Indulj meg, vezér, az Istenért, indulj meg és gyilkolj ki minden idegent szegény országunkból!

Iszonyuak voltak e hirodók hírei!

Eszerint Kollonics és társai március havának első napjaira Pozsonyba idéztek meg minden prédikátort és iskolamestert. Nehány luteránus

reverzalist irt alá és megmenekült, a hódoltságiak egytől-egyig a basáknál találtak oltalmat, de a többieknek menniök kellett. Meg is jelentek négyszáznál többen, köztük öszbefordult szakállával Séllyei István pápai szuperintendens. Époly szanalomraméltó külsőben, mint a többi szerencsétlen hitvalló. Huszonnégy bíró előtt kellett felelniök... Fejükre olvasta Majláth vádló, hogy az egész pápistaságot, köztük a királyt is, bálványimádónak kiáltották ki a prédikálószekből, káromolták a Boldogságos Szüzet, a meghalt szenteket s Krisztusnak képeit; hogy megtaposták a szentséget, pénzzel, tanáccsal és eleséggel segítették a rebellis hordákat és hogy a hitetlenek igájába akarják görnyeszteni Európa minden keresztény népeit... Séllyei fölemelt homlokkal hallgatta végig a vádat s remegő hangon anyit mondott:

— Ha eme vádak igazaknak bizonyulnak, örömet elszenvedem a halált!

Négyszáznál több prédikátor és iskolamester kiáltotta utána:

— Mind elszenvedjük a halált!

.... Szepessy Pál vezértársaitól környezve hallgatta meg a szörnyü hireket. Am mielőtt szólhatott volna, Szuhay Mátyás kopasz homlokán pattanásig feszültek az erek:

— Halomba ölni minden labancot!

— Azt mink nem tehetjük! — szolt vissza a szöke Kende Gábor s hangosan helyeselt neki az ősz Keczer András, ugyszintén a délceg Petneházy Dávid, miközben a dülledthomloku Tulok György kapitány mellén keresztberakott karokkal révedezett az ablakon át a kékes messzeségbe.

A kopasz Szuhay Mátyás megütközve nézte végig Kende Gábort, Keczer Andrást meg a hetyke Petneházyt és rájuk akart csattanni. De őt is megelőzte rezesorru Majos Ferenc, aki öklé-

vel az asztal sarkára sujtott le s ugyanakkor fortyogva robbant ki eddig visszafojtott dühe, hogy üvöltése végigzengett az udvarházon, mely a Szepessy Pál tanyája volt:

— De én is azt mondom, a Máriáját neki, hogy elég volt a megtartóztatásból! Nem lesz itt addig nyugság, míg garmadákat nem rakunk a labanc-magyarok tetemeiből!

Riadt szünet állt be. És akkor Majos Ferencre emelte szikrázó szemeit Szepessy Pál:

— Meggondoltam magamba a dolgot s úgy vélem, hogy azt mink nem tehetjük mégse... Mert katonáink között feles-számmal vannak a pápista-hiten lévő magyarok!

És akkor még riasztóbb szünet állt be. Mert Szepessy Pál mondta ki először a nagy igazságot.

Hisz a fölkelő lovasok és gyalogok között egyenlő dühvel csatáztak zendülő kálvinisták, pápista tótok és görögkatolikus rusnyákok. Való ugyan, hogy Szepessy Pál és vezértársai a hitért is szálltak első csatáikba s a protestáns hit védelmében haltak meg pápisták és görögkatolikusok is tömegestül, de mégsem ezért volt a harc. Hanem a nemzet jobbvoltáért s a megélhetésért...

Szepessy Pál aközben görnyedten nézett maga elé sokáig és amikor felsuttogott végül, olyan volt a hangja, mintha kripta mélyéből beszélt volna:

— Mit csináljak velük?... Mit csináljak?

Senkisem válaszolt neki. Vagy csak nem mert talán.

Azalatt méginkább kinyillott az idő. Tavaszi párák szálltak-szálltak az éghatár peremén, a magasban költözőmadarak húztak el sűrű vonalakban a Tiszahát felé s meleg déli szél lengett végig a Partiumon. Ugyanakkor lovasok és gyalogok is kiszálltak a sík mezőkre. S egy napról a

másikra feloromlott a harcikészség. Mert az ordasok embertelen kinlódásán megdöbbsent a váradi basa is, Apaffy is Teleki Mihállyal együtt. És — kézalatt — abaposztót osztatott ki a basa s hópénzt küldött a fejedelem. Uj ruhákba öltöztek ki a legények, rövidszáru csizmát kaptak a kálvinisták, bocskort a tótok és rusnyákok. Ugyanakkor pedig nagytitokban kiüzent a basa, hogy tavasz vége táján rá fognak menni a császáriakra. Mind-mind!

Régi erejével tört fel a katonavilág!

A legények kiözönlöttek a mezőkre s újból megzendült a Tyukodi pajtás fenyegető tábori-éneke és töröksipok rikoltoztak mindenfelé. A gyalogok kanócos puskáikat tisztogatták, a lovasok lovaikat csutakolták, melyeknek szőre (némi zabocskához jutván!) fel-fel fénylett a napban.

Akkoriban esett — április havát irták — hogy embertelen viszontagságok után hirvivő érkezett Keczer Gáborhoz és atyjához, Keczer András egykori eperjesi városbíróhoz, e tiszta-életű emberhez. Sárosvármegye földjéről jött a hirvivő, régi szolgaembere a Keczer-családnak.

Apa és fia egyszerre fogadta a cselédet. Az pedig elfujta fél-léleketre, hogy Gerla községben megvannak békén mind-mind. Meg hogy fia született Keczerné nemzetes ifjasszonynak.

Keczer Gábornak csaknem könny esett ki a szeméből:

— Hogy hívják a fiamat?

— Andráska a neve a nemzetes urficskának, — mondta a szolgaember.

Keczer Gábor fölnézett az égre:

— Istenünk, mikor vezetsz el már a szabad Eperjes városába?

Apa és fia egy nagyot sóhajtott ekkor. S aztán kezét fogtak régi cselédjükkel.

Hanem ugyanakkor rémült hírek száguldtak végig Felső-Magyarországon. S ezekre a hírekre megzördültek a kardok. Váradtól az Ecsedi-lápokig.

Ennek az esztendőnek, az 1674-iknek tavaszán újabb négyszázhat prédikátort idéztek meg Pozsonyba, akik közül meg is jelent száztizenhárom. Újabb lelki nyomorgattatás következett. Azokat, akik nem mentek föl Szelepcsényi és Kollonics elé, lázadásban vétkesnek marasztalták el, ugyanakkor pedig megkezdődött a száztizenhárom szerencsétlennel szörnyű zaklatása. Három kikötésük volt a mindenkitől elhagyott protestáns papokkal szemben: vagy reverzálist szubszkribálnak, melyben elösmérik, hogy — Szepessy Pállal és Szuhay Mátyással egyetemben — rebelliót szítottak a császár személye ellen s katolizálnak. Ezesetben békén maradhatnak a jövőben. Vagy lemondanak papi tisztségükről s további bántódásuk nem leszen... Avagy legvégül nem hajolnak az atyai szóra s akkor el kell hagyniok hazájukat.

A prédikátorok gyötrelmeiről való hiradások, mire a Partiumig jutottak volna el, megnagyobodtak körvonalaikban és így semmi csodálnivaló benne, ha megdöbbsentették az új csatáikra készülő ordasokat. Amde ugyanakkor még dühödtebb elszántságba verték bele nemcsupán a protestáns, hanem a tót és rusnyák fölkelőket is... És Szepessy Pál, aki szinte csattant a méregtől, nagyot csapott tenyerével a széles kardjára:

— Most már én is azt mondom, legények, kiherélni Szelepcsényit és Kollonicsot! Leszámolunk még a császárral s minden papjaival!

A vezértársak ugyanazt kiáltották:

— Leszámolunk még a császárral!

Ugyanakkor azt kiáltották a csapatok is mind, magyarok, tótok és rusnyákok nagy-fenszóval:

— Haljon meg a császár s haljanak meg a zsoldosai! És haljanak meg a német hiten lévő papok!

A Pozsonyból aláérkezett hírek pedig mind-nagyobbodva jutottak el a fölkelők füleihez. Mikor Szelepcsényi és társai minden lázadás bűnét olvasták a tehetetlen prédikátorok fejére, ezek a megnyomoritott protestáns hitvallók vallották, hogy a rebelliónak egyik oszlopa éppen Lippay György érsek volt, aki nem élt már ebben az időben... Hiába volt minden kiállításuk! Továbbtartott a nyomorgattatás, maga Szelepcsényi is többször leszállt közéjük, atyai szándékkal intvén őket, térjenek magukba s térjenek meg a király hitére, az egyedül üdvözítő hitre. Biráik közül mások is elővették szegényeket: így Zichy, Széchenyi, Majthényi (őfelsége perszonálisa), ugyszintén Ghillányi János is, hogy ismerjék el bűnös voltukat... Egyesek meginogtak s a három pont közül szubszkribálták valamelyiket, ám a többség rendithetetlen maradt a hitvallásban. Kollonics erre börtönbe hányatta az ősz Séllyei Istvánt s bátor lelkésztársát, Bátorkeszi István veszprémi prédikátort.

Mégsem törtek meg!

Elérkezett aztán az ítéletmondás napja s az ítélőszék tagjai ekkor még egy utolsó puhításnak fogtak neki. De mert ennek a felszólításuknak sem mutatkozott eredménye, felszólították az új hit papjait, hogy akik közülök aláírják a reverzalist s számüzetésbe hajlandók menni, azok álljanak fel balról; akik hivatalukat megtagadván, a hazában szeretnének maradni, álljanak fel jobbról; akik pedig oly megátalkodottak, hogy egyik kikötésről sem akarnak hallani, menjenek hátra, az ajtó megé...

Az ajtó mögé mentek mind-mind! Ez az elszántság elrémitette a törvényszék tagjait, de

csupán első pillanatra. Némi lélekzetre kapván azonban, halálra-ítélték valamennyiöket. Három nappal később ugyanilyen ítéletet mondtak az összes iskolamesterekre is, Kollonics ugyanakkor vasraverette Séllyei Istvánt, a megvénült szuperintendenst, kivüle még a veszprémi, lévai és füleki prédikátorokat s három nappal reá Lányi Györgyöt.

Hirt vettek az ősz szuperintendens béklyós-rabságáról a zendülők vezérei is és bánkódva csóváltgatta meg a fejét Szepessy Pál:

— Nem baj, Séllyei apánk!... Minden prédikátorért hét labanc papot forgatunk meg a parázsban!

S kardjuk markolatára csaptak a vezérek:

— Minden papot megpörkölünk!

És úgy volt már, hogy minden pillanatban kitörnek a Partiumból a császári részen maradt vármegyék és bányavárosok rémitésére...

Aközben pedig egyre érkeztek még a hírek a prédikátorok szakadatlan nyomotgattatásairól. Megtudták, hogy a császár kegyelmet adott ugyan boldogtalan életüknek, ámde mindazoknak, akik konok hajthatatlanságban maradtak továbbra is, tömlőcöt szántak. Ebben a legislegutolsó pillanatban ismét akadtak többen, akik megrendülvén hitökben, szubszkribáltak. Ezek legalább a csupasz életüket mentették meg, ám annál riasztóbb napok vártak a többi szerencsétlenre. Először negyvenhat Iuteránus és két kálvinista hiten levő papot dobtak börtönbe, néhány nappal később azonban napvilágra hozták őket s részint dunai hajókra, részint szekerekre gyömöszölvén valamennyiöket, a nép hangos zokogása közben elindították a boldogtalanokat újabb börtönök felé: kit Komáromba, kit Sárvárra, kit Berencsre, kit Lipótvárra.

De még ez sem volt elég!

Nyárba fordult az idő, mikor a Pozsonyban visszamaradt reformátusokkal is végeztek végül. Kollonicsék még mindig a reverzálisokkal jártak a nyakukra, de mert nem bírtak velők, megindították ezeket is a legiszonyubb börtönök felé: kit Sárvárra, kit Kaposvárra, kit Eberhardra vagy Lipótvárra.

Azonban itt sem hagytak nyugalmat megzaklatott lelkeiknek!

Szelepcsényi, ez az ingerült tót, válogatott kinzásokat eszelt ki a számukra. Arkokat huza-tott, sáncokat emeltetett velük télen és nyáron, ami — különösen januári fergetegek idején — csaknem elviselhetetlenné vált, mert féligcsupaszok voltak piszkos rongyaikban s a téli orkánok napjaiban versenyt vacogtak a szelekkel. Meghallották e szörnyü vacogást a Partiumban is s Szepessy Pál olyankor szinte hörgött maga elé:

— Jól van, papok, jól van! De sokan fog-nak még sirni itten, Seregeknek Ura!

S ökleikkel az asztalba sujtottak erre a ve-zértársak is:

— Elevenen nyuzunk meg minden nagy-papot!

...De még a gyötrelmes vármunka sem volt elég gyötrelm a prédikátoroknak. Szelepcsényi a sáncokba is utánukküldte a jezsuitákat, akiknek rábeszélésére többen pápista hitre álltak át e szánandó emberek közül. Komáromban tizen-hatan hagyták oda uj vallásukat, Lipótvárban heten. A megmaradtak azonban férgektől ellepve is megtartották a hitet, hüknek maradván az ő Istenükhöz, miközben dacos énekeiket zengedez-ték a mély sáncokban.

Am az 1674-ik esztendő nyarán, mikor pré-dikátorok és protestáns oskolamesterek hátában bezárultak volna a börtönajtók, az ordasok is kitörték a Partiumból. Dühtől lihegve és csi-

korgó fogakkal. S lángözönbe borult Felső-Magyarország egész keleti oldala.

Hajmeresztő indulattal gyilkolták egymást császáriak és fölkelők, akiket kurucoknak hívott a nép. Most tudniillik a föld népe is az ordasok mellé szegődött már. Asóval, kaszával. Az utolsó emberig.

Mert a nép is rájött ekkorára, hogy inkább a katonahalál, mint így döglödni tovább.

Hiszen mindenüket kipörkölte és felfalta már a német s feleségeiket, leányaikat szemüklátára gyalázták véresre a zsoldosok, apró gyermekeiket pedig lándzsahegyre szurták föl. Most aztán, hogy papjaikkal együtt Istenüket is rab-szija fűzték, valóban nem maradt választás egyéb, mint kaszára kelni s felcsapni a Szepessy Pál szörnyűhirü legényei közé... És beálltak mind! Feleségeik, leányaik, gyenge apróságai, ugyszintén a tehetetlen aggok a sűrű erdőkbe, sziklák szakadékaiba vonták meg magukat, a férfiak pedig egyenesbe feszítették a kaszát s beálltak a Szepessy Pál talpasai közé. A táborban akkor már dobok doboltak s töröksipokon jajgatott a legiszonyubb katonaének:

*Tölts kupámba bort, az lölkemnek bort,
Német vesztére üljük meg a tort!
Ma egymással, bajnoktárssal együtt iszunk bort:
Virradatra ugy üssük meg az német tábort!*

Eger és Ónod ellen törtek előre az ordasok, akiknek torkát düh marta. Mind a huszezer legényét. Mert voltak annyian legalább.

S a vezérek közül sem hiányzott egy is!

Ott járt a hadak élén a kopasz Szuhay Mátyás, aki a jezsuiták gyilkolására vadított mindenkit; nem hiányzott a baljós csillagzatu Petróczy István, a régi vezér sem, akinek hármas-

toll lengett alá a süvegéről s az oldalán most is ott lehetett látni legkitartóbb bajtársát, Ubrisi vezért, a nevezetes bujdosót, akinek bizonytalan volt a hajszíne is; Erdélyből újra kijött a daliás hadadi Wesselényi Pál, mellette alig ödöngött a lován rezessorru Majos Ferenc, minekfolytán úgy vélték többen is, hogy előzően alaposan be talált borozni; németek irtására serkentette a csapatait Duló György és Duló Gergely s bánkódó fejvel nyomult előre a szökehadju Kende Gábor, bizvást-bizván ezuttal, hogy viszontláthatja még ungi udvarházát; ott fityegett a baloldalán fenékbemetszett tülke a dülledthomloku Tulok György kapitánynak, aki hogy újból német vért fog inni, minden ordas tudta előre. S a méregtől alig tudott felkiáltani az őszén lengő szakállu Szepessy Pál, amikor kiadta a parancsot:

— Ne legyen irgalom a németek cinkostársainak!

A rongyos csapatok közt ott menetelt a lován Eperjes egykori tisztos városbírája, a fehérre őszült Keczer András meg Gábor fia. Szótlanul haladtak egymás mellett, mert hónapok óta semmi hirt sem hallottak sárosi hazájukból. Egyszer csak felsóhajtott Keczer Gábor:

— Meglátjuk-e még valaha Eperjes városát, atyám?

— Te minden bizonnyal hazakerülsz egykor, fiam, — sóhajtott vissza Keczer András, — de én itt halok meg a nyomorult bujdosásban!

Keczer Gábor mintha nem is hallotta volna atyja szavait, mert igen-igen el talált gondolkozni valamin. S édes andalgásba merülve mondta maga elé:

— Maholnap félesztendejét tölti be immár Andráska fiam...

Elmondhatatlan dühvel lángoltak fel a csaták

és ütközetek a császári csapatok és Szepessy Pál ordasai között. Pálffy Miklós a Barkóczytestvérekkel együtt félezer fölkelőt vágott halomba, Ónod mellett pedig a fölkelők csaptak le Pálffy Miklósrá, elfogták egész dandárát, legyilkoltak mindenkit, hogy hirtvivő nem maradt a császáriakból.

Éjszakánkint tűzben recsegtek falvak, erdők szélei, kazlak és majorságok. S Eger és Ónod táján égignyaldostak a lángok, véresre vervén szét az éjszakák nagy sűrűségét.

X.

Ebben az időtájban jegyezte föl nemes Babotsay Izsák, Tarczal város hites Nótáriusa nevezetes krónikájába, a Fata Tarczaliensa-ba, amint következik:

»Ezen esztendőben Harsányi György Kuruc Kapitány hadaival és nevének megfelelő Farkas Péter Hadnagyával együtt téli kemény-hideg időben, setét éjszakának idején Tarczal várossára bérohanván, a szegény Város lakosinak házaikat ellenségesképpen felprédáltatja, öltözeteket sem hagyván meg. Abban a rettenetes kemény időben sem Férjfiaknak, sem Asszonyembereknek sokaknak egy párnájok, egy leplek sem maradt miattok. Lovákat, ökreiket, valamik találtattak, mint Ellenségtől nyerttet, akképpen elhajtották, sőt még ártatlan Feő Birájokat is, minden igaz Ok nélkül felkötözve, egész Csátig lóháton, többére csak szörén, magokkal rabul elvitték, nem kevésé mortifikálván, kinoztatták. Ki is nemkülönben, hanem száz magyar forint készpénzen és egy hordó-bor sarczon vala kénytelen magát tőlök megváltani és kiszabadítani, nagy munkával és nagy fáradtsággal. Semmit is

az elprédált jókból a Lakosoknak vissza nem adtak.«

Mialatt pedig Babotsay Izsák Siralmas Krónikájába jegyezte városának és a Hegyaljának szörnyü dúlását, a Partiumból kitört fölkelők és a császáriak most már feneketlen gyűlölettel mészárolták nemcsak egymást, hanem mészárolták mindenkit, akit kardjaiknak hegye elért. Nem nézték többé, kit vágnak, csak vágtak! Öldöklés és jajszó volt az ország északi karmája a pozsonyi Fehérhegyektől a Partiumig minden, sőt a császári generálisok be-bechaptak a Partiumba és Erdély széleibe is, mire a török is csattogtatni kezdte a kardját.

Erre az időre esett, hogy Lipót császár — minden címétől és rangjától megfosztva — száműzetésbe küldte legbizalmasabb emberét, Lobkowitz főudvarmestert, akinél gyűlöltebb ellensége nem volt a nemzetnek, ideszámítva a császári tábornokokat is. Őneki irták föl iszonyu bűnyánant mindenekfölött, hogy vérpadon kellett kimulnia Nádasdy Ferencnek, Zrinyi Péternek és Frangepánnak. Senki semmit nem tudott Lobkowitz kegyvesztésének igazi okáról, csak rebesgették, hogy a főudvarmester a császár nagy ellenségével, a francuzokkal korrespondeált volna. És miközben a császáriak elrémültek a nagy hatalmu kegyenc száműzetésbe küldetésén, az ordasok egyszerre zudultak föl, vagy huszezren:

— Dögöljön meg a kutya! Dögöljön meg a császár is!

Nincs példa reá népek és országok történetében, hogy valaha valahol oly indulatos öldöklések folytak volna, mind ebben az időben Felső-Magyarország egész szélességében. S most először kezdett főni csak a feje Lipót császárnak! Mert nyugaton a francia királlyal volt kénytelen hadakozni, ha meg akarta tartani német-

alföldi birtokait, ugyanakkor pedig az érsekújvári kontyosok, ámbár egyebek szerint békeállapotban lettek volna a császárral, megindultak Ujvárból s fölégetvén a Vág völgyét, Pozsonyig gyujtogattak. Válaszul erre a császár a vérengző Strassoldót tette meg kassai főkapitánynak a kivénült Spankau helyébe. És Strassoldo nem is váratott magára sokáig...

Ahelyett meglepetésszerűen benyomult a török kardja alá tartozó részekbe s reárontván Debrecenre, sokszáz fölkelőt gyilkoltatott le, amire kihúzta kardját a török is, hogy Bécs felé villogtassa meg. Lipót császár arra gondolt hirtelen, hogy kibékül Erdéllyel és a bujdosókkal, ámde Szepessy Pál, aki soha egy szavát nem hitte el a császárnak, a kardjára csapott sulyos markával:

— Vessen inkább az ország, semhogy továbbra is a németnek rabszolgája legyen!

S a vezértársak ijesztő gyűlölködéssel kiáltottak fel a lengőszakállu öreg szavaira:

— Vessen hát inkább az ország s haljunk meg mink-magunk is!

Tébolyító indulattal indult meg a rablás, öldöklés és a gyujtogatás.

Kobb Farkas, az északi vármegyék katonai parancsnoka — a nép végső rémületére — vérbemártott pallost, nyársat és kinzókereket hordoztatott meg a még föl nem pörkölt falvakban, hurré hirdetvén mindenfelé, hogy palossal, karóval és kinzókerékkel küld át a másvilágra mindenkit, legyen ur avagy jobbágy, aki titokban pártjára merne állni a zsivány fölkelőknek és egyéb utonállóknak.

Az ordasok vezérei Eger alatt szálltak táborba ezidőtájt s hallván a dolgokat, levelet küldtek Kobb generálisnak. Hír szerint a dülledthomloku Tulok György kapitány mondta ludtoll alá a

levelet s a bujdosók többi vezérei fölöttébb helyeselték reá. Hangzott vala pedig ez a levél, amint következik itten a dolgoknak rendjében:

»Hé Kobb Farkas, te kurafi!

A kardrakelt nemzet szegény bujdosóvezérei ezt üzenik neked, tehátlan vedd tudtadra:

Ha te azt mondod, hogy a rablókat akasztófa, a zsványokat karó illeti, a latroknak pedig kerék jár, akkor legelsőbbben akasztasd fel magad magadat egy gyalázatos cölöpre, dugasd magadat karóba s undok kezeidet és piszkos lábaidat töresd kerékbe, mink pedig odamegyünk akkor és szemedbe fogunk köpdödni, mert lator vagy!... Hát ezt ne ejtsd ki az eszedből Kobb Farkas, te bűdös, aki kurafi vagy!«

Szepessy Pál, mikor a seregdeák felolvasta előtte a levelet, megbékélt szívvvel bólintgatott reá:

— Egészen a kedvem szerint van...

S akkor aláírták a levelet egyől-egyig. Először őmaga, aztán a kopasz Szuhay Mátyás, majd Petrőczy István és Ubrisi vezér, akkor hadadi Wesselényi Pál következett, aki után az ungi hazájába visszasóvárgó Kende Pál jött, követte őt az ősz Keczer András, jöttek aztán a Dulók, névszerint: György és Gergely s nem hiányzott rezesorru Majos Ferenc, aki most sem volt józan állapotban. Végül Tulok György kaparta alá nevét, miközben felröhögött rutul:

— Most már olvashatod, kutya!

Hát elolvasta a levelet Kobb Farkas generális s szinte megtébolyodott a dühtől. Éppen Kassa városa ellen nyomult előre Kobb Farkas s elolvasván a levelet, a haját kezdte tépni tehetetlenségében. Mert nem birt szabadulni a szörnyű gyanutól, hogy az északi városok polgárai piszkos konspirációban állnak a bujdosókkal.

S irtóztatós választ adott a Tulok Györgyék gyalázkodó levelére.

Mihelyt Kassára ért, tömlöcbe hányatta a városi-tanács minden tagját s ugyanakkor embertelen kinok közt végeztetett ki hat nemesembert. Négyet közülök karóba vonatott, egynek levágatta a jobbkezét s szurokbamártatván, meggyújtatta, hogy haldokolva is visitozott a nyomorult, miközben lobogott, mint a fáklya. A hatodikat végül lófarkon hurcoltatta meg, szijat hasitatott a hátából s elevenen dobatta tűzbe.

Ezekre a kinzásokra elszörnyedt egész Felső-Magyarország, a pozsonyi Fehérhegyektől a Partiumig, csak az ordasok nem ijedtek meg. Ahelyett megzördültek a kardok a Partiumtól Eger váráig. Ugyanakkor ökölberoppant a Szepessy Pál marka s két ökölrel kezdett fenyegetőzni Kassa város irányába:

— Megállj, Kobb Farkas, te rima! Minden kurucért tíz németet karóznak meg!

A kassai rémtettekre maga Lipót császár is megrendült s a bécsi udvarba rendelte vissza Kobb generálist. Am a hadjárat továbbdult minden erejével: karóval, kinzókerékkel, bárddal...

De kilátástalanok maradtak a legiszonyubb vérengzések is.

A császári hadvezetők minden kegyetlenkedései csődöt mondtak a nemzet halálos ellenállásán, ugyanakkor azonban ismételten kezdtek rájönni a szerencsétlen bujdosók is, hogy hiányzik soraikból az igazi vezér. Mert Szepessy Pált, nagy eszénél és körültekintésénél fogva, mind elismerték maguk-fölött valónak, ámde kellett volna már valaki, aki mögé öldöklő méreggel gyülekezik föl az egész nemzet. Egyeseknek úgy rémlett elvétve, mintha lankadni kezdett volna immár a vénülő szemü Szepessy Pál. Hirlett pél-

dának okából, hogy feleségét, született kakasfalvi Chuda Zsuzsánna nemzetesasszonyt, aki addig Szolnok-Doboka földjén vonta meg magát, régi szolgálóembereivel továbbutaztatta Erdély mélyébe, ahol is atyafiak nyújtottak neki szállást Pál nevű növekvő fiával egyetemben, aki tizenkettedik esztendejében járt vala ekkor. Szepessy Pál titkos intézkedéséből úgy látták sokan, hogy a vezér karja mintha fáradni kezdene s talán hite is apadozik immár a nemzeti ügy föltámadásában... A vezérutódot várta mindenki.

— — — — —
 Erdély földjén deli ifjává nyúlt ki erre az időre a tizennyolcesztendő kismárki Thököli Imre gróf!

— — — — —
 Hanem akik csüggedni vélték a lengőszakállu Szepessy Pált, rövidesen ujjongva ocsudtak föl e balhiedelmükből.

Mert nem lankadt az eszélyes és körültekintő vezér. Váratlanul ugyanis kiadta újabb parancsát az ordasoknak:

— Bátorság, legények! Maholnap megüljük torát minden német pusztulásának!

S az öregnek körülbelül igaza lett. Mert újabb reménysugár csillantotta meg magát az ordasok felé, akikről ekkor már foszlani kezdett az abaposztó, lábukról pedig lekiváncozott a nyütt kunkorhegyű csizma, ugyszintén a bocskor.

Ez esztendőnek őszén egyszerre csak hire szállt a fölkelők soraiban, hogy fényeshatalmu francia király, aki esztendők óta állt keserű hadjáratban a bécsi császárral, teljhatalmu ügyvivőt küldött Apaffy fejedelemhez, vegye reá, hogy lóraültetvén minden embert, szálljon ki Erdélyből s a bujdosókkal együtt verjen ki minden idegent Magyarország földjéről... Senki bizonyo-

sat nem tudott, ám rebesgették mindazáltal, hogy a fejedelem, ugyszintén a nagyeszü és ármánykodó Teleki Mihály előbb a nagyvezér fejbólintását szerették volna megnyerni s ezokból a Portához küldötték föl a francia királyi ügyvivőt.

Sokáig járt oda a francia.

Azalatt ordas-tél szakadt le a Szepessy Pál legényeire, akik Ónodtól Eger váráig s innét számítva a Partiumig táboroztak szétszórva s olyan kiáltó nyomoruságban, hogy lötyögött rajtuk a bőr. Arról azonban szó sem lehetett, hogy béküljenek a némettel. Sőt éppen most, amikor nappalokon és éjszakákon át versenyvacogtak a télben, — éppen most olyan méreg égette őket, hogy fortyogtak a torkaik.

Aztán csak kizsendült a tavasz is Magyarország földjén. Az ötödik esztendőre kezdett nyiladozni immár, mióta először ereszkedtek csatába a nemzet jobb megélhetéséért.

A francia még mindig nem tért vissza Sztambulból. Am ugyanakkor újabb értesülések verték föl a tábort, amelyek ismételt reménykedésre fakasztottak minden talpast és lovaslegényt.

Hire jött, hogy — Varsó városán keresztül — újabb követség érkezett a francia királytól. Az volt a nagy király kikötése, hogy küld pénzt, teméntelen pénzt, csak üljön lóra Erdély is, vezérök pedig legyen maga Teleki Mihály, a ravisz kancellár.

Szepessy Pál bútol roskadozva szólt erre:

— Legyen hát Teleki a vezér!... De verjünk át minden németet a másvilágra!

Vezértársak és kapitányok rábólintottak ekkor:

— Legyen hát Teleki a vezér!... De jaj a német ebeknek!

Volt pedig ez az 1675-ik esztendő április havának elején, mikor már zöldbeborultak a me-

zök. E hónap első napján Szepessy Pál aláírta beleegyezése jeléül, hogy a hadrakelt fölkelő csapatoknak, ugyszintén az Erdélyből meginduló hadaknak Teleki Mihály kancellár fog parancsolni. És aláírták a bujdosó vezértársak is. Ambár nem szívesen cselekedték, mivel olyas értesüléseik voltak mindenfelől, hogy »Apaffy esze« nem szívelheti a fiatal Thökölit, aki máris mindenben a maga esze után indul. Márpedig Szepessy Pál és vezértársai mégis csak a fiatal késmárki gróft szeretették volna fejkül látni.

Ennek azonban nem következett el még az ideje.

Egyelőre sietniök kellett a bujdosóknak, hogy el ne mulasszák a szerencsés alkalmat. Ezokból Kende Gábor, Keczer András és más hadvezetők Fogarasba mentek alá a pityókos Apaffyhoz, ahol némi tanácskozás után szerződvényt irtak alá másodsor is. Az ifju Thököli gróf ugyan csak ott volt az aláírók között.

Kölesönös hitükre fogadták e szerződvény pontjai között, hogy a fejedelem tizenkétezer embernvi lovas- és gyaloghadat küld ki Erdélyből, a franciák nagy királya megüzente pedig, hogy utban van már a pénz s nyomban indul egy dandárja is, hogy Teleki Mihály és Szepessy Pál kardja alatt elötörvén Pozsonyig, irtóztató vérontást vigyen végbe a megrémült császáriak között. A fejedelem tehát megegyezett volna Kende Gáborral meg az ősz Keczer Andrással, ámde hátra volt még Küprili nagyvezér jóváhagyása. A szultán egyelőre nem akart még háborut a bécsi császárral s ezokból Küprili is mély hallgatásba burkolózott.

Ugyanakkor pedig egyéb körülmények is az ordasok és vezérek ellen játszottak közre.

A császár — konstantinápolyi ügyvivője után — rájött a bujdosók és az erdélyiek ter-

veire s komolyan megdöbbsent ezuttal. Mert hírek jöttek másoldalról, hogy az érsekujvári basa s egyéb végvári basák és bégek gyanusan mozgolódnak. Köztudomásu volt ugyanis a nagyvezérről, hogyha egyelőre óvatosan bánt is Lipót császár generálisaival, nyíltan rokonszenvezett Szepessy Pállal és fölkelőivel.

Lipót császár megdöbbsent tehát s miniszterei tanácsára gyűlést hirdetett Pozsonyba, ahová meghívta Apaffy követét is. A bujdosók nem küldtek követet, ahelyett a császár meghívó levelére méregettől-feszítve kiáltott fel mind a huszezer ordas:

— Halál a császárra!

S a lengőszakállu Szepessy Pál, a kopasz Szuhay Mátyás, az ungi hazájába visszasóvárgó Kende Gábor, a baljós csillagzat alatt született Petröczy István, ugyszintén Ubrisi vezér, aztán rezesorru Majos Ferenc, a dülledthomloku Tulok György kapitány, valamint az ősz Keczer András és a fiatal Keczer Gábor egyakarattal kiáltottak rá:

— Halál a császárra!

Pozsonyban mindazáltal megtartották a gyűlést, melyben a tanácskozásra meghívott protestáns urak, ugyszintén Apaffy Mihály követe fölálltak s egyértelműen így beszéltek:

— Töltessék be a nádori szék, állittassék helyre az alkotmány, töröltessenek el a törvénytelen adók, az országból takarodjanak ki az idegen hadak s valamennyi tisztségek magyarokra bizassanak!

A császár, mikor tudomására adták a magyarok követeléseit, felháborodva kiáltott fel:

— Eszüket veszítették a magyarok!

S a pozsonyi gyűlést nyomban szétkergette, mindazáltal pátenseket küldöztetett szét s e pá-

tensekben bünbocsánatot hirdetett minden bujdosónak, ha a császár hűségére tér meg.

Ez az ígéretés fülébe jutott a fölkelőknek is, akik dühtől csattogva kiáltottak fel, (mind a huszezer ordas egyszerre!), hogy e kiáltásukat hallani lehetett az egész Partiumban:

— Vesszen inkább az ország, semhogy továbbra is a németnek rabszolgája legyen!

Ebben az időben tengerhez volt hasonló Magyarország, mely tengernek minden hullámtaraja külön-külön tajtékzott.

Aközben történt valami!

Az Uristennek tetszett az élők sorából kiszólitani a bujdosók egyik legnagyobb ellenségét, Spankau generálist.

Felujjongtak erre az ordások. De korán ujjongtak fel.

Mert utóda Strassoldo főkapitány lett, valamennyi császári hadvezető között a legkegyetlenebb. Strassoldo rövidséggel kezdte a dolgokat s tetemes hadakat szedvén maga köré, váratlanul rárontott Debrecen városára s hihetetlen vérengzést vitt végbe a bujdosók soraiban. Amerre elvonult egyszer, karóbahuzott, akasztófára kötött s elevenen megnyúzott és pörkölt fölkelők mutatták az utját.

Erre a vandalizmusra, mely az első pillanatban megdöbentette a bujdosókat is, csak kirántotta kardját Szepessy Pál vezér s kirántották kardjaikat az összes lovasok. Végig-végig egyetlen fegyverzörgés lett a Partium s a vezérek kiadták a jelszót:

— Hej, rá a németre! Legyilkolni minden idegen bitangot!

S nekiindultak, fenyegetőzve és átkozódva.

De meg kellett állaniok, mert egy Konstantinápolyból érkezett híradás meghökkentette valamennyiöket. Elhunyt Küprili nagyvezér, aki igaz

embere volt minden fölkelőharcosnak. S nem maradt senki többé, aki biztatta volna az árva magyarokat.

Ősz lett ekkorára. Késő november.

Lipót császár ebben az időtájban jobb belátású tanácsadói szavára figyelve, hajlandó lett volna tárgyalni a szerencsétlen földönfutókkal s ígéretet tett, hogy minden vármegyében egy-egy templomot vissza fog adni a protestánsoknak.

De az ordasok annyit válaszoltak a békeajánlatra:

— Teszünk a császárra!

S ugyanakkor vad riadal zengett végig a Partiumon. Mert a varsói francia ügyvivő — titkos megegyezésben Apaffy fejedelemmel és Teleki kancellárral s a lengyelek szemhunyása mellett — verbuvált polyák légiókkal betört a Javorinába s pozdorjává vervén szét a Schmidt császári generális katonáit, egyetlen nekirohanással bevette Késmárk várát. Apaffy és Teleki pedig ugyanakkor Kende Gábort, az ősz Keczer Andrást és egyéb jártas főembereit Kara Musztafához, az új nagyvezérhez menesztette és hogy vállalkozásukat minél sikeresebbé tegye, négyezer arannyal rakta meg a tarsolyukat. A nagyvezér átvevén az ajándékot, jóindulatát nyilvánította a bujdosók ügye iránt. Mindazáltal nem tett semmit, sőt csendre utasította őket. Mert az történt, hogy Lipót császár ügyvivője nyomban másnap harmincezer tallérral kedveskedett neki, ami mély hatással volt Kara Musztafa nagyvezérre.

Ugy látszott, végleg elveszett az ordasok ügye. Lipót császár ugyanakkor visszahívta Kaszáról Strassoldo főkapitányt s az embertelen Kobb Farkast küldte a helyébe, akinek nevét még kétszáz esztendő múlva is átkok közt emlegette a nép. Az irtózatos emlékü generális mindenekelőtt vérrel mázolt akasztófát, bárdot és karót hordoz-

tatott meg a hét tiszai vármegye falvaiban és városaiban, kihirdetvén megyeszerte, hogy akasztófára huz, karóba vonat és bárddal nyakaztat le minden magyart, aki a lator bujdosókhoz szitana.

Ez azonban nem volt elég!

Hogy még nagyobb rémületbe ejtsen mindenkit, Kassa város piacán hatvankét magyar urat gyilkoltatott le. Huszonkettőt ezek közül karóba huzatott, negyvennek a bakó csapta el a fejét.

Iszonyat zúgott végig Felső-Magyarországon. A pozsonyi Fehérhegyektől Ecsed váráig. Csak a kardrakelt zendülők nem riadtak vissza.

Abban az időben tiz bélpoklos bendőjű lancknehtet sikerült elcsipniök Szendrő vára alatt. Nyolcat közülök egymással etettek meg s csupán a két utolsónak adták meg a kegyet, hogy magamagát akaszhassa föl. Akkor garmadába hányták valamennyiöket s alájokgyujtottak... Recsegtek a tüzön.

Ugyanakkor ujjabb jelszó hangzott fel a bujdosók soraiban:

— Husz németet minden kurucért!

Vérrel irták vala az 1675-öt.

...Ez esztendőnek vége táján, mikor már téli alvásba merült minden, Szepessy Pál meg vezértársa, a kopasz Szuhay Mátyás kettesben kocogott Várad felől a felé a falu felé, ahol közös szállásuk volt a tavasz óta. A váradi basa látogatására jártak, aki ujból biztatni kezdte őket.

Szóflanul kocogtak jódarab ideig, amikor végül magáraeszmélt és egy olyat sóhajtott Szuhay Mátyás, hogy majd a mellét vitte szét:

— Egy kérésem lenne hozzád, régi barátom, Pál vezér, melyet hetek óta takargatok immár magamban... Halld meg hát, régi barátom!

— Hallgatom, — mondta sok bú között Sze-

pessy Pál. Mert megsejtette, hogy nagy dologról lesz szó ezuttal.

A kopasz Szuhay folytatta:

— Éveim száma maholnap beteljesedik, mert igen érzem már terhöket a vállaimban. Igérd meg nekem, Pál vezér, hogy holttestemet, akár csatákon leljem halálomat, akár rút nyugalommal muljak ki innét, haza fogod vitetni egyszer s Abaujvármegye földje fog takarni mégis...

A lengőszakállu Szepessy Pál sok szomorúságtól környezve nyujtotta ekkor jobbját régi barátjának, Szuhay Mátyásnak s így tett igéretet neki:

— Holttestedet hazavitetem, Szuhay Mátyás vezér, ha utánad találnék átmenni a másvilági bujdosásba. Mert az én karjaim is lankadni kezdenek a kardnak sulya alatt....

S akkor kezét ráztak.

Észak felől a tél hidege lehelt immár az arcukba. Ők kocogtak ketten lehajtott fejjel, szótlantul. Bizonyára ifjabb éveikre találtak rágondolni, amelyek bujdosással kezdődtek s azóta sem volt vége a reménytelen állapotnak.

Kocogtak ketten. És nem szóltak egymáshoz többé, csak sóhajtoztak elvétve. Mintha csak megérezték volna mind a ketten, hogy meg vannak számlálva esztendeik.

XI.

A prédikátorok akkor már gályát vontak. Eladva, miként a barmok. És ha abbahagyták volna pillanatra a gályavonást, mezitelen hátukon felesattant a korbács, hogy e csattogások nyomán kiserkedt a vérük.

Messze, igen messze volt a tengertől a Partium és Erdély, de hírek ide is elhatottak azért.

S elborzasztók voltak ezek a hírek! És Váradtól Ungig újból zörögni kezdtek a kardok. Még a katolikus magyarok szive is megesett a gályarabok állati sorsán.

Szuhay Mátyás, amikor értésére estek e búrafakasztó hiradások, komoly szemmel fordult a többi vezér felé:

— Régi bajtársaim, most láthatjátok immár, hogy nincs egyéb választásunk, mint a miskálolás... Kihérlni minden jezsuitát és nagyapót, legelőször pedig Szelepcsényit és Kollonicsot!

A vezérek egyértelműen bólogattak:

— Ki fogunk herélni hát minden jezsuitát és nagyapót!

Amde mielőtt megindulhattak volna az ordasok, a tengerről szállongó hírek mély keserűségre fakasztottak minden magyart...

Mert azokat a rab prédikátorokat, akik életben maradtak a nyomorúságban és a kizsákmányolások között, Berencsen, Kaposvárott, Komáromban, Lipótváron és Sárvárott, arra ítélte el Szelepcsényi és Kollonics, hogy kihurcoltatván a haza területéről, adassanak el gályákra, ahol is — a nyomorult tehetetlenségben és a súlyos évezésben — hamarosan elpusztulnak mind.

És megindult a világ legszomorubb menete...

A szerencsétlen papok és oskolamesterek száma megapadt immár, mert többen kiszervek ekkorára a börtönökben, egyesek megtagadták magokat, ám a többiek rendületlen hittel mentek a gályák felé.

És hogy mentek, irgalmas Isten!

Gyalog bukdácsoltak át először Morván, majd osztrák földön, nehéz vasakkal kezeikenlábaikon és ha már-már összeestek volna a kimerültségben, meztelen hátukon az örök ostorai pattogtak. Akik németek és egyéb jószándéku lelkek látták ezeket a ténfergő prédikátorokat

és elhagyott protestáns oskolák tanítóit, megdermedtek ekkora kegyetlenség előtt.

Iszonyu hetek multak el, amire Triesztig tudtak volna elvergődni zörgő vasaikkal.

Séllyei István és Komáromi István hosszú szakállal lisztes lett az idegen országok utjainak porától s a többiek is reszkető tagokkal, véres lábbal álltak meg Trieszt előtt. Itt először szennyes ólba, majd a vártömlőbe dobták őket s Bátorkeszi István megérezvén, hogy érkezett az utolsó pillanat, amikor vagy szétválasztják őket, vagy meg kell halniok Istenükért és földönfutó hazájukért, keserűségében éneket szerzett, melyben is elbucsuzott rabtársaitól és szegény Magyarországtól. És a tömlőc legmélyén óvatosan dűnnyögték attólfogva az éneket, hogy meg ne hallják durva őreik:

*Panaszolkodhatunk, bizony méltán sirunk,
Mert utolsó válét nemzetünknek irunk,
Mert oly sentenciát kértek mi-ellenünk,
Mely ellen már tovább nem vitézkedhetünk...*

— — — — —

*Nemesek, vitézek, közönséges rendek!
Én, Séllyei István, megváltam tőletek,
Azt hagyom tinéktek, hogy Istent féljétek
S az megösmert hitben erősek legyetek!*

S dűnnyögve zengett a bucsu-ének, számtalan szakaszban még:

*Negyvenhét rab közül mi hárman versekben,
Trigyentum várának nagy-mély tömlőcében
Esztendő-szám szerint hetvenötödikben...
Adja Isten, egymást láthassuk menyégben!*

Messze-messze vonszolták immár lesoványodott tagjaikat a prédikátorok és oskolamesterek s mire a Partiumig értek volna el a borzongató hiradások, elferdültek s megnagyobbodtak, ám a valóságot így is ki lehetett hámozni azért. Ezek a hiradások pedig arról tudtak, hogy az elcsigázott lelkészeket és tanítókat hajókra rakták Triesztnél, az Adrián át Peskaráig vitték, ahonnet véres lábbal húzták magukat és zörgő béklyóikat e boldogtalan emberek Theáte városáig. Akkor már roncok voltak mind, de azért jezsuiták rohanták meg őket ekkor is a feszülettel, hogy tagadják meg hitüket. Ám ők rendíthetetlenek maradtak egytől-egyig. Oly szivelállító állapotban voltak már valamennyien, hogy csak négykézláb mászva tudtak bebujni theátei börtöneikbe, de egy szerzetes még ekkor is hitágazati kérdésekkel nyomorgatta őket... Itt ismét meghaltak néhányan s a halottak hideg tetemeit a többieknek kellett kivinniök csupaszon s elkaparni az idegen földben.

Ujabb próba következett most a szegény emberekre. Mert továbbhajszolták őket, Nápoly irányába.

Soha olyan menetelést!

A rab lelkészek és tanítók nehéz vasakba vasalva, véres lábakkal zörögtek az olaszországi utakon s aki utolsót lehelve közülök, fejjel bukott volna ki a sorból, holtteste foszladozva maradt ott az utfélen, míg csak meg nem ették az égi-madarak vagy az ebek. Az ősz-szakállu Harsányi István és Czeglédi Istvánt korbács-csapkodás közt terelte maga előtt az idegen kapitány. Utközben nem egyszer tudatlan tömeg támadta meg e szörnyü menetet s szitkokkal illette őket avagy arcukba köpdösött e szerencsétleneknek.

Ekkorára harmincan maradtak mindössze. Ezt a harminc lelkipasztort és oskolamestert

aztán holtigtartó rabságra adták el a nápolyi kikötőben s tüstént le is láncolták őket a gályákra.

A vasravert mártirok egy másik csoportja ugyanakkor Bukkari várának mély tömlőcében tengődött. Nyakuknál fogva bilincselték őket egymáshoz...

...Ezek voltak az utolsó hiradások, melyek a protestáns hitvallók sorsáról érkeztek meg a Partiumba és Erdélybe. Nagy keserűség szállta meg ekkor a lengőszakállu Szepessy Pált s feneketlen indulatában rácsapott pántos kardjára:

— Meglássátok, barátim, hogy mielőtt elfogyna előlünk ez az esztendő, kitörünk a császárra s halomba-döfünk minden belpoklos németet...

— És minden jezsuitát! — kiáltott bele méregtől remegve a kopasz Szuhay Mátyás.

Itt már össze-vissza kezdtek kiáltozni a csapatok is:

— Elevenen piritjuk meg Szelepcsényit és Kollonicsot!

Mert bujdosó papok, »a menydörgés e fiai«, elmondhatatlan gyűlölettel uszították Szepessy Pál legényeit a császár, rabló hordái és a főpapok ellen.

Igy válik érthetővé, hogy a tótok is öklüket rázva fenyegetődztek Felső-Magyarország felé:

— Legyilkolunk minden nagy papot!

Történt mindez a legbizonytalanabb világban, amikor még a fölkelők vezérei sem tudták, hol fogják lehajtani a fejüket másnap? Senki nem sejtette, mit hoz a közeli jövő...

A török egyelőre nem mozdult, Lipót császár pedig mintha kezdett volna rájönni, hogy tanácsosabb lenne megegyezni a bujdosókkal. Fejébe vette, hogy országgyűlést fog egybehívni. Néhány hónappal erre az esztendőre meghalt

I. Rákóczi Ferenc is, csaknem észrevétlenül s férfilelkű hitvese, a szépséges Zrinyi Ilona a munkácsi sziklafészekben vonta meg magát Juliánna kislányával s pöttöm fiacskájával, Ferkóval. A hősi asszonynak az volt a terve, hogy Munkács várában várja ki az itéletidő enyhülését. Róla és két árvájáról azonban alig esett szó egyelőre a fölkelők soraiban.

Az ordasok kitörésre készültek a Partiumból, a császár pedig országgyűlés kihirdetésére készülődött. Mert ekkor már a császár is borzadva látta az örvényt, melynek szélére rosszakaratu tanácsadói juttatták Magyarországot. Ezekből az elkövetkezett ujesztendőben egyenkint szólította fel a püspököket s egyéb magyar tanácsadóit, miként lehetne különösen a Felvidékről a Partiumba és Erdélybe futott lázadókat visszatéríteni az engedelmességre?

A klérus egyik tagja, Bársony György, a sirja felé közeledő egri püspök ezt írta:

»Nyilvánvaló dolog a protestánsok pártütése a katolikusok ellen s Felséged nem büntetheti ezt szelidebben, mintha kiirt minden új vallást, annyi bajoknak okozóját... Ezt tévén, a lázadásnak eloltja kanócat, bedugja forrását s az ősi vallást helyreigazitván, megszilárditandja trónját.«

Gubasóczy János váci püspök ezt írta a császárnak:

»Vékony egyházi belátásom szerint össze kelene ülniök már a hazájuk jövőjeért remegő nemes férfiaknak s őszinte szerződésre lépven az elégületlenekkel, méltányos követeléseik teljesítését kell igérni. Az ügy elintézése nem tűr halasztást: télnék idején a munkás is ellenség. Felkel éjszaka a török hold, hogy legyilkolja a keresztényeket... A kereszténység előfala is veszályben forog: mertha Magyarország eldőlt, a

szomszéd tartományokra kerül a sor. S utána egész Európa következik...»

Bizonytalan, nagyon bizonytalan lett a világ ebben az ujesztendőben.

A császár békülékenynek látszott, az ordasok átkozódása viszont kivert a Partiumból is. Akik reménykedni mertek még, utolsó szalmaszáluk az országgyűlés lett volna.

... Hanem ekkor váratlanul ujjongva harsantak meg a fölkelők. Mert huszadik esztendejébe lépett immár Thököli Imre s Erdély felől riasztó hírek jöttek: hogy kardját készül felövezni a német ellen a daliás késmárki gróf.

— — — — —
 Ősz lett megint. Hideg ősz.

Fönt-fönt, közel az ország északi határszéléhez, ered a Tapoly, elfolyik Gerla falu kertjei alatt, de ott alig lépésnyi csak. Nyugat-keleti vonulatu a tájon az összeszorult völgy: nyugati vége bezáródik, keleti végéből pedig idelátszanak a már ereszkedő ködökön át Bártfa hallgatag tornyai.

Ott folydogált a Tapoly akkor is a Rauscherék kertje alatt, magában a kis gyümölcsösben pedig almaszüret volt éppen. Kesorú esztendők óta elhalt a nevetés ebben a világtól elvonult zúgban, mert messze-messze járt a gazda, az ifju Keczer Gábor. Lompos németek nem igen mutatkoztak errefelé s hosszú hónapok multak el, amig egy-egy elszakadt és kimerült zsoldos-szakasz húzott el a poros uton. Bártfának visz ez az egyetlen út is, mely összeköttetést jelentett volna a háborgó külső világgal.

Most ez az út is halott volt tulnyomórészt.

Egyhangu volt a falucska élete. A jobbágyok vénei el-eldolgoztak a Rauscherék gazda-

ságában, miután a fiatal tót legények egytől-egyig hadbaereszkedtek gazdájok, a fiatal Keczer Gábor nyomában... Most, hogy szüret folyt a gyümölcsösben, a szöszhaju tót leányok és menyecskék rákézdtek egy szivbemarkoló dalra. Szólt pedig a nóta az ujdonsült férjekről és vőlegényekről, akik alámentek Buda felé, a török ellen és akik talán soha többé nem fognak visszatérni a párjuk ölelő karjai közé. Mert el-estek a teméntelen harcon s holttetemüknek de-rekalja a pázsitos térség, szemfedőjük a nagy magyar ég... S vadmadarak lakmároznak belőlük az elhagyott csatatereken. De a nótát is abbahagyták később, mivelhogy nem találtak enyhületet a fájdalmas dallamban.

A Hegyalja felől ferdén sütött már a napocska s folyt-folyt a szüret a gyümölcsösben.

Ott tett-vett közöttük a ház fiatal asszonya s egy-két szót váltott valamelyik menyecskével, aki az almák legszebbjeit válogatta, megsimogattott egy-egy kenderhaju leánykát vagy felmosolygott akaratlanul. De olyan fáradt volt ez a mosolygása, akár a bucsuzkodó napocskáé, amelyik sütött-sütött még, de ereje nem volt többet.

Később a kert végébe állt ki eltűnődözve a kis Rauscher Edit, aki huszonegyedik esztendejében járt ekkor, de komoly-szép arcát bú árnyazta e napon is. Állt a kert aljában, sokáig elnézte a Tapoly patak vizét, amint meg-megnyaldosta a kert szegélyét s akkor délibb tájakra futott tovább, hol magyar, tót és rusnyák bujdosók csatáztak esztendők óta a maguk és a nemzet jobbvoltáért... És akkor, amidőn azt hitte, hogy senki nem látja, szerelmes vággyal tárta ki barnára edzett két karját a messzeség felé s öntudatlanul suttozta maga elé az elárvult menyecske:

— Édes-kedves uram...!

Arra rezzent össze, hogy a háta megett kurta lábacsakkal totyog feléje valaki a keskeny és kavicsos kerti-uton. Megfordult s öröm és büszkeség csillant meg szürkés szemében, amint a kisiát látta lépegetni maga felé:

— Andriskám! Galambom!

Legugolt, feléje-tárta karjait s ifjabb Keczer Andráska csak a karjai között állt meg.

Három esztendőske mult már ekkor a pöttöm-legény, akit fiatal anyja összevisszacsókkolt s megcsippentvén a pofácskáját, azt kérdezte tőle:

— Kisfiam, mi leszel, ha megnős?

— Katona leszek, — mondta a gyerek gondolkozás nélkül.

Édesanyja szemét nem felhőzte be a bú árnyéka. Tudta, hogy mihelyt lóraülni képesek a nemesurfiak, lóháton kimennek a kapun s talán soha nem jönnek vissza édesanyjukhoz, őket sirató gyenge mátkáikhoz... Csak a hősi dalok szállnak felőlük lankadatlanul.

De akkor megszólalt a legényke:

— Anyukám, van nekem másik nagyapám is?

— Van kisfiam, van, — sóhajtott fel a fiatal mama s úgy érezte, könnyek fojtogatják a torkát. — Majd hazajön karácsonyra s bizonyos, hogy kis hátaslovat hoz neked Erdélyből...

A legényke azonban továbbra is kíváncsinak mutatkozott a kis eszével:

— Anyukám, azt is mond meg, van énnekem apám?

Keczer Gáborné született Rauscher Edit fiatalasszony itt már nem bírta tovább. Hősi lélekkel tartotta magát idáig, most azonban sűrű könnyek borították el szép szemeit:

— Van édesapád, kisfiam s majd ő is hazatér rövidesen másik nagyapáddal együtt. Most messzi világban él lóháton, mert előbb hazánkat kell fölszabadítanunk...

— Anyukám, mi az, hogy: hazánk?

Rauscher Edit, ugy térdepelve, leborult le-
gényke-fia vállára s hangosan kezdett zokogni.
Legalább kisírta magát egyszer.

... Hirtelen arra rezzent össze, hogy valaki
megsimogatja a haját. Felnézett könnyes szemé-
vel: az édesatyja állt mögötte. Az ősz Rauscher
Gáspár, mindenkitől tisztelt patricius Eperjes vá-
rosában, résztvevő hangon szólt:

— Nono, leányom, nem szabad megfede-
kezni magunkról... Majd jórafordul minden!

A fiatalasszony megtörölte zsebkendőjével a
szemét, tenyerével elsimitotta a haját, sóhajtott
és felállt. Aztán ugy, egymás mellett állva, a
kert végéből sokáig, igen sokáig néztek el Bártfa
város tornyai felé, amelyek ködszinben néztek
vissza reájok. S szinte várták, mikor veri föl
a templomok környékét a por, amelyet fölkelő
lovak lovai vernek toronymagosba...

Mert ezen az őszön többször is titkos hir-
adások fakasztották őket ujjongó öröme. S az
ősz Rauscher most is felmosolygott maga elé,
ugy suttuyomban, bajuszvégről:

— Hirlik, hogy király lesz a fiatal Thököli.

Mert az Ecsedi-lápoktól a pozsonyi Fehér-
hegyekig szájról-szájra suttogta a reménykedő
nép, hogy az elmúlt hónapban erdélyi ko-
vácok élesítették ki tüzön az ifju késmárki gróf
kardját, amelyet ha felköt egyszer a derekára,
Szepessy Pálékkal együtt megindul Felső-Magyar-
ország szabadtására. Velejön Teleki Mihály az
erdélyi hadakkal, akinek eszét és nagy fufang-
jait mindenütt megcsodálták, sőt beszéltek: a
nagyvezér is táborba fog szállni, hogy lova pa-
tái alá teperje Bécset... Akkor majd beköszönt
a gerlai portára az ellenséges vértől belepett
Keczer Gábor is.

A kis Rauscher Edit összeremegett s felcsillant szemmel szólott:

— Ó, édesapám, sokkal hamarabb fogom viszontlátni az én édes uramat!

— Hogy-hogy? — ütődött meg az ősz eperjesi patricius.

Mert sehogysem értette a dolgot.

A menyecske elmondta erre, amit meglepetésnek tartogatott magában, hogy minden estén hazavárja az ő hites urát s talán még ma éjszakára be fog toppanni a házba. Tíz nappal előbb lovas-szolgájával küldte meg nagytitokban a hírt, hogy erdőkön, hegyeken, járatlan utakon hazafelé indul. Egy éjszakára legalább, mert nem bírja immár a honvágý mardosását. Meg aztán ifju hitvesét is szeretné átkarolni egyszer...

Az ősz Rauscher Gáspár megdöbbenve kiáltott a leányára:

— Isten irgalmazzon akkor e szánandó embernek!

— Valami veszély fenyegeti talán, édesapám? — rebbent össze Rauscher Edit.

Édesapja a fejét fogta:

— Ó, én Istenem, hogy ezt is meg kellett érnem!

Mert azóta, hogy tavalý özön meghalt a felesége, sok bú közt tengette magános napjait. És csak olyankor vidult meg keveset, ha titkon kiszállván leányához, eljátszogatott a kis unokával... Még egyre a fejét fogta, mikor menyecskeleánya másodszor is megrebbent, imára kulcsolván az ujjait:

— Valami baj van talán, édesapám?

Az ősz Rauscher Gáspár elmondta erre, hogy három nappal előbb (azért is menekült ki ide) véres háttal sikerült csak Eperjes városáig elvonszolnia magát Tábori Erzsók császári kémnőnek. Valahol Szendrő alatt rajtaütöttek az or-

dasok s véresre vesszőzték akkor, mielőtt még a lengőszakállu Szepessy Pál és rezesorru Majos Ferenc elé hurcolták volna, aki gyalázatos kinzásokkal készült véget vetni e hazáját megtagadott némbor életének. De a nagy gyalázatban is szerencséje volt a hirhedt leányasszonynak, mert váratlanul kóbor császári lovasok bukkantak föl az erdő mögött s szétszórták a fölkelők csoportját, Tábori Erzsókot pedig az erdő sűrűje felé huzták el a lovasok, miután nem ismerték fel... A szörnyü életü leányasszony meggyalázottan került vissza Eperjesre, a lovasokat megtizedeltette, ugyanakkor pedig újabb halálos bosszút esküdött Keczer Gábor ellen, akire ráismerni vélt a zendülő lovasok parancsnokában...

— Holtbizonyos, hogy mától kezdve éjjel-nappal nyomában lesz a te uradnak, — fejezte be Rauscher Gáspár.

De a kis Rauscher Edit akaratosan tiltakozott a fejével:

— Nem lehet az... Nem olyan ember az én édesuram...

Váratlanul elhallgattak azonban. Mert akkor ért hozzájuk Keczer Gábor édesanyja, aki esztendőök óta viselt gyászt férjének és fiának hontalansága miatt:

— Miről beszélgettetek, leányom?

Rauscher Edit nyugodt volt már:

— Semmi különösebb ujságról, anyám. Anynyit említett csupán édesatyám, hogy Erdélyből talán ki is indult már a fiatal késmárki Thököli Imre gróf...

— Adná az Isten, leányom!

A gyászruhás anya azzal meg is nyugodott, de nem nyugodott meg a kis Rauscher Edit. Mert tudta jól, hogy Tábori Erzsók halálos ellensége valamennyiöknek, aki a bosszuvágytól eltorzult arccal keresi a Keczer Gábor lábanyomát.

S szörnyü döbbenetére még azon az éjszakán lovon toppant haza Keczer Gábor.

Egy nyargalt szolgástól mindössze.

Hanem megférriasodott a csaták és ütközetek forгатagaiban. Csillogó szemmel, vállátverő hajjal csuszott le lovának nyergéből s először apró fiát kapta föl, majd halottfehér hitvesét, a kis Rauscher Editet karolta át, aki megtörten sutogta:

— Rosszkor jöttél, édesuram... .

Keczer Gábor azonban nem hallotta meg a remegő szavakat. Először megmosdott, akkor nagy csöndben vacsorához ültek volna le éppen, a nagy ebédlőben, mikor a csöndön közeledő lovak patacsattogása vert át Bártfa város irányából... .

Most már Keczer Gábor arca változott át halottfehérré:

— Érttem jönnek... . Mégis a nyomomban van hát Tábori Erzsók!

Pillanatot nem késve lórávetette magát s egyetlen lovas-szolgájával nekivágott a fekete éjszakának. Kevés idővel reá császári katonák özönlöttek el az udvart s parancsnokuk, egy fiatalabb kapitány, szélesen nyitott be az ebédlőbe. Nagyot kiáltott németül:

— Hol van a lázadók alvezére?

Senkisémet válaszolt neki... . Am a beállt csöndön át lódobogást lehetett kivenni egész tisztán. Felindultan vetette magát ekkor lovára a császári kapitány s újabb pillanat múlva már ők is vágattak az éjszakában. Mind-távolodó dobogással.

Ahogy minden nesz elhalt volna odakint, a boldogtalan Rauscher Edit térdrerogyott az asztal előtt s imára kulcsolta össze ujjait:

— Istenem, segítsd meg!

XII.

A zavar és bizonytalanság egyre nőtt azalatt.

Erdélyből hírek érkeztek a Partiumba, hogy Thököli Imre, a daliás késmárki gróf kivonni készül kardját, mert a magyar nemzet sebei immár nem hagyják őt nyugodni elméjében. Ámde Teleki Mihály is vezére akart lenni az Erdélyből kitört hadaknak s a nagyeszű és ravasz kancellár magatartása sokszor búsitotta ezidőtájt Szepessy Pált és vezértársait.

Hogy mi oka lehetett e készülő egyenetlenségnek, senkisem tudta még egyelőre.

De szállongó hírek máris voltak fölös-zámmal.

Leghíhetőbbnek tetszett mégis, hogy Teleki Mihály az ifju Thökölinek szánta leányát, az alig-fölserdült késmárki grófról viszont azt suttozták, hogy szive másvalaki felé kezd hajlani. Egy fiatal özvegyasszony felé, akinek szépségéről legendák jártak mindenfelé a bujdosók között.

Ez a világszép menyecske Zrinyi Ilona lett volna, (ha hitelt lehetett adni a szállongó mendedmondáknak), aki két apró árvájával még mindig Munkács falai közé zárkózva reménykedett az idők fordulásában.

De más körülmények is növelték a zavart.

Lipót császár megigérte, hogy országgyűlést hív egybe, ahol is orvosolni fogják az ország nyílt sebeit, ám e szándékával egyre késett. A nemzet sebei pedig az égre kiáltottak már ekkor. S fokozta a keserűséget és búsitotta az elméket, hogy a prédikátorok, a nemzet e nemes fiai, még mindig gályákat vontak a tengeren.

És Szepessy Pál, valahányszor hiráddal voltak neki a gályarabok baromi állapotáról, indulatosan csapott egyet kardja markolatára:

— Minden hitvalló lelkipásztorunkért tiz németet fogunk meghentergetni a tűzben!

Szuhay Mátyás hasonló indulatban tört ki:

— A tulajdon markommal fojtok meg minden piszok idegent, akit elérhet a kezem!

Pedig ebben a fenyegetőzésben maga sem hitt már Szuhay Mátyás. Mert öreg lett ekkorára s kivénült tagjaiból elszállni készült indulatos lelke.

Ezt az indulatot pedig egyre szitották a gályákhoz láncolt prédikátorok sorsáról érkezett hiradások. Mert mindent-mindent tudtak Szepessy Pál és bujdosó legényei.

Tudták, hogy a szánandó protestáns papok közül azok, akik el nem rothadtak börtönök fenekeiben, avagy el nem hulltak az utfélen, nehéz gályákhoz vannak odavasalva s ó jaj, iszonyu az evezőcsapkodás a Szent Januárius, a Szűz Mária meg a Szent Klára gályán, ugyszintén a többi hajón. Kettesével ültek egymás mellett, a padokhoz béklyózva s hajtották a gályát oly szörnyü munkában, minőre csak a nyomoruságos szerencseneket volt szokás elítélni. De még ez sem volt elég! A gályavonás közben is jezsuiták zaklatták őket a feszülettel, ami temérdek szenvedést jelentett újból meghurcolt lelkeiknek... És véresretört tenyerükben ha lankadni kezdtek volna már a gályahajtó lapátok, az igazságért szomjuhozó ajkaikon fölzokogott egy Istent hívó ének, de még ezt az enyhületet sem engedték meg nekik. Mert tépettingü, meztelen hátaikon abban a pillanatban felcsattantak a korbácsok s a szerencsétlen emberek, mialatt végső erejük megfeszítésével vonták a gályát, kénytelenek voltak hangtalanul felsírni. Könnyeik végigfolytak bárázdás arcaikon s gondozatlan szakállaikon.

Tudtak, mindent tudtak a Partiumba és Erdély szegélyeibe szorult bujdosók és miközben

országgyűlés hirdetésére készült a császár, ők a császárral és lelketlen generálisával készültek leszámolni egy utolsó nagy kitörésben.

A gályákhoz láncolt papjaikról érkezett hírek véstes keserűséggel töltötték el valamenyiöket. Am ez esztendőnek vége felé úgy tetszett fel többeknek is, hogy fordulat fog beállni a még életbenmaradt prédikátorok sorsában.

Mert számuk ijesztően fogyott. Nápoly felé való kényszerű vándorlásuk alatt akik elhaltak, azok tetemeit az utfélre lökték, ahol vadmadarak ették meg őket aztán, akik pedig a gályákon adták ki lelköket, azokat a tengerbe lökték meztelenül. Nagyot csobbant a víz, utána még-nagyobbat hallgatott a tenger s a visszamaradt többi nyomorult rab egyet sóhajtván, tovább-rángatta a lapátot. Amde az 1676-ik esztendőben úgy tetszett, hogy megváltás következik el a gályarabok embertelen nyomorgattatása után. Mert ezt a szenvedést az Isten sem nézhette tovább!

A mirmidonok, pelopszok, sőt a kemény Ulixesz katonái is sirvafakadtak volna elmondhatatlan állapotukon. Minden gálya száznegyven láb hosszú s husz láb széles hadihajó volt, huszonhat evezővel mindegyik oldalán. Két alacsony árboca volt rendesen a gályának, háromszögű vitorlával. Ide osztották be a magyar prédikátorokat és oskolamestereket, a legelvetemültebb gonosztevők közé.

Az 1676-ik esztendő elején azonban, mikor éles szelek sikoltoztak végig a Partiumon, reménykedve sóhajtottak föl Szepessy Pálnak a császár ellen fölzendült legényei:

— A hatalmas Isten talán megsegíti őket!

Mert a szegény rabok hazai és külföldi hitestvéreiket keresték föl kesergő levelekben. A hazában ugyan mitsém tehettek értük, mivel Sze-

pessy Pál és ordasai tehetetlenek voltak egyelőre, ám annál inkább megesett rajtuk a külországok-beli protestánsok szive... Megmozdultak a genfi egyház vezetői, mialatt két nemes nápolyi lélek: Welsz Fülöp és Welsz György mindent elkövetett, hogy megszabadítsa bilincseitől ezeket a gályákra eladott magyar hitvallókat. Ugyanakkor a belga és holland szövetség Bécsben székelt nagykövete emlékiratot nyújtott be Lipót császárhoz, amelyben kimutatta, hogy a gályákra hurcolt protestáns papok ártatlan és szánandó emberek. Egyidőben lépett közbe Bécsben a szász választófejedelem és az angol király, amire Lipót császár újból megvizsgáltatta ügyüket az 1676-ik esztendő januárius havának folyamán.

Amde egyéb dolgok is estek időközben!

A holland flotta — De Haen János altengernagy parancsnoksága alatt — a nápolyi kikötőbe vitorlázott s az altengernagy mindjárt az első napon káplánját küldte az istenadta szenvedők-höz. Káplánja által arra kérette őket az emberi érzésű holland flottaparancsnok, adjanak neki igaz választ a következő tiz kérdésre:

1. Mikor idéztek meg benneteket a pozsonyi törvényszékre?

2. Kinek parancsára idéztek meg? Lipót császár parancsára-é vagy a máséra? És ha máséra, kiére?

3. Mikor történt mindez?

4. Micsoda gonosszággal vádoltak benneteket s kinek parancsára börtönöztek be?

5. Miként jutottatok az első bebörtönzésből a nyomorba és a gályákra?

6. Erre a bünhődésre avagy más-valamelyre ítelt-é benneteket Lipót császár?

7. Eladtak-é benneteket erre a rabszolgaságra és ha igen, micsoda áron?

8. Hogy hívják mindegyikötöket külön-külön

s mely városban vagy faluban voltak lelki-pásztorok?

9. Egyáltalán nem törődnek-e veletek atyá-tokfiai Magyarországon avagy tesznek-e valamit, hogy megszabaduljatok ebből az állati tengődésből?

10. Micsoda utat-módot véltek leggyorsabban célravezetőnek avégből, hogy megszabaduljatok ebből az irtózatos állapotból s újra az Igét hirdessétek hiveitek előtt?

S a szerencsétlenek válaszoltak is.

Ekkor már hajmeresztő állapotban voltak... Öltözetük merő rongy, csupasz hátuk vérzett az időjárás viszontagságaitól meg a gyakori korbács-suhogástól, ők maguk pedig árnyékként lézengő csontvázakká asztak össze... A hollandi altengernagy meggyőződven a válaszokból, hogy a gályákra eladott prédikátorok egytől-egyig ártatlanok, egy maga mellé vett tisztel és káplánjával nyomban fölkereste a nápolyi alkirályt s a szegény rabok megszabadítását sürgette nála. Ugyanakkor azonban úgy fordult a hadiszerencse, hogy az altengernagynak váratlanul föl kellett szedetnie a flotta horgonyait s idegen vizekre kellett sietnie...

Ugy látszott ismét, hogy végleg összeomlott a gályarabok ügye. Ők-maguk még nagyobb szót-lanságba estek.

De nem sokáig kellett már szenvedniök!

Mert néhány nappal azután maga a nagy-émlékezetű Ruyter Adorján Mihály, az összes hollandi vizierök tengernagya vitorlázott be a nápolyi kikötőbe s kezében a belga szövetséges-rendek parancsával, követelte a magyar lelki-pásztorok nyomban való szabadonbocsátását.

A bilincsek lehulltak hát végül huszonnégy magyar protestáns kezéről-lábáról, mert mind-össze ennyien voltak már életben ekkor. Kette-

jüket pedig, névszerint: Harsányi Istvánt és Czeglédi Istvánt a börtön mélyéből hozták elő. Am oly erőtlének voltak immáron mind a ketten, hogy támogatni kellett őket kétfelől. Különben összeestek volna.

Aznap este, áhítatos könyörgés után, felgyülekeztek az admirális hajóján s valamenynyik ajkán megzendült a hálaadó zsoltár:

*Midőn már-már a halál vett körül
És már csaknem a kárhozatba estem,
Megsegített engemet a jó Isten...
Szívem azért csak öbenne örül.*

— — — — —

*Mikor én nagy nyavalyámban valék,
Ottan megmenté nyomorult életem...
Légy csendességben azért, ó, én lelkem,
Mert elküldi az Ur segedelmét.*

Szepessy Pál és vezértársai, ugymint: a kospasz Szuhay Mátyás, a balcsillagzatu Petrőczy István és társa: Ubrisi vezér, az ungi udvarházába visszavágyakozó Kende Gábor, rezesorru Majos Ferenc, a két Duló-testvér: György és Gergely, hadadi Wesselényi Pál, a dülleththomloku Tulok György kapitány s az ősz Keczer András, mikor eljutott füleikbe, hogy a gályarabok megszabadultak mégis, felsóhajtottak:

— Talán a többieket is megsegíti az Isten...

Mert egy másik csoportja is volt a szerencsétlen papoknak, akiket — nyakuknál összeláncolva — a tengerparton található Bukkari várába vittek, iszonyu börtönbe. Ötven év óta nem tisztították ezeket a kazamatákat, tizenöt napon át egyetlen darab kenyeret nem vetettek

eljük s nyolcvan egész napig úgy hagyták e nyomorult szenvedőket, hogy sem ülni, sem állni nem tudtak. Így nyomorogtak pizsokban és éhezésben, a mélység fenekéről gyakorta kiáltozván Istenhez. Aközben jezsuiták zaklatták őket, ki is tértek sokan, az a néhány szerencsétlen rab pedig, aki rendületlenül kitartott Ura és Teremtője mellett, végül is az 1676-ik esztendő május havának letelején tudott menekülni a további kizsármózások elől. Mert a külországi protestáns népek és kormányaik szünetlen dörömbölésére utoljára is parancsot adott ki Lipót császár...

Kezdődött pedig e parancs a következő szavakkal:

»Leopolt, Isten kegyelméből a rómaiak választott s mindig felséges császára, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát- és Tótország királya, Ausztria nagyhercege, Burgundia, Stájer, Karinthia, Krajna és Würtenberg hercege, Tirol és Görz grófja stb., stb., összesen és egyenként úgy az egyházi, mint a világi fejedelmeknek, érsekeknek, vezéreknek, örgrófoknak, grófoknak, báróknak, nemeseknek, katonáknak, az örsegek főnökeinek, kapitányoknak, helytartóknak, alispánoknak, kormányzóknak, várparancsnokoknak, zászlóhordozóknak, királyi vagy szabad- és mezővárosok, vármegyék és bárminemű helyek igazgatóinak, s várnagyoknak, tanácsnokoknak és biráknak, nemkülönbén bárhol található kikötők, hidak és határátjárók őreinek, hasonlatosan a vámok és adók szedőinek, kezelőinek, révészeknek, komposoknak s minden más bárminemű állásu, foku, rendü, állapotu, méltóságú és rangu egyéneknek üdvözetünket, jóakaratomkat, császári kegyelmünket és minden jót!«

E szavakkal kezdődött a parancs, amely persze eljutott az ordasokhoz is. A dölyfös

hangra röhögő orkánban robbantak ki vezérek, kapitányok s Szepessy Pál minden legényei:

— Köpünk rá!

Pedig e parancsnak lehetett köszönni, hogy a Bukkari vártömlőcében senyvedt prédikátor-rabok is szabadlevegőre jutottak végül. Rövidesen csatlakoztak a gályarabságból megmenekült hitvalló társaikhoz s amikor összegyülekeztek volna a hollandi admirális vezérhajóján, már csak harmincketten voltak életben. S irva vagyon, hogy mikor a nagy Ruyter Adorján Mihály elibük állt, így beszélt hozzájuk:

— Eddigi életemben számtalan győzedelmet nyertem ellenségeim fölött, de minden eddigi győzedelmeim közt egyetlenegy is nem okozott nékem annyi örömet, mint a Krisztus emez ártatlan szolgáltnak az elviselhetetlen járomból való szabadulása...

S amikor így beszélt, könny rezdült meg szemében a verhetetlen hirü tengernagynak.

A hálaadó dicséreteket zengett prédikátorok és oskolamesterek nem időztek tulong-tul a hadihajón, hanem elindultak Helvécia felé, ahová könyörületes hittestvéreik hívták meg őket. A szerencsétlen protestáns papok és tanítók gyalogszerrel keltek át az égigérő Alpokon s mire leereszkedtek volna Helvécia virágos völgyeibe, sirva karolták át őket a helvét hitvallásu ottani professzorok, papok és oskolamesterek.

Hanem Séllyei István galambösz lett ekkorára. Harsányi István pedig annyira elerőtlenedett, hogy szállankint kezdett hulldogálni az ő szakálla. Hej, sok vérnek kellett hullnia még ezért a megritkult szakállért!

Mert a bujdosó gályarabokról minden legapróbb hír megérkezett előbb-utóbb Szepessy Pál legényeihez, akik a Partiumban táboroztak ekkor, szélesen és elszórtan. Ezek a keserű föl-

kelők összecsikorgatták a fogaikat olyankor, mert a papjaikról szállongott hírek még nagyobb indulatra ingerelték őket.

Minden pillanatban készen álltak volna az indulásra... Dehát várniok kellett még!

Mert a váradi basa és kontyosai még mindig nem látták érettnak az időt a kitörésre, Erdély földjén a ravasz Teleki még mindig féltékeny szemmel nézett a fiatal késmárki grófra, akinek kardját akkor tűzön edzették már a kovácsok. Azalatt pedig mind sanyarubb állapotba jutottak a fölkelők. Testeiken nyütt lett az abaposztó s az éhinség is kerülgetni kezdte őket. Negyedik esztendeje tengődtek már olyan állapotban, mint Toldi kivénült lova valamikor.

Ennek az esztendőnek tavaszán Szepessy Pál lépést haladt a lován Várad irányából hazafelé. Velement Petrőczy vezér, Kende Gábor, az ősz Keczer András és a fia, Gábor. Némileg megenyhült lélekkel igyekeztek falusi tanyájok felé, mert jó hirrel engedte őket utjokra a váradi basa, akinek udvarlására jártak Váradon. Megbízta őket, hogyha őmaga nem eresztheti is reá kontyosait az átkozott császári tábornokokra és nagybendőjü lancknehtjeire, de — suba alatt — elnézi Thököli megindulását, aki iránt sok bizalomra és még több reménykedésre gerjedt az utóbbi hónapok folyamán.

Lépést mentek hát a lovaikon öten. A kopasz Szuhay Mátyás, Szepessy Pál leghübb barátja, otthonmaradt a kuckóban, mivel erre az időre fölötte megvénhedett már s ráadásul mellbántalmak kinozták, minekfolytán rutul köhögött.

És Szuhay Mátyásra térülvén a szó, Szepessy Pál fejcsóválva kezdte:

— Nyugtalanság zaklat, hogyha legközelebbi időben rámegyünk is a németre s Morváig kergetjük a bűdösöket, az én Mátyás barátom nem

fogja meglátni többé hazáját, a kies Abaujt...
Mert elkövetkezett immár az ő ideje is.

Itt felcsillámló szemmel szólt közbe Keczer Gábor:

— Akkor talán mink is hazamegyünk, atyám...

— Hazamegyünk, Gábor fiam, — nyugtatta meg ősz apja, Eperjes egykori városbírája. — S akkor te is átkarolhatod majd anyádat, hitvesedet és apró gyermekedet...

Keczer Gábor sóhajtott rá. És azontul hallgatagon dagasztották lovaikkal a sarat.

Tavaszz volt! Tavasz volt!

Vadvizek fakadoztak mindenfelé s meg-megcsillantak a melegedő napban. És a kéklő magasban vándormadarak oszlopai igyekeztek észak felé: talán a Bodrogköznek, talán a nagy lengyel mocsaraknak. Isten tudta csak... Párás volt a levegő s vízesöppek csillogtak a fák ághegyein.

Hanem egyszer fölívta a fejét Szepessy Pál, akinek vén szakállával gyengén játszott a szelecske s visszafogván lovát, megütödvé kérdezte a társaitól:

— Hát ezek a deáki külsejű ifjak kik legyenek?

Mert negyven-ötven deákkalapos fiatalember haladt velük keresztbe egy csatakos uton. Gyalogszerrel haladtak s leghátul néhány ifju kéziszekeret tolt maga előtt erőlködve, mely elemőzsiával volt megrakva. Amint hozzájuk ért volna, a lengőszakállu Szepessy Pál azt kérdezte tőlük résztvevő szívvvel:

— Kik vagytok, fiaim?

— Sárospataki deákok vagyunk, jóúrunk, — felelt az élről egy bátorszemű és délceg ifju, aki járhatott már a huszonnyolcadik esztendejében. — Kollégiumi városkánk felé igyekszünk, a mi kis Jeruzsálemünkbe...

Szepessy Pálnak ismerősül tünt föl a vállas fiatalember s megnézte jobban:

— Mintha láttalak volna már, fiam.

— Ugy van, jóurunk, — helyeselt a diákvezér.
— Nevem: Szekeressy István s negyedfél esztendőnek előtte én valék a szénior, amikor — bujdostunkban — jóurunk elé vetett bizonytalan sorsunk... Most már ő a szénior, — s az oldalán álló diáktársára mutatott.

A lengőszakállu vezér megdöbbsent:

— Hát még mindig bujdostok, fiaim?

Szünet állt be. És csak sokára válaszolt Szekeressy István, mintha a megindultság elvette volna a szavát:

— Négy esztendeje lesz idei őszben, hogy Báthory Zsófia fejedelemasszony zsoldosai meg a jezsuita-atyák elüldöztek bennünket a mi örök-Jeruzsálemünkből. Azóta Marosvásárhelyen folytatjuk a tudományok művelését, hová könyvnyomtatóműhelyünket s könyveink összeségét is sikerült magunkkal cipelni. Mink pedig néhányan minden esztendőben megindulunk kétszer is a nagy utra: először tavaszidőben, mikor északi irányba szállnak a darvak, hogy megkapáljuk árván maradt Alma Materünknek, a mi nevelő-anyánknak gazdátlan szölleit s másodsor őszidőben kelünk gyalogutra Marosvásárhelyről, hogy leszedjük a szállót deáktestvéreink táplálására. Olyankor déli irányba szállnak már a darvak.

Petrőczy vezér, Kende Gábor, az ősz Keczer András és hadrakelt fia torkába visszafojtott indulattal hallgatott. Szepessy Pál így szólt ekkor:

— S oskolamestereitek hol vannak?

— Oskolamestereink, — folytatta az okoszemű Szekeressy István, — visszamaradtak Marosvásárhelyen, mert tagjaikban elvénültek im-

máron. Ezekből mink sem hagyjuk el egymást, hanem akik már végigjártuk a tudományok minden osztályait, továbbra is velökvagyunk s a mesterek helyett mink oktatjuk a serdületlen muzsafiakat...

Szepessy Pál bólogatni kezdett, a többiek négyen elbúsult elmével ültek a lovaikon. S ekkor egy növekvő legénykét pillantott meg a vezér, amint szemeiben apró búval álldogált a Szekeressy István háta megett. Azt kérdezte mostan a vezér:

— Kicsoda is ez a növekvő legényke?

— Sallay István kispajtásunk, — válaszolt Szekeressy István s megveregette a tizenhat év körüli legényke vállát. — Minden esztendőben kétszer jön velünk a pataki szőlőkbe s onnét ugyancsak gyalogszerrel tér vissza a mi társaságunkkal Marosvásárhelyre. Apját-anyját keresi az árva, akiket a német hajtott el...

Szepessy Pál nem birt többé magával. Kiveresedett nyakkal kiáltott fel:

— Fiaim! Istenünkre fogadom tinéktek, hogy visszavezetlek még a ti kis Jeruzsálemetekbe! Igaz hitére mondja ezt Szepessy Pál, a bujdosó hadak vezére!

A deák ifjak meglengették szegletes kalapjait a vezér felé s háromszor kiáltottak reá vivátot. Aztán megindultak tovább, északi irányba, hol — a láthatár mélye alatt — a Hegyaljának kellett szenderegnie valamerre. Alakjaik mindinkább összezsugorodtak, mignem eltűntek egy kerek erdő mögött.

Nagy-hallgatagon mentek tovább, lépést. Hanem egyszer még kénytelenek voltak megállni.

Messzebb jártak még a Partium ama falujától, melyben a vezérek hadiszállása volt, mikor egy magános tanya közelében citeraszóra kapták

föl a fejüket mind az öten. Egy boglya alatt zörgette hangszerét a citerás, nyalka és kihívó táncnóta ütemei pattogtak ki a hurokból, a boglya előtt pedig (de háttal Szepessy Pálnak és négy társának) egy fölkelő rakta ki a táncot. Zömök alaknak hatott a rövid távolságon át, félszeme fölött piszkos kötés vonult el s kunkorhegyü csizmáival nagyokat csappant a sárba. Zörgött rajta a fegyver, miközben a mélatáncu alak csipőre helyezte a balkezét, jobbmarkát viszont a tarkójára csapta. Olykor búskedvüen rikkantott egyet:

— Héj!

Szepessy Pál és négy társa darab ideig fejcsóválva nézte az érthetetlen alakot, aki a leg-sulyosabb koplalás napjaiban nem átallott táncot lejteni, miközben talpai alól jobbra-balra csapott fel a sár. Petröczy rosszalón kérdezte:

— Ki lehet e?

— Kuczug Balázs lesz, úgy vélem, — jegyezte meg egykedvüen Szepessy Pál. — Mondják róla, hogy messziről kerüli el a csaták forogatait...

Mert akkor mindenfelé ismerték már és fújták a Tyukodi pajtás ijesztő erejü táboridalát.

Ők öten továbbkocogtak az uton. Kuczug Balázs viszont, e mihaszna, továbbcsattogott a sárban.

XIII.

Aközben Erdély felől egy kard suhant föl a levegőbe s fénye fölillant egész Magyarországon. S erre a kardvillanásra Szepessy Pál ordasai üvöltöni kezdtek az ujjongástól s a Partiumban zörögni kezdtek a fegyverek.

Mert a fiatal késmárki Thököli Imre gróf kardja villant föl Erdély irányából.

Hanem tetemes időnek kellett elmulnia még addig a kardvillanásig.

Lipót császár fölfigyelvén a még-megmaradt országrészek siket csöndjére, maga is megrémült. Mert temetőnek csöndje volt ez a csönd. A császár föltette magában ezokból, hogy az Ur 1678-ik esztendejének legelején országgyűlést hirdet Pozsonyba, amire röhögve harsantak meg a fölkelők. Hoher kancellár, a császár megbizottja, tapogatózni kezdett Szepessy Pál felé, aki ötödik esztendeje hordozta már árva fejét a bujdosásban s leveleket csatolt az üzeneteihez úgy neki, mint Apaffy fejedelemnek és Teleki Mihálynak. Az volt írva e levelekben, hogy kegyelmet fog kapni minden lázadó, aki a császár hűségére tér meg s kijelöltek egyes falvakat is, amelyekben istentiszteletet lett volna szabad tartaniok a protestánsoknak. Azonkívül széltében hirdette Hoher, hogy az országgyűlés közeledő határnapja alkalmából hitleveleket fog kiadni a császár.

De erre már felhördült Szuhay Mátyás is, a sirja felé haladó zendülő.

Mert ebben az időtájban testi-ereje véglegesen készült elhagyni Szepessy Pál vezértársát s leghűbb barátját a földönfutásban. Maga sem hitte már, hogy viszontláthassa egyszer még szülőházáját, most tehát, amikor a császári álnokság a hitlevéllel akarta kelepcébe csalni őket, úgy kezdett kiáltozni, hogy csaknem robbant:

— Isten engem úgy segítjen, a császári hitlevelet a zászlómra fogom feltüzni, úgy viszem katonáimat a német ellen s a hitlevéllel meg a zászló nyelével fogom fejbevágni a császárt!

Szepessy Pál, akit — az Erdélyben dult vi-

szályok okából — temérdek gond busított ekkoriban, megingatta vén fejét s úgy mondta Szuhay Mátyásnak:

— Régi barátom és társam a vezérségben: igaz hitemre állítom tenéked, hogy hamarosan megindulunk északi hazánk szabadítására s kardjaink hegyével fordítjuk ki akkor a bendőjét valamennyi lancknehtnek!

A császári fogadkozásokkal szemben érthető volt a bizonytalanság. Mert ezek az ígéreték messze elmaradtak a bécsi és linci békepontoktól, amelyeket különben is rég felrugott a császár.

Am egyéb dolgok is keserítették Szepessy Pált és vezértársait, ugyszintén a kardrakelt összes fölkelőket.

Mert igaz ugyan, hogy Lipót — engedékenységeinek jele gyanánt — mindenekelőtt elcsapta a kassai kapitányságból Kobb Farkas generálist, akinek pusztá nevére ökölberoppant a marka valamennyi ordasnak s helyébe az emberibb Wrbna grófot tette meg kapitánynak, ámde a temérdek-sokat nélkülözött, rongyokbanjáró s didergő bujdosók nem hittek már senkinek. Ugyanakkor pedig Nagybánya vidékére függesztették szemeiket: mert nagy események voltak előkészüloben Nagybánya környékén.

Mialatt ugyanis Szepessy Pál veszteg-koplaló legényei a Partiumban és Erdély szélein elszórva lestek a vezéri jelre, amikor feneketlen indulattal törhetnek ki északnyugat felé a Partiumból és a nagyváradi basa kardja alá tartozó hódolt-sági részekből s vethetik reá magukat németre, dánra, vallonra és morvára, azalatt Nagybánya körül vagy tizenkétezer békétlen erdélyi élén Teleki Mihály s hadadi Wesselényi Pál marta egymást. A fővezéri kardért.

Az idő pedig telt-múlt s aközben csakugyan

összeült a pozsonyi országgyűlés, a magyar rendek elmondhatatlan keserősége közben. És szét is oszlott nemsokára, a magyar urak még féktelenebb indulatkitöréseitől kísérve. Erre az eredménytelenségre vad ujjongás rázta meg az ordások táborát, mivel érezték, hogy megjött végül az ő idejük is!

Ugy tetszett pedig, hogy a császár ezuttal komolyan szeretett volna kibékülni a fölzendült bujdosókkal, ámde az 1678-ik esztendő legelején egymás felé rázva öklöt széledtek szét a szembenálló felek.

Oka pedig mindennek Hoher kancellár volt, akit annyira felbőszítettek a Szepessy Pál követeléseinek egyes pontjai, hogy csaknem eszét vesztette a dühtől. Mert az országgyűlésben mindenekelőtt a bujdosók követeléseire került rá a sor.

Hangzottak pedig eme pontok, amint következik itten:

1. A német katonák takarodjanak a magyar haza területéről, míg nem késő, miután a bosszúállás tüze égeti a fölkelők összes belsőrészeit.

2. Töröltessenek el a törvénytelen és szörnyű adók, amelyek miatt csonttá és bőrré soványodva tengődik a haza maradék népe s mely adók egyebekben is alkotmányellenesek lévén, becstelének, minélfogva sértik a hires magyar nemzet önérzetét. Ha mégis ezen adók citocitissime el nem töröltetnének, ám lássa a császár, mi vége lesz a dolgoknak itten!

3. A császár adassa vissza, de halogatás nélkül, a protestánsok összes elorzott diplomáit! Mert az Ur hajlékainak erőszakos elorzása bitang cselekedet volt eddig is. Ha mégis ezt sürgősen megtenni vonakodnék a császár, ebsorsra és karóhegyre fog kerülni az országot duló minden idegen zsoldos.

4. Választassék nádor az ország elejére, ám tüstént! Erre a lépésre ama belátásnak is serkentenie kellene a császárt, hogy Magyarország élén állt legelső elődjét, I. Ferdinándot — a szerencsétlen II. Lajos király hősi halála után — épp az akkori nádor segítette trónra, amit is eléggé megfontolatlanul cselekedett. Vala pedig neve a nádornak: Báthory István.

5. Azok felett, kik a jobb belátásra tért császár, illetve magyar király és a magyar haza ellen véteni találnának, honi bírák lássák el az ítélezést. Az ország széleit, ugyszintén a végvárat magyar katonasággal kell megrakni. Mert csupán magyar vitézekben bizhatik a haza.

6. Helyeztessék vissza az alkotmányos kormányzat. Ha nem, ám lássa a világ, mi fog következni itten!

Mikor az ordasok hat pontját előterjesztették az országgyűlésben, Hoher kancellár majd szétesattant az indulattól. S megfeledkezvén róla, hogy személye ezuttal magát a császárt jelenti, örvöngeni kezdett. A hajába markolt s magánkivül kiáltozott:

— Pártütő és lázadó minden magyar! Most már leszámolunk velök!

S szétment az országgyűlés! Mikor az egyezkedési tárgyalás teljes csődje eljutott a Partiumba, gyilkos öröme gyulladt Szepessy Pál s lelkesen kiáltott fel:

— Jól van, katonák! Nagyon jól van!

S a vezértársak: nevezetesen a kopasz Szuhay Mátyás, a baljós csillagzatu Petrőczy István, valamint Ubrisi, aztán a szőke Kende Gábor, a galambősz Keczer András, Duló György és Duló Gergely, rezesorru Majos Ferenc, az ifju Keczer Gábor, a a dülledthomloku Tulok György kapitány s minden vitézeknek elsője: a nyalka Petneházy Dávid egyértelemmel kiáltot-

tak föl, mialatt tenyereikkel éleset csaptak a combjukra:

— Egészen a kedvünk szerint van minden!

Am hamarosan lelohadt az ujjongása Szepessy Pálnak. A lengőszakállu vezér ugyanis, akiben sok körültekintés volt, egy idő óta megállás nélkül Erdélyre csüggesztette a szemét.

Mert nagy dolgok készültek arrafelé, mint azt már hangoztattuk is. Tizenkétezer erdélyi és külhoni harcos várt a kitörésre Nagybánya környékéből, hogy egyesülvén Szepessy Pál ordaival, reá vessék magukat az átkozott németre.

Ezeket a hadakat ép a legnagyobb vizálykodás idején érte a pozsonyi országgyűlés csődjének örvendetes hire.

Tizenkétezer erdélyi táborozhatott ekkor Nagybánya alatt. Francia és polyák segédhadak is voltak a táborban, egyelőre azonban az amiatt való méreg ette ezeket az erdélyieket: ki legyen a vezér?

Mert ketten is vetélkedtek a pálcáért: hadadi Wesselényi Pál és Teleki Mihály kancellár.

Kivárhatatlan huzavona után Wesselényi engedett, sok köszönet azonban nem volt a jobb belátásban. A vezérségre került és népszerűtlen Teleki megindult ugyan a hadakkal a hét tiszai vármegye ellen, alvezérei sürgetésére körül is zárta Wrbna gróf táborát, ám anélkül, hogy reá csapott volna, engedte kisiklani a halálos ölelésből.

Az 1678-ik esztendő volt ez. A hazátlan Szepessy Pál, akinek ordasai tétlenül tengtek még mindig, már-már kétségbeesett... Senki nem sejtette, mit hoznak a legközelebbi napok?

És akkor új vezér állt ki valamennyi bujdosó élére.

Erdély fölött egy kard suhant föl a magasba s fénye ijesztően cikkant föl Magyarországra felett. A huszonegyesztendőes késmárki Thököli Imre gróf húzta ki éles kardját.

A teméntelen gondoktól örölt Szepessy Pál abban az órában megindult a fiatal vezér elé s ahogy összetalálkoztak volna, könnyektől csorgó szakállal övezte le tenyéryi-széles kardját s tette le a daliás vezér lábai elé:

— Neked adom át, kedves grófi öcsém... Huszezer dühös magyar szolgál e kard alatt!

Az ifju vezér azonban szeliden adta vissza a szablyát:

— Csak tartsa meg, bátyámuram... Szükségünk van még e kardra meg az öreg vezérre.

Thököli!

Nyugatról menekült zavaros gyermekkorában, amikor ész nélkül kellett elhagynia haldokló atyját s alig karolhatta át két gyöngé nővérkéjét, nevelkedett keserű bujdosásban és most, mikor — mint daliás ifju vezér — felült a lovára, kivonta érintetlen kardját, hogy meginduljon Felső-Magyarország szabadtására s hogy legalább Arva várát láthassa egyszer még...

És abban a pillanatban Szepessy Pálnak huszezer ordasa üvöltött fel az új vezér nevére. Mert érezte mindenki, hogy a fiatal késmárki gróf legalább tíz évig nem fogja hüvelyébe dugni azt a felvillant kardot.

Mindenki az újból kigöngyölt zászlók alá sietett elfúlt lélegzettel.

Isten tudná csak, hol szedték magukat?

Az Alföld tengervilága felől özönlöttek a szegénylegények és a vérisgarcolt hajduk, a Verhovináról meg a Vihorlát-Gutin alól leeresz-

kedtek fejszéikkel a rusnyákok, mialatt a Fátramente valósággal ontotta Wesselényi bakbüzű tótjait; készenálltak immár Majos Ferenc talpasai és Tulok György savanyuszáju legényei, nem is szólva a vezérekről, akik utálatuk jeléül félretartották az orrukat, valahányszor a német nevét kellett hallaniok, mialatt a lengőszakállu Szepessy Pált oly méreg égette a német ellen, hogy krákogni tudott csupán.

Csak a kópasz Szuhay Mátyás nem emelgette a kardját többé. Mert kivénült tagjaiból elszállni készült immáron minden erő s most, hogy a Partiumtól a Jablonkai-hágóig vad riadal rázta meg egész Felső-Magyarországot, egyre bizonytalanabb hangon szólt régi barátjához, Szepessy Pál vezérhez:

— Öreg barátom, Pál, érzem, hogy soha már nem fogom meglátni hazámat, a kies Abaujt...

— Ne csüggedj, öreg barátom, Mátyás, — biztatta a rendületlen Szepessy Pál. — Haza-
viszünk most magunkkal s nem állunk meg Morvái. Vezéri hitemre mondom ezt tenéked!

S igazat mondott a konok bujdosóvezér. Mert huszezer ordasa előtt nem volt megállás többet, miután a daliás késmárki gróf állt ki a hadak élére.

Azalatt özönlöttek, egyre özönlöttek a harcosok a Máriás-zászlók alá, hogy inkább meghaljanak közös édesanyjukért, Magyarorszáért... Mert így nem lehetett élni tovább!

Megindultak Petrőczy és Ubrisi csapatai. Petrőczyt, amikor hosszú idő után először látta viszont Thököli, átölelte. Hisz nagybátyja volt a baljós-csillagzatu vezér. Ott csattogtatta kardját a két Duló-testvér: György és Gergely, legényei elején nyomult ungi udvarháza irányába a szöke s immár erősen vénülő Kende Gábor, hadadi Wesselényi Pál és Teleki Mihály sértett

duzzogásában elmaradt ugyan ettől a táborozástól, csupán a nagy Wesselényi tótjai sereglettek össze lelkesen a német ellen, de ujjongva fogadták mindenfelé »Bocskai angyalai«-t is, ezeket az összeverődött bitanghajdukat. S bizakodó szívvél tört előre az ősz Keczer András, mialatt fia, az ifju Keczer Gábor egyre-reménykedőben sóhajtozott:

— A protestánsok Istenének segítségével talán átkarolhatom egyszer még szegény hitvesemet s neveletlen fiacskámat!

Mert ekkor már csatáknak és ütközeteknek szennyétől volt maszatos mind a huszezer ordas. Uj erővel s az eddiginél gyűlölködőbb indulattal tört fel a Tyukodi pajtás riasztó tábori-éneke... Erdők alatt, síkságokon és hegyek lábainál ezt a kegyetlen dalt jajongták a török-sípok. Tyukodi pajtás maga, halálrakeseredvén a Partiumban áthenyélt, tétlen napok miatt, bosszúért fujva indult meg a német, vallon, dán, spanyol és morva lancknehtek ellen, sőt mindenki szelid bosszankodására még az ebadta Kuczug Balázs is ott talpalt kunkororru csizmáival az ordasok hátában, fogadkozva, hogy nem fog eloldalogni egyetlen csata elől is... Ott készülődött bús haraggal a megvetett császáriakra a kordovánképü Buga Jakab, régi nemzeti harcos, az oldalán meg ott nyujtogatta nyakát a csepüszinü Zöld Demeter, hü bajnoka az elárvult haza ügyének, hogy reárontván a lompos ellenségre, szörnyü vérontást vigyen végbe nyomorult soraikban.

S egy napról a másokra Thököli Imre nevét kiáltotta mindenki szorongó reménykedéssel. S egy napról a másokra az uj vezér lábai előtt hevert ugyszólván az egész Felső-Magyarország.

Mert mialatt jajgattak a tárogatók s dobok peregtek tompán, a Tyukodi pajtás könyörtelen

tábori-éneke dühített mindenkit. Az ordasok előzönlötték immár a hét tiszai vármegyét s maguk előtt separték a császári generálisok hadait, mint szél a felhőket. De itt sem álltak még! Rezesorru Majos Ferenc, ittas állapotában, lovasokkal rohanta meg Szendrő várát s a legény Tyukodi, Buga Jakab meg Zöld Demeter bojnyikjai gyalog hágták meg a falakat... Elesett Torna vára, bevették Putnokot s veszett vágta közeledtek a bányavárosok felé, ahol teméntelen aranyat sejtettek. Sátáni sebességgel repültek a fölkelők hadai az ország nyugati végeinek. mert amely erősséget nem tudtak bevenni egyetlen nekiropanással, nem vesződtek vele tovább, hanem szilajon törtek előre, mindig nyugat felé... És miközben a gyaloghadak a Szepességet fenyegették immár, vékonylovu és vakmerő lovasaik repülve száguldottak végig az északnyugati vármegyék földjein s legéleik betörték Cseh-földre és Morvába, megkergették a népet s egyetlen szívet gyujtogattak köröskörül, hogy e tüzek éjszakai fénye el-elrémlt Bécs alá s a császárnak elszorult a szíve ekkora düh és könyörtelenség előtt...

És sietni kellett, nagyon sietni, hogy a császári generálisok ne szedhessék össze erejüket. Szepessy Pál sohasem szünt meg a sürgető szókkal:

— Csak most szorítsuk, grófi öcsémuram: döglötten marad talpunk alatt minden német!

S a fiatal vezér, akiben sok dölyf és elbizottság volt már ekkor is, megértőn bókoltt vissza:

— Nem lesz megállásunk, bátyámuram, igaz hitemre állítom ezt! Az eljövendő hónap folyamán Bécs város kapuit fogják megdöngetni hadaik!

Hát majdnem úgy lett...

Mindenekelőtt Leslie német tábornok sze-

gült szembe Thökölivel, aki nyomban megfuvatta a kürtöket, miközben doboltak a dobosok. És megindultak erre az ordasok is, »hej-rá«-t kiáltván nagy fenszóval. Dühöngő dulakodássá fajult a csata, melynek leghevében segítségül érkezett meg Wrbna generális egész hadosztálya. De mégis futnia kellett mindkét tábornoknak esze nélkül. Mert elmondhatatlan vitézséggel csatáztak a fölkelők s irgalom nem volt a sziveikben: mindenkit felkoncoltak. A németek lihegve kezdtek menekülni ekkor s összevisszagubancolt tömegeik hömpölyögve hátráltak nyugat felé. Thököli a délceg Petneházy Dávid kapitányt parancsolta előre, a legkönyörtelenebb gyilkolást hagyván meg neki utasítás gyanánt.

Ezzel a bányavárosok is az uj vezér kardja alá estek.

Száznyolcvanezer arany volt a zsákmány Körmöc városában, hozzá hihetetlen tömegű ezüstrudak, amelyekből nyomban a saját nevére veretett pénzt a fölkelővezér ezzel a körirattal: »Pro libertate!« Volt már zsold a hadaknak, volt abaposztó, saru és puhaszáru csizma a magyaroknak, bocskor a tótok és rutének lábszáraira. S annyi koplalásoknak utána elmondhatatlan riadalban robbant ki a huszezer bujdosó.

Erre a riadalra a császár is megdöbbsent s alkudozni próbált a fölkelőkkel. Am az alkudozással csak időt akart nyerni. Mert hitte, hogy hamarosan békét köthet a francia királlyal s akkor hadait kivonván Németalföldről, minden erejével a gyülölt lázadókra vetheti magát. Az ordasok, mikor a császári követek jelentek meg a táborban, sok önérettel kiáltottak föl mind a huszezeren:

— Vesszen a császár!

Mindazáltal némi akaratlan szünet következett, míg kifujhatták magukat a Szepessy Pál

legényei meg a lompos császáriak. S ezt a rövid szünetet arra használta föl a fiatal késmárki gróf, hogy szemlét tartott katonái fölött a tágas lévai mezőségen.

Szentöl-szembe akarta látni őket!

A mező egy pontján nyeregbe szállt Thököli, alacsony emelkedőn. Előtte kellett elvonulnia huszezer ordasnak: gyalognak és lovasnak egyaránt. Mivel új ruháik nem készültek még el, olyan külsőben voltak valamennyien, ahogy nekiindultak a Partiumból.

Először Petrőczy és Ubrisi lovasai haladtak el a vezér előtt.

Ott ült fehér lován Thököli s mellette fél-lépést Szepessy Pál a seprűszemöldökével... Azalatt jöttek vékonyhasu lovaikon a fölkelők lovasai: nyolcezen is talán. Az élen Petrőczy és Ubrisi hármás vezéri tollal csákóbaszegett süvegeiknél s akkor nagyot kiáltott Petrőczy István:

— Vivat Emericus Thököli!

Riadó karban zendültek meg a lovasok tor-kai, miközben görbe kardjaikat kisuhintották hüvelyekből, riadozva éltetvén a daliás új vezért. Thököli balöklét csipejére nyomván, göggel ült a nyeregben s ujjongani szeretett volna ekkora harcikészség előtt. Azalatt jöttek a lovasok nyal-kán, mind az ő nevét kiáltozták s végehossza nem akart lenni a végtelenbevesző oszlopnak, a lovak patái alatt pedig tompán dobogott a mező... Jött azután rezessorru Majos Ferenc a talpasaival, akik csákányt forgattak a jobb-kezükben s harsányan kiáltották:

— Vivát Emericus Thököli!

S az ifju vezér kezdett megszeppenni fok-konkint, amint ujjabb és ujjabb zárt-rendek kö-vetkeztek s amint tátott szájjal az ő nevét kiál-tozta valamennyi. Mert félvad alakokra került a sor rövidesen s megremegett a lova hátán

Thököli Imre gróf, mikor a dülledthomloku Tulok György kapitány szegénylegényei dobogtak el előtte széles talpaikkal, legtöbbjének lábbelijén klappogván a talp. Szakadt volt a ruhájuk s lyukas csalmáik bélése kifityegett. Ezek már rendületlenül jöttek, szerteáradva a téren, kanócos puskáikat a vállukon hozták s feneketlen örömmel ujjongtak fel, mialatt levegőbe dobálták a süvegeiket. Attólfogva alig látott valamit a fiatal vezér, mert megrettent maga is e panduralakok előtt s összefolyt előtte a világ... Egyszer mintha a két Duló-testvér vonult volna fel, hátukban szakadt ködmönü vagy ingtelen fölkelők, akik fenyegetőn éltették a szabadságot... Később mintha a nagy Wesselényi Ferenc bakbüzü tótjai húztak volna át a mezőn s tótul ordítottak, legtöbbje a csupasz talpán menetelvén... Még később mintha rusnyások üvöltöztek volna szörnyü dühvel a német ellen, a vezér nevét kiáltozták s aközben kalimpálva lengtek a hadarócsépjeik...

Mikor az utolsó kompániának is végeszakadt volna, egy nagyot lélegzett Thököli Imre... Megkönnyebbült!

Akkor érkezett a hire, hogy meghalt Szuhay Mátyás, a jezsuitákra fenekedett vezér. Mert elszállt ereje után a lelke is elszállott. Nagy gyengeségbe esvén, még Szabolcs földjén elmaradt Szepessy Pál vezértől, miután utoljára fogott volna kezét nagy bujdosótársával. Nem láthatta meg többé Abaujt, mert valahol Emőd falu táján hanyatlott el a feje. De holttestét hazavitték fölkelőlegényei.

És Szepessy Pál, értesülvén az engesztelhetetlen bajtárs kimulásáról, nagy bújában e szavakkal fordult környezetéhez:

— A vezérek kidőlhetnek, ámde a nemzet tovább harcol jogaiért!

XIV.

Nyárvége lett. Ökörnyáleregető.

Szelidkékje volt az égnek s ebben a mennyei kékségben szállt-szállt az ökörnyál. Mindig szállt és mindig lejjebb ereszkedett. A pókhálók ellepték a fákat, kerítések tetejét, boglyák csucsait s a legcsekélyebb légrezdülésre lebegni kezdtek, mintha ezüstzászlócskák lettek volna. Am ugyanakkor újabb pókhálótenger kezdett hullámozni a mezők felett s már-már úgy látszott, hogy nem az ökörnyál uszik a tarlók felett, Gerla falu felé, hanem az ökörnyál-lepedő leng egyhelyben s a tarlók indultak meg visszafelé.

Annyi pókhálóra nem emlékeztek vissza a legvénebb tótok sem. De őszre sem olyanra, mint volt az 1678-iki, amikor katonaénekeket fújt mindenki s megszabadulván a németek zaklatásaitól, ujjongva kiáltozta mindenki késmárki Thököli Imre gróf meg a lengőszakállu Szepessy Pál nevét. Óróa azt beszélték mindenfelé, hogy amióta elhantolták a kopasz Szuhay Mátyást, gyakori búsulásai voltak s olyankor sűrűn beszélt bele a szakállába.

Ez a szivfájdító őszelő ott csillogott Gerla falu fölött és a völgyben, mely Bártfa irányába nyult ki s a mennyei kékségen át fehérben villogtak idáig Bártfa város tornyai. De messziről, igen messziről, hogy olyannak tünt föl csupán, mintha álomban fénylettek volna csak azok a tornyok.

A gerlai Rauscher-ház kertjében nagy almaszüret állt éppen.

Kenderhaju tót hajadonok létrákon mászták meg az almafákat s mialatt öreg tótok a kerten túl láttak neki a kora-őszi szántásnak, a leányok különös búval elvágakozó nótákat daloltak a legények után, akik esztendőök óta éltek csaták

között, a Szepessy Pál kardja alatt, ebben az esztendőben meg, hogy a fiatal késmárki gróf is megindult volna a császár ellen, az ország különböző helyein dulakodtak a némettel... Esztendők óta nem akadt már épkeztláb legény Gerla faluban, mert amire kardot tudtak volna emelni, mind utánaszökdöstek a Szepessy Pál ordasainak.

Szállt a pókháló s szállt a katonadal a gerlai Rauscher-kertben.

És mialatt állt az almaszüret, az öreg Rauscher egy kerti-székben üldögélt s mellette, egy másik székben ugyanugy, a korán megöszült Keczer Andrásné. Csatákon elvénült férje-ura s délceg fia után való örökös rettegése változtatta fehérre időelött a haját. Hetek óta tartózkodott immár leánya meg unokája körében az öreg Rauscher Gáspár, sokat megzaklatott tiszt esperjesi patricius s német szabásu kabátját kigombolva üldögélt a kertiszékben. Éppen arról beszélt a nászasszonyának, hogy három héttel előbb, mikor a korgóhasu németek nagy sebbel-lobbal kezdtek cihelődni s láttak neki a menekülésnek nyugati irányban, a menekülők soraiban egyesek észrevették Tábori Erzsókot is, ezt a szép, de laza erkölcsü leányt, amint dühre-torzult arccal fenyegetőzött a Zemplén felől előtörő thököliánusok felé. Többen voltak fültanui, amikor tehetetlenségében sirva esküdött meg, hogy boszszut fog állni még Keczer Gáboron, amiért olyan szégyent üzött vele.

Keczer Gábor édesanyja egy mélyet lélegzett:

— Szegény fiam...

— Komolyan tartok e némbertől, — füzte tovább a szót Rauscher Gáspár —, aki különben legvakmerőbb kéme a Kassán székelő mindenkori császári generálisnak...

Elhallgattak mind a ketten.

Szállt a pókháló, szállt a katonaének.

És mialatt állt az almaszüret, Keczer Gábornak esztendők óta magárahagyott fiatal hitvese, a kis Rauscher Edit, a kert végében állt, melynek alját már a Tapoly-patak nyaldosta s a szilvafácskák alól Bártfa város irányába nézett el hosszan: Apró tenyerét a szeme fölé ernyőzte, úgy várt-várt valakit Bártfa város irányából, a falunak futó fehér uton. És mert hiába várt, szívszakasztó sóhajjal suttogta maga elé:

— En édes-kedves uram...

De Keczer Gábor csak nem mutatkozott a poros uton... Pedig mindennap várták, jaj, de nehéz szívvvel! Mert kilenc nappal előbb megüzente Szendrő vára alól, hogy hamarosan indul hazafelé s magávalhozza az öreget is, aki ott vagdalkozik serényen Thököli és Szepessy Pál minden csatáján.

De csak nem jött, nem jött...

A fiatal asszony erre megfordult s egy fölszakadt sóhajjal a két öreg felé indult. S váratlanul csak elmosolyodott. Mert a gyümölcsös-kert egyik utacskáján ott játszott futkosva az András fiucska, aki négyesztendőcske rég elmúlt már ezen a nyárutón. Két apró és maszatos tót legényke volt a pajtása. S a fiatal mama, ahogy hozzájuk ért volna, megállt, lehajolt s nekiperulva tárta ki a két gyenge karját:

— Andriskám, szaladj a karjaimba!

S Keczer Andráska nekifutott a félig még kislány-mamájának s csak az ölében állt meg.

— Andriskám-fiam, mi lesz, ha megnősz? — hajolt le hozzá aggódó szemmel s csókkal borította el a szőke haját.

A gyerek gondolkozás nélkül mondta reá:

— Katona leszek s elmegyek apámhoz a csatába!

— Csak ezt ne, csak ezt ne, fiacskám! — tárta föléje elhárítón a két karját a megrettent mama. — Inkább elköltözünk Erdély földjére avagy a tengerparti Dancka városába. Ott talán nyugodalmasabb napok fognak várni reánk...

De itt már közbeavatkozott a magáramaradt menyecske édesapja is, az öreg Rauscher Gáspár:

— Az Isten arra ítelt bennünket, hogy magyar hazánk s nemzetünk jobbvoltáért szakadatlanul kardunk markolatát szorongassuk... Magam is azért nem mehettem ki csupán a sik mezőkre, hol magyar legények hálnak meg a libertásért, mivelhogy edzett csuz gyötör térdemben, bokámban. Am valahányszor ráeszmélek, hogy legnagyobb barátom, a hazafias bánattól öszült Keczer András szablyával küzd hazájáért, szégyenpir borítja el orcámat...

De nem tudta folytatni. Mert leánya, a kis Rauscher Edit, letérdelt s atyja térdére fektetvén le sokat meggyötört fejét, szivettépőn ismételtette maga elé, mint a megszállott:

— Ó, apámuram, fussunk el innét, merre a két szemünk lát! Mert gyakori álmaim azt jövendőlik nekem, hogy irtózatosszerű szerencsétlenség fog elkövetkezni reánk... Fussunk, fussunk, apámuram!

Rauscher Gáspár nem tudott mit mondani erre s ezért mélyen megilletődve a leánya fejét kezdte simogatni, mialatt a búbaroskadt Keczer Andrásné hallgatagon törölgette a könnyeit. Ugyanakkor odaért a kis Andris és fölnézett anyai nagyapjára:

— Nagyapa, katona leszek s elmegyek az édesapám után...

És nagy hallgatás állt be akkor.

Szállt-szállt a pókháló s szállt a tót leányok éneke a hadbaszállt tót legényekről.

Ámde váratlanul megszakadt a katonadal, ijedt szünet állt be a nótázásban s akkor egyszerre csak elvissította magát az egyik szöszhaju leány az almafa ágai között:

— Nagy por jön a város felől!

Abban a szempillantásban összeriadtak valamennyien. Mert a közeledő por lovasokat jelentett legtöbbszörre, de ugyanakkor föl is lélegzetek. Ráeszméltek ugyanis, hogy csak fölkelő lovasok jöhetnek a falu felé. S a kis Rauscher Edit abban a pillanatban fölállt az apja előtt, arcát az égre emelte áhitattal s imára kulcsolta össze a kezét:

— Ott jön az én édes uram!

A kert végébe siettek mind-mind, a szilvafácskák szélébe, ahol már a Tapoly-patak locsogott és sietett magyar tájak felé. És csakugyan: a falu és a Bártfa város között kinyuló országút közepetáján magas porkupola látszott s ez a porkupola sebesen repült Gerla falu irányának. Legalább egy falka lovas közeledett ottan, gyorskocgóban.

Elálló szívvel álltak a szilvafácskák alatt valamennyien. A kis Rauscher Edit magánkívül suttogott:

— Ott jön az én kedves uram!...

A poroszlop eleje a falu alját érte már el s erre az udvarház felé fordultak meg egytől-egyig. A falu uccájából patadobogás ütötte meg a fülöket. S a sokat szenvedett fiatalasszony lehajolt a kisfiához, mialatt felzokogott csöndesen:

— Andriska, megjött az édesapád!

Könnyei végigfűrösztötték kedves arcát s összefolyt előtte a világ. Nem látott semmit, de — miközben a régi ház előtt örködő százados

hárs alatt sorakoztak föl valamennyien — hallotta még, hogy lovak patái alatt dobban meg a nagykapu hidja... Aztán csak rémlett neki inkább, hogy csillagos sarkantyúnak csördülését hallja s aztán... Egyszerre egy délceg fiatalember karjai közt érezte magát s félig-alélton suttogta a szája:

— Én édesuram... Én édesuram...

Meddig maradhatott így, nem emlékezett reá. Csak arra eszmélt föl, hogy kifizia a szoknyáját cibálgatja:

— Kedves anyám, melyik itt az én apám?

Kibontakozott erre urának öleléséből s letörölte égő könnyeit. És csak ekkor látta, milyen kemény férfiúvá változott rég nem látott ura, aki ugyanakkor a kis Andrist emelte az ölébe, úgy gyönyörködött benne... Vagy kétszáz lovas kezdett lenyergelni a gazdasági-udvarban. A kis Rauscher Edit meglátta aztán apósát, amint kormos csatákból megtérve, a feleségét vigasztalhatta gyöngéden. Hanem megtört az öreg, aki erőltetett kedvvel kiáltott fel ugyanakkor:

— De hol is az egyetlen unokám?

S felkapván az elámult gyereket, összevissza-csókolgatta. Csak akkor került reá a sor, hogy megölelje hősi lelkü mennyét is. Homlokon csókolta:

— Büszkék vagyunk reád mind, kedves leányom!

Aztán — legutoljára — átkapták és derekasan megropogtatták egymást leghűbb barátjával és násztársával, a csuzoktól kinzott Rauscher Gáspárral.

Hanem volt ott még valaki, akit csak ekkor pillantottak meg a házbüliek.

Egy száltermetű ősz katona állt oldalvást, keresztbefont karokkal. Állt és várt a sorsára.

Akik először látták az idegen és marcona embert, kénytelenek voltak visszahökölni.

Hármas libegő tolláról vélni lehetett, hogy régi vezér az illető. Szakálla, a haza sorsa miatti gondok következtében, olyanra vált, mintha lugban áztatták volna meg előzően. Merész sasorrának sokszor tágultak a cimpái, különösen olyankor, ha feneketlen indulatja miatt nem birt uralkodni magán. Seprűszemöldökei búsan álltak ki a szemüregei fölött, mint eresz a ház oldalától. Bujdosó-szine volt a hervatag bajuszának s kunkorhegyü csizmáinak hátulján csillagos sarkantyuk villogtak... Nyugodtan állt oldalvást, egész földönfutó mivoltában s csak akkor tett előre három lépést, mikor a Keczer- és Rauscher-ház tagjai már kiörvendezték és ki-sirdogálták egymást.

Az idegen alakon zörögni kezdett a vas, mikor a bánattól meggörnyedt, alacsony Keczer Andrásné elé állt. Még a nevét is kedvetlenül mondta:

— Szepessy Pálnak hívnak, nagyasszony.

Az aggodalmaktól-aszott nagyasszony alig tudott uralkodni magán:

— Minden bujdosóknak első vezére?

— Annak mondtak, nagyasszony, — sóhajtott egy mélységeset Szepessy Pál, — mignem most felváltott Thököli Imre grófi öcsém. Eppen ideje volt, mert az erőtlenség kezd beállni tagjaimba. Keczer András bujdosótársam hívására megjelentem itten, hogy örvendezzek az ő örömeiben...

A töpörödött nagyasszony alig lelte a helyét:

— S kegyelmednek, Szepessy uram, messze vagyon a familiája?

— Az én familiám? — nézett el maga elé az ősz vezér. — Értem aggodó hitvesem er-

déli rokonmaradékok szivességén él, Pál fiam pedig Thököli grófi öcsém lévai táborában jelskedik... Magamnak hazám? Teremtő-Isten, hát van énnekem hazám? Borsodi portámat tövigdulták a lancknehtek...

Hanem ekkor előlépett Rauscher Gáspár is és a lelkesedéstől tüzbegyulladt szemmel kiáltott a vezér felé:

— Vivát Szepessy Pál!

A gazdasági udvarban letáborozott lovasok telitorokkal kiáltoztak utána, miközben ökleiket kezdték rázni abba az irányba, amerre Bécs városának kellett lennie valahol:

— Vivát a magyar nép édesatyja!

Szepessy Pál a kis Rauscher Edit előtt állt már ekkor s megsimogatta a haját. Mosolyogni szeretett volna, ámde sehogysem sikerült neki ez a mosoly, mivel Szepessy Pál ábrázatát rútra torzították a szünetlen gondok. Így szólt:

— Hallottam már nevedet, derék hugocskám... Büszke lehet rád a hitesurad.

Rauscher Edit — hajatövéig pirulva — alig tudott köszönetet rebegni a vén vezér kitüntetésére.

És míg Keczer Gábor még egyre az apró fiát faggatta, serényen kezdtek teríteni a nagy hárs alatt, a régi ház előtt. Boroskupák is kerültek az asztalra, amelyeket Isten tudná, hol rejtegettek eddig... És Szepessy Pál felállván az érdemes család körében, harcoló hazája jobbvoltára itta fenéig az első kupa bort. Majd keze viszázával letörölvén kétfelől a bajuszát, annyit mondott:

— Istenemre mondom, minden бүdös németnek megadjuk most a porciót!

Leült s attólfogva hallgatott. Csak boroskupáját ütötte össze olykor Keczer András barátja kupájával, aki csillogó szemeit alig-takargatott

örömmel hordozta meg azonközben az udvarházon és kerten. S épugy koccintgatott Szepessy Pál uj barátjával, a tiszteletreméltó Rauscher Gáspárral is, aki nem tudott hova lenni az izgatottságtól, hogy szemtől-szembe lehetett udvarlásra a bujdosó nemzet szörnyühirü vezérének...

... Multak a napok, multak a hetek.

Szepessy Pál temérdek honfiui gondjával akkor már rég megtért a Thököli táborába, Keczer András délutánonkint a nagy hárs alatt üldögélt beteges hitvesével, meg násztársával, Rauscher Gáspárral, és mig egy-egy szót váltva beszélgettek a megbódult világról, az apró unoka lábaiknál játszadozott a homokban. Keczer Gábor meg ifju felesége órákig elálldogáltak ilyenkor a kert végében, a Tapoly-patak partján. És mig szemek a kék hegyek távolában kutattak, szótalantul merengtek így, átkarolva egymást. Olykor-olykor felsóhajtott a fiatalasszony:

— Istenem, csak sohasem kellene elválnunk többé egymástól!

Keczer Gábor ilyen alkalmakkor sötéten nézett maga elé:

— Félek, hogy sulyos napok következnek el reánk... Ki nem mondható balsejtelem gyötör, hogy mind-mind elpusztulunk a távoli jövőben...

És mialatt Rauscher Edit könyörögve kulcsolta össze a két kezét, hogy ne beszéljen így, Keczer Gábor szinte magánkívül suttogott tovább:

— Olyan érzés kinez, hogy csak te maradsz meg, gyöngye hitvesem, a kis Andrással együtt... Neveld majd katonának a fiamat!

Lön pedig, hogy nemes Babotsay Izsák, Tarcal városának hires nótáriusa, Siralmas Kró-

nikáját s a bokros jajok alá reszketett magyar hazának teméntelen nyomoruságait jegyezvén, írta vala, amint következik itten:

»E boldogtalan-keservesen folyó Időben nagyobb kegyetlenséggel és dühösséggel kezdé a Hazában erőt venni a sok kóborlónak és latroknak hallatlan kinzással pogánymódra való Sarcolása...

Ezen esztendőben volt nagy Drágaság miatt sok helyeken a lakosok makk-kenyérrel éltenek, kiváltképen ungvári és zempléni Krajnyákon. Akkor e tájon is tiz és tizenkét forintokon járt a tiszta buzának, lisztnek kassai szapuval való köble.«

Itt kevés szünetre megállt a híres nótárius, majd tentába mártván ludtollát, folytatta az elkövetkezendő nemzedékek okulására szánt krónikáját:

»Ezen siralmas és soha eléggé meg nem gyászolható szomoruságos Esztendőben minémü nagy romlása s pusztulása következék rongyollott Szegény Magyar Hazánknak s következésképpen régtől-fogva sok Nyomoruságoknak keserü ottan-ottan szaporán kóstolt s többére utolsó romlásával küzködő Tarczal városának s Istennek csudálatos bölcs ítélete szerént magok szigorú példáján való tapasztalásokkal mindez ideig nagy Sóhajtással érezhetik szíveikben...«

Egy mélyet lélekzett Babotsay Izsák a továbbbirt:

»Mert amikor nagyságos négyesi Szepessy Pál ur, az akkori számkivetésben élő magyaroknak feje, Talpas-Kurucokkal, hajdukkal s alföldi mokányokkal és az Erdélybe magokat megvont némely urakkal, magok mellé húzott, prédára áhítózó magyar hadakkal való kiindulásának hire futamodott volna, imitt-amott lézengő szegény embertől húzott és nyúzott martalékkal

magát tengető kurucság is csoportonként Feles számmal hozzája iparkodik...«

Nyolcadik esztendeje irta vāla már ekkor Siralmas Krónikáját nemes Babotsay Izsák, Tarczal város hires nótáriusa. Lankadatlanul pedig.

XV.

Zavaros, összevissza-való napok következtek ezután a még-megmaradt nemzetre.

Lipót császár, megiszonyodva a méregtől, mellyel a Szepessy Pál ordasai gyujtogattak mindenfelé, fegyverszünetet ajánlott föl, amibe Thököli is belement. Am erre a fegyverszünetre azért is szüksége volt a császárnak, hogy aközben a francia harcterekről katonákat hozasson át Magyarország földjére. S a csapda sikerült is neki! Dünewald generális váratlanul a Garam vizéig tört előre s tulnyomó erejével tönkverte Thökölit, aki sietve menekült keleti irányba, hogy újból összeszedhesse magát.

Hanem a csapásra nagyobb csapás is következett még!

A császár békére lépett a francia királlyal s Lipót most már minden katonáját Magyarországra vont. Az ordasokat elcsüggesztették a füleiket fölvert baljós hírek s gyűlésbe ülven össze — névszerint: Szepessy Pál, az újból hadbaereszkedett Keczer András, az ungi hazájából csak legutóbb megtért Kende Gábor, aztán Thököli Imre nagybátyja: Petröczy István, ugyszintén Ubrisi, azonfelül még sokan, — gyűlésbe ülven össze, így zudultak föl, miközben Thököli maga kedvetlenül forgatta a fejét:

— El kell fogadni a fegyverszünetet, melyet csak félvállról vettünk az imént s azalatt

rendbeszedjük a seregeket! Majd meglátjuk aztán, mit akar a császár!

Lipót császár erre követeket küldött Sopron városába, Thököli is ugyanoda menesztette megbizottait s teméntelen huzavona közt megindultak a béketárgyalások. Amde látni lehetett már az elején, hogy megegyezés nem lesz itt a dolgoknak vége, mert Hoher császári főminiszter azt követelte a bujdosóktól, hogy mint törvénytől kivüli lázadók föltétel nélkül rakják le a fegyvert s akkor várják be bünbánóan, mire határozza el magát öfelsége... A fölkelők vezérei, mikor meghallották a főminiszter dölyfös magatartását, ingerülten csattantak föl:

— Majd adunk mink nektek törvényt!

S kardjaik markolatára ütöttek, amitől zörögni kezdett huszezer kard. S ugyanakkor felbőszülten azt kiáltották mind:

— Inkább halál a csatában, mint a császár kénye-kedve!

A békebiztosok szétmentek ennél fogva s minden eddiginél vadabb indulattal indult meg a Thököli háboruja.

Ekkor már az 1679-iki esztendőre nyílt ki a tavasz s ugy látszott, a nyomorult nemzet nemsokáig bírja már az erőfeszítést, hanem — elhasználván végső erejét is — holtan fog elnyulni és nem lesznek többé magyarok a földön... Ennek ellenére is ebben az esztendőben ujult erővel törték ki a csaták és ütközetek, hogy a Latorca vizétől a Maros vizéig égtek a falvak, erdők, kazlak, nádasok és majorságok s e riasztó tüzek visszfényében a lázadók könnyü lovasai benyargalták Csehföldet és Morvát. Tüzek, iszonyatos tüzek jelezték az utjokat s ezek a tüzek messzire szétverték az éjszakák sűrűjét. Félrevert harangok zugása riasztotta meg az éjszakák csöndjét s a tüzek lobogását és a harangkon-

gatást jajszó, haldoklók hörgése és a még élők lihegő futása kísérte mindenfelé.

Következtek azonban egyéb csapások is!

A hadak közt felütötte fejét a mirigyhalál, mely egyformán ritkította a császár és Thököli legényeit, a nép pedig, amelyet végleg legyengített az éhinség, a szörnyü betegség elől sziklák között s erdők buvóhelyein vonta meg magát. Ez a súlyos körülmény mély elbúsulásra készítette a császárt, mert magyar tanácsosai sosem szüntek meg zaklatni őt, hogy béküljön meg a nemzettel s tegye hiveivé a bujdosókat, akik most átkok és ökölrázás közt emlegetik a nevét.

De nem csupán Lipót császárt emésztette a bú, hanem Thökölinek is épp elég oka volt a tépelődésre, ha elnézett maga körül.

Mert igaz, hogy sok gög és még több hiúság volt a fiatal fölkelővezérben, de ha elgondolkozott maga elé, látnia kellett, hogy könnyen végveszedelmére válhatik a további háboru. Száma nem volt a katonai halottaknak, annyian dőltek el a temérdek harcra s a kisebb összecsapásokban. S az ordasok közül is soknak őszbecsavarodott immár a haja. Hiszen akadt közöttük nem egy, aki még I. Rákóczi György hadizászlai alatt próbálgatta kardját meg a katonaszerencsét. Ezek a harcosok közel egy évtizede nem jártak már odahaza. Ha ugyan lett volna egyáltalán otthonuk még a szétdult Magyarországon.

De egyéb bajok is nyomták a fiatal fölkelővezér kedvét.

Lipót császár aláírván a XIV. Lajos királlyal való békét, francia segítségre nem gondolhatott többé. Növelte búját, hogy alattomban a vezéri botra tört hadadi Wesselényi Pál is, akit bokros népszerűség övezett mindenfelé, de még inkább megzavarta esztét a ravasz erdélyi kan-

cellár, aki titokban egyaránt igyekezett gáncsot vetni a daliás késmárki grófnak és versenytársának, Wesselényinek. Mert égő tűz emésztette Teleki Mihályt Thököli ellen, amiért fakép-nél hagyta elvált asszonyleányát, akivel jegyben járt már. A mátkagyürü visszaküldésének oka egy másik és még szebb fiatalasszony volt.

És ez már Szepessy Pálnak sem volt inyére egészen.

Az 1679-ik esztendőnek tavaszán a bujdosók egy seregrésze Szendrő alatt táborozott a mezőn. Szepessy Pál is ott tartózkodott a táborban s egy napon sátorába hívatta legbizalmasabb emberét, az ősz Keczer Andrást. Mert mióta az elmúlt esztendőben elhantolták nagy bujdosótársát, Szuhay Mátyást s a táborban hiába kereste azontul kopaszhomloku alakját, Eperjes város volt főbirája, ez a puritán ember lett titkos közleni-valóinak letéteményese.

Az ősz Keczer András, a fiával, Gáborral együtt jelent meg az ordasok régi vezérének sátrában. Keczer Gábor valami két héttel előbb jött meg Gerla faluból a táborba, miután hűséges hitvesével, a kis Rauscher Edittel fájdalmas boldogságban töltött el hosszú-hosszu hónapokat.

Ahogy a vezéri sátorba nyitottak volna be, a két Keczer meghajtotta magát a bútól-rágott Szepessy Pál előtt. Az öreg Keczer kezdte:

— Eljöttem, Pál vezér, hogy tisztességadásodra legyek...

— Isten hozott, András barátom és téged is, Gábor öcsém, — s kezet rázván velük kezményen, hellyel kínálta meg mindkettejüket.

Ahogy letelepedtek volna, kevés szünet állt be eleinte. És a csöndet így törte meg ekkor Szepessy Pál, akinek homlokára föl volt jegyezve a haza minden sorvasztó gondja:

— Azért kérettelek, barátom András, mert rejtett bú emészt egy idő óta.

— Hallgatlak, Pál vezér, — intett szemöldökével az ősz Keczer András.

A lengőszakállu vezér alig tudta takargatni nagy felindultságát:

— Félek, igen félek, hogy Thököli Imre grófi öcsém valami botorságot talál elkövetni, megfélelkezvén nemzetéről, atyai és anyai őseinek szenvedéseiről s a haza ösztövére állapotáról...

— Nem értem, — rázta a fejét Keczer András, miközben Gábor fia visszafogott lélegzettel figyelt a cibereszin-szakállu vezér minden mozdulatára. — Hihetetlen dolgok ezek: verd ki őket a fejedből, Pál vezér!

Amde Szepessy Pál csökönnyös maradt:

— Ugy van, amint mondtam, barátom András: ez a mi fiatal grófi öcsénk véglegesen belebomlott a nálánál két esztendővel korosabb Ilona asszonyba...

— Zrinyi Ilona asszonyba? — csapta össze kezét az ősz Keczer.

Szepessy Pál rút kedvvel bólogatott maga elé:

— Ugy van! S félő, hogy a takaros özvegy miatti gerjedelmében megfélelkezik rongyos házjáról. De az Isten legyen neki irgalmas akkor!

S csontos marka ökölberoppant.

És míg Keczer tenyerébe temette az állát, öklét meg a térdének feszítette s míg a fiatal Keczer Gábor elhült mindazon, amit most kellett hallania, Szepessy Pál így beszélt tovább kedvetlenül:

— Egy idő óta embereim kutatnak utána, hova szokott el-eltünedezni koronkint az én ifju grófi öcsém... Mert csak magamban bizom már... De fogadom igaz hitemre, hogyha asszonyállati

szemekért elhagyná egyszer a kardját, ezzel a tulajdon-kardommal fogom őt megölni... Hisz agg emberré változtam immár a kietlen bujdosásban!

Itt akaratlanul közbeszólt az ősz Keczer András:

— Nem vélek könnyelműséget Zrinyi Ilona asszonyról...

Szepessy Pál azonban mintha mindezt nem hallotta volna többet. Egyvégben beszélt tovább.

S elmondta, hogy mikor a daliás késmárki gróf először pillantotta meg a szépséges özvegy menyecskét, kimondhatatlan lánggra lobbant iránta. Azóta gyakori levélváltás folyik köztük, de nagy-nagy titokban csupán s még nagyobb titokzat közt találkoznak olykor az ujhelyi hegyeken romladozó kápolnánál. Ezért szokott a táborból eltűnni koronkint a fiatal vezér. Thököli — sűrű éjszakának évadján — Telkibánya felől érkezik kicsiny kíséretével, Ilona asszony Patak avagy Munkács felől érkezik hasonlóan csekély kísérettel. Közel a kápolnához a két kíséret hátrábbvonul, a fiatal késmárki gróf és a szépséges özvegy pedig a kápolna előtt találkozik. Szembeállnak, egymás kezét fogják s halk szóval elpanaszolják egymásnak, mitől nehéz anyyira a szívök.

— De miért való e sűrű titokzat? — kérdezte az ősz Keczer.

Szepessy Pál válaszolt:

— Nagy oka van ennek, barátom András. Mert életben van még Báthory Zsófia fejedelemsasszony, ez elvakult némbor, Thököli öcsém viszont az uj hit vallója...

Nagy hallgatás lett a felelet. Szepessy Pál rútgondok közt beszélt tovább:

— Hallgass ide, barátom András!

S kifejtette Keczer András előtt, hogy kezd

már nem bizni Thököliben sem. A vezérlő kés-
márki gróf, noha száműzetésben nőtt daliává,
ifju kora miatt nem rendelkezik még megfelelő
tapasztalatokkal s a bécsi udvar könnyűszerrel
vezetheti az orránál mindaddig, míg csak min-
den hadait át nem hozta Felső-Magyarországra
s akkor meg fogja semmisíteni a fölkelőket. Am
— éppen az új vezér ifjonti korát tekintve —
az sem tartozik a lehetetlenségek közé, hogy Thö-
köli, csakhogy megkaphassa Zrinyi Ilona kezét,
föltétel nélkül lerakja a fegyvert, áldozatul dob-
ván oda a nemzet ügyét. Mert csélcsep hajlan-
dóságokat figyelt meg nála a vén Szepessy Pál,
akinek semmi körülmény sem került el sas-
szemét. Sőt! Az ordasok lengőszakállu vezére
annyira ment sulyos gyanúsításaiban, hogy föl-
tette Thököliről: még pápista hitre is áttér eset-
leg, csak övé lehessen a nagy Zrinyi Péter
leánya. Kietlen kedvében olyat mordult, akár
a medve:

— Nem ajánlatos szerelmes szívvvel szállni
hadakozásba... Deha az én fiatal grófi öcsém
eldobná egyszer a kardját, azt mondom én te-
ned, régi barátom, András, hogy a tulajdon
kardommal fogom őt kettészelni!... Halál a nemzet
árulóira!

Az ősz Keczer András csititgatni próbálta
Szepessy Pál barátját. Mert a vén bujdosó
riasztó gyanakvása őt-magát is megdöbbsentette.
Az ordasok régi vezére különben hamarosan for-
ditott egyet görnyesztő búján, mert észrevette
Keczer Gábort. Felállt, a fiatal lázadó vállára
tette széles két tenyerét s így szólt hozzá, némi-
leg enyhültebb lélekkel:

— Aztán lakat legyen a szádon, kedves egy
öcsém!

— Tudom, bátyámuram, — válaszolt illem-
tudón Keczer Gábor.

A gondoktól gyötört Szepessy Pál folytatta:

— Eljövendő héten a táborba érkezik az én Pál fiam is, akit hadbaszólítottam Erdélyből. Mert hamarosan szükségünk lesz az összes kardforgató legényekre... Hiszem, hogy jópajtások lesztek!

— Már jópajtások vagyunk, bátyámuram.

Szepessy Pálnak leesett a hangja:

— Azért mondom, mert teméntelen viz fog még elfolyni a Sajón, amire ifju hitvesedhez térsz meg egyszer te is, kedves egy öcsém. Mi, öregek kimulunk addig s ne felejtsd el, hogy akkor tereád meg Pál fiamra maradnak örökségül csorba kardjaink... Egyebet ugysem hagyhatunk magunk után.

Igy beszélt e napon Szendrő vára alatt felütött sátrában a csatákba-vénült vezér. Mintha megérezte volna, hogy rövidesen búratermett idők fognak elkövetkezni mindnyájukra. Sulyos aggodalmait azonban közölhette másokkal is, mert maga a fiatal grófi vezér is tudomást szerzett róluk. De nem neheztelt meg, ahelyett sokáig gondolkozott maga elé s végül ilyen szókra fakadt kísérete előtt:

— Nem csodálkozom Szepessy apánkon... Mert amióta bakó csapta el a fejét Nádasdynak, Zrinyinek és Frangepánnak, az ő vállaira rakodott minden gond s a nemzetben ő tartotta már csak a lelket. Legközelebb megölelem őt, mintha az édes egy fia lennék s vele együtt azt kiáltom én is: halál a nemzet árulóira!

Pedig Szepessy Pált ezuttal sem csalta meg régi ösztöne.

Mert a bécsi udvarral huzvahalasztott alku-dozások során hamarosan kiderült, hogy Lipót császár hajlandó a komoly békére és beleegyezését adja, hogy a lázadók huszonkétesztendő fővezetője hitvesévé tegye Zrinyi Ilonát, ha...

Ha a fiatal vezér áttér a császári hitre s elhagyja a luteránus vallást.

Thököli Imre válasza az volt erre, hogy nagy indulattal sujtott le tábori-asztalára:

— Nem!

De azért tünődözni kezdett. Nem a megadáson, nem a hitehagyáson: egészen más dolgok készítették fokozódó töprengésre. Igaz, hogy tűzbeborult egész testében, valahányszor az Ilona asszony nevét hallotta, mindazáltal egészen más körülmények miatt lett volna kész békülni a császárral. Mialatt ugyanis meztelen karddal állt ki a német ellen, a hátában pillanatig sem szünt meg áskálódni hadadi Wesselényi Pál s a kopasz Teleki.

Fegyverszünet lett az alkudozások vége s Lipót császár Nagyszombat városába tanácskozássra hívta meg Thököli követeit. Ezek — biztosító-levéllel a tarsolyukban — meg is jelentek a tanácskozáson. De bár ne jelentek volna meg!

A követek az alkotmány teljes visszaállítását követelték mindenekelőtt, amire Caprara generális, császári főmegbizott, dölyfösen válaszolt:

— Előbb tegye le a fegyvert minden lázadó!

— Soha! — zendültek fel a követek.

A bujdosók megbizottai ingerülten tértek vissza a fiatal fővezér hadiszállására. Thököli, amikor értesült a császári udvar újabb fondorkodásáról, egészen magánkívül lett. Soha senki nem látta még ilyen felbőszültnek. Tombolt! És amidőn Szepessy Pál sietett hozzá, hogy csillapítgatni próbálja, alig tudott uralkodni magán:

— No, bátyám, most már azt mondom én is: halál reá, aki meg tudna feledkezni egyszer rongyolt hazánkról!

S ugyanakkor kiadta parancsait:

— Fegyverbe minden katona: Petneházy Dá-

vid ezere, Petrőczy és Ubrisi legényei, Majos Ferenc talpasai, Tulok György mezitlábasai, Duló György és Duló Gergely bocskorosai, Wesselényi Pál tótjai s Szepessy Pál rusnyák és borsodi dandárja!

A hadparancsra dühtől-reszketve kiáltottak fel az összes ordasok:

— Vivat Emericus Thököli!

És mig Kende Gábor magábaszállva kulcsolta össze a kezét, hogy talán mégis csak megsegíti az Isten ez-egyszer a szegény magyarokat, rezesorru Majos Ferenc sebhelyektől csúf arcát az égnek emelte s egy olyat sóhajtott, hogy szinte hörgött:

— Végre!... Végre!...

S szörnyű indulattal vetették magukat a bujdosók a császári generálisokra s félig-éhenholt németjeikre.

Thököli mindenekelőtt száz pontban iratta össze a nemzet sérelmeit, melyeket a császár száz rendbeli gázságának nevezett el. A száz gázságot egy hétig nyomatta hihetetlen tömegben s akkor a mindenféle csatázó kurucok magukkal vitték és szórták szerte a száz gázságot a Hernád vizétől a Morva vizéig, meg a Babiaguráig. Sőt még a Babiagurán tul is.

S tüzbegyulladt ismét a szerencsétlen Felső-Magyarország!

Petrőczy s a mindig kedvetlen Ubrisi legényei, a Petneházy Dávid ezerébe való bujdosók, Majos Ferenc talpasai, Tulok György éhenkórászai, Duló György és Duló Gergely bocskorosai, Wesselényi pisze tótjai, Szepessy Pál borsodi és rusnyák fölkelői a Hernádtól a Garamig, sőt még azon tul kergették maguk előtt lihegve a lancknehteket, miközben a lovasok példátlan vakmerőséggel száguldozták be Morvát és Cseh-földet s tűz-tűz lobogott mindenfelé. S pernyé-

től kormos arccal s bús hevülettel csapkodott ezalatt Buga Jakab meg Zöld Demeter a kampós csákányával és a csaták özönében széles térhelyet vágott maga körül a dugótermetű és cölöplábu Tyukodi, csalmáját a fejebujára toszitván hetykén. És míg csorgott róla a verejték, az öt csodáló fölkelőharcosok gyönyörködve kiáltottak fel:

— Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!

És míg a Hernád vizétől a Morva vizéig tüztengerben repkedett minden, e tüztenger recsegésén is átvert a Tyukodi pajtás uszító táboridala, amelyet töröksipok rikoltoztak vaditón... Iszonyat volt! Iszonyat volt!

Aközben szemet szurt, hogy a renyhe Kuczug Balázs messzire elkerüli a csatahelyeket. Kuczug Balázs, e mihaszna, azt cselekedte jelesül, hogy a csaták és ütközetek hátában vérbe mártott kendőt kötött a félszeme fölé s ferdérenyult képpel kesergett a még életben-maradt népeknek: adjanak neki egy falat kenyeret. S szemérmetlenül lóditott hozzá.

Tyukodi pajtás embertelen tábori-éneke itt fölverte már Bécs falait is. S a császár, akit rémület ejtett hatalmába, mikor az ordasok kegyetlen hadakozását vitték neki hirül, ismételten békét akart Thökölivel mindenáron. Ezokból sebteben Sebestyén Endre választott-püspököt menesztette hozzá s a kuruc fővezér Eperjesen találkozott először a püspökkel. Ezuttal szerencsés volt a császár választása, mert Sebestyén püspököt kedvelték a bujdosók és sok bizalommal voltak eltelve irányában.

Am annál inkább foghegyről bánt vele Thököli.

A fiatal késmárki gróf nyeregben érezte magát s hetykén üzent vissza a császárnak, akinek régóta nem hitte már egyetlen szavát is. Azt üzenté mindazáltal, hogy békét fog kötni, ha megkaphatja Zrinyi Ilona kezét s a Rákóczi- és Zrinyi-Ház összes várait és jószágait. Még meg is fenyegette a császárt, hogy ezuttal igen gondolja meg magát, mert az elkövetkezendő esztendőben a szultán kibontja a Próféta zászlaját s Bécs falai ellen indul.

Hideg őszbe ment át az idő ekkorára. S a hideg őszben Sebestyén püspök mégegyszer találkozott Thökölivel, ezuttal az ungi Kaposon. A püspök közölte vele, hogy a császár elfogadta összes föltételeit azzal a kikötéssel, hogy lépjen négyhónapi fegyverszünetre s hadait vonja ki a Szepességből.

A kuruckirály hajlott a szóra. Aláírta a fegyverszünetet s minden katonáját visszarendelte a Szepességből.

A vén Szepessy Pál, mikor értesült a dologról, tehetetlenségében a fejét kezdte öklözni. S ezzel a méreggel rontott be Thököli sátrába is:

— Öcsém, grófi öcsém, soha ne higj a ganaj németnek! Minek vetted ki a hadakat a Szepességből?

Amde Thököli mosolyogva próbálta megnyugtatni:

— Szepessy Pál bátyám, még nem dugtam hüvelyébe kardomat!

Azonban ezuttal is mintha a sokeszü Szepessynek lett volna igaza. Mert telt-múlt az idő s császári részről hallgattak. Mindössze annyit hallottak a bujdosók, hogy Lipót országgyűlést készül összehívni. Mert az ő fülét is megütötte

immár a fenyegető értesülés, hogy a nagyvezér alattomban biztatja Thökölit.

...Azalatt rávirradt az 1680-ik esztendőre. Negyedik esztendejében nevelkedett ekkor a kis Rákóczi Ferenc.

XVI.

Unalmas huzalkodásban s mégis észvesztő sietséggel távozott el ez az esztendő. Mintha mindenki érezte volna, hogy nagy dolgokat készítenek elő valahol. Éreznie és hinnie kellett ezt mindenkinek, mert nem birhatta már sokáig a megritkitott nemzet.

Ugyanebben az esztendőben történt, hogy a bécsi császárnak olyan bizalmas dolgok estek tudomására nagytitkon, amelyek rémületbe ejtették öfelségét.

Khunitz Kristóf, a Portán mulató császári megbizott, sürgős és titkos figyelmeztetést küldött Lipót császárnak, hogy legyen résen minden ember, mert készülődik a nagyvezér. Egy idő óta suttyomban erősítéseket küld az erdélyi fejedelemnek s még-inkább a lázadóknak. Hihetőség nincs messze az idő, mikor a drinápolyi mezőn kibontják a Próféta lobogóját s az Isten legyen akkor irgalmas minden kereszténynek Európában!

Mert holtbizonyos, hogy tűzbeborul egész Európa, kivéven a bujdosókat, akik — élükön az eretnek Thökölivel s az ugyancsak eretnek Szepešsy Pállal — lihegve lesik a pillanatot, mikor a nagyvezér jeladására fékezhetetlen dühvel vethetik rá magukat a császári csapatokra, hogy egy utolsó megütközésben a másvilágra csapják át az összes német generálisokat és nyomorult lancknehtjeiket.

A nagyvezér mozgolódása fölötté megdöb-

bentette a császárt, mert látta most már, hogy — mindennemű béke ellenére is — háborura készülnek Konstantinápolyban. S ez a komoly jeladás volt az oka, hogy a császár, aki nagy-gondolkodóba esett, szívéből szeretett volna már megbékélni Szepessy Pál szegénylegényeivel, míg nem késő! Ezokból Pozsonyba küldte alá három megbizottját, hogy tanácskozáván ott a magyar urakkal, egyengessék az utját egy legközelebb összehívandó országgyűlésnek, melyen a király békületesen jobbját nyujtaná a fölkelőknek s végül nyugalmat találna a sokat szenvedett ország. Erre a tanácskozásra külön staféta vitte a meghívó-levelet Thökölinek is, akit ekkor már fejedelmüknek néztek a fölzendült magyarok. Thököli azonban nem mozdult, ahelyett kardján tartotta a kezét. Gög is, hiuság is dolgozott benne, azonfelül meg nála volt a nagyvezér levele, hogy minden pillanatban álljon csatára-készen.

De más oka is volt, hogy eszeágába sem jutott a kuruckirálynak Pozsonyba indulni: egyetlen szavát nem hitte el a németnek. Ráadásul meg, ha végighordozta tekintetét a tébolyba-üldözött nemzeten, kellett, hogy keze markolásra roppanjon kardja markolatán.

Hiszen nem lehetett tudni, van-e még egyáltalán magyar nemzet!

Valahányszor meghordozta bús szemeit az északi országrészekben Thököli Imre, kétségbeesés rázta meg minden tagjában. A városok tulnyomó hányada kirabolva, a lakosság nyomorult szégyenben s alig akadt falu, amelyet fel ne pörkölték volna a császáriak. Csak valahol az ország legészakibb határkarimája körül tartózkodott még viskóiban a nép. Egyéb tájakon sűrű erdőkbe, kősziklák közé, ingoványok megközelíthetetlen részeibe bujtak meg a szerencsétlen

emberek, akik gyökereken tengődtek, téli hófúvások idején meg kétségbeesve viaskodtak faggyal, éhínséggel meg a vadállatokkal. De csak a nők, a gyerekek meg az aggastyánok rejtőztek a vadonban, mert a férfiak és a legények, akik érezték még némi erőt a karjaikban, egytől-egyig a Szepessy Pál ócska zászlai alá álltak be. Különösen azóta, hogy felvillant a Thököli kardja is. S a kuruckirály, még ha akart volna is, sem mehetett volna alá Pozsonyba, mert az oldalán ott állt lankadatlanul a vén Szepessy Pál, akinek, valahányszor a német nevét hallotta, méreg kezdte rágni a lilavörös torkát s olyankor csaknem önkivületben kiáltott fel:

— Öcsém, grófi öcsém, ne higj a beste fajzatnak!

— Tudom, bátyámuram, tudom, — nyugtatta meg minden alkalommal a kuruckirály, akit gyermekemlékezete óta sok düh fűtött a császár ellen.

Szepessy Pál ilyen alkalommal sohasem szünt meg felkiáltani, a maga és mások biztatására:

— Hitemre mondom néked, grófi öcsém, halomba rakjuk mi még a németek dögtesteit, tüzet gyújtunk a büdösök alá s e máglyák fényénél üljük meg a torát minden jöttment pusztulásának s iszunk majd feneketlen áldomást a győzelemre! Vivát ez a romlott kis Magyarország, grófi öcsém!

— Vivát Szepessy Pál! — mondta rá el-tompult hangon és szomoru szemmel Thököli.

Jól tudta mindezt Lipót császár s érezte, hogy minden haszontalanul elfecsérelt nap növekvő veszedelmet jelent reá és tartományaira. Ezért sürgette az országgyűlést. De nagy időnek kellett elmulnia még, mire a hazafiak gondoktól-terhelt homlokkal össze tudtak ülni Pozsony koronázó városában. Csak az elkövetkezett esz-

tendő május havának folyamán gyülekeztek föl, amikor is a hó huszonkettedik napján maga Lipót császár is megjelent az országgyűlés színhelyén. Bár ne siettek volna olyan nagyon! Mert a nádori széket alighogy betöltötték volna, felállt a gyűlésben Izdenczy Márton, a bujdosórendek követe s felolvasta az ordasoknak Kaposon kelt üzenetét, mely nyershangu nyilatkozat éle egyenesen a császár ellen volt fordítva. Robbanó hatása volt az üzenetnek s nem csoda ezokból, ha a császár hívei visszautasították a tiszteletlen hangot. A válaszon nagyot nevetett Thököli! Mert a kuruckirályt akkor már biztosította a budai basa, hogy a szultán a káftánja alá fogadja úgy őt, mint az összes bujdosókat s ugyanakkor megnyugtatta afelől is, hogy úgy ő, mint a váradi basa, azonfelül Apaffy fejedelem, a moldvai és havasalföldi vajdák kemény utasítást kaptak a nagyvezértől: minden erejükkel támogassák Thökölit, mihelyt utoljára indul meg a császár ellen, hogy lova alá taposson minden zsoldost és egyéb idegent.

És noha a bujdosók komisz üzenete volt az oka minden eredménytelenségnek, Thököli mégis úgy tett, mintha őt bántották volna meg. Ezokból duzzogást tettett. Mindenekelőtt megüzente Caprarának, hogy mihelyt lejár a fegyverszünet utolsó napja is, kénytelen lesz újból kardhoz nyulni, ugyanakkor pedig neheztelő levelet irt az uj nádornak, mely szemrehányásokkal volt telistele. Kezdődött ez a levél így:

»Nem vártuk volna, hogy Kegyelmetek mostani gyűlésökben félretévén a békéltetésre valló jámbor szándékot, a mi nagy rövidségünkre rút fondorlattal máris hozzáfogjanak szerződéseink és szabadságaink haszontalan felforgatásához. Ebből tapasztalnunk kell ismét, hogy Nagyságtok a bujdosók izenetében foglalt egyszerű kívána-

tainknak meg nem felelvén, turbulens lélekkel bennünket magyar hazafiaknak el nem ismernek. Ezért ki kell vonnunk megfent kardunkat! A vallás sulyos ügyét is, melynek elegyengetésétől függ kiváltképpen nyomorult kis hazánk sorsa, ahelyett, hogy — okleveleink értelme szerint — a császárral együtt tisztaszándéku szint vallván, a dolgoknak rendjében elintézték volna, azt félre helyezvén, a mi megegyezésünk nélkül jártak el... Ki kell vonnom tehát éles szablyámat, ezt tapasztalom újból...«

S folytatódott a levél:

»Holott egyszerű izenetünkben nyilván óhajtottuk, miszerint lelki és testi szabadságaink dolga a mi helyeslésünk útján igazíttatnék el. Mi tehát ennekokából Kegyelmetek és nagyságtok törvényt meggázoló szándékait nem helyeselvén, ahhoz nem járulhatunk. Bizony mondom én Kegyelmeteknek és Nagyságtoknak: fegyvernek kell itten igazságot tenni!«

Voltak még egyéb részei is a nádorhoz intézett levélnek, amelyekben is Thököli kőszahitünek állította lenni a császárt s küldött néhány csipős megjegyzést a nádor címére is.

Kevéssel a kuruckirály levelére az ország evangélikus rendei feliratot intéztek Lipót császárhoz. Feliratuk nem volt egyéb, mint egyes katolikus papok ellenükben elkövetett sulyos gravámenjeinek elősorolása.

Erre a felíratra megmozdultak az ország katolikus rendei is. És volt mit hallaniok az evangélikusoknak!

Kezdték a három kassai jezsuita mártírui-mán, még Bethlen Gábor táborjárása idejéből, mikor az elméjükben megbillent, veszett kálvinisták minden ok nélkül, irtóztató kínok között végezték ki Körösi István, Pongrácz István és Grodziecki Menyhért jámboréletü atyákat,

akiknek kinhalála megdöbbsentette akkor a mérsékeltebb elméjü protestánsokat is. S ami azóta történt, az a katolikus hívőknek s az egyedül üdvözítő Keresztény Anyaszentegyháznak végeleáthatatlan megcsufolása volt... A katolikus papokat meztelenül forgatták meg a csalánban avagy fejjel lefelé függesztették fel a fára, miközben tüzet gyújtottak alájok, a hívöket pedig, különösen ha kitartottak az uralkodóház mellett, sorbakarózták.

És mialatt a császár és tanácsosai nem tudták, mitévök legyenek katolikusok és luteránusok szörnyü vádaskodásával, mert érezték, hogy mindkét fél rendjeinek van némelyes igaza, váratlanul nagy esemény ejtette rémületbe a császárt, minisztereit és összes tanácsadóit.

Mert meglepetésszerűen kisuhant hüvelyéből a Thököli Imre meg a Szepessy Pál kardja s magasba villant mind a két kard. És e villanás nyomán a Partiumtól a Szepességig megzördültek a zendülök kardjai. Most már harmincezer ordas csattogtatta a fegyvereit.

S Thököli Imre és Szepessy Pál oldalán megindultak az összes vezérek és kapitányok: Petröczy István, a kuruckirály baljós-szerencséjü nagybátyja, ugyszintén örök társa a bujdosásban, Ubrisi vezér, ott lógatta magát a lován rezesorru Majos Ferenc, aztán Duló György és Duló Gergely, nem hiányzott a szöke Kende Gábor, az ősz Keczer András a fiával s kikopott lován ott düllöngött az átkozott hirü és dülledthomloku Tulok György kapitány, amint borús elszánt-sággal rikkantott olykor egyet:

— Most oszt vért iszunk megint!

S utánok harmincezer fölkelö árasztotta el az erdök széleit meg a nyári mezöket. Apaffy fejedelem hadai azalatt Debrecen irányába siettek éjt-napot lihegvén, hogy idejében jelentkez-

hessenek a kuruckirály kardja alá, mert így parancsolta meg a nagyvezér. De megindult konyosáival a váradi basa is Thököli után.

S ez az értesülés volt az, amelytől holt-sáppadt lett a császár. Mert nem lehetett két-ség immár, hogy Drinápoly körül rövidesen ki fogják bontani a Próféta lobogóját.

Ugyanakkor pedig megzendültek a legfék-telenebb tábori-dalok. Am valamennyi táboridalt tulvadított a Tyukodi éneke, amelyet töröksipo-sok és dudások rikoltoztak mindenfelé, hogy beleborzongott, aki hallotta egyszer:

*Ugy igyál bort, hogyha hallod az trombitákat,
Vért ihassál s német testből rakj garmadákat!*

S kitortek újból a csaták és ütközetek na-gyobb dühvel, mint valaha is, ámde Lipót csá-szárnak volt gondja reá újból, hogy megállítsa Thökölit. Mivel maga is újból háboruba sodró-dott a francia királlyal s a kegyetlen fölkelők-kel szemben képtelen volt hatezer katonánál töb-bet kiállítani, arra gondolt, hogy minden körül-mények között őszinte békejobbot nyujt a kuruc-királynak. Ez esztendőnek őszén az történt tehát, hogy Saponora Fülöp kassai kapitány meglepetés-szerűen Thökölinél termett, mint császári béke-követ s paroláját adta a szerelmes fővezérnek, hogy ura és parancsolója beleegyezik mindenbe: Thököli vegye feleségül Zrinyi Ilonát, amit annál könnyebben megtehetett, mert Báthory Zsófia fejedelemasszony akkor már nem volt az élők sorában. Kevéssel reá megjelent Thökölinél Cap-rara generális, hogy újabb fegyverszünetet kös-sön vele s ő is megismételte a császár ígéreteit.

Szepessy Pál, mihelyt tudomására esett a sűrű követjárás, nyomban Thökölihez sietett s így szölyította meg, teméntelen harag között:

— Öcsém, grófi öcsém, azt mondom én te-neked, légy nagy vigyázással, miként a daru: mert piszkos becsapásod készül itten! Hiszen igaz, hogy Ilona asszony a nagy Zrinyi Péter leánya s a még nagyobb Zrinyi Miklósnak hugocskája, ám ha egy szoknya miatt hüvelyébe dugnád fölkelői kardodat, megesküdtem reá, grófi öcsém, hogy ezzel a tulajdon kardommal foglak megölni!

A fiatal fölkelővezér azonban ahelyett, hogy meglepődött volna, mélyen elgondolkozva így felelt az öreg lázadónak:

— Mást mondok én, bátyámuram, mivelhogy némely dolgok miatt napok óta nem alhatom. Ilona asszony felől békén pipálhat mindenki: soha ő kardomat le nem fogja, kinoz ellenben a gond, hogy a császár valóban piszkos becsapásomra készülődik...

— Ugy van, grófi öcsém, ez az igazság! — emelte föl seprüszemöldökét Szepessy Pál.

Thököli eltünődözve beszélt:

— Gyötör a gond, hogy a császár ezzel az engedékenységgel csak még nagyobb viszálykodást akar támasztani köztem és a vén Teleki között. Mertha egyszer a feleségem lenne Ilona asszony, Teleki ezt soha meg nem bocsátaná nekem a kopasz fejével, hiszen elvált asszony-leányát hagytam oda. És egyéb számításai is vannak a császárnak...

Itt közbekiáltott Szepessy Pál, aki alig tudta tartóztatni ki-kirobbanó indulatját:

— Tudom! Tudom!... A császár, akinek köpök a nevére is, bizton reméli, hogyha a hitveddé válik Ilona asszony, temagad a meleg kuckóba vonulsz vissza... Öcsém, grófi öcsém, — s itt már remegni kezdett lugszinü szakállá, — vigyázz, nagyon vigyázz! Mert a markomban tartom csorba kardomat!

Thököli hallgatott. Nagy oka volt erre a hallgatásra.

Mert most már halálos elszántság töltötte el, ezt azonban nem árulta el még a haldokló ország legnagyobb zendülőjének, Szepessy Pálnak sem. Alkudozni akart a császárral, de csupán azért, hogy azalatt véd- és dacszövetségre léphessen a nagyvezérrel s akkor az összes hadakkal lecsap a császárra.

A terv nem ezen a napon fordult meg benne először.

Már Saponorát is békülékeny üzenettel küldte vissza a császárhoz s ebben az üzenetben sok volt az őszinteségből. Mert kilenc esztendeje mult már, hogy táborba szálltak a fölkelők és sok-sok öreg katona vágyott hazafelé. Az üzenet lényege az volt, hogy a fölkelővezér kész meghódolni összes kurucaival, ha a császár visszaadatja a protestánsok minden javait, ő maga pedig, — mint »Magyarország e részeinek ura« — megkapja a tizenhárom északkeleti vármegyét. Hatheti időt kötött ki a válaszra.

Választ azonban egyáltalán nem kapott a császártól.

Előre sejtette ezt a kuruckirály s ez okból a császárhoz menesztett üzenettel egyidőben hosszú utra kelt Radics Endre, Tunyogi Sámuel és Géczy István. Követségbe indultak a Portára, hogy megállapodjanak a nagyvezérrel a végső szerződésben. Kunitz, a Portánál rezideáló császári megbízott tüstént futárt küldött Bécsbe, hogy most az egyszer nagy a baj! Fejhez kaptak erre az udvarban is: Lipót császár még azon a héten Saponorát és Sebestyén püspököt menesztette Thökölihez. Am ezuttal a fiatal késmárki gróf volt az, aki orruknál fogva vezette a császári követeket. Mert szinleg belement mindenbe, ámde alig távozott tőle Sapo-

nora és Sebestyén püspök, ő maga Budavárában termett s Ibrahim basával, aki ekkor már megkapta a nagyvezér parancsát, megkötötte a szövetséget. E szövetség pontjai a szultán nevében biztosították Thökölit, hogy legközelebb Felső-Magyarország fejedelmévé kiáltják ki s a magyarok és horvátok megtartatnak minden szabadságukban. És ha csak a hajukszála görbülne is meg, a szultán nyomban háborút indít a bécsi császár ellen.

Erről a szövetségről azonban egyelőre semmit sem tudott Lipót császár, sem környezete.

Igy történt, hogy az 1681-ik esztendő június havának közepén fényes kíséretével Munkács várába lovagolt fel Thököli és soha nem látott pompa között megülte menyegzőjét a szépséges Zrinyi Ilonával, aki soha nem feledhette atyjának, a magyar Akhillesnek és nagybátyjának, a fiatal Frangepánnak szörnyhalálát. Es nem feledhette, hogy a kursaneci sűrűségben nem vadkan ölte meg másik nagybátyját, a magyar Hektort, hanem császári bérencek puskázták le. Gyakran tünődözött azon is, miért kellett apósának ellenséges lovak patáitól széttapposva mulni ki a fenesi sikon és nem hitte, soha nem hitte, hogy első urát nem a németek mérgezték meg s kellett elhunynia ezért ifju férfikorában.

Most már ő biztatta ujdonsült második férjét, hogy ne legyen irgalom a szivében, hanem koncoltassa halomba a németek cinkosait...

De kellett is biztatás Thökölinek!

Mindenekelőtt a munkácsi sziklafészekbe hordatta fel összes vagyonát s a Rákóczi-ház minden kincseit, aztán felmondta Lipót császárnak a fegyverszünetet, még abban a hónapban fölkelesbe parancsolta az összes vármegyéket, karóbahuzással fenyegetőn meg mindenkit, aki nem

engedelmeskednék s ugyanakkor a harangodi táborba doboltatott gyülekezőt valamennyi ordasnak.

S a Partiumtól az árvai várig zörögni kezdtek ismét a kardok. És ebben az időtájban többen látták az engesztelhetetlen Szepessy Pált, amint örömkönnyei a szakállába hulltak, majd fölvetvén szemeit az égre, összekulcsolta kardforgatótól kérges két tenyerét:

— Mária-Anyám, csakhogy ezt is megérhettem egyszer!

S kiujtaltak a csaták és ütközetek, dühöngő indulattal mindkét részről s Tokaj várától a morva szélekig véresre gyulladtak ki ismét a nyári éjszakák. Petneházy Dávid talpasai — Ibrahim basa kontyosaival együtt — szörnyű tusa után bevették Kassa fellegrvárát, utána a várost is és nem volt irgalom egyetlen németnek is. A tüzek kísérteti fényében ott legénykedett és fujt lihegve Tyukodi pajtás a tetem-németek, vallonok és dánok hasába, hogy puffogva gömbörödtek... Azalatt vezérek és kapitányok, névszerint: Petrőczy István, a búsképű Ubrisi, Tulok György a dülledt homlokával s ferdére sebesült képével, a két Duló, aztán rezesorru Majos Ferenc, ugyszintén a szöke Kende Gábor és a másik Gábor: a fiatal Keczer, megmászatták Tokaj, Szendrő, Szepesvár, Eperjes és Lőcse falait, miközben Tulok György, kinek átkozott híre eljutott már ekkor a császári generálisok fülébe is, az örömtől rikoltozva csapkodta a saját fejét:

— Megforgatni a szablyát minden németnek bendőjében!

Véres és diadaloktól zengő hadjárat volt ez: dobok peregtek a fölkelők nyomában, kürtök harantak s tárogatók jajgatásától vertek visszhangot az erdők szélei és a tágas mezők. Teljes fényében állt a kurucvilág!

Észak-Magyarország keleti felében csak az erős Fülek vára tartotta még magát. Meg kellett rohanni hát Füleket!

Szeptemberi színe volt már a mennyboltnak, amikor vagy huszezer bujdosó sereglett össze Fülek alatt s oldalukban ott gyülekeztek a budai basa kontyosai is. Sok-ezeren.

Csakhogy kemény császári kapitány védte a várat: a törökverő Koháry István. A felszólításra, hogy adja meg magát, a gögös és császári urához haláláig hű Koháry olyan komisszást üzent vissza, hogy felszisszent reá Thököli, aki maga is Fülek alá érkezett s hátratántorodott tőle a basa.

Thököli és a basa nyomban doboltatott, mialatt támadásra rikoltoztak a kürtök. S huszezer ordas és vagy tizezer janicsár zudult rá a falakra. De Koháry bevért fejvel kergette őket maga előtt.

Jött hát az ostrom!

Feldörögtek az ágyuk s akkora tüzesbombák hulltak alá a városra és a várra, mintha vérszínű tüzgömbök durrogtak volna mindenfelé s az ágyudörgéstől olyan füst setétítette el a levegőet, hogy nem látták egymást ordasok és janicsárok. Kilenc egész napon át rengett a föld, rengett a mennybolt s a bástyák nagy durranással omlottak alá, magukkal temetve mindenkit. Másfélezer kuruc feküdt már holtan s csaknem ötezer kontyos szállt föl Mohamedhez, de sem a bujdosók, sem a janicsárok nem bírtak boldogulni Koháryval, hiába csikorgatták a fogaikat. Éjjel-nappal robbantak a gránátok, egyszer csak égnek repült iszonyu zugással a löportorony s a torony köveivel és gerendáival együtt a felhők közé kalimpált szétszaggatott testrészekkel nyolcszáz benyomult török. De mégsem adta meg magát Koháry! Lángözönben recsegett már az

egész város, tűzben tombolt minden ház, égett a ferenciek kolostora, égett a katolikus és református torony, amikor a félig-tébolyult várvédők feladták a rombadült falakat, ámbár Koháry — veszett dühében — akkor is karddal vágta őket.

Mikor a kemény katonát Thököli elé vezették, a kuruckirály alig tudta fékezni magát:

— Mért nem adtad meg magadat nekünk, magyaroknak, ha magyar embernek vallo magad?

Koháry vakmerően vágott vissza:

— Mert megesküdtem az én császári uramnak.

— Hallgass, kutya! — ordított rá a kuruckirály vörösregyulva.

Ugyanakkor lovasai felé kiáltott:

— Vigyétek Regéc várába!

Regéc vára mély börtönében synylődött attól fogva a kemény császári katona és ha elunta magát olykor, rabdalokat énekelgetett magának, búsan zöngetve lantját. S ilyen esetben megenyhült valamit.

Hat nappal Fülek elfoglalása után a táborba érkezett Ibrahim vezér, Felső-Magyarország királyává kiáltotta ki Thökölit. Ugyanakkor kihirdette a Portáról nemrég alaküldött athanámét s kevéssel reá a kuruckirály megkapta a királyi hatalom jelvényeit: a köntöst, a kardot, a zászlót, a botot és a koronát... Minden jelvényt más-basa nyujtott át neki, dicsőítvén az ő nagyságát...

Olyan diadalüvöltésben törtek ki ekkor az ordasok, hogy megrázta a mennyboltot.

Szepessy Pál kókadt nyakkal nézte végig a ceremóniát. Jobbja felől ott ült a lován Pál fia, balja felől ott ült Keczer Gábor s ellenség vére látszott mindkét fiatal zendülön. Szepessy Pál már olyan volt a tüzek kormaitól, mint az ördög.

XVII.

Ősz lett megint. A kilencedik ős, mióta a Partium felől először villantak meg a Szepessy Pálék kardjai.

E kilenc esztendő folyamán sirjaikba tértek meg az öregek, köztük a kopasz Szuhay Mátyás is és új fiatalok öltöztek fegyverbe. A Beszki-dek alatt annyi egér bujt ki a földből ebben az esztendőben, hogy minden rozst elpusztítottak s a tótok meg a rusnyákok fakéregből örölt lisz-ten tengették nyomorult napjaikat.

Ugyanakkor pedig a firmamentum legteté-jére kezdett felsiklani a Thököli csillaga.

Diadalmi hírek érkeztek mindenfelől s ezek a hírek ujjongásra fakasztották a gerlai csön-des fészek lakóit is.

Az ős Keczer András ekkor már, nehéz bucsut vevén Thököli királytól, meg régi barátjától, Szepessy Páltól, szögre akasztotta kard-ját s észrevétlenül eperjesi házában vonult meg beteges hitvesével együtt. Násztársa, az öreg, de azért virgonc Rauscher is ott volt a közelé-ben s kettesben többször próbálták kihüvelyezni, mit hoz majd a jövő? De nem tudtak előre-látni egyetlen lépést is.

Huszonhatodik esztendejében járt ekkor Ke-czer Gábor hitvese, a kis Rauscher Edit s hét-esztendő s fiacskájával sokszor megállt a gyü-mölcsöskert végében, a szilvafácskák alatt, a Tapoly-patak szélén és mert századszor is hiába nézett el sokáig a Bártfa városának vezető fehér utra, két karját fájdalmas vágyakozással tárta ki a messzeségnek és mikor senkisémet látta, könnybefult szemmel ismételte maga elé:

— Uram... Én édesuram...

Keczer Gábor és lovascsapata azonban még mindig nem mutatkozott Bártfa felől.

Az aggodalomra egyéb oka is volt a fiatalasszonynak.

Hirek jöttek hozzá, hogy a fölkelők ismét elcsípték Tábori Erzsókot, a császáriak legveszélyesebb spionját s hajánál fogva hurcolták éppen Keczer Gábor elé. Keczer Gábor megkorbácsoltatta volna a kémnőt, ha igaz. Bizonyosat senkisé is tudott akkora messzeségből. Ámde állították sokan, hogy a hirhedt-szép Tábori Erzsók éjjel kicsuszott valahogy a kurucok markából, menekülő-utjában megfordult s apró öklét megrázta abba az irányba, amerre Keczer Gábort sejtette:

— Megállj, ezért még számolunk egyszer!

Ezek a mendemondák rémülettel töltötték el a kis Rauscher Editet, mert olyan sejtelmek kinozták, hogy Tábori Erzsók egyszer még szörnyű szerencsétlenségbe dönti a Keczer- és Rauscher-családot.

De minden időelőtti aggodalmat elsöpörtek azok a hírek, melyek a kuruckirályról érkeztek idáig, aki mögött féltelen fringijával szakadatlanul ottjárt a csatákba-vénült Szepessy Pál.

Amikor Ibrahim basa és Thököli Fülek várát is megvette volna véres csatán, a Partiumtól a bányavárosokig megkönnyebbült lélekkel sóhajtott fel mindenki. Mert hinni kezdték már, hogy valósággá válik végül a Tyukodi pajtás lelketlen táboridalának minden fenyegetőzése.

Pedig Fülek várának falai tövében csuf zenebona tört ki ezalatt.

Mert miközben Apaffy fejedelem és Teleki Mihály segédhada is táborba szállott a vár alá, az erdélyi kancellár gonosz praktikára adta magát. Gyülvén Thökölit, amiért oly szégyenben hagyta asszonyleányát, rá akarta venni Ibrahim vezért, üttesse le a kuruckirály fejét! Mert meglassa Ibrahim, hogy Thököli előbb-utóbb össze-

állván a némettel, a szultán ellen fordul majd ez az állhatatlan ember. Ibrahim basa azt válaszolta, hogy az ő nyaka és a Thökölié egy! Teleki ekkor újabb lépésre gondolt s egy Mujkó nevű renegáttal akarta eltétetni láb alól a kuruckirályt... A renegát azonban, miután előbb fölvette Telekitől az aranyakat, mindent felfedett Thököli előtt. A kuruckirály ekkor magából-kikelve sietett át az ördögi gondolatu kancellár sátorába, ott — többek jelenlétében — megázta feléje csillagos buzogányát s szinte üvöltött:

— Hallod-é, Teleki! Azt mondom én tened, sok komisz praktikát üztél mindig ellenemben, de vigyázz, ki ne kaphassalak a fejedelem sátra mellől, mert bizonytal mondom neked: több kenyeret nem eszel!

A kancellár halálszinre válva hallgatott, a kuruckirály pedig egyet fujt, miközben buzogányát másodszer is rázni kezdte esküdt elleniségére:

— Hallod-é, Teleki, most is kezemben volnál s ha nem nézném a méltóságos fejedelmet, akit atyám helyett atyámnak tartok, ezzel a buzogánnyal törném össze undok fejedet!

Hanem erre már felbőszült Ibrahim vezér is. A ravasz Teleki fejét követelte Apaffytól, mire a fejedelem többszáz aranyat küldött Ibrahimnak. A vezér nyomban lecsillapult, sőt annyira ment az előzékenységben: rábólintott, hogy Erdély fejedelme és kancellárja néhány ezer főnyi hadával hazamehet. Sok hasznukat ugysem látta, miután a velök-együtt kijött bujdosók már előbb egytől-egyig Thökölihez és Szepessy Pálhoz álltak át.

Az erdélyiek hazatakarodtak tehát.

A háboru pedig még nagyobb dühöngéssel tört ki. Már-már a firmamentumom állt ekkor a kuruckirály csillaga.

A fölkelők minden ponton előnyomultak s csaknem érintették a cseh-morva végeket. Várak hulltak ölükbe, szinte kardcsapás nélkül s a bányavárosok is meghódolván, az ott zsákmányolt teméntelen aranyból a maga képére veretett pénzt a kuruckirály. Volt pedig e pénznek körirata: »Pro Deo et Patria!«

A kardrazendült fölkelők soha nem hitt győzelmei megrémitették Lipót császárt és — miközben haldokolni kezdett az 1682-ik esztendő is — Eszterházy nádor könyörögve kérte az uralkodót: béküljön meg akármi áron is Thököli-vel, mertha késlekedni talál tovább is, a szultán összes hadai körülözönlik majd Bécs falait. Legkésőbb az elkövetkezendő esztendőben.

Ugyanakkor téli szállást rendelt el Thököli s az 1683-ik esztendő első hónapja országgyűlést hirdetett Kassa városába. Az országgyűlésre nem csupán saját hiveit hívta meg, hanem meghívókat küldetett Lipót császár embereinek is. És nem kevés csodálkozására a császár nemesak megengedte hiveinek, hogy elmehetnek a gyűlésbe, hanem a maga képének viselésére elküldte oda Hoffmann táborkari-hadügyészt is.

Az országgyűlés kihirdetése azonban nem igen volt inyére a bujdosóvezéreknek, mivel csak huzavonát láttak a haszontalan tanácskozásokban. A lengőszakállu Szepessy Pál pedig a méregtől szinte robbant a kuruckirály előtt:

— Fejedelmi öcsém! Kardnak kell itten igazságot tenni a német számtalan kurválkodásáért!

Thököli mindazonáltal reménykedett.

Remélte, hogy a magyar urakat meg tudja békíteni végül a török szövetséggel. De a császár is számított. Lipót császár hitte ugyanis, hogy Thökölit ki tudja rántani a nagyvezér mellől.

Egyik számítás sem sikerült.

Thököli nem volt megelégedve a rendek

magatartásával, ugyanakkor pedig nem-egyszer remegett meg a gondolatra, hogy nagy hatalma miatt szemet vet reá a nagyvezér... Lipót hívei viszont váltig hangoztatták, hogy a török megfojt minden szabadságot, nincs egyéb választás tehát, mint a koronás király oldalára sietni minden magyarnak s közös erővel verni ki Budából a kontyosokat.

Szepessy Pált a táborban érte a császári megbizottak érvelgetésének hirt. Nem szólt rá semmit, mindössze köpött egyet.

Hanem a körülmények várható kialakulása komoly töprengésekre készítette a kuruckirályt.

Latolgatni kezdte magában, hogyha erőszakolja a török szövetséget, Európa minden keresztény népei ellenefordulnak s itthon is rohamosan vész majd a népszerűsége. Ezokból új gyűlést hívott össze Tályára, ahol mindenekelőtt azt kérte a rendektől: ültessék lóra az egész nemességet s huszezer emberének szavazzanak meg kéthónapi eleséget. A rendek követelték erre, mutassa föl a szultántól nyert athnámét, nem dobtá-e oda áldozatul a szerencsétlen ország szabadságának látszatát is? Thököli megtagadta ezt a követelést, mire a rendek az ország fölkelését tagadták meg.

Hanem erre már kitört a kuruckirály is. Soha még senki olyan felbőszültnek nem látta. És míg öklével az asztalra sujtott, fékevesztett indulattal kiabált:

— Tizenkét esztendeje vagyok már reménytelen bujdosásban! De fogadom az én Istenemre, hogyha valaki nem ül föl a nemesek közül és nem ad enni katonáimnak, fizetni fog nemcsak jószágával, hanem rühös életével is! Ura és fedelme vagyok a hazának s idegenek előtt való becsületemet nem engedem! Kegyelmetek most már szétoszolhatnak, nincs többé semmi dolgunk

egymáshoz! Ezentul nem kérek, hanem cselekszem: még e napon kiadom szívós parancsaimat a biztosoknak! A többi már az ő dolguk léssen!

A kuruckirály ijesztő kitörése megdöbben-tette a követeket.

Egymásután járultak a fiatal fejedelem elé, bocsánatért esedeztek nála s fogadkoztak, hogy mindent készek megadni, amit csak kíván.

Ezalatt pedig olyan események játszódtak le a távoli Keleten, amelyek rövidesen a lélegzetét állították el Európa népeinek. Készülődni kezdett a szultán, hogy kevés időn belül kibontja a Próféta selyemzöld lobogóját. Ez pedig jel lett volna az Európa keresztény népeivel való végleges leszámolásra.

Am ekkor, az 1682-ik esztendőnek végén Lipót császár és tanácsosai nem akartak hinni a szultán végső elszántságában.

Pedig Caprara tábornok, aki ebben az esztendőben, mint császári megbizott, a Portán mulatott, nem győzte riasztgatni eleget a császári udvart. Szakadatlanul kongatta a vészharangot:

»Ha száz kezem volna és ha mind a száz kezem minden ujjával egy-egy levelet irhatnék naponta, mégis azt sürgetném mindig, hogy Felséges Uramnak nem marad egyéb választása, mint kardhoz nyulni s megvédeni a monarchiát és az összes kereszténységet. Nincs kilátás a békére: Bécszet készül megvívni a szultán.«

Igy virradt rá az új esztendőre, mikor a császár is fölocsudott végül s lélekszakadtan kötött szövetséget a bajor és szász fejedelemmel, a német birodalom frank és sváb kerületeivel és Szobieszky Jánossal, a törökverő lengyel királlyal. Százezer katona indult táborba a keresztény hit védelmére.

A firmamentumon állt ekkor Thököli csillaga!

Hanem a Drinápoly alól érkezett hírekre maga is elsáppadt. Érezte, hogy most dől el világok és népek sorsa s általa az ő szerencséje is. Hogy tehát megnyugtassa magamagát, haditanácsot hívott egybe Kassa alatt, a Bárca irányába szélesedő táborban.

A még élő régi vezérek mind felgyültek a haditanácsba, mely Thököli téres sátrában tartott meg.

Odakint tavaszodott már.

Március-eleji szél zsongott a Dargó irányából, a hólé elcsordogált immár, selyemzöld volt az új fü színe s keserű a szaga. Ettől a szagtól bódult lett a feje mindenkinek a táborban, ahol erre az időre legalább huszezer ordasa gyülekezett föl Szepessy Pálnak. Asszony után áhitozott a legtöbb ember. Hisz alig akadt fölkelő, aki tizenegy szilaj esztendő óta kétszer is megfordult volna odahaza.

A haditanács tagjai, vezérek és kapitányok, egymásután szállingóztak be. Amint együtt lettek volna mind s leültek volna ki széles hassal, ki ösztövérről fejjel hajolva maga elé, a fiatal kuruckirály így kezdte:

— Vitéz kapitányim, hadnagyim, vajdám, kemény katona-barátim, akiknek kard övezi derekát, idehallgassatok!

Mély lélegzetet vett ekkor s tapasztalhatta mindenki, hogy feneketlen bú környékezi a daliás fejedelmet:

— Csak egynehány nap szükséges immár s Drinápoly alól megszámlálhatatlan vitézeivel megindul a hatalmas szultán, hogy kibontsa a Próféta zászlaját... Arról vagyon most a szó, ki ellen induljunk meg mink magunk?

Alig fejezhette be, amit mondani akart, mert

vezérek és kapitányok fuldokló méreggel kezdtek kiáltozni:

— Fegyverbe a német ellen!

Ahogy nagysokára lecsillapult volna a fegyverzörgés, Thököli folytatta:

— Mert a császár békét hirdet nekünk... Megkérlek azért titeket: kapitányim, hadnagyim, vajdáim s minden vezérlő katonatársaim: adjátok le voksotokat! Elsőnek adja le voksát Kende Gábor bátyámuram!

Az ungi hazájába sóvárgó Kende Gábor felállt, köszörült valamit a torkán s beszélni kezdett:

— Megvallom, régi barátim, hogy mióta a németek dolgainak komisz állásáról hallok, gyakorta gondolkoztam magamban: mitevők lehetnénk? Mert keresztényi hitünk forog végveszelemben, hogy im megindulni készül a győzhetetlen szultán Drinápoly városa alól, de mégis azt javallom, minden mérgünkkel vessük magunkat a németre, ki átkozottul fojtogatja szegény nemzetünket. Nem szabad hinni a beste németnek: inkább Allah, mint a Wer da!

A szőke s vénsége okából tagjaiban immár megvékonyult Kende Gábor köszörülvén egyet a torkán, leült, a kuruckirály pedig látható megkönnyebbedéssel vetette barna szemeit rezesorru Majos Ferencre:

— Másodiknak adja le voksát Majos Ferenc uram!

Majos Ferenc, a német elől tizenkét esztendeje bujdosó kapitány felzörrent ültéből s rezes orrát, melynek színe olyan volt, akár a szivárványé, meghordozta a sátorban és akkor a kardjára csapott:

— Éngemet, talpasoknak kapitányát, tizenkét esztendőtlől fogvást szorit Kobb Farkas, miként az ebet, mivelhogy e császári hiten lévő kurafi pátenseket küldözgetett szét ellenem, hogy

ibi-ubi megfogván éngemet, fejjel alá kössenek fel egy faágra s szijat hasitsanak a hátamból. Kobb generális, e piszok, seregeket küldött ellenem, melyek is fölverték utánam a sárosi, abauji, zempléni, ungi, beregi és ugocsai erdőket. Ha tehátlan békét akarna most a bécsi császár, megmarkoljuk szablyáink markolatát s azt kiáltjuk vissza: nem hiszünk neked és fogadásodnak, te császár! Inkább pogány ebnek lenni, mint német láncot zörgetni!

Itt indulatosan kiáltottak fel kapitányok, hadnagyok, vajdák és egyéb kemény katonavezetők:

— Inkább pogány ebnek lenni, mint német láncot zörgetni!

Zajongás támadt nyomába, miután egyes kapitányok és hadnagyok szemei forogni kezdtek a fékezhetetlen érzéstől. Ámde Thököli mégis csak lecsendesítette valahogy a lelkek háborgását s így kezdte a szót:

— Keczer András urambátyám voksza következik!

Az ősz Keczer András alig néhány nappal előbb érkezett meg a táborba. Nem hadakozási szándékkal többet, csupán Gábor fia látogatására jött meg Eperjes városából, hogy hiráddal legyen övéiről a fiatal kapitánynak. Thököli haditanácsába is csak véletlenül sodródott bele, de ha már voksolásra hívták, megadta vokását. Nyugodt értelemmel szólt:

— Mióta a német alá kerültünk, szakadatlanul fogyatkozik hires kis nemzetünk. Kezdtük romlásunkat első Ferdinándnál s Leopoldus alatt alig van már magyar nemzet... Aki olvassa a régi könyveket, tudja, mint szeretett bennünket a német mindenkoron. Rudolfus országlása idején kelle veszni Erdélynek s azóta szünetlenül jár rajtunk és doboltat a nemzet rémülésére Básta, Wolkra, Strassoldo, Spankau, Kobb Farkas, Cap-

rara, Smitt és Spork generális meg az átkozott Karaffa!

S vén karjait széttárván Keczer András, emelt reszkető hangján:

— Az Isten verjen meg minden németet!

Erre az átokra felugráltak helyeikről kapitányok, hadnagyok, vajdák és egyéb vezérek:

— Az Isten verje meg!

A délceg Petneházy Dávid következett volna mostan, mert az ő voksát kérte Thököli. Petneházy, akinek kötés vonult át a sebes homlokán, felállt és szólni kezdett:

— Kapitányok, hadnagyok, vajdák és egyéb katonatársak, mind vitézek! Ha elgondolom mostani állapotját a dolgoknak, azt látom csak, hogy harcpróba a mi igazi életünk... Ebben van a becsületünk, ezzel terjedett el külső nemzetekre is kemény hírünk-nevünk s ezzel végződik egykor katonakenyerünk is! A teljes Szentháromságu egy élő Isten úgy segéljen engemet, hogy némettel egyhelyben soha nem lakom, kihúzott kardomat vissza nem dugom s ha egymagamban is, de maradok fegyverben!

A haditanács tagjai, akik egyre ingerültebben kezdték magokat érezni, nagy indulattal kiáltottak reá:

— Mind maradunk fegyverben!

És mig Thökölinek megcsillant a szeme, hogy imé, nem csalódott egyetlen vezértársában is, Petneházy Dávid meggondolt értelemmel beszélt tovább:

— Magyar végházakba magyar vitéz kívánatik és nem gémlábu német, akinek bendője korog mindég! Majd elüzzük egyszer a törököt is, de előbb a németet kell pörkölni, nyúzni, vágni és gyilkolni...!

Ekkor rekedt hangján a düllethomloku és átkozott Tulok György kapitány kiáltott közbe:

— Karózni kell itten!

Thököli — előlültében — egyszerre kacagni kezdett, visszafojtott kacagással, hogy rázkódni kezdett egész testében. Mert módfölött kedvelte Tulok Györgyöt, aki — mióta a németek markai közt szörnyhalállal mult ki Pika Gáspár — a legkegyetlenebb karózó hirében állott s azonfelül tudta róla Thököli, hogy csaták végével nem átallott német vért inni fenékbemetszett tülkéből. És amint visszafogott erővel kezdett kacagni befelé a kuruckirály, a haditanács tagjai is kacagni kezdtek csöndesen. Kivévén Szepessy Pált, aki soha még nem mosolygott.

Sor jött volna aztán Petrőczy István, ő azonban nem tartózkodott a táborban, miután hitvesének, Révay Erzsébetnek látogatására indult el haza, akit elmebúsító esztendők óta nem ölelhetett magához. Velement örök társa, a szeszínű és keserűszájú Ubrisi is. Mert Petrőczy István nélkül úgy érezte magát e világban Ubrisi, miként az árva.

A kuruckirály a vén Szepessy Pálra emelte most szemeit s így intézte hozzá jószívvvel a szót:

— Az utolsó voksz a Szepessy Pál bátyám-uramé s nagy társamé a vezérségben, akinek nemcsupán kardja a nemzeté, hanem a teméntelen esze is nagy hasznára volt mindenkor ügyünknek.

Fölemelkedett hát Szepessy Pál, miközben vezérek, kapitányok, hadnagyok, vajdák és egyéb katonatársak mind reáfüggesztették szemeiket. Előbb simított egyet lengő szakállán, utána fehér haján, mely a nemzet sorsa miatt érzett terhes gondokba őszült bele. Az agg katona köszörült a torkán, amelyet máris nagy méreg evett és akkor olyant kiáltott váratlanul, hogy visszhangot vertek tőle a fejedelmi-sátor falai:

— Felette csudálom, hogy a ganaj német még most is hitegetni készül bennünket! Hazudik a császár s ellenünk van a római pápa! Judás-csókjával azt szeretné a császár, hogy leoldjuk szablyánkat s piszkos lancknehtjei itt maradjanak tovább népünk és nemzetünk nyuzására! Inkább vesszünk egy szálíg, de ne higyjünk a császár szavának: takarodjék kiki nemes országunkból! A császár most undok szorongásban vagyon s azért tesz nekünk ajánlásokat, ámde az ő barátsága álnokság, hiti és parolája csalárdság s mihent megfordul a katonacsillag, tüstént ránkborítja a pokrócot! Vezérek, kapitányok, hadnagyok, vajdák s minden katonatársaim, ne higyjünk a trotykos németnek!

A haditanács tagjai rákiáltották egytől-egyig:

— Nem hiszünk a németnek!

A lengőszakállu öregnek itt már visitásba veszett a hangja, mialatt rácsapott fel-felzörgő kardjára:

— Vesszen minden német! Vesszen a császár is! Legyünk pogányok inkább avagy ha megsegél az öreg Isten, Thököli urunk kardja alatt maradunk, mert ő a mi királyunk! Első magyar király a nagy Mátyás király óta! Kiáltunk vivátot reá s kiáltuk széles torokkal a császár felé: fegyvernek kell itten igazságot tenni!

Ennél a kiáltásnál a kuruckirály sem birt többet magával. Felugrott s lelkesen kiáltott Szepessy Pál felé, miközben kirántotta kardját. És kisuhantak hüvelyekből a többi kapitányok, hadnagyok, vajdák kardjai is és — Thökölivel együtt — azt kiáltották mind-mind, szilaj hangon:

— Fegyvernek kell itten igazságot tenni!

Ez a kiáltás áttört a sátor falain s átvette az egész tábor. Harmincezer embere kiáltott fel

Thököli Imrének és Szepessy Pálnak, engesztelhetetlenül:

— Fegyvernek kell itten igazságot tenni!

Még negyedóra mulva is hallani lehetett, amint a tábor egyik-másik széle felől visszaverődött a moraj:

— Fegy-ver-ne-e-ek ke-e-ell!... Fegy-ver-ne-e-e-ek...!

Órák multak bele, mire tudtak csillapulni a fölkelők. Különösen Petneházy Dávid hajdui között volt nagy a zenebona. Magának Petneházynek kellett közbelépnie, hogy lecsendesítse őket valamennyire.

Hanem akkor történt valami!

Kassa felől, az ut tavaszi porában vágató hintó közeledett a tábor északi része felé, amitől váratlanul megmozdult a tábornak Kassa irányába eső oldala. S szájról-szájra adták máris, hogy két német meg egy kutya érkezett a kuruckirályhoz, bizonyára a császár megbizásából.

A hír valónak bizonyult.

Thököli akkor már sátrának benyilójában ült, tábori-asztalkára nehezkedve a jobbkönyökével. Körülötte vezértársak, kapitányok és hadnagyok csoportosodtak. Egyesek ültek, mások deli tartásban támaszkodtak meg a kardjok markolatának. A zuhogó márciusi napfényben (kevéssel volt ez ebéidő után!) festői rendekben tarkállott a tábor, melly fölött sok kuruc-zászló esett össze lankadtan. Az ordasok tömegei jórészt levetkeztek félig: a mellüket vagy a hasukat sütették a jóleső napocskán. A tábor alatt éleszöldben harsant a friss fü s szédítő és keserű szagával volt tele a levegő.

A firmamentum legtején állt ekkor Thököli csillaga!

De jött is már a két német meg az egy kutya s mindenütt engedelmesen nyitottak nekik

utat. Azaz hogy nem is németeknek számítottak a követek, mert — mint hamarosan kitűnt — magyar eredetű császáriak voltak.

Alázattal, mélyen meghajolva álltak meg a kuruckirály előtt, aki félkényökre megdőlve, mozdatlan ült tábori-székében.

S olyan csönd állt be ekkor a táborban, hogy sokan csuklottak tőle. Ugyanakkor így szólt rá a két békeküldöttre Thököli:

— Kik vagytok?

— A mi felséges császári urunknak, Leopoldusnak békekövetei, — válaszolt az első s átnyújtotta mindkettejük megbizólevelét.

És akkor még nagyobb csönd állt be.

Thököli, miközben olajbarna arcára ráömlött a napfény s — eldőltében — ráncot vetett vastag nyaka, a megbizólevélen futott át az ijesztő csöndben. Jól tudta, hogy a követküldés kétségbeesett utolsó kísérletezése a császárnak. Aztán a szánandó és esett két alakra emelte dióbarna szemét s halk szóval annyit kértett:

— Mit akartok?

Az első német ijedten fogott bele:

— A mi felséges urunk, Leopoldus császár hajlandó békére lépni Te-Kegyelmetekkel...

Thököli hallgatott s azalatt megfeszültek arcán az izmok, amiből gyanította a két küldött, hogy alighanem összevágta a fogait. Szepessy Pál ült jobbra felől: két arccsontja fölött szinte repedt a kifeszült bőr. Erre a fenyegető hallgatásra az egész tábor összevágta a fogait. Mind a harmincezer harcos.

Thököli, jobbkönyökére tehénkedve, sajnálkozva nézte a két remegő követet. Aztán annyit kértett:

— Van-e még valami mondanivalótok?

A második német kezdte most:

— A mi felséges urunk, Leopoldus császár,

hajlandó visszaadni a protestánsok templomait...

De itt meg is akadt s végleg összezavarodott. Észrevette ugyanis, hogy a kuruckirály először elmosolyodik gunyosan s akkor kacagni kezd úgy belül, visszafojtott kacagással. Erre a csendes kacagásra, mintegy jeladásul, hasremegve kezdtek kuncogni vezértársak, kapitányok, hadnagyok és vajdák s néhány pillanaton belül mind a harmincezer harcos kacagott, visszafogva a csiklandozást. Ezredről-ezredre harapózott ez a kacagás, amely csak félig volt füllel kivehető, ám annál szerencsétlenebb lett tőle a két követ, akik mögött nyugtalankodni kezdett a pórázon tartott kutya.

Kinzó negyedóra múlva újból a két keszeg alakra nézett föl Thököli:

— Van-e még valami mondanivalótok?

A két békekövet egymás szavába vagdosva kezdett darálni:

— A harmadik pontnak foglalatja ez: »Ezzel szemben a mi felséges urunk, Leopoldus császár óhajtaná, hogy Te-Kegyelmetek övezzék le kardjaikat s adják meg magukat az ő gráciájára...!«

Nem folytathatták azonban, mert Thököli hátravetette magát hirtelen s harsány röhögés robbant ki belőle. S erre a dörgő röhögésre feldörgött mind a harmincezer harcos. Nemcsak vezérek, kapitányok, hadnagyok és vajdák, hanem a közrenden lévő bujdosók is égnek vetették arcaikat s tátott szájjal harsogtak fel. Olyan volt ez a vad röhögés, hogy visszhangot vertek reá a dombok és hegyek, a mennybolt pedig remegett és táncolt. Az oldalát fogta minden ember s a tábor — mintha egyetlen szörnyű száj lett volna már! — trombitált az orrán, krákogott és dült el a rángástól. Harmincezer ordasnak szakadt a könnye a szörnyű röhögés-

től. Csak Szepessy Pál ült a helyén keményremeredt arcvonásokkal. Mert soha senki mosolyogni nem látta még a vén lázadót.

A két követ krétafehéren szorongott Thököli előtt. Szívbenulás környékezte őket. Ahogy aztán veresre-röhögték volna magukat s némi csönd állt be, a kuruckirály hátraszólt:

— Ide a seregdeákat!

Ugyanakkor még mindig könnyező szemmel szólt a két nyomorult alakhoz:

— Mindjárt megadjuk a feleletet a ti kegyelmes uratoknak!

Vezérek, kapitányok, hadnagyok és vajdák összebszorultak, ugyanakkor közelebléptek a harcosok is és nagy félkörben várakoztak a kuruckirály sátra előtt.

De jött is már a seregdeák az írószerszámokkal s apró tábori-asztalt hoztak utána, szemközt a fiatal és gögös fejedelemmel. A seregdeák leült s íráshoz emelte ludtollát...

És a siket csöndön át messzirehallatszó hangon kezdett diktálni ekkor Thököli:

— Irjad, deák!

S diktált:

»Leopoldus! Imé, halljad meg, minő üzenetet küldünk neked Bécsbe mi, a hitünkért, szabadságunkért, számtalan sebeinkért lóraült és gyalogrenden lévő magyar hadak. Felelünk neked, aki semmivé tetted régi nemesi jogainkat, szégyenbe és éhhalálba taszítottad kicsiny hazánkat és ártatlan nemzetünket...«

— Bene, bene, — bölintott rá halálos elszántsággal Szepessy Pál. — De jobban meg kell azt csinálni!

S anélkül, hogy engedelmet kért volna reá Thökölitől, kardja markolata fölé hajolva, maga vette át a szót:

— Irjad, deák: »Leopoldus császár, micsoda

ember vagy te, aki szavadat és adott hitedet soha meg nem tartottad eddig? Álnok vagy s ezért nem hiszünk neked mi, hadrakelt verhetlen magyarok!»

Thököli pillanatra összehuzta a szemöldökét, mintha komisznak találta volna ezt a hangot, de aztán elmosolyodott. Tulok György kapitány a düllelt homlokával, Majos Ferenc kapitány pedig a rezes orrával helyeselt feltűnően, mialatt szemközt, a közrenden lévő harcosok sorából fellépést tett előre Tyukodi pajtás és míg vastag nyaka izzadt a napban, domboru mellén keresztbefeszítette karjait. S vakmerőn bölintott Szepessy Pál felé:

— Egészen jól van, vezér!

Körülötte legalább négyezer harcos zúgott föl, mint szélcsapásra az erdő:

— Jól mondtad, Tyukodi... Ez az igazság!

És miközben a kuruckirály körül hangosan kezdtek helyeselni Keczer András és Gábor, a fiatal Szepessy Pál, Petneházy Dávid s a két Duló: névszerint György és Gergely, Szepessy Pál a seprüszemöldökével intett Tyukodi pajtás felé, hogy megértette s akkor a seregdeákhoz intézte a diktandót:

— Irjad, deák: »Leopoldus császár, mink, hadrakelt szánandó magyarok, akik álmotlan gondoktól gyötört fejünket tizenegyedik esztendeje hordozzuk már a bujdosásban, azt izenjük néked, akinek szavad nincs előttünk: vond ki innét tetves katonáidat s piszkos hadvezetőidet, mert bizonynal mondjuk mink, kardot vont magyarok, hogy nem dugjuk vissza kardjainkat elébb, amelyek csorbák lettek immár a teméntelen harcon, míg csak német hussal nem etetjük meg őket!«

Tetszett, nagyon tetszett, amit az öreg diktált, mert itt már fenyegetőn zendült fel a tábor

s a kiáltás tűz módjára harapózott át ezredről ezredre:

— Német hussal etetjük meg kardjainkat!

És míg a két békekövetnek rogyadozni kezdett a térde ekkora szemérmetlen hangra s hátukban szűkölni kezdett a pórázra fogott eb, Szepessy Pál tovább diktált:

— Irjad, deák: »Fogadjuk mink a mi egyetlen Istenünkre, aki megtartott minket a számtalan harcon, hogyha ganaj németjeidet ki nem vonod hires kis országunkból, felduljuk Bécs falait, megégetjük a lakosokat s bitang véged lesz neked is, a ringyóiddal együtt! Ezt üzenjük mink!!«

Abban a pillanatban fegyverek emelkedtek a magosba s ordasok és hajduk méregtől kigyulva kezdtek kiáltozni, hogy ez az őrzöngésük bevert Kassa fejedelmi városba:

— Megkergetjük a császárt! Dögöljön meg minden német!

Szepessy Pál nem diktált többet, hanem keresztbefont karral hallgatott. Jeléül annak, hogy vége a levélnek. Fölállt erre Thököli és ámbár sűrűn csóválta a fejét, aláírta a levelet s pecsétgyűrűjét rányomta a viaszkra. Így tön azután Szepessy Pál és Pál fia, Keczer András és Gábor fia, Petneházy Dávid, rezesorru Majos Ferenc, Tulok György s a többi vajdák és hadnagyok is mind. És míg örömmámorban kiáltozott és zörgette a fegyvert harmincezer fölkelő, Thököli felállt, előrehajlott s a levelet átadta a kétségbeesett két békeküldöttnek, akik csuklani kezdtek. Átadta a levelet s indulatosan szölt reájok:

— Mehettek!

XVIII.

Régi krónikákban olvassuk...

Az 1683-ik esztendő március havának tizen-nyolcadik napján Eszterházy nádor úgy a rendeket, mint a fegyverfogható összes férfiakat hadba szólította a török ellen, akivel vagy megütköznek bátran vagy örök időkre a szultán jármába süllyed egész keresztény Európa...

Utolsó pillanata volt ez a fegyverbeállításnak, mert ugyane hó legutolsó napján megindultak a janicsárok Drinápolyból, április elsején pedig maga IV. Mohamed szultán is lóraült, hogy földig-rontassa Bécsset. Negyedmilliós hadsereg hömpölygött a szultán lova után, három-ezer ágyuval. Nándorfehérvárnál azonban leszállt lováról a szultán, a seregek főparancsnokságát átadta ott Kara Musztafának, akit szeraszkirnek, azaz teljhatalmu hadvezérnek nevezett ki s átnyújtotta neki a Próféta selyemzöld zászláját. A szultán parancsa úgy hangzott, hogy Kara Musztafa teperjen a lova lábai alá minden keresztény országot.

Európa népein hideg borzongott végig a szörnyű török erő közeledésére, amelyhez rövidesen csatlakoznia kellett a tatár khánnak is.

A futárjelentésekre, hogy a nagyvezér átkelőben van a Duna folyamon, Thököli is megindult Szerencsről a nagyvezér elé. Vele volt Szepessy Pál, aki végül komolyan kezdett reménykedni, hogy egyszer mégis csak megülheti Lipót császárnak, katonáinak és népeinek halottitortát; vele-voltak a többi vezérek, kapitányok, hadnagyok és vajdák és mintegy harmincezer fölkelő. És mialatt Eszék irányába nyomultak volna lefelé, a lengőszakállu vezér egy mélyet sóhajtott:

— Istenem-Uram, csak most az egyszer segíts!... Akkor talán lesz még Magyarország!

Régi krónikákban olvassuk...

Thököli király aláereszkedvén Eszékig, káprázatos pompával fogadta őt a nagyvezér. És sátorába hivatván át, megkérdezte, mi lenne a legfőbb kívánsága?

A kuruckirály nyomban felelt:

— Bécs császári városnak tőből való kiforgatását óhajtom...

Mellette ott állt Szepessy Pál is, akinek száz ránc huzódott el borus homlokán és akinek nagy eszét sokszor megcsodálta Kara Musztafa is. Ahogy megállt volna Thököli, a vén lázadó vette át a szót:

— S kívánjuk mink, tizenegy esztendő óta kardrakelt magyarok a császárnak és cinkosainak felkoncoltatását s Bécs város helyének sóval való meghintését...

Kara Musztafa kegyesen mosolygott, miközben megsimogatta fényesfekete szakállát:

— Allah segítségével bizonyára meg fogjuk állni bosszunkat Leopoldus császáron, gyakorta való rut hitszegéseinek és sűrű csalárdságainak miatta!

Elbocsátotta őket kegyelemben s megindította hadait, melyektől elfeketedett a világ...

Egyelőre csak lépést nyomult előre a nagyvezér, miközben Lotharingiai Károly, az összes császári hadak fővezére Köpcsénynél várta az ellenséget harminckétezer emberével és ötvenkét ágyujával. Thököli a Felvidéket dulta ugyanakkor és noha titkon Lipót császárral praktikalált a török háta megett, mégis fölmondta a fegyverszünetet s kiujultak a csaták és ütközetek. Éjjelenként újból riasztó tüzek verték szét a sűrű feketeséget, Szepessy Pál pedig ordasai egyrészével, aztán janicsárokkal és tatárlovasok-

kal az oldalában a Dunántul kergette maga előtt és kaszabolta az eléjeakadt kisebb császári csapatokat. S ugyanegy időben a kuruckirály, vezértársai, kapitányok és hadnagyok hódoltatóleveleket bocsátottak ki Észak-Magyarországra és a Dunántulra, teljes szabadságot hirdetvén mindenkinek, akik átállanak a fejedelem hűségére, a vonakodókat viszont magoknak és gyermekeiknek végső veszedelmével s minden lakóhelyüknek hamuban való hagyásával fenyegették meg.

S a fenyegetéseknek meglett a hatása... Mert mialatt városok és végvárak egymásután estek össze Thököli kardja előtt, egynek-kettőnek kivételével az összes katolikus főurak is Thökölihez pártoltak.

Lotharingiai Károly herceg Köpcsénynél készült ezalatt a nagyvezér fogadására. A kuruckirály hadai Morvát és Csehföldet fenyegették immár. Nagy tüzek világítottak a messzi éjszákba.

Régi krónikákban olvassuk...

Az 1683-ik esztendőnek közepén Lipót császár elhagyta Bécsset, hogy Lincebe fusson, amit is zokogva nézett végig a birodalmi főváros elhagyott népe. Kara Musztafa nagyvezér ugyanakkor Bécsnek irányította hadai fejét.

S borzadály futott végig Európa országain és nemzetein.

Odafönt, Bártfa közelében, a gerlai zúgban csöndes volt a világ. És ha esett is hír a Duna táján készülő eseményekről, amire idáigvergődtek volna el e hírek, alig volt már erejük. Olyan-képpen hatottak, akár a méhek döngése, melyek ott repdestek a Rauscher-kertben.

Huszonyolcadik esztendejében járt ekkor a kis Rauscher Edit, férjezett Keczer Gáborné s minden gondja legényke-fia nevelése volt. És noha ritkán keseredett el, mint ama kor legtöbb sokat szenvedett magyar asszonya, akadtak pillanatai mégis, amikor távoli harctereken sinylődő férjére gondolván, csaknem felzokogott. Legszebb korát élte s napjai mégis örömtelenül veszték a semmibe. Megesett néha, hogy amikor már könnyek fojtogatták a torkát, kiállt a gyümölcsöskert végébe, a szilvafácskák alá, a Tapoly patak szélén s a messzeségben ködlő bártfai templomtornyok felé tárta két vágyakozó karját, miközben két kicsiny melle fölött pattanóra feszült a ruha:

— Uram!... Én édesuram!

Anyósa nem élt már, mivel még a tavazon elment az élők sorából. Férje és fia miatt való emésztő sóvárgásában hunyt el a nagyasszony, miután elélemedett tagjaiból elszállt minden erő. Utolsó utjára csupán fiatal menyecské s ennek édesatyja, az öreg Rauscher Gáspár kísérte ki, a szolganéppel együtt. S amire május havában megtért Thökölitől az ősz Keczer András, szenvedéseinek osztályostársát már csak a sirboltban kereshette föl.

Különös nyár volt az 1683-ik esztendőnek nyara!

A gyümölcsöknek hihetetlen sokasága roskadozott a fákon s minden ért. Oly gyorsasággal pedig, hogy az emberek ijedezni kezdtek erre a földöntuli jelenségre. Szerencsétlenséget s más csapásokat jósolgattak mindenfelé.

Még nem volt itt a kánikula ideje s a nap szinte perzselte a határt.

Az ősz Keczer András násztársával, Rauscher Gáspárral ott üldögélt a kuria előtt, a terebélyhárs alatt s csöndes szóval beszélgettek a ha-

das világról, amelyhez hasonlót nem értek még meg zenebonás életükben. Mert nemcsak a nagyvezér ereszkedett hadba kétszázötvenezer katonájával, akiknek feje fölött magasan lengett a Próféta zöld lobogója, hanem Európa keresztény népei is észvesztő sietséggel készülődtek hitük oltalmára. És hírek szállongtak mindenfelől, hogy Szobieszky János, a törökverő lengyel király is a Duna felé tart immár, Krakkó alól Bécs falai alá, hogy mégegyszer és utoljára összemérje kardját a nagyvezérrel.

Ott üldögélt a két öreg a nagy hárs alatt, miközben lábuknál a kis Keczer András játszadozott a porban. Keczer András kezdett beszélni mostan:

— Régi barátom, hetek óta gonosz sejtelmek üldöznek, hogy éjszakánként nem tudok aludni miattok...

Rauscher, a régi barát, ráemelte őszpillás szemeit Keczer Andrásra:

— Nem értelek, barátom András!

Hosszu szünet következett ekkor. És ahogy ismét fölneztet volna Keczer András, zavart volt a szeme:

— Ha erre a kis unokára téved pillantásom, mindannyiszor elfacsarodik a szívem. Érzések háborognak bennem, amelyek azt sugják szünetlenül, hogy magára fog maradni szegényke.

Attólfogva mély hallgatásba süllyedtek mind a ketten.

Csak arra rezzentek össze, hogy Rauscher Edit, ez a szépséges fiatal menyecske jött feljök a virágoskert felől, karjain egy halom virággal. Megállt a két öreg előtt, mosolyogni szeretett volna reájok, de fátyol hullt a két okos, kékesszürke szemére. A fiatalasszony az ősz Keczer Andráshoz lépett, akinek haja csaták

okából változott galambszinüre s kedveskedve simogatta meg a fejét:

— Mi hir a táborból, apámuram?

Keczer András fölnézett a kis menyére, aki fölötte kedves volt mindenkor a szívének s viszsasimogatta az arcát:

— Különösebb ujság nincsen, leányom...

A fiatalasszony továbbment a ház felé, az ősz Keczer pedig nyomban visszaesett előbbi révedésébe. Majd így intézte a szót Rauscher Gáspárhoz:

— Nem akartam elbúsítani a kedvest, de neked elárulhatom, régi barátom, hogy a hadakozásokból szállongó hírek mély aggodalommal lepnek el vénségemre...

Rauscher tenyerébe csüggesztette a homlokát. Fölöttük bódító illatok usztak a terebély-hárs sűrűjéből, lábuknál a legényke-unoka játszadozott s zöldben ujjongtak a közeli hegyesucok. Távolabb azonban kékben játszottak az ormok, még távolabbról pedig mintha a zboró-tokaji magaslati-lánc sejlett volna föl. De véknyan-lengő párázaton át.

Keczer András is tenyerébe eresztette a fejét, majd így kezdett beszélni:

— Hírek érkeznek, amelyek keseritenek csak. Mert a török kutya meg a német eb közt nehéz választani, kardjainkon pedig több a rozsa már, mint tarka tyukon a szeplő. Thököli mostanában nyergeltetett Pozsony vára ellen s az oldalában ott törnek elő Husszein basa kontyosai meg a tatár segélyhadak. A kontyosok gyilkolnak, a tatárok dúlnak, Szepessy Pál legényei pedig oktanul égetnek s rémületbe ejtik Csehföldet és Morvát... Gonosz sejtelmek kineznek éjszánkánkint, régi barátom, hogy ki fognak irtani bennünket a föld színéről, magyar hitünkkel együtt...

Az öreg Rauscher kedvetlenül ocsudott föl mély elmerüléséből:

— Mire gondolsz, barátom András?

— Megmondom. A nagyvezér Bécs ellen van utban a janicsárokkal meg egyéb sáskahadával s Bécs oltalmára megindultak immár a keresztény Európa keresztény királyai. Ha a pogánynak nem sikerül többől kiforgatni Bécset, reánkzudulnak Európa hadai s magyar nem marad itt többet élve.

Megállt néhány szünetre, majd beszélni kezdett újból:

— Az elmúlt héten Petrőczy vezér pozdorjává verte szét a németek előhadát, Thököli király betört aztán Pozsonyba, ahol szörnyű gyujtogatást vittek végbe Szepessy Pál legényei meg a tatárok. Am idejében ott termett Lotharingiai Károly herceg meg Bádeni Lajos nagyherceg és mig Thököli gyors menetben visszahuzódott, Husszein basa véres konttyal menekült, annyira megkergette a két fejedelmi vezér.

— És hol lehet most Thököli? — kérdezte rosszkedvűen Rauscher.

Az ősz Keczer így válaszolt:

— Utolsó híradások szerint Nagyszombat megrohanására készülődik.

Itt elhallgatott végleg, mert gondok emésztették az agyvelejét. Azalatt élet harsant körülöttük mindenfelé, szállt-szállt a hársóriás illata s messzi keletről palakékben homályzott idáig a zboró-tokaji hegylánc.

S a hírek is szálltak-szálltak a harcmezőkről.

Megindultak mindkét részről a dulások és égetések, melyekhez hasonlót ember alig ért meg a földön. Lotharingiai Károly herceg megüzente Thökölinek, hogyha nem hagy föl a tatár segítség-hadak öldökléseivel, az ecsedi és szatmári német őrség fel fogja pörkölni összes uradalmait. A

kuruckirály nem is válaszolt a hercegnek, ahelyett újból menekülni kezdett Csehöld és Morva népe, karavánokban... Nyugat felé, mindig nyugat felé!... Mert Nagyszombat irányából égignyuló füstoszlopok jelezték Thököli közeledő utját, helyenkint porfelhők csillogtak a napözönben s a füstoszlopok és porfelhők alatt lovas tatárok, Szepessy Pál szilaj legényei, valamint Petneházy Dávid hajdui siettek lóhalálban a Morva folyó felé, hogy a folyón túl leirhatatlan rémületet gerjessenek a császár alattvalói között.

Az égig nyultak ki a füstoszlopok s eldülve csillogott a napban a portenger, melyet az átkozott fölkelők lovai vertek az utakon és a száraz mezőkön.

Azalatt pedig augusztusba hajlott át az idő.

Azalatt Thököli bevette rég Nagyszombatot, hármezer forintig sarcolta meg a várost, a jezsuitákat pedig, mivel kollégiumuk nem tudta megfizetni a harminckétezer aranyat, világgá verte szét, elvette a pálosok és a ferencrendiek templomait, biztosai pedig ugyanakkor tizenkétezer forintig sarcolták meg az esztergomi káptalant. Válaszul a protestáns gályarabok egykori kinszenvedése miatt.

Ugyane hónap folyamán következett el Nagyszombat város szerencsétlensége.

Augusztus hetedik napján Thököli fényes kísérettel lovagolt be a városba, az érseki rezidenciában szállt meg, másnap pedig meghallgatván udvari-papjának szónoklatát a luteránus templomban, elhagyta a várost. Alig tette ki azonban a lábát, köröskörül tűzorkánba borultak a csürök, mert gyujtogatni kezdtek a törökök és a kóbor szegénylegények. A szárazságban és szörnyű szélben lángbaptak a szélső házak s egy óra múlva Nagyszombat városának fele re-

csegett és ropogott az égigtekergő tűzőzönben. A nép menekülni akart, de sehosem találták a város kapuinak kulcsait. Már a por is égett az uccákon, ugyanakkor kiszabadultak a megvadult barmok s asszonyokat és gyermekeket kezdtek magok alá teperni az uccákon és tereken. Mintha az Utolsó Ítélet napja csapott volna le, az emberek — végső tehetetlenségükben — a bástyákról vetették le magukat, anyák az ölbéli gyermekeiket dobálták át a falakon, ők magok pedig tébolyult kétségbeesésükben odabent-égtek. És miközben a lángok átcsaptak már az uccák felett is az orkánban, sikerült valahogy áttörni az egyik kaput s a még megmaradt lakosok, puszta életüket mentegelve, kifelé kezdtek tódulni a mezőkre. Ott azonban a törökök láttak neki a mézszárlásnak s ezerötszáznál több védtelen asszony és gyermek teteme hevert másnapra a falak körüli térségen, miközben a kóbor kurucok fosztogatni kezdték a még épen-maradt házak pincéit, holtra-itták magokat s leütöttek mindenkit, aki elibük tévedt. Tivornya és jajszó töltötte be a levegőt s nyomorult földönfutók megvitték a híret Thökölinek is, mint tünt el a létből Nagyszombat városa. A kuruckirály tüstént a pozsonyi hadak lovasait küldte Nagyszombat alá, reájok parancsolván keményen, hogy kaszabolják le az összes fosztogató és dözsölő latrokat.

Ilyen öldöklések közt nyomultak előre a nagyvezér kontyosai, a tatár segélyhadak és Thököli sokat bujdosott ordasai Bécs falai ellen, hogy tövükből forgassák ki a falakat és felkoncoljanak mindenkit, aki a falakon belül remegett a puszta életéért.

Csakhogy ez nem ment olyan könnyen! Mert Lotharingiai Károly fővezér és Bádeni Lajos nagyherceg vakmerő lélekkel állt ki az egész

Európát pusztulással fenyegető ozmánság ellenében.

Mialatt az egri és váradi basák s oldalukon a tatárok a Dunától északra Ausztria földjére törtek, a lotharingiai herceg keresztény vitézeivel keményen állt őrt a Morva folyó vizénél. S morva földön dultak már a pogányok, amikor Husszein basának értésére esett, hogy a lotharingiai herceg sietve hagyta el addigi táborhelyét, amit arra magyarázott a basa, hogy végleg meghátrál a herceg s ezekből délnek fordította kontyosait s a tatárságot, hogy elseperje maga elől Lotharingiai Károlyt s nyomban utána Bécs falaira vesse magát. Ugyanakkor megüzente a Cseklész alatt tétlenkedett kuruc királynak, hogy a legfárasztóbb menetben indítsa meg félelmes hírű csapatait Bécs irányába.

Ámde elszámította magát a basa!

Mert a lotharingiai herceg nem azért sietett Tulln felé, mintha meghátrált volna, hanem az volt a szándéka, hogy átkél a Duna folyam jobbpartjára s ott száll szembe Kara Musztafa nagyvezérrel... És ha kell, maga is meghal Bécs falai alatt a keresztény hitért. Ámde mielőtt át tudott volna hajózni a jobbpartra, Bécsen felül, Stockerau mellett, reávetette magát Husszein basa tizennégyezer törökkel és tatárral...

...Bécs alól szálltak, egyre szálltak a hírek a világba. S ezek a hírek gyors szárnyon hatottak el a csöndes Gerla faluba is. És e hírek növekvő aggodalommal töltöttek el mindenkit.

Mert beszélték mindenfelé, hogy Lotharingiai Károly herceg úgy verte szét Husszeint és embereit, mint szél a töreket. Voltak hírek, hogy Husszein maga is odaveszett s a váradi basa is csak úgy tudta megmenteni életét, hogy utolsó erejével sikerült valahogy átusznia a Dunán s nagynehezen el tudta érni a nagyvezér Bécs

falai alá özönlött szörnyü táborát. A sulyos csapásban némi enyhületet jelentett mégis, hogy időközben megjött Apaffy Mihály fejedelem és Teleki Mihály kancellár az erdélyrészi hadakkal.

Csak a kuruckirály nem mozdult.

Kara Musztafa kétszer üzent már neki gyors stafétával, hogy tüstént induljon Bécs vivására, a kuruckirály úgy tett azonban, mintha nem értette volna meg az üzenetet. Vezérek, kapitányok, hadnagyok és vajdák bűtől környezve vették elő:

— Mi lesz velünk, vezér, akár a török győz, akár a német?

Thököli nem felelt nekik.

A kuruckirály csak ült vezéri sátra előtt, a táborigasztalra könyökölve, legörnyesztett fejjel. Mintha roskasztó térhe huzta volna lefelé.

Kara Musztafa aközben ingerült kétségbeeséssel ostromoltatta a Burg- és a Löbe-bástyát. De minden rohamát gyilkosan verték vissza. Lotharingiai Károly herceg és Bádeni Lajos nagyherceg ugyanakkor Bécs mögött állították fel hadaikat, ugráskészen; rohanvást-rohanva közeledtek a német birodalmi seregek is, a törökverő Sobieszky pedig északról sietett alá, lóhalálban.

...A lengőszakállu Szepessy Pál, aki bujdosó legényei egyrészével a nagyvezér kardja alatt csatázott, tehetetlenül csikorgatta fogait Bécs bástyái alatt. S az ágyuk és tüzek kormaitól akkor már fekete volt, akár Belzebub.

XIX.

Szálltak-szálltak a hírek mindenfelé. Az elzárt és csöndes Gerla faluba is.

És ezek a hírek rémületbe ejtettek mindenkit.

Mert Lipót császár elmenekült ugyan Bécsből, ámde a hátramaradt fővezér: Stahremberg gróf kijelentette, hogy inkább ott pusztul saját-maga is a császárváros romjai alatt, de a keresztény Európa utolsó kulcsát nem adja át soha a pogányoknak.

Mert egyről volt itt szó csupán: hogy a pogány ebek végiggázoljanak-é Európa összes keresztény nemzetein avagy ezután is szabadon zúgjanak-é a templomok harangjai?

A Bécs alól világgá futott hírek jelentőségben felfokoztak mindent, s megnagyították az alakok körvonalait.

És mialatt Európa keresztény vitézei: németek, bajorok, szászok, frankok, württembergiek és Szobieszky lengyeljei lihegve rohantak Bécs szabadítására, Stahremberg sem pihent. A nagyvezér előhadai akkor már körülözlönlötték a várost, mint háborgó óceán a szirtet s keményen vívták a Burg- és Löbe-bástyákat, ám a bécsiek lelkesedve rohantak föl a bástyákra, mialatt mások — gyermekek és tehetetlen aggok — éjjel-nappal veritékeztek a palliszádokon, ágyutalpakat vontak föl reájuk s az ágyuk zúgásától megrendült a föld, a levegő pedig füsttel és korommal telt meg.

A pogányság és kereszténység iszonyu mérkőzése megdöbbenetette a kuruckirályt. Érezte, hogy Bécs alatt fog eldőlni az ő sorsa is.

Thököli Pozsonytól nem messze tétlenkedett a hadaival ekkor. Kara Musztafa kétizben menesztett már hozzá gyorsfutárt, hogy induljon meg, de azonnal, Bécs alá! Thököli nem mozdult, de nem is válaszolt a nagyvezérnek. Harmadizben magát Szepessy Pált küldte hozzá, ezuttal fenyegetőzve. A németgyilkoló bujdosóvezér, ellenség véréből véresen, fergeteges indulattal dobbant be az ordasok táborába s való-

sággal berontott a kuruckirály sátrába. Ott aztán olyat kiáltott, hogy megremegtek a sátor falai:

— Héj, grófi öcsém, hát te aluszol, amikor Bécs falait döngeti a török? Mi van veled, midőn megjött az ideje, hogy leszámoljunk a büdös némettel? Le kell gyilkolni most a császáriakat, a tehetetlen aggokat s az ölbeli csecsszopókat is mind, hogy irmagjuk ne maradjon!

De akkor kellett csak megdöbbennie Szepessy Pálnak! Mert a kuruckirály nem mozdult. Nézett maga elé gunyos szájjal, megátalkodva. Később annyit szólt, kedvetlenül:

— Hát nem megyek a török után...

Szepessy Pál hátrahökölt a lengő szakállával s féktelen fájdalmában másodszor is felkiáltott:

— Héj, grófi öcsém, akkor itt esz meg bennünket a fene! Mert a kontyosok táborában nagy a szükség és mialatt fogaikat csikorgatva döngetik a falakat és a bástyákat s a janicsárok ezerével hullanak alá a mélységbe, Kremsnél felgyülekeztek már az összes átkozott németek a polyákokkal együtt, hogy megöljék a pogányt s vele együtt megöljenek minket is, nyomorult zendülőket!

A kuruckirály azonban nem mozdult, amire éppen elég oka volt.

Megérezte, hogy rossz vége lesz a nagyvezérnek s a török szerencsecsillaga alábukik. Azonkívül meg Szobieszky János is szakadatlanul üzengetett neki s megbiztatta minden lehetővel.

Szepessy Pál ezekután nem mert mutatkozni újból a nagyvezér előtt, hanem visszamaradt a bujdosók között. S dühében és kinlódásában a saját fejét verte a két öklével.

...Azalatt pedig szálltak a hírek Bécs alól s ezek a hírek elérték a kis Gerla falut is.

Tudta mindenki, hogy a császárváros védőinek sorában s az elszánt bécsi nép között inség és kolera dühöng, de senki nem gondolt a megadásra. Egész Európa csodálattal tekintett föl Stahremberg grófra s vasöklü legényeire. Hire szállt később, hogy Lipót császár katonáival s a bajor, szász, frank és württembergi segélyhadakkal egyesült végül a nagy lengyel király huszonhatezer törökverő harcosa. Szobieszky János a tulli mezőn találkozott először Lotharingiai Károly herceggel, aki nyomban felajánlotta neki a fővezérséget. Amde a lengyel király így felelt neki, szerényen:

— Fenség, csak mint egyszerű vitéz akarok vérezni a keresztény hitért!

Szálltak a hírek, szálltak.

Az 1683-ik esztendő szeptember havának tizenkettedik napján nyolcvanezer keresztény vitéz indult meg Bécs szabadítására. A jobbszárnyat Szobieszky János, a balszárnyat Lotharingiai Károly herceg és Szavoyai Eugén herceg, a derékhadat pedig a bajor és szász választófejedelem vezette.

És akkor összerohantak Kara Musztafa kétszázötvenezer katonájával, mialatt Stahremberg gróf és várvédői felülről ágyuztak a pogány ebek közé... Leirhatatlan küzdelem indult meg! Lófarkas lobogók és Szüz Máriás-zászlók imbojogtak a vérengző kavarodásban, löporfüst, korom és por volt a világ, az ágyuk dörgésétől remegett a föld... Kora-délutánra kelve a kontyosok, az oldalukon viaskodott tatárok és Szepessy Pálnak néhányezer ittmaradt fölkelője lépésről-lépésre hátráltak a löporfüstben, koromban és porban s késő-délután már a külvárosi részekbe visszaszorítva gyilkolták egymást halálos keserűséggel.

A kocka eldőlt!

Kara Musztafa új harcba bocsátkozott ekkor, végső kétségbeeséssel a külvárosi részekben, ámde nem volt maradása többet. Mert a vérszemre kapott egyesült keresztény hadak innen is véres fejvel verték ki s mire az égbolton kigyult volna az első csillag, a nagyvezér hanyatthomlok kezdett menekülni Győr irányának.

Esti hét óra volt ekkor s Bécs örömmámorban tombolt. A kontyosok közül ezerével sokasodtak mindenfelé a holtak s a hadizsákmányral együtt odaveszett Kara Musztafának minden kincse, tizenötezer sátra és háromszáz ágyuja.

A kuruckirály eközben Munkács felé igyekezett lóhalálban, nyomában a keserűszájú bujdosók. Nem érték el még Lévát sem, amikor ijesztő indulattal tört reá a kétségbeesett Szepessy Pál:

— Mit mondtam, grófi öcsém? Most már ebek harmincadján vagyunk mind!

Thököli nem válaszolt. Ahelyett lélekszakadtan sietett Munkács várának, hogy átkarolván ott ifju hitvesét, Zrinyi Ilona asszonyt s megsimogatván annak két árváját: a növekvő Rákóczi Juliannát és a kis Ferkót, riasztó gyorsasággal kezdje erősíteni Munkács falait...

Szálltak a hírek, szálltak.

Arról tudtak ezek a hírek, hogy a nagyvezér megállapodván Győr alatt, mindenekelőtt megzsinegeltette Ibrahim basát, (mert valakivel csak kellett számolnia!), helyére új basát nevezett ki Budára és akkor — futásszerű menetben — maga is a bevehetetlennek hitt várba zárkozott vissza.

És míg Európa összes templomaiban felzúgtak az örömharangok s a diadalmámorban Te Deumot tartottak mindenfelé, Apaffy fejedelem és Teleki kancellár, akik — az erdélyrészi hadakkal együtt — Budáig menekültek

a nagyvezérrel együtt, azt a kegyet kérték, hogy miután ők megtették a magukét, engedtesse nek haza kegyelemben. Rosszkedvű volt ugyan Kara Musztafa, de amikor alázatos hajlongással járult eléje a fejedelem és kancellárja, kénytelen volt mosolyogni a két nyavalyáson. És mosolyogva eresztette haza őket. Ez a két férfi valóban nem sok vizet zavart, valahányszor a buzogányok vették át a szót.

Apaffy és Teleki még aznap fölengedett lélekkel takarodott el Lippa felé.

A nagyvezérnek pedig ekkor lett csak melege! A dolgok állásáról értesítenie kellett a verhetetlen szultánt, aki Nándorfehérvár alatt mulatott eközben s leste a győzelmi híreket.

Ez a levél volt Kara Musztafa legizasztóbb műve: Nándorfehérvár alól holtbizonyosan várta a selyemzsineget.

Dehát nem úgy lett!

A szultán, ugylátszik, hitt a hadiszerencsében, mert ezt írta vissza:

»Te Kara Musztafa (legyen neked jó véged!) azon semmitse búsulj, hogy Bécs alatt nem vívtál meg diadallal, mert az efféle dolog hatalmas császárokon és királyokon is megesett már. Ilyen változó szokott lenni a hadiállapot. Hanem megparancsolom most, Kara Musztafa (legyen neked jó véged!), hogy Budát és a többi végvárat mind éléssel, mind ágyukkal jó készüllettel fortifikáljad, az csúful megfáradt hadakat szállítsd kvártélyba és meglásd, hogy az némettel ebben az esztendőben meg ne harcolj... Különben tudhatod, mi véged lesz, Kara Musztafa!«

A nagyvezér azonban, a szultáni parancs ellenére is, új csatába bocsátkozott. Mert kénytelen volt vele.

Szobieszky János király, Lotharingiai Károly

herceg, Szavoyai Eugén herceg, a bajor és szász választófejedelmek egyesült hadaikkal, mialatt a keresztény Európa templomtornyaiban még mindig örömmre kongtak a harangok, Párkányig nyomultak előre a Duna mentén, szorosán követve a törökök futását, itt azonban hajbakaptak egymással a vezérek.

És ez volt az oka, hogy Kara Musztafa mégis csatába ereszkedett.

Esztergomot akarták volna megvenni a szövetséget haderők, ámde oly sulyosan találtak összeszólalkozni, különösen Lotharingiai Károly herceg és Szobieszky, hogy a németek felbőszülten szedelőzködtek föl s visszafelé indultak Bécsnek, a nagyvezér torkában hagyva hátra a lengyeleket. Mondják, hogy a nagy lengyel király, mikor egyedül maradt Párkány előtt, leemelte fejéről a sisakot s megvakarta a fülét:

— Én mentettem meg a kutyákat s most ez a hála!

Kara Musztafa, mihelyt megvitték neki az örvendetes hirt, mindjárt másnap hatvanezer jancsárral zúditotta rá a budai basát a lengyelekre. Szobieszky János egymaga is kiállt a török ellen, de megverték keményen. Erre visszahuzódott ügyesen, gyorsfutárral azonban utánaüzent Lotharingiai Károly hercegnek, hogy forduljon meg tüstént s rohanvást-rohanjon a segítségére. Mert ha nem fordul vissza cito-citissime, világ csufságára megteszi, hogy keresztény király léteére egy nap alatt megbékél a törökkel s szövetségre lépven a szultánnal, vele egyesülten indul meg Bécs ellen s fejedelmi hitére mondja, hogy többől fogja kiforgatni azokat a falakat...

No, erre az üzenetre fejhezkapott Lotharingiai Károly és Szavoyai Eugén. Azt üzenték vissza, hogy a törökverő lengyel király csak bocsátkozzék uj csatába a budai basával, de

azonközben hátráljon ügyesen nyugat felé. A többi már az ő dolguk lesz!

Aközben pedig szálltak-szálltak a hírek a csatatererekről, melyeken a világ sorsa fordult meg ekkor. És ezek a hírek rémülettel töltötték el mindazokat, kik a török szerencséjéhez kötöték jövődjő sorsukat.

Ezek a hírek arról tudtak, hogy Szavoyai Eugén herceg és Szobieszky János szétverte s a Duna hullámaiba fullasztotta bele a nagyvezér katonáinak szinevirágát... Mert a konyosok, vérszemre kapva, megrohanták a lengyeleket, akik — látszatra — hátrálni kezdtek. Hirtelen azonban kettéfutottak a lengyelek, mire a törökökbe beledurrantak a Lotharingiai Károly herceg ágyui.

A törökök visszafordultak megzavarodva és akkor egyszerre neki mind — a párkányi hidnak. Váratlanul nagyot reccsent a hid, a folyam vizébe merült, magas tajtékot turva s aki bele nem fult akkor a Dunába, a szövetkezett keresztény hadak kaszabolták le a balparton.

Ez a vereség nagyobb csapás volt a szultánra, mint a bécsi futás!

A keresztény hadak egymásután vették be Esztergomot, Hatvant és Szécsént, miközben a kuruckirály serege zömével Munkács felé igyekezett, hogy lóhalálban megkezdje falainak és bástyáinak erősítését. Mintha megérezte volna a balvégzetű fejedelem, hogy rövidesen Munkács marad meg az utolsó magyar reménykedésnek.

Azalatt pedig lesbeállt az ordasok visszamaradt része. Méreg rágta torkaikat a reájukszakadt nagy szegyenben, most tehát mindenáron le akartak csapni a lengyel királyra.

Mert megtudták idejében, hogy a nagy Szobieszky Felső-Magyarországon át készül haza-

felé, Krakkó irányába, miután ráunt már a szakadatlan törökverésre.

Hát szörnyü meneküléssé fajult ez az útja! A dühtől-lihegő bujdosók rontották meg a diadalutját.

Mert ezek a keserűszájú fölkelők falkákban árasztották el a felsőrészeket. Petröczy István, a baljós csillagzatu vezér és nagy bujdosótársa, Ubrisi, a kuruckirályal mentek el Munkács felé, Kassán tul azonban, a gömöri, zólyomi és árvai utakon és erdőszéleekben, ugyszintén a bányavárosok táján és a Szepesség körül ijesztgetni kezdtek az ordasok, elzárván az összes hágókat és egyéb átkelőket. Az indulattól égő Szepessy Pál tüzelte őket. Mert tapasztalván immár, hogy minden gond öreá szakadt ismét e búrafordult esztendőben, remegő szájszéllel kiáltozott a szegénylegényeire:

— Legyilkolni minden trotykos polyákot!

S nagy tüzekben csaptak föl a még megmaradt kazlak, a falvak házai meg az őszi erdők. Most már a nép maga is gyujtogatott, hadd veszsenek éhen a lengyelek! A népet a fölkelők biztatgatták és mialatt ök-maguk keserűen vagdalokoztak az el-elmaradt polyák csapatokkal, a nép megint a rengetegekbe futott s ott tengette tovább reménytelen napjait.

Szobieszky János hanyatthomlok lihegett a Jablonkai-hágónak, mert ez a tébolyult magyar düh őt is megdöbbsentette. És mig Felső-Magyarország tájai koromba és pernyébe borultak újból, a fekete füstön átcikkanó tüzek világánál fel-felbukkantak a lázadók, koromtól feketén, mintha az ördög apostolai lettek volna. Ott hájrázott szilajul rezesorru Majos Ferenc, akit oly bánat lepett el hazájának végromlása miatt, hogy alig látták józan állapotban s italgóztól bódultan dülöngött a lován; ott káromkodott ocsmányul

a kiálló homloku Tulok György kapitány, akit gyűlöletes hire előzött meg mindenfelé s ejtette kétségbeesésbe a lengyel harcosokat; újból megharsant Tyukodi pajtás dala, ez az uszító táboriének, mialatt Tyukodi maga gyalogláb legénykedett a csaták és ütközetek özönében; mély búval vagdalkozott Buga Jakab meg a csepűhaju Zöld Demeter s nem maradt ki sehonnan a komoly férfiuvá érett Keczer Gábor meg a nála jóval fiatalabb ifju Szepessy Pál, akivel halálig kitartottak egymás oldalán. Mintha érezték volna, hogy az öregek kimulása után az ő vállaikra sulyosodnak majd a nemzet gondjai.

És míg tüztengerbe veszett az ország északi része s a fölkelők lovasai Morvában és Cseh-földön gyujtogattak és a beszki hágókon keresztül a lengyel királynak is sikerült kereket oldania valahogy, — Lotharingiai Károly és Szavoyai Eugén hadai tehetetlenül álltak a Dunánál. Mert valóságos benutság fogta le őket ekkora kegyetlenség előtt.

Szálltak a hírek mindenfelől... S ezek a hírek vakító gyorsasággal érték el a csöndbe-süllyedt Gerla falut is.

Különös és nyugtalanító hírek voltak!

Eszerint a szultán megrendülve seregei elmondhatatlan pusztulásán, Nándorfehérvár alól sebes lovakon futott vissza Drinápolyig, előbb azonban selyemzsinórt hagyott vissza a Buda felől aláereszkedő Kara Musztafának, hogy akaszsa föl magát. Ugyanakkor a császári seregek is megmozdultak s mindenfelől Kassa irányába törtek előre, mire a bujdosók Munkács felé kezdtek visszatakarodni. Thököli pedig sorbaakasztatta ingadozó párthiveit, ezzel egyidőben azonban szövetséget ajánlott Lipót császárnak a szultán ellen. A császári udvar most már végleg le

akart számolni a konok pártütővel s titokban mindent elárult a váradi basának.

A basa anélkül is dühtől reszketett a kuruckirály ellen.

Ugyanakkor Kassa is meghódolt Caprara hadai előtt, a basa azt üzente tehát Thökölinek, ereszkedjék alá Munkácsról Váradra, mivel meg akarja tanácskozni vele egy újabb és az országból minden ellenséget kiseprő hadjárat tervét.

S Thököli elindult ekkor Munkácsról, miután előbb érzékenyen elbucsuzott fiatal hitvesétől s két mostohagyermekétől.

Amikor utoljára ölelte meg Ilona asszonyt, megkérdezte tőle, fogja-e majd védelmezni Munkács várát?

— Az utolsó csepp vérig, édesuram! — válaszolt Zrinyi Ilona s érzékenyen ölelte vissza Várad felé készülő urát, akit mindennap temérdek gond emésztett akkoriban.

Kassa felől teméntelen ágyuval közeledett már Caprara generális, hogy megvévén Munkács várát, a föld színéig pörkölje le falait.

Szálltak a hírek, szálltak mindenfelől.

Ugy tudták ezek a hírek, hogy Ibrahim, a váradi basa testvérmódra fogadta a kuruckirályt, aki egykori hadainak roncsaival ereszkedett alá Váradig. Szünetlenül mosolygott a basa, fényes kísérettel lovagolt Thököli elé, jobbfelől engedte maga mellett a daliás fölkelővezért, aztán a téres mezőn, az ozmán tábor legközepén emelkedett sátrába tessékelt be maga előtt, feltünő előzékenységgel. Odabent aztán, a fölkelők néhány kapitányának jelenlétében, tanácskozás indult meg Kassa visszahódoltatására, a basa megcsodálta Thököli terveit s éles eszét, sok szerencsét kívánt neki s aközben jámborul mosolygott. Tanácskozás után Ibrahim ebédre hívta meg Thökölit Szepessy Pállal együtt, amelyre gyanutla-

nul ment el a kuruckirály. A basa jókedvű volt most is, egyremásra borral kínálta Thökölit, akinek gyanussá kezdett válni, hogy a basa maga is iszik, noha ezt tiltja neki a Korán. Még gyanusabbnak találta később, hogy észrevétlenül fegyveres szolgálkkal kezd megtelni a sátor ebédlőterme. Rosszat sejtve felállt azzal az ürügygel, hogy nem jól érzi magát.

Hanem lekéssett!

Mert most már leplezetlen gunnyal nézte végig a basa:

— Üljön csak vissza nagyságod... Hátra van még a feketeleves!

Abban a pillanatban elszurkölt a kuruckirály.

Mert ugyanabban a pillanatban fegyveresek rohanták meg s vasravérték.

És ugyanabban a pillanatban fakóra vált az arca Szepessy Pálnak is, lengőszakála pedig remegni kezdett. Felzörrent a helyéről Szepessy Pál s fegyverek sulya alatt csörögve kirohant a sátorból. Ott aztán elkiáltotta magát:

— Legények! Hé, legények! A török hitetlenül, pogány eb módjára vasat rakatott fejedelmi urunk kezére-lábára! Meneküljünk, legények! Majd megálljuk még ezért a mi bosszunkat!

Néhány szempillantás alatt megmozdultak a Szepessy Pál ordasai. Lehettek tizezeren. Am a kuruckirály kiszabadítására nem gondolhattak többé, mert akkorára háromszor annyi kontyos vonult föl ellenük s fogta közre a basa sátorát.

Szepessy Pál lovára vetette magát s megindult az Ecsedi-lápok irányának. Tizezer méregtől-égő ordas indult meg utána. Zörgő kardokkal, káromkodva. Távolodtak sötétben, mint valami fenyegető földi felleg. És Szepessy Pál visszafordulván ekkor, megrázta kemény ökleit Ibrahim basa felé:

— Megálljatok, kutyák!

S továbbhúzódtak fortyogó indulattal és lecsüggesztett fejjel. Egyelőre valahová az Ecsedi-lápok megé igyekeztek megvonni magukat, hogy ott dönthessenek nyomorult tehetetlenségükben, mitévők legyenek aztán?

Legelől ment Szepessy Pál, utána kapitányok, hadnagyok, meg a közrendü vitézek. Malomkő-bú terhe huzta a nyakát Szepessy Pálnak s egyszer fel is kiáltott emésztő gondjai közül:

— Inkább Wer da, mint Allah! Istenemre fogadom, megtépem még a basa szakállát!

Azalatt szálltak a hírek mindenfelől. Ezek a hírek sebes szárnyon szálltak el Gerla falváig is, az ország északi határkarimáján.

Megtudták mindenfelé, hogy Ibrahim basa ökrös-szekéren vitette el a kuruckirályt először Temesvárig. S azt a kegyet kérte csupán a szultántól, hogy mint hitszegő gyaurt, aki össze akart állni a bécsi császárral, saját kezével zsinegeltethesse meg.

Thököli megvasalása után sorra nyitotta meg kapuit a német előtt Eperjes, Ungvár, Regéc, Patak, Ónod és Szolnok vára.

Csak Munkács állott még!

Caprara generális körülvette a várat s teméntelen ágyuját a falaknak és bástyáknak szegeztette. Ugyanakkor felvonultatta a bombavető mozsarakat is. A hadak lihegve várták a parancsot, hogy megrohanják a meredek hegyet.

Ez esztendőnek végén méteres hó este be Munkács környékét meg a Verhovinát. Caprara generális először Petneházy ezredést (aki reménytelenségében német részre állt át azóta) küldte föl Ilona asszonyhoz, hogy adja föl a várat. Ugyis vége már minden erőfeszítésnek...

Zrinyi Ilona válasza ennyi volt:

»Az utolsó csepp vérig!«

XX.

Csak Munkács vára állt még!

Caprara, amikor újabb felszólításaira nem is válaszoltak többé, ostromot rendelt el a falak és bástyák ellen s ugyanegy pillanatban dörögni kezdett valamennyi ágyutelepe. Ágyugolyók törtek a sziklákat s tüzesbombák durrogtak a vár felett. Ilona asszony visszaágyuztatott. És most, mikor az egész világ elhagyta s már csak ezen az egy ponton tartotta magát a magyar, Caprara generális tehetetlenül csikorgatta a fogát. Hisz minden császári katona megértette, hogy itt kell pusztulnia e fellegtörő sziklák alatt...

De Munkács védői is elkészültek a halálra.

Ott áll Munkács vára ma is még a Verhovina alatt, a síkságból merészen felszökő sziklakup tetején... Akkor, a vár körüli kevés szabad lapályt nem számítva, zengő erdők fogták közre. Bevehetetlen kőfal s mély csatornák és árkok őrizték s ugyancsak árkok választották el az egymás hátába ágaskodó három erődöt is. Mind a három erődbe egyetlenegy kapu volt bevágva s valamennyi kapuhoz egyetlenegy, keskeny és merész szirtek közt kanyargott fejszédítő ösvény vezetett föl.

Bevehetetlennek tartotta mindenki. Annál inkább, mert odabenn olyan legények esküdtek föl Thököli libertás-zászlajára, akiket maga a kuruc király válogatott ki hitvese oldalára. Egytől-egyig vigan mentek a halálba s a felszólításra, hogy adják meg magukat császári kényre, harsogva röhögtek egy nagyot. Radics Endre volt a várnagy, rendíthetetlen hive a kurucügynek, Ilona asszony mellett viszont Absolon Dániel maradt a tanácsadó, aki Thököli ifjúkori bizalmasának számított. Esténként, mikor a téli nap véres szemmel nézett vissza a messzi Zemplén hegláncá-

nak kupjairól, Ilona asszony gyászszinü ruhában, páncélba szorított mellel állt ki egy-egy bástyaszirtre, vakmerőn nézve farkasszemet Caprarával. Oldalán ott állt a tizesztendő Rákóczi Ferkó is, bánatos szemével mélézva el a hóbafulladt tájon, mintha megsejtette volna, hogy tizenhét-tizennyolc esztendő múlva ugyanezekről a hegyekről fog leereszkedni — Esze Tamás háromezer gubás rusnyákjának élén — a felsőtiszai síkságra, az Istenért és a szabadságért!

És míg Caprara generális minden reggel új rohamra indult a sziklafészek ellen s trombiták recsegték és dobok doboltak, a vár minden védőjét lázadónak hirdette szét. Ugyanakkor a császáriak egy másik része nagy sáncokat kezdett hányni a várkapuval szemközt, az övigérő hóban.

A levegő is reszketett az ágyudörgésben.

Igy jött el észrevétlenül az 1686-ik nagy esztendő s magas hó alatt szunnyadozott a vár környéke és az egész Verhovina. S ezt az egyhangúságot csak a farkasok verték föl, melyek falkákban csatangoltak üvöltözve. S versenyüvöltöztek velük a télben Szepessy Pál ordasai, akik azóta, hogy a váradi basa vasraverve küldte tovább a kuruckirályt, rótákra szakadozva csatangoltak Erdély nyugati szélein s a Verhovina magaslatai alatt. És noha többet dideregtek a valószínű farkasoknál, rezesorru Majos Ferenc s a dülledthomloku Tulok György nem szünt meg keseríteni őket a német ellen, mialatt Szepessy Pál — fia és Keczer Gábor társaságában — valahol Huszt vára mögött beszélgetett bele gyakran a fonnyadt szakállába. Majd a fejét törte össze, hogy mitévő legyen, régi és megfogyatkozott legényei pedig valami hatezeren csatangoltak fel és alá céltalanul. E legények a német nevére öklüket rázták fenyegetőzve. A lesóványodott kurucok közül százan meg százan sze-

rettek volna feltörni a sziklavárba, ámde minden reménykedésük megtört a várat körülözönlött császári hadak teméntelenségén. Téli alkonyatokon ki-kiálltak tehát az erdők szélébe s onnét kihajolva éhségtől csillogó szemmel nézték-nézték a várat, melynek legfelső fokán, gyászszinü ruhájában, ott állt olyankor Zrinyi Ilona és míg szoknyája csattogni kezdett a szélben, őt magát titkolt könnyek fojtogatták láncravert ura miatt való vágyakozásában.

Rendithetetlenül tartotta a várat Zrinyi Ilona!

Valahányszor rohamra doboltatott odalent Caprara, sisakot tett föl, páncélt öltött és semmitől meg nem rettenve buzdította a várvédőket. A leggyilkosabb ágyutüzben ott volt a legveszedelmesebb pontokon, személyesen osztogatta parancsait, ápolta a vérző kurucokat, lelket öntött a hátrálókba. Munkács minden katonája áhitatos tisztelettel tekintett föl mindenkor e szent asszony karsu alakjára. Aközben igazi vagy koholt leveleket csempészték be a várba, hogy a kuruckirály soha többé nem fog megtérni haddal, mint ahogy ígérte, mert ő maga is török béklyók között lett rabbá nyomorultan. Ilona asszony minden esetben ugyanaz maradt:

»Az utolsó csepp vérig!«

De nemcsak hősi lélekkel tartották a várat egytől-egyig, hanem ök-maguk is többször törtek ki a kapun, hihetetlen gyilkolást vivén végbe az ellenség soraiban. Tavaszodó szellőcske lengedezett már a Verhovina szakadéka felől, amikor egyszer hatszáz thököliánus csapott ki a várból, mint a fergeteg, elmondhatatlan dühvel zudulván le a császáriakra, akik megbomolva kezdtek hátrálni a váratlanul kitört fejtelenségben. Az árkok jórészét behányták a kurucok s háromezer katonáját csapták halálra Caprarának. Caprará tehetetlen örjöngésében minden emberét a vár

ellen zuditotta s miközben rohamra doboltak a dobosok s recsegték a kürtök, az összes ágyutelepek zúgni kezdtek, hogy beleremegett a vár... De hiába volt minden dühe a császári generálisnak, mert a német ezredek hanyatt-homlok voltak kénytelenek takarodni a várnak árcai alól. Odafönt dörögtek még az ágyuk, amikor Ilona asszony újra eskette minden vitézét. Ágyuk zengése és bombák csapkodása közben mondták el az iszonyu esküt a kuruckirály zászlai alatt, hogy inkább kénköves tűz vesse fel testüket, de soha-soha nem tántorodnak el a nyomorult nemzet ügyétől.

Tavasza volt már, kéklő tavasz, mikor a tehetetlenül vergődő Caprara sürgős segítségért könyörgött Bécsből.

És néha teljesen körülzártá Munkácsot, akadtak mégis vakmerő kurucok, akik kívülről lopóztak be a várba Thökölitől küldött üzenetekkel. És noha rab volt még a kuruckirály, soha nem szünt meg biztatni szépséges hitvesét, hogy tartson ki utolsó-szál emberéig, mert pünkösdi napjára nagy sereggel fog közeledni Moldova felől.

Zrinyi Ilona nem igen bizott már a fölmentő kuruchadokban, de a vakmerő kémek útján legalább ő is küldhetett üzenetet a szabad világba.

Első üzenete a hatalmas szultánnak szólt.

Megujította előtte hódolatát s pártfogásába ajánlotta a két Rákóczi-árvát. Ugyanakkor érzékeny szemrehányást tett Szulejmán basának, az új nagyvezérnek férje rút rabulejtéseért. A szultán, válaszul, titkos követséget menesztett Munkács várába s Ilona asszonyt megdicsérvén hősi magatartásáért, ajándékokkal tisztelte meg.

A nagyvezér válasza még meglepőbb volt.

Szulejmán basa csak ekkor eszmélt reá, hogy a váradi basa a diván tudta nélkül, csupán a maga szakállára fogatta el a kuruckirályt, ugyan-

akkor pedig megütötte a fülét, hogy a fejedelmük nélkül maradt bujdosók kisebb csapatai egymásután teszik le kardjaikat a császári tábornokok előtt.

S a nagyvezér felbőszült!

Ilyen előzmények után történt, hogy egy tavaszi napon a kuruckirály szabadon toppant be Váradra kicsiny, de fényes kíséretével. Ibrahim basa megrémült, mert rosszat sejtett s ez okból diszkiséretével tüstént Thököli udvarlására sietett, aki gyanus egykedvűséggel fogadta.

Amde Ibrahim basa nem sokáig maradt gyötrő kétségek között.

Mert még azon a napon fermán érkezett Váradra a szultántól, titkos pecsét alatt. A fermánt azonban — a basa legnagyobb döbbenetére — nem neki adták át, hanem Thökölinek.

S a basának hamuszínü lett az arca.

A kuruckirály másnap hivatalos iratot küldött át az alvezéreknek, akik átolvasván az iratot, menten elfogták Ibrahim basát s megkötözve vitték Thököli elé. Tulajdon emberei kötözték meg.

Thököli ekkor rideg udvariassággal szemébe mondta Ibrahimnak, hogy galád volt az eljárása, amikor vasraverette őt s ökrös-szekeren vitette tovább, Temesvár felé. Majd tudtára adta színlelt közömbösséggel, hogy szultáni fermán érkezett hozzá, de a basa számára, amelyben alkalmasint fontos közlenivalói lesznek a Portának.

Ibrahim basa olyan lett erre, akár a halott.

A kuruckirály a basának nyujtotta át most a fermánt, amelyben szörnyü dolgok voltak és amelynek végső sorai hangzottak, amint következik itten:

»Te kutya! Mivel hamisan elárultad a Nagyur igaz hivét, késmárki Thököli Imre grófot,

kurucoknak királyát, vétessék a fejed, te kutya! Előbb azonban zsinogeltessél meg!»

Thököli ekkor finom vörös-selyem zsinórt vett föl az asztról s most már nem színlelvé magát többé, dölyfösen adta át a basának:

— Utasításom van ugyan, hogy egy csausz által hajtassam végre rajtad az ítéletet, én azonban megengedem számodra kegyes szívvvel, hogy saját kezeddal kösd fel magadat!

Nem mult bele egész egy óra s Ibrahim basa feje utban volt már a szultánhoz, vörös-selyem erszénybe kötve.

Am Thököli ügyén ez sem segített már. Régi népszerűsége szétfoslott, kurucainak tetemes része császári zászlók alatt harcolt ekkorára. Csak Munkács vára állt még!

A várat nem Caprara ágyuztatta többé, hanem a feketebőrü Karaffa. Az oldalán ott lehetett látni mindenütt Ujhelyi Erzsébetet is.

— — — Eközben virágba fakadt a természet a földigdult Felső-Magyarországon. És egy ilyen napon megereszkedett Huszt vára mögöl Szepessy Pál is a lengő szakállával. Seprűszemöldökei — az aggasztó gondok következtében — egészen lecsusztak a szeme fölé s kedvetlenül szólt legközelebbi hiveinek:

— Most pedig megindulunk Buda alá!

Rezesorru Majos Ferenc, a dülledthomloku Tulok György kapitány, Keczer Gábor s a fiatal Szepessy Pál hitetlenkedve nézett a rútkedvű öregre. Mert az egykori kapitányok és hadnagyok közül csak ilyen kevesen maradtak meg körülötte ekkorára. Riadtan kérdezték:

— És elhagyjuk a kuruckirály ügyét?

— A kuruckirály nincsen többé, — morgott az öreg. — Még ma megindulunk Buda alá...

— És mit csinálunk Buda alatt? — kérdezték azok egyszerre.

Szepessy Pál révedezve mondta, mint aki nincs egészen az eszénél:

— Meg fogunk halni Buda alatt!

Mert akkor már Európa minden keresztény vitéze megindult a magyar fővár szabadítására.

Buda alá!!

Ugy látszott, közeledik a nagy álom testetöltése, amelyért magyar végvári katonák másfélszáz éven át verekedtek csupasz mellel és egy-szál karddal a sik mezőben, vérük elhullt a fűre, csontjaik pedig temetetlenül fehérlettek mindenfelé. Másfélszáz éven át magyar vitézek tizezrei Buda nevével ereszkedtek minden új csatájokba s haltak meg tizezerével egy nagy gondolatért: Budáért!... Most aztán, hogy elérkezett végül az idő, mindenfelé az egykori mezei kapitányok emlékét idézgették, különösen a nagy Thury Györgyét, aki — miután egész csapatát lekasabolták a kontyosok — egyesegyedül vagdalozott tovább ozmánoknak sáskasokasága ellenében s Jézus-Mária nevét kiáltozva szállt ki belőle hősi lelke... A szepesi városokból Csáktornyáig a nagy Zrinyi Miklós, a magyar Hektor és szörnyüerejű Péter öccse, a magyar Akhilles nevét emlegették a vitézek. Mert e két keserű katonánál nagyobb vérengzést nem idézett elő soha senki a kontyosok soraiban.

Ahogy im elérkezett volna az 1686-ik esztendőnek tavaszutója, talpraállt csaknem egész keresztény Európa, hogy visszavegye Budát... És Európa keresztény harcosai megindultak a magyar fővár ellen: bajorok, württembergiek, svábok, franciák, olaszok, lengyelek, spanyolok, horvátok s azonfelül vagy kétezer hajdu. A világ minden tájáról szürke hadoszlopokban marsol-

tak a magyar fővár felé s nyomukban magasra szállt a por a fullasztó melegben. S bajorok, württembergiek, svábok, franciák, olaszok, lengyelek, spanyolok, horvátok és hajduk mind azt kiáltozták, talpalva a feneketlen porban:

— Buda alá!... Buda alá!...

S rémület lett az ur Európa és Ázsia népein. Tudta mindenki, hogy a két nagy ellenfél: Lipót császár és a szultán közül egyik örökre alulmarad. Mert kegyelem itt nem lesz aztán!

A hirre, mely végigsivított a félvilágon, hogy a keresztény uralkodók és hadvezetőik tanácsában határozattá lön Buda vivása, döbbentet szállt meg mindenkit az ozmán birodalomban s a nagymuftinak ama tanácsára, hogy a hatalmas Istennek és Mohamed prófétának a török nemzet ellen fölgerjedt haragját meg kell engesztelniök, birodalomszerte rendkívüli böjtöt parancsolt meg a szultán... »Minden igazhívő muzulmán a hónap első napjától kezdve, reggeltől-estig, míg a csillagot meglátná, böjtöljön és sem enni, sem inni, feje vesztésének terhe alatt ne merészseljen!«

Igy szólt a parancs.

A nagymufti ugyanakkor zsákba öltözött a török főpapokkal együtt s magát megláncolván valamennyi, homlokkal a földre borult, szakállával sepevén a földet. Nagy sirás és jajgatás közt mentek végig valamennyi utcán s mikor ilyenformán a török templomba értek volna el, hangosan kiáltották az égre:

— Isten! Isten! Nagy Isten! A szent Mohamedért könyörülj rajtunk!

De még ez sem volt elég...

Mekkáig hatott el az igazhívők rémülete, ahol először a Próféta koporsóját hozták ki, utána a dicsőséges harcokon elesett ozmán vezérek koporsóit s hallatlan fényű ünnepségek

között kivitték a nyílt mezőre, ahol is az igazhívők mindent elborító tömegei várták akkorára a szent koporsókat.

Régi krónikákban olvassuk:

»Vala pedig ezen processziójárás csodálatos sok ceremóniával, mert elől egy nagy ládát, az után eltört kardokat, elromlott puskákat, öszszetört kéziveket s nyilakat visznek vala, hét-száz törökök mezitláb, zsákban öltözve és köteleket vetvén nyakokba, ezt kiáltozták:

— Szent Mohamed, lásd meg, mint megrottottanak minket a pogányok!

Utánok háromezer török megyen vala, kik vérrel valának meghintetve, nagy jajgatással, kiáltással, orditással mentek és magokat ostorozzák vala... Utánok hatezer janicsárok, félig meztelenek, éles tövisekkel a kezeket, melleket szurdalják vala, hogy vérök elfolya a földön. Harminc szápiák a hátukon viszik vala Mohamed koporsóját, azok mellett kétfelül, elül-hátul, háromszáz főtörökök mennek vala, hogyha valaki az sokaság közül fejét fölemelné a sokaság megnezésére, tüstént fejét vennék...«

Majd folytatja a krónikás:

»Minden mérföldre pedig megállván, egy-egy keresztény rabot ölnek vala meg, annak vérével áldozván Mohamednek. Ezek után harminc basa megyen vala, a keresztények véérébe megmártott vásznat kötvén kontyukra, a kezök egybe lévén köttetve és tevének hosszú farka lévén kezekre akasztva. Utánok hétezer janicsár fegyvertelenül, egy pálca lévén kezekbe, mind kiáltottak vala:

— Alla Peri Muffel Aj!

A fővezér pedig egy sánta öszvéren aláztatosan megyen vala, annak is fején egy kék vérben-mártott vászon lévén és egy nádszállal a maga fejét ütven, így kiált vala:

— Offat Myllel Tuffai!

Egy ládában pedig számtalan pénzt, török oszporát vitetvén, úgy hintik vala a földre, hogy a szegények fölszedjék. Legutól mennek vala a török hadak és mintegy százig való barát-forma szerzetes törökök, kik éles késsel metélvén a magok husokat, átkozzák vala a kereszténységet ilyen szókkal:

— Alla Buffai, Alla Mitrei Crostinnai!«

Végzi pedig a krónikás így:

»Ehez hasonló pönitenciatartást senki, mióta a török birodalom fundáltatott, közülök senki nem hallott, a nagy veszedelem annyira megháborította őket.«

Magyarországon akkor már dörgött a föld a fölvonuló katonák talpai alatt.

A táborozást Karaffa generális nyitotta meg...

A feketearcu tábornok maga mellé vevén a Szatmár táján áttelelt hatezer németet és a Petneházy Dávid alatt átállt kurucokat, abba-hagyta Munkács reménytelen vivását s megrohanván a szentjobbi várat, három nap alatt felpörkölte és akkor Debrecen városa ellen indult meg. A debreceniek ugyanis, mióta Thököli kiszabadult, megtagadták a németek számára elrendelt mindennemű élelem szállítását s Karaffa oly ijesztő bosszút állt a debrecenieken, hogy az ottani anyák még száz esztendő mulva is az ő nevével ijesztgették rakoncátlan gyermekeiket... A fekete generális azonban mégsem szállhatott alá Budának, hanem visszafordulván, Munkács várát volt kénytelen szemmeltartani. Mert az új erőre kapott kuruckirály összeszorított fogakkal igyekezett felszabadítani rendithetetlen feleségét és a két Rákóczi-árvát.

Hanem annál fenyegetőbb események mentek végbe azalatt a Duna két partján. Annyi

katona gyülekezett föl akkorára arrafelé, hogy meghajlott alattuk a föld.

És akkor a császár kiadta a parancsot:

— Meg kell halni Budáért!

Megindult erre a magyar fővár alá csaknem kilencvenezer vitéz, mind-mind a keresztény hitnek dicsőségére. Ugyanakkor Lotharingiai Károly herceg vette át az összes hadak legfőbb vezényletét. Vittek magokkal száznolcvanhat ágyut, a sugárágyuktól és spanyol tarackoktól fel, a kétszázfontos mozsarakig s vittek magokkal közel tízezer mázsa puskaport, harmadfél-ezer mázsa ólmot, száztizenkétezenél nagyobb tömegű ágyugolyót, négyszáznegyvenegy láncosgolyót, körülbelül kilencszáz kartácsot, kétszáz tarack-gránátot s huszezer bombát. Párkánytól Komáromig s Esztergomtól Győrig szállt magasra a por a lovasok lovainak, a gyaloghádák talpainak s a szekerek és kocsik kerekeinek alatta.

A Duna két partján halálos neszben ereszkedett alá a két fejedelmi vezér.

Lotharingiai Károly fővezér az 1686-ik esztendő június havának tizennyolcadik napján Pilis-Marótra ért, ott ütötte fel főhadiszállását, ahonnét is négy napon belül Visegrádon és Szentendrén át Óbudát közelítette meg. Ottan táborba szállott a herceg... A bajor választófejedelem a hó tizenkettedik napján Párkányban volt még, ahonnét Szobon, Nagy-Maroson és Vácon keresztül egy nappal megelőzte a fővezért s óvatosan körülözönlötte Pestet.

Az egész keresztény világ visszafojtott lélegzettel leste, mi lesz most?

Tudta mindenki, hogy a nagyvezér válogatott haderővel siet Buda mentésére Drinápoly alól, bent Budában pedig a lisztes-szakállu Abdurrahman basa és Achmet cserkeszbasa tizenhétézer

janicsárral és háromezer spahival készült ezenközben a halálra... A Próféta zöldsejlem zászlaja alatt!

Senki nem tudta, mit hoz a holnap?

Thököli hozzá visszahódolt embereivel Munkács felé szeretett volna előtörni, hogy legalább ifju hitvesét s a várba összehordott kincseit menthesse meg. De valahányszor elnézett maga körül, bánatosan volt kénytelen sóhajtani egyet:

— Jézusom, de egyedül vagyok!

Mert régi katonáinak fele holtan feküdt már. Azok közül pedig, akik életbenmaradtak mindmáig, négyezer kuruc Budánál zörgette fegyverét Petneházy Dáviddal együtt, hatezer bujdosó viszont Szepessy Pál kardja alatt készült alámenni Budához, hogy meghaljanak egytől-egyig a magyar fővár kövei alatt...

Szepessy Pál Tokaj alatt táborozott ebben az időben s még árvábbnak érezte magát, mint a kuruckirály. Mert régi társai közül csak rezessorru Majos Ferenc, meg az átkozotthirű Tulok György kapitány volt vele s a fiatalok rendjéből saját fia, Pál, ugyszintén Keczer Gábor.

És a kivénült Szepessy Pál akkor, táboriasztalkájára könyököltetvén komisz gondoktól főtt fejét, a szakállába dörmögött:

— Most már minden mindegy... Ha nem a pogány kutya, a német disznó esz meg bennünket... De legalább Buda bástyái alatt esünk össze a kardunkkal együtt!

Közel a vezérhez két ijesztő külsejű kóbor legény tétlenkedett: a kordovánképű Buga Jakab meg a csepühaju Zöld Demeter. Buga Jakab meghallván a vezér szavait, annyit dünnyögött:

— Nem számít a, csak verekednénk mán!

Zöld Demeter szótlankodva bólogatott rá a kiszivott koponyájára.

XXI.

Tokaj alatt táborozott Szepessy Pál valami hatezer nyomorult ordással. Olyan állapotban voltak már egytől-egyig, hogy szánalom volt rájuk nézni. S kardjaik a teméntelen hadakozástól, akár a fűrész. Mivel pedig tetvek hancuroztak a hónaljuk alatt, szakadatlanul vakaróztak.

Zuhatagban omlott alá a juliusi napfény.

Az élemedett Szepessy Pál nyitott sátora előtt ült, táborig asztalkára tehenkedve s gyötrelmes gondolatok kergették egymást a fejében. Nem tudta eldönteni magában: visszaforduljon-e s összeálljon Thökölivel, akinek oldalán ott reménykedett még a katonacsillag fordulásában Petróczy vezér és a se-szinü Ubrisi, avagy utána-siessen-e Petneháznak s melléjeállván Európa keresztény hadainak, legelsőkül rohanják meg Buda falait s orkánszerű erővel átvetvén magukat a falak tetején, maguk alá tapossák a törököt, a volt szövetségestársat; avagy végül ne menjenek-e át a Rákóczi-havasokon Lengyelföldre és ott fölajánlván szablyáikat a nagy Szobieszkinek, idegen földeken harcolva essenek el bátran, mint katonákhoz illik?

Törte a fejét könyökre-dültében Szepessy Pál és ha elgondolta, mily kevesen maradtak meg körülötte a régi vezérek, kapitányok és hadnagyok közül, mégis úgy vélte legderekabbnak, ha Buda alá indul meg. Ha meg kell halni egyszer, legalább Buda kövei temessék maguk alá romlandó testüket.

Ekkor történt, hogy a tábornak észak felé kinyuló végéből nagy kiáltások estek. Ez a kiáltás mindjobban elharapózott a táboron, végül Szepessy Pál is fölemelte seprüszemöldökeit s odaszólt a mellette várakozó rezesorru Majos Ferencnek:

— Miért kiáltoznak a hadak?

— Ugy vélem — mondta előretékitve Ma-jos Ferenc —, hogy deáki külsejü harcosok ér-keztek a táborba...

Szepessy Pál itt már kíváncsian fordult meg maga is, hogy táboriszéke recsegní kezdett alatta... Akkor már jöttek is a deákos ruhájú legények, fegyverek sulya alatt csörögve. Így érték el Szepessy Pálí s ott fősorakozván fél-körbe, hallgatagon vártak. A félkör előtt egy vakmerő kiállású legény állt és várt türelmesen a sorsára.

Szepessy Pál meghordozta rajta tompafényü szemeit s azt kérdezte tőle:

— Ki vagy és mi a neved?

— Vezér — kezdte bátran a daliás legény —, Sallay Pál vagyok, a sokat bujdosott pataki Alma Mater muzsafiaiinak széniora... Megindul-tunk végül mi is, hogy megverekedjünk Buda alatt. Mert így nem élet az élet!

Baljós fény villant meg ekkor Szepessy Pál mélyenülő szemeiben:

— Hát a kollégiummal mi van, öcsém?

— A kollégium új bujdosásra készül, ve-zér...

Szepessy Pál hátrahőkölt: nem akart hinni a fülének. És sokáig maradt ebben a helyzet-ben, míg végül meg tudta törni a csöndet:

— Mintha már láttalak volna valahol, öcsém...

— Ugy van, vezér, — bólintott rá a da-liás szénior. — Sok-sok évvel ezelőtt, mikor az alföldi tenger-mocsarak közt igyekeztünk gya logszerrel hazafelé, a mi kis Jeruzsálemünkbe, hogy megkapáljuk az iskola gazdátlan szölleit. Mert tavaszodott éppen. Tíz esztendő is mullott azóta: gyereklegényke lehettem még akkor, vezér...

Szepessy Pál bólogatni kezdett, hogy ez az igazság. S búsfényü szemeit reávetvén a daliás széniorra, biztatni kezdte barátságosan:

— Mindent tudni akarok, öcsém, ami azóta ment végbe e legszerencsétlenebb oskolával...

Kevés szünet következett.

Akkor egyet sóhajtott Sallay Pál, domboru melle legmélyéből s így szólt:

— Nagyon messze kell kezdenem, vezér!

Szepessy Pál, néhány kapitánya, hadnagya és egyéb hadvezetők kíváncsian helyezkedtek neki a hallgatásnak, mialatt mély gyásszal fogott belé Sallay Pál:

— Messze kell kezdenem, vezér... Tizenégy esztendővel ezelőtt a bosszut lihegő jezsuiták, meg a császári lancknehtek által elüldöztetvén Patakról, csak Erdélyben állapodtunk meg teméntelen szenvedéseink után Buzinkay Mihály és Pósházy János mestereinkkel, mely utóbbi számtalan vitát állt ki, szemben a mocskos Sámbar Mátyással. Én tizesztendős legényke voltam menekülésünk ama bútólvert öszén s azóta is minden évben fölgyalogoltam egyszer Patak határába, keresvén szegény szüleimet, ámde többé nem találtam reájok... Mert a deákok minden esztendőben kétszer mentek föl, az erdélyi hegyek közül a pataki hegyekre: tavaszidőben, hogy megkapálják az Alma Mater szölleit s október havában másodszor is, hogy leszüretelvén a szőlőnek termését, abból éljünk s megadván fizetését a mi két nevelőapánknak: Buzinkay Mihálynak és Pósházy Jánosnak...

Fujt egyet, folytatta:

— Tiz esztendeje volt már bujdosásunknak, midőn az északi hegyek között Thököli urunk győzelmi zászlói kezdtek felcsattogni a szélben... Fejedelmi urunk hatalmába ejtvén Patakot s kirugdosván onnét a jezsuitákat, üzent értünk,

hogy most már jöhetünk haza. Hát utnak ke-
rekedtünk kietlen őszi időben, de Buzinkay Mi-
hály apánk, meg Pósa házy János apánk nem
jöhettek velünk. Elélemedvén mindketten, csak
áldásukat adhatták reánk könnyektől megázta-
tott szemmel. Mi megindultunk aztán, ámde mire
a Tisza alá sikerült volna elérnünk, nagy hó-
fuvásba keveredtünk s a zengő viharon át tör-
tük magunkat előre Patakig, miközben a na-
gyobbak a kicsinyek kezét fogták, hogy össze-
esvén a hóban, ott ne pusztuljanak...

— S kik lettek az oskolamestereitek azon
időtől fogvást? — vetette föl a kérdést Sze-
pessy Pál.

A daliás szénior csengő hangon beszélt
tovább:

— Megmondom, vezér! A nagyok egymást
oktatgatták a tudományokban s a régi falak
között mi, legkorosabbak, tanitgattuk az apró
muzsafiakat, akik tehetetlenek voltak még... Igy
multak esztendőök, mignem a nagyhirű Csécsy
János mester az Alma Mater élére választatott
gondviselő urainktól. Ám aközben lecsuszott a
Thököli urunk katonacsillaga is, amire újból nyo-
morgatni kezdtek bennünket... Klobusitzky al-
ispán császári hadakkal készül megostromolni a
mi kis Jeruzsálemünket, hallgatván a jezsuiták
sugdosásaira, akik legnagyobb ellenségeink ne-
künk a világban... Csécsy János apánk készül
immár, hogy odahagyván Patakot, inkább a bé-
késebb Göncre bujdosik el az oskola deákjaival
és még megmaradt bibliotékájával... Mink az-
tán hatvanan, akik kinőttünk már a tudomá-
nyokból, de fejünket nem tudjuk hová hajtani,
fegyvert kötöttünk magunkra, hogy fölkeressük
vezér s meghaljunk a zászlaid alatt...

Itt abbahagyta Sallay Pál. Mély csend követ-
kezett. Senki nem mert mukkanni egy szót is,

Szepessy Pál maga elé könyökölve nézett, miközben lugszinü szakála szétterült a tábori-asztalkán, mint egy ócska hadizászló...

Egyszer aztán fölemelte a fejét s bús szemöldökei alól felcsillant a két szeme:

— Hát Buda alá indulunk, legények!

Az átkozotthirü Tulok György kapitány, noha előbb is tudott már a vezér szándékáról, úgy kezdte csikorgatni a fogait, hogy tiz lépésről is hallották, ellentmondani azonban nem mert Szepessy Pálnak. Mert a vezérről tudták valamennyien, hogy ősz fejét tizenöt esztendeje hordozza immár a lelketlen bujdosásban s e temételen idő alatt nem akadt egyetlen napja, amikor jókedvre derült volna.

Majos Ferenc azonban nem tudta lefojtani magában szörnyü indulatját.

Majos Ferenc ugyanis, aki keresztbefont karal álldogált a Tulok György kapitány oldalán, kitört a veszett mérgével:

— Vezér! Inkább fölveszem Allahnak hitét, semhogy a német kutyájának álljak be!

De abba is hagyta nyomban.

Mert ráemelte szemeit Szepessy Pál és noha uralkodni igyekezett magán, a szájaszéle vélesen kezdett remegni. Ettől a szájremegéstől megdöbbsent rezesorru Majos Ferenc, vékonyhasu talpasok kapitánya s két lépést hátrált.

Rémült csönd állt be mostan s nehéz percek multak el a rémült csöndben.

Akkorára legyürte magában az indulatot Szepessy Pál is. Mert sok ész és nagy körültekintés volt dicsérendő tulajdonsága. És akkor nagy nyugalommal kezdett neki a szónak a csatákon kivénült vezér:

— Nyomorult hetek óta forogatom a fejemben a dolgok állását s okoskodásom újra minden napon arra az egyre jön ki, hogy meg

kell indulnunk Buda falai alá. Thököli grófi-öcsém nem vigyáz reá, hogy nem szabad tovább-praktikálni a pogánnyal, mert most Európa minden keresztény vitézei alásereglenek, hogy megvegyék a magyar fővárat... Másfélszáz esztendőtől fogvást minden magyar lovas és hajdukatona Budáért ment a halálra és ha mink most nem sietünk Budához, a német örök időre elnyomja édes kis nemzetünket. Azért mondom, nagy gondolkozások után, hogy alá kell ereszkednünk Budának s fene-méreggel rátörnünk a falakra és bástyákra s Nagyboldogasszony tornyára kidugván a zászlónkat, a világ összes keresztény vitézei előtt kell megmutatnunk, mi csoda a mi virtusunk!... Hogy amig keresztény katona lesz e földön, mindenfelé a magyar virtust hirdessék szerte!... Hát velem jösztek-é, legények?

— Veled megyünk, vezér! — harsant meg sokezer ordas ugyanegy pillanatban.

Ezt kiáltozta most már Tulok György is a düledt homlokával, ugyszintén rekedtre üvöltözte magát rezesorru Majos Ferenc is, akit meggyőzvé a vén vezér eszélyessége, egyre azt kiabálta, hogy nincs már egyéb választás, hála Istennek, mint Buda alatt dögleni meg! Oldalt ott tétlenkedett a bunkójára dülve Buga Jakab testvér s balról mellette Zöld Demeter testvér... Ott lehetett látni a legénykedő Tyukodit is, amint a lelkesedéstől könnyes arccal lengette csalmáját az öreg felé s harsány hangja tulszárnyalt minden más kiáltozást:

— Vivát, Szepessy Pál!

Ezt a kiáltást átvette az egész tábor s olyan kiáltásban törtek ki, hogy megdördült tőle a föld és megdördült az ég:

— Vivát, Szepessy Pál! Ő a mi gondviselő apánk!

Csak a fiatal Szepessy Pál s hűséges barátja, Keczer Gábor nem vivátozott. A fiatal Szepessy Pál ugyanis ott állt atyjának, a vén Szepessy Pálnak széles háta mögött, mellette Keczer Gábor s darab ideig összefont karral gyönyörködtek a délceg Sallay Pálban s fegyverbe jelentkezett diákjaiban. Hallgatagon álldogáltak egymás oldalán, mint illett is. Mikor azonban a lengőszakállu és nagyeszü vezér Buda alá készült levinni a szabadságért fölkelte utolsó ordasokat s ők ketten jól tudták, hogy Lotharingiai Károly herceg és a bajor választófejedelem Buda falaihoz ért immár, pillanatra megtántorodtak. És akkor felsóhajtott Keczer Gábor:

— Tizenkét esztendősen lehet most az András fiam...

A fiatal Szepessy Pál viszont ráncoktól sűrű homlokkal annyit mondott maga elé:

— Meg fogja bánni ezt még az én atyám... Barátom, Gábor, négy szemközt beszélni próbáltam már vele, hogy ne menjünk a törökre, mely a mi egyetlen barátunk és pártfogónk volt a sulyos időkben, mert akkor mindnyájunkat felfal a német disznó, ámde atyám remegni kezdett a haragtól, amiért ellenemondtam neki...

Keczer Gábor rosszkedvűen sóhajtott hozzá másodszer is:

— Soha többé nem fogom viszontlátni sárosi hazámat...

...Odafönt pedig, a sárosi részeken nagy volt e közben a bizonytalanság.

Német lanckneht és kuruc fölkelő alig mutatkozott mostanában arrafelé. Mert a császáriak Buda felé marsoltak mind-mind, a kurucok pedig háromfelé szakadozva lesték ebben az időtájban, hogy mi lesz hát? Petneházy legényei a magyar fővár felé voltak utban, Szepessy Pál is utánuk készült hatezer bujdosóval, a még

megmaradt seregrészek pedig Thököli alatt telenkedtek, aki megfogyott erejével nem tudott előtörni Munkács irányába. Mert a török nem küldhetett neki egy szál katonát sem, miután a nagyvezér maga is lóhalálában sietett a végveszedelembé jutott Buda megsegítésére.

Nagy bizonytalanság s ijesztő csönd volt érezhető a levegőben a felsőmagyarországi részekben. S ez a fullasztó csönd mélyen reáfelelt Gerla falura is.

Nyár volt, nagy nyár. Alig hágott még sirjába a május hava s olyan lett a hőség, hogy már június első napjaiban pirosolni kezdtek a fák gyümölcsei. Mintha maga a természet is sietett volna... Nagy események voltak különben: érezte ezt s beleremegett minden halandó lélek.

A kis Keczer András a gazdasági udvarban próbált ki ezalatt egy szelidebb lovat. Tizenkétesztendős mult a félutón, de gyerekarca komoly, nagyon komoly volt már ebben a korban is. Titokban arra készülődött ő is, hogy két-három esztendő múlva lóraül s utána megy apjának a Szepessy Pál legényei közé. Mert most már, hogy aláhullt a kuruckirály csillaga s a régi vezérek és kapitányok csatákon estek el, szétszóródtak avagy elvénülvén, a kuckóba huzódtak félre melegedni, most már csak a Szepessy Pál nagy híre állt mindenfelé. Ugy látzott, ő az utolsó reménykedés: utána már a megsemmisülés következik.

E forró juniuseleji napon, miközben a kis Keczer András lóháton nyargalt körbe a gazdasági udvarban, két nagyapja halk beszélgetés közt üldögélt a ház előtt, a nagy hársnak árnyékában.

Hosszu szünet után Rauscher Gáspár kezdte megint:

— Európa minden keresztény népe Buda alatt készül táborba szállni... Mi lesz velünk, barátom, András?

Az ősz Keczer András, aki nagy kora miatt hosszú ideje leoldotta már a kardot, sűrű gondok közt ingatta maga elé a fejét, mialatt fehér haja a homlokába hullott:

— Barátom, Gáspár, nyugtalan éjszakáim vannak, különösen mióta minden lompos német délnek takarodott. Mert Ujhelyi Erzsébet, ez a zilált erkölcsű személy, legutóbb a Karaffa generális szajhája lett. A feketearcu tábornokot pedig feneketlen gyűlölet fűti minden magyar iránt... Azt tudjuk viszont, hogy Ujhelyi Erzsébet halálra keresi Gábor fiamat...

Rauscher Gáspár tenyerébe fektette a homlokát, az ősz Keczer tovább beszélt egyhangon:

— Egy idő óta, mondom neked, barátom Gáspár, gonosz éjszakák zaklatnak. A minap is sajátmagamat láttam álmomban s véres volt a hajam. Aztán Gábor fiamat láttam sárga arccal s vér folyt le a mellén...

S elhallgatott az ősz Keczer András, hü barátja pedig, Rauscher Gáspár annyit szólt csüggedt fővel:

— Isten markában vagyunk valamennyien... Legyen meg az ő akarata!

Hallgattak aztán.

S üldögélt-üldögélt a hársak alatt a két tiszteletreméltó öreg. Fölöttük, a hárs virágai körül, méhek zsongtak s a hárs csucsain túl a mennybolt feszült ki földöntuli kékségével. A hőség alatt köröskörül lihegett a határ.

Igen elhagyott volt a tájék, de hírek ide is eljutottak azért. S e hírek nagyságába beleborzongott mindenki.

Szóltak pedig e hírek arról, hogy Lotharingiai Károly és a bajor választófejedelem ha-

lálnak-szánt legényei ott állnak immár Buda tövében, a Vizi-kapu, a Fehérvári-kapu és a Zsidókapu előtt, hogy minden vérüket elhullassák keresztény hitükért... Később olyan hírek vándorogtak el az ország északi határszéléig, hogy a bajor választó megszállta a Gellérthegyet s nyomban viz-árkokokat kezdett hányatni a vár falai irányába s teméntelen ágyukat vonultatott föl a Naphegyre... Lotharingiai Károly herceg ugyanakkor a Svábhegyen ütötte fel főhadiszállását (a hegy ekkortájt kapta nevét a nemrég érkezett négyezer sváb harcos után), s akkor csapatait a Budát nyugatról és északról koszorúzó hegyeken állíttatta föl, úgyhogy — beláthatatlan félkörben — a Dunától a Dunáig a keresztény nemzetek legvakmerőbb katonái álltak készen Buda megrohanására. A herceg ezzel egyidőben a Margitszigeten át hajóhidat veretett a tulsó partra, ahonnan le, egészen Csepelig és Pest városa körül Batthyány Ádám könnyűlovassai cikáztak fel és alá lankadatlanul.

Szálltak a hírek, szálltak...

Ezek a hírek arról számoltak be, hogy Petneházy Dávid ezredes még nincs a magyar fővár alatt négyezer kurucával, de hétezer hajdu a Vizi-kapu előtt nyugtalankodik immár, hogy a hercegi vezér egy buzogányintésére rávesse magát a falak meredélyeire s legyilkolja az Abdurrahmann basa janicsárjait, avagy ők pusztuljanak el szüleikért, feleségeikért, hugaikért, gyermekeikért s mindnyájunkat eltartó közös anyánkért, mely szelid szemfedőt hint kihunyó szemekre: Magyarorszáért... S szálltak-szálltak a hírek: hogy nyugat felől magasan állt a por Európa minden országutjain s az országutakon keresztény vitézek sietnek Buda szabadtására... Szemközt pedig, valahol Nándorfehérvár alatt magas por tornyosodik a Drinápoly

felől odáignyuló hadi-uton. Annak a hadi-utnak porában a nagyvezér szégyentől lihegő ozmán vitézei sietnek Buda mentésére.

Mindenki érezte, hogy a félvilág fog itt most leszámolni a félvilággal.

Erről beszélgetett a két öreg a gerlai udvar hársfája alatt, mikor a ház tornácáról egyszerre a fiatal Keczer Gáborné lépett elő:

— Atyámuraim, hova lett Andráska?

Az ősz Keczer András, a kis Rauscher Edit apósa, fölállt erre, odalépett a kedves szemü menyecskéhez, akit mindenkinél inkább szeretett s két tenyerébe fogván a fejét, megcsókolta szeliden:

— A gazdasági udvarban próbálgatja a lovát, édes leányom...

— Ő is katona lesz rövidesen, — szólt közbe kedvetlenül Rauscher Gáspár, a másik nagyapa.

Rauscher Edit maga elé tárta a két gyenge karját, mintha valami nagy-nagy veszedelemtől igyekezett volna megmenteni egyetlen fiát:

— Nem adom, apám!... Nem adom!...

— De kell! — riadt rá rosszkedvűen az édesapja. — Az Isten arra ítélte bennünket, hogy bölcsönktől a sirig kardot szorongassunk markunkban. Mert ha egyszer letennők a kardot, végünk lenne!

Az ősz Keczer Gábor szótlanul bólongatott régi barátja szavaira, a kis Rauscher Edit felhős szeme pedig könnyekben csillant meg, két apró kezét pedig a szívére szoritotta:

— Istenem, Istenem, a fiamat hagyd meg legalább, ha már az uram nem lehet az enyém!

Fölkökögött. S fuldokló sirással fordult vissza a házba.

Azalatt szálltak-szálltak a hírek Gerla falu felé. Ezek a hírek arról tudtak, hogy valahol

Emőd falu táján egy bizonyos Esze Tamás nevű s feneketlen indulatu lázadó is csatlakozott Szepessy Pál ordasaihoz. Valami nyolcszáz rút lovassal. Ugy adták tovább a hírek, hogy Esze Tamásnak, aki alig tíz esztendővel volt fiatalabb Szepessy Pálnál, szintén csüngő a szemöldöke, a két bajusza meg úgy kókadozik alá a szája sarkától, mint két bús rozmáragyar. Ez az Esze Tamás, ha igaz volt, Tarpára való Rákóczi-jobbágy lett volna, esztendők óta bujtogatott a Szernye-mocsarak táján s a német nevére olyan utálat ragadta torkon, hogy krákogni kezdett olyankor.

Ez a legutóbbi hir valónak bizonyult.

A kegyetlen Esze Tamás ugyanis, aki mindmáig az ordasokat verbuválta Magyarország északkeleti szegletében, végül maga is elérkezettnek vélte a pillanatot, hogy meginduljon. És nyolcszáz vedlett lovasával becsattogván nagyfenn Szepessy Pál emödi táborába, lecsuszott lova hátáról s búsfényű szemmel állt oda Szepessy Pál elé:

— Most leszámolunk a némettel, vezér!

— A kontyosokkal, Tamás öcsém, a kontyosokkal! — zúdult rá az öreg. — Mert amint tapasztalom és hiszem, most van itt az ideje hires kis hazánkat megszabadítani először a pogány ebtől, azután a trotykos némettől!

Esze Tamás hátrahőkölt hirtelenül, ámde rövidesen átértvén az öreg furfangját, széles tenyerébe csapott Szepessy Pálnak:

— Mindenütt a nyomodban leszek, vezér!

És Szepessy Pál akkor ott, hatezer ordasának fülehallatára, a még hünek maradt kapitányok és hadnagyok előtt kardjára ütött és így szólt sok bánattól környezve:

— Tamás öcsém! Ha én nem leszek többet már, te fogod felkötni ezt a kardot!

XXII.

Minden, minden égett!

Zuhatagban ömlött a kánikulai fény s a keresztény vitézek nyakáról és halántékairól ömlött a veríték. Feketék voltak, akár a szerecsenek, mert fekete volt a levegő is. Lángban álltak a hőségtől kiszáradt alföldi nádasok, a szentendrei, budaörsi és torbágyi erdők, korom és füst volt minden s a korom és pernye szakadatlanul hullt alá a magasságból.

S a kormon és füstön át megállás nélkül villogtak az ágyuk torkai. Reszketett a föld, döngött a levegő és ha itt-ott egy szélfordulat félreacsapta a fekete földi felhőket, kibukkantak Buda csorba bástyái, feketén, a falakon pedig ott sűrögtek a janicsárok, minden kétségbeesésükkel. Állították sokan, hogy a várfokon látták volna Abdurrahmann basát is, amint föl és alá tüzelt lisztes szakállával, mialatt mély hangja versenyre kélt az ágyuk döngésével.

A nagyvezér seregét leste mindenki a várban. Aközben pedig a pesti részen és Csepel szigetén Batthyány Ádám magyar lovasai cikáztak föl és alá lankadatlanul.

Akkor köröskörül felzúgtak az összes ágyuk: a Gellért alól, a Naphegy tetejéről, a Svábhegy irányából, a Rózsadomb felől... Szörnyű volt! Szörnyű volt!...

Öt hete lihegtek már Európa keresztény vitézei Buda alatt s féllépést nem tudtak közelebb jutni a bástyák alá. A törökök úgy verekedtek, mintha az Utolsó Itélet napja közeledett volna el!

És akkor, az ötödik hét legvégén általános rohamra rendelte el nyolcvanezer katonáját Lotharingiai Károly herceg.

Dél volt!

A hercegi fővezér ott ült szürke lován a Svábhegy déli lejtője fölött s idegesen és sokáig figyelte a koromtól feketedő várat. Megemelte aztán csillagos buzogányát s az indulattól rekedten szólt oda környezetének nagykarimájú, szegeletes kalapja alól:

— Lépjének működésbe az összes battériák! S a viárkok minden katonái vessék magukat a bástyákra!

Ujult erővel zendültek meg köröskörül a hegyek s megremegett a vár, amikor zúgni kezdtek Abdurrahmann basa ágyui. A füst, a korom és a pernye feketére mázolta a napnak arcát.

Ugyanakkor száz ágyuja zúgott fel Lotharingiai Károly hercegnek.

S a fekete füstben, melyet török aknák csatogásai világítottak véresre, a császáriak lihegve kapaszkodtak föl a bécsi kapunak, de a törökök is úgy harcoltak, mintha a Sátán apostolai lettek volna. Asszonyok és gyermekek álltak ki a düledező falakra s szurkot öntöttek, égő koszorukat dobáltak alá... Nem volt itt kegyelem anyaszültnek! Azalatt uj meg uj császári csapatok repültek a falaknak, amikor egyszerre három török akna rohant föl az ég felé... Tátongó rés támadt a falakon, császári csapatok és talpas brandenburgiak pedig fél-tébolyultan menekültek alá a falak és bástyák tövéből.

Ezernégyszáz császári katona és kemény brandenburgi maradt holtan a Bécsi-kapu körül.

Ott esett össze a keresztény hitért a brandenburgiak ezredese, Karl von Dohna gróf, akit mellben talált el az ellenséges ágyugolyó, ott lelte hősi halálát Herberstein császári alezredes. Mindketten úgy hajtották le fejüket utoljára a kormos füre, mint igazi vitézekhez illett s elszálló jelkeiket bizonyára angyalok fogták föl... Estére kelve, haldokolni kezdett Weldentz her-

ceg, Piccolomíni herceg és von Wera herceg, spanyol grand. És meghaltak egy zokszó nélkül.

De megállni mégsem volt szabad többet!

Mert futárok jelentették, hogy Eszék táján a nagyvezér rohan Buda felé nyolcvanezer válogatott katonájával. Három nappal erre a bajor választó vitézei indultak meg a falakra, kiket a vakmerő Badeni Lajos vezetett maga... Megzendültek az ágyuk s napnál világosabb lett a fekete éjszaka... Hiába! Hiába!

Eközben a Sárrét teljes hosszában, egészen Fehérvárig Pálffy Károly állt őrt, hogy szembe-merészkedjék a szörnyü méregre gyulladt nagyvezérrel. Pálffytól jött a második futár Lotharingiai Károly herceghez, hogy a nagyvezér előhada átkelt már a Dráva hidján: sietni hát, sietni!

Hetedik hete vívták már Buda falait Európa minden vitézei: bajorok, württembergiek, svábok, brandenburgiak, franciák, olaszok, lengyelek, spanyolok, horvátok és legalább kétezer hajdu, akiknek harmada halott volt már... Ezen a hetedik héten Lotharingiai Károly fővezér ott ült szürke lován a Svábhegy déli lejtője fölött s szemeit fölvetvén a csorba várra, megemelte csilagos buzogányát:

— Lépjenek működésbe valamennyi battériák! Minden keresztény vitéz vesse magát a falakra!

Hirtelenül feketére változott az ég. Mert körszörül a hegyeken és dombokon felzúgtak az ágyuk s a bombák recsegésétől és a mozsarak dörgésétől elsötétült a világ. Abdurrahmann basa száz ágyuval dörgött vissza.

Reszketett a levegő és reszketett az ég!

Badeni Lajos akkor már megvetette lábát a Gellérthegy felé eső legerősebb bástya árkában. Véres viaskodás tört ki emiatt. Julius hava hu-

szonkettedik napján a törökök hallatlan merészséggel kimentek a bajorok vi-árkaira s véres fejjel verték ki belőlük a szászokat, ágyúikat és mozsaraikat pedig beszegezték. Ámde ekkor a német tüzérek vetették reá magukat a várba visszahátráló kontyosokra s ugyanakkor történt, hogy égisérő-rengés rázta meg Pestet, Budát és köröskörül a hegyeket.

Mert a német tüzérek váratlanul tüzetszóró mázsás golyókkal kezdték döngetni a magyar fővár bástyáit. Egy ilyen szörnyű sebességgel forgó mázsás golyó zuhant le a törökök fegyvertárára s egyidőben égisecsapó veresség lobbant föl a löporraktárból, melyet átszakítván egy tüzes bomba, felhőkig vágott föl ezerötszáz törököt... Mindenki elállt a szív! Iszonyu volt a rázkódás ereje: Pesten házak dőltek össze, a Duna husz ölnyire csapott ki medréből, a vár falainak mázsás kövei félmérföldes körzetben sivitottak szét, maga Buda pedig füstbe és porba borult, hogy két órán keresztül senki semmit nem látott...

S ebben a szivelállító csöndben Lotharingiai Károly herceg új követet küldött fel a várba. Levelet vitt magával a követ s e levél szövegét, amint következik itten:

»Abdurrahmann basának, Buda ezidőszerint való vezérbasájának és a többi parancsnokoknak!

Jól tudjátok, hogy a fényes hatalmu s verhetetlen római császárnak, a mi legkegyelmesebb Hadurunknak győzelemittas seregei Buda alá szálltak, azt ostrom alá vették s olyan tátongó réseket lőttek a falakon, hogy annak megvétele a legkurtább idő kérdése csupán. Mielőtt azonban győzelemittas hadainkat még egy utolsó ro-

homra küldenők ti-ellenetek, figyelmeztetünk titeket, adjátok meg önszándékból a várat. Ha ezt cselekszitek, minden harcos és egyéb lakos szabadon vonulhat el Budából, magával viheti minden marháját s más javait. Ha ezt nem cselekszitek, hanem Buda vára ellenünkben dacolván, fegyverrel vétetik bé s hágatnak meg falai és bástyái keresztény vitézeink által, senkinek irgalom nem leszen, hanem mindenkit lekoncolunk. Add meg hát magadat, Abdurrahmann basa!

Lotharingiai Károly herceg.«

Abdurrahmann basa válasza ennyi volt:

»Soha!«

Napok és hetek multak... A hercegi fővezér haditanácsba ült össze ezalatt a többi fejedelmi vezérrel. S határozottatott végül is, amint következik:

Tizenkétezer válogatott vitéz indul rohamra mégegyszer. Szavoyai Eugén herceg és Badeni Lajos örgróf a Bécsi-kapu felől támad, dél felől Souches gróf, Ottingen, Görger és Nigrelli indulnak meg, Eszterházy Pál herceg ugyanakkor négyezer magyarral veti reá magát a meredek falakra a Viziváros felől. A négyezer magyar részint a hajdukból telt ki, részint a Petneházy ezredes katonái közül való volt.

Aközben esteledni kezdett.

És ahogy esti hat óra lett volna, három ágyu dörrent meg az ereszkedő alkonyati színekben. Ez volt a jeladás!

S megindult a legvéresebb roham.

A három ágyuszóra megnyiltak a torkai Lotharingiai Károly herceg és a bajor választófejedelem összes battériáinak: a huszonnégy-, harminchat- és negyvenötfontos ágyuknak, a harmincfontos spanyol tarackoknak s a százötven- és kétszázfontos mozsaraknak. Ezek az ágyu-

szörnyek tüzesbombákkal árasztották el a várat, mely felé tizenkétezer keresztény harcos repült feketén, mint a felhők földi árnyékai... Abdurrahmann basa személyesen állt ki katonái élére, akik gyilkosan verték le a falakról s taposták halálra a tizenkétezer keresztény vitézt. Erre már kardot rántott a lotharingiai herceg is és kivont karddal maga verte vissza embereit a falakra és bástyákra, akik véres szemmel mászták meg a sáncokat s az egyik beomlott faltöredékre kitűzték a Máriás-zászlót... Abdurrahmann basa négy aknáját robbantotta föl ekkor, mely teméntelen pogányt és keresztényt vetett át a másvilágra. A gomolygó és bűdös füstben a személyesen harcoló lotharingiai herceg új katonáit indította rohamba. Abdurrahmann basa kilenc aknát robbantatott föl ekkor s az ostromlók fele ismét az égbe repült...

De nem volt megállás többet!

Szavoyai Eugén herceg és Badeni Lajos örgróf új csapatokat parancsolt előre a tüzekből megszaggatott setétben s egyfelől brandenburgiaiak, másfelől a Petneházy kurucok nyomultak elő, miként a fergeteg. Egy magyar kuruc-zászlót tűzött ki a harmadik bástyára, amelyet be is vettek, embertelen mészárlás után. Ezalatt azonban a dél felől rohamozott németek visszafelé kezdtek özönlenni, megrémülve az egyre robbanó aknáktól. Vérszemre kaptak ekkor a törökök s leirihatatlan dulakodás indult meg a kiáltozásoktól, jajveszékeltől, tüzesbombák durrogásától és aknák dörgésétől szétvert éjszakában. Szavoyai Eugén herceg és Badeni Lajos örgróf újból csatarendbe szedte a katonákat, akik — föllekesedve a vezérek példáján — ismét nekivetették magukat a falaknak, s vérengző vagdalkozásba kezdvén a janicsárokkal, a külső bástyákban mégis csak sikerült megvetniük a lábukat.

E roham után négyezer és hétszáz keresztény európai katona maradt vissza holtan.

Aközben augusztus lett...

E hó harmadik napján általános új roham indult meg a romhalmazban füstölgő Buda ellen, ám a törökök mérhetetlen vitézseggel verték vissza körül-körül a rohamot.

Nagy oka volt lelkesedésüknek!

Előző napon tudták meg a várban, hogy Buda szabadítására közeledik már a nagyvezér. Közel járt már Promontorhoz és vele nyolcvanezer katonája.

Lotharingiai Károly fővezér az ostromló hadakból nyomban kiszakított negyvenezer keresztény vitézt s a nagyvezér ellen indította. Maga állt az élére ennek a negyvenezer kereszténynek, hogy sebtiben megszállja a torbágyi és promontori magaslatot. Amde amire odaértek volna elővédei, a magaslaton már a kontyosok sorakoztak föl s ezekből a herceg a Budaörsről a Sashegyig elnyúló vonalra húzta vissza mind a negyvenezer emberét, úgyhogy jobbszárnyával a budaörsi hegyekre támaszkodott, mialatt a balor választó balszárnya a Duna folyam balpartjára nehezedett.

Augusztus hó tizenharmadik napjára virradt azonközben.

Európa keresztény vitézeinek egyrésze a magyar fővárost rohanta meg újabb és újabb győtrelemmel, másik része ugyanakkor — háttal fordulva Budának — a nagyvezér ellen készült döntő csatába bocsátkozni.

A nagyvezérnek azonban, döntő ütközet helyett, merőben más számításai voltak egyelőre.

Mert a nagyvezér minden erőfeszítéssel azon volt, hogy valami módon segítséget juttasson be a várba s ezekből — megtévesztésül — hol hátrált valami?, hol ismét előbbi állását

foglalta vissza s azalatt nyolcezer spáhit és janicsárt előretolt a balszárnyról, hogy Budakeszin és a Pálvölgyön keresztül berontsanak a magyar fővárra. Észrevette ezt a mozdulatot Dünewald gróf lovasgenerális s magyar huszárokkal, horvát talpasokkal és dragonyosokkal szállt szembe a törökök ellen. Ugyanakkor maga után vonta Pálffy és Caprara ezredeit s tüstént rávetette magát a kontyosokra.

Rövid volt a viadal, ám annál szörnyűbb a törökök pusztulása.

A magyar lovasok pozdorjává törték a spáhitakat, amire fejvesztett menekülés indult meg. Két basa, kétezer halott és sebesült, ötszáz fogoly maradt vissza s odaveszett a törökök nyolc ágyuja is.

A tébolyult menekülésre takarodót fuvatott a nagyvezér s a promontori magaslatra vonult vissza. De csupán azért, hogy fölszedje a Dráva felől sűrűn érkező erősítéseket.

Lélegzetfojtó napok következtek... Érezte mindenki, hogy Buda alatt dől el Európa sorsa!

Csaták és ütközetek követték egymást s roham roham után zudult a vár csorba bástyái ellen. E hónap huszonnyolcadik napján az ostromló hadak kezébe jutott Abdurrahmann basának egy levele, melyet a nagyvezérhez próbált kicsempészni és amelyben kétségbeesve tudósította, hogy a vár még életben lévő kétezer védője annyira fáradt és kiéhezett, miszerint egy újabb általános rohammal nem tud szembeszállni többé. Ő azonban vérének utolsó cseppjéig védeni fogja magát, s mint pogány hős fog meghalni Buda kövei alatt.

Igy érkezett el szeptember elseje.

Ekkor már megjött Scherfenberg hadteste is Erdélyből s Abdurrahmann basa belátta, hogy nincs hátra egyéb választás, mint a férfias halál.

Ezen a szeptember-elsejei napon nagy haditanácsba ültek össze a szövetséges haderők fővezérei és tábornokai s egyakarattal határozták el, hogy az összes keresztény hadakat rázudítják másnap este körül Budára... Dobogó szívvél várt mindenki.

Megjött aztán szeptember másodikának napja is.

E napon a nagyvezér nyolcvanezer katonájával fogcsikorgatva készült rárontani a Buda ellen utolsó rohamra induló keresztényekre, ámde Torbágy körül utját állta Dünewald gróf, Pálffy és Caprara. Hajnal óta tombolt a csata, mialatt Lotharingiai Károly herceg kíséretével a Svábhegy déli lejtője fölött ült szürke lován s a várakozástól remegve figyelt Buda bástyái felé.

A nap forrón vert s égett a világ mindenfelé. Tüzözönben álltak a budai erdők, az Alföld kiszáradt mocsarai s Torbágy felől ágyuk dörmögtek. Azontájt verekedett a nagyvezérrel hajnal óta Dünewald, Pálffy és Caprara.

Lotharingiai Károly herceg ott ült szürke lován a Svábhegy déli lejtője fölött, körötte szűkebb táborkara. Ugy ült a lovon, hogy hátraszegte magát dölyfösen a nyeregben, jobbkezében ott rezgett csillagos buzogánya.

Izgatott volt a herceg.

Mert négy órakor délután hat ágyunak kellett megszólalnia, egymást követve. S a hat ágyuszóra Európa minden keresztény vitézének kellett magát rávetnie Budára: bajoroknak, württembergieknek, szászoknak, poroszoknak, sváboknak, franciáknak, olaszoknak, lengyeleknek, spanyoloknak, svédeknek, horvátoknak és vagy kétezer hajdunak.

Délutáni két óra lehetett ekkor.

Ugyanebben az időpontban a nagyszakállu Szepessy Pál Óbuda felé ereszkedett alá igen

gyorsan és halálos neszben. Mögötte mintegy hatezer ordas: fáradt talpasok és kókadtnyaku lovasok. Egyéb választásuk nem volt már: Buda romjai alatt kivántak meghalni egytől-egyig.

És ott, Óbuda fölött találkozott Szepessy Pál az eléje érkezett Petneházy Dávid ezredessel. Négyezer kuruc jött a Petneházy hátában s azonfelül horvát lovasság és brandenburgi infantéria.

— — — — —

Megrendítő találkozás volt!

Szepessy Pálnak és fölkelőinek közeledéséről idejében értesült Lotharingiai Károly herceg s abban a föltevésben, hogy a kardrakelt bujdosók vezére a szövetséges hadak hátába készül támadni, vagy egy órával előbb Petneházy óbersztet rendelte ki eléje császári hitre átvált kurucaival, horvát lovasokkal, meg brandenburgi infantériával, hogy verje szét a csöcseléket és ha lehet, fogja el és megkötözve hozza eléje a gyülölt öreget.

S a délceg kurucezredes megindult. Nem tudta hinni, hogy ütközetbe szálljon ellene a régi vezér, mindazáltal nem hagyták békén zaklatott gondolatai, amelyek között Óbuda felé húzódtott előre.

Mert jól ismerte Szepessy Pált, akinél ember nem gyülölte még jobban a németet.

Ámde csalódott! Mert senkire a világon nem haragudott többé az elvénült vezér.

Petneházy alighogy elhagyta volna Óbuda utolsó házait, nyomban megpillantotta az ősz Szepessyt és ordasait, amint gyors menetben közeledtek a füsttől és koromtól feketén meredező magyar fővár felé. Legelől a keserű ve-

zér, utána kapitányok és hadnagyok, utánok a lovasok, még-aztán a gyalogok.

Voltak hatezeren.

Szótlanul közeledett egymás ellen a két csapat, de ötven lépésre egymástól megálltak.

Akkor előlépett vékonyhasu lován Petneházy egyedül. Ahogy az öreghez ért volna, aki mögött a búsbajuszu Esze Tamás markolta csákányát, tisztelgett:

— Az Isten hozott közénk, vezér!

Levert, nagyon levert volt immár Szepessy Pál s a szakálla vigasztalan színü... Vén szemei szomoruan csillantak meg két boltozott szemürege alatt, aztán megmozdította csüngő szemöldökét s olyan hangon szólt, mintha a sirból beszélt volna föl:

— Vivát ez a mi romlott kis Magyarországnunk! Mi az ujság, Dávid öcsém?

— Vezér! Európa keresztény vitézei e mai nap jókor-délutánján indulnak meg utoljára Buda falai ellen...

Szepessy Pál rekedten kiáltott közbe:

— De mink is ott leszünk, öcsém! S bizonynal mondom tenéked, hogy meg fogjuk hágni a falakat!

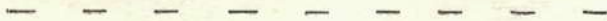
Petneházy elnémult. Nem akarta hinni, amit hallott.

— Hogyan, vezér? Hát ti is német zászló alá álltok át?

— Soha! — zörrent fel indulatosan az öreg. — Csak megvesszük Budát! A török, megszegvén a hitet, rabszijra füzte Thököli Imre öcsémét, aki a királyunk volt addig... Hát most megfizetünk a kontyosoknak!

S Petneházyra vetette a fejét:

— Vezess a herceg elé!

Félnégy körül lehetett délután.

Lotharingiai Károly herceg ott ült szürke lován a Svábhegy déli lejtője fölött, körülötte főtisztjei sorakoztak, ugyancsak lóháton s valamennyien izgatottan figyeltek Buda kormos falai és bástyái felé. Félóra múlva kellett megdörmennie a jeladó hat ágyunak.

Távolról, igen távolról, valahonnét Torbágy irányából ágyudongás szállt errefelé. Ott kellett verekednie valahol Dünewaldnak, Pálffynak és Caprarának a nagyvezér nyolcvanezer katonája ellen.

A nap szikrázva vert.

És mialatt köröskörül halott némaságban készültek Európa hitvalló vitézei a magyar fővár utolsó megrohanására, mindenfelé tűzben álltak az erdők és a száradt alföldi mocsarak. Az egész világ égett. A pesti parton pedig le, egészen Csepel-szigetéig, lankadatlanul cikáztak föl és alá Batthyány Adám lovasai.

És akkor még nagyobb csönd állt be.

S ebben a réműlt csöndben váratlanul lovasstaféta bukkant föl a Rózsadomb felől s lován kinyulva, nyilegyenesen repült-repült a hercegi fővezér felé.

Ahogy odaért volna, visszakapta lovának kantárát, amire lecövekelt lábbal állt meg a ló. És tisztelegve jelentette:

— Fenség! A zendülő Szepessy Pál és hat-ezer zendülő ordasa közeledik Óbuda irányából!...

A hercegi fővezér megütődött:

— És Petneházy óberszt hová lett?

— Fenség — jelentette a lovas — Petneházy óberszt is velök jön...

Lotharingiai Károly herceg nem ült többé dölyfösen a lován, ahelyett tanácstalanul nézett a főtisztjeire. Am ugyanakkor megnyugtatta a staféta:

— Fenség! Nem lázadó szándékkal jönnek a rebellisek mostan... Ellenkezőleg: nincs már egyéb óhajuk, minthogy meghaljanak a magyar fővár falai alatt!

A hercegi fővezér meg volt lepette, de azért uralkodott magán:

— Mindenesetre meg fogjuk hallgatni őket!

És akkor olyan csend állt be, hogy egyetlen falevél nem mozdult, köröskörül azonban tüzen állt a világ. Halottnak tetszettek az összes viárkok, hallgattak az ágyuk, elnémultak az aknák, a hercegi fővezér pedig ott ült szürke lován a Svábhegy déli lejtője fölött.

Igy mulhatott el kinos negyedóra, mikor a Rózsadomb mögül, a Svábhegy alá kanyargó völgyben felbukkantak az ordasok...

Petneházy Dávid ezredes jött legelől a lengőszakállu Szepessy Pállal, aki egy nemzet búját hozta árván csüngő bajuszában. Esze Tamás lovagolt megette a seprüszemöldökével meg a csákányával, valamivel odébb rezesorru Majos Ferenc düllöngött a lován, aki hazafias aggodalmi okából még jókor reggel leitta magát egy Esztergom-alatti csapszékban s most is dült belőle az italgöz... Az oldalán Tulok György kapitány bánkódott a düllelt homlokával s ott lehetett látni a fiatal Szepessy Pált és leghübb barátját, Keczer Gábort... Hátukban a lovasság kanyarodott ki, kókadt nyakkal s még azután a gyalogrenden lévő talpasok talpaltak a fullasztó hőségben. Petneházy Dávid régebben átpártolt kurucok követték őket, akik után horvát lovasság és brandenburgi infantéria zárta be a menetet.

Szepessy Pál ordasai és Petneházy Dávid kurucok voltak ugy tizezren, mindent összevéve.

Lotharingiai Károly herceg ott ült szürke lován a Svábhegy déli lejtője fölött s ahogy

eléje ért és megállapodott volna a hallgatag menet eleje, hátrafeszült lovának nyergében s kifeszítette csillagos buzogányát.

És akkor rákiáltott Szepessy Pálra:

— Kik vagytok?

— Mink, fenség! — kezdte elborult hangon a csatákban és ütközetekben elvénült lázadófőnök —, Thököli urunk szabadságért hadrakelt bujdosóiból az utolsók vagyunk, mert a kuruc király kisdéd csapata, mely Szatmár táján tétlenkedik, nem számít többé komoly erőnek...

A hercegi fővezér most másodizben kiáltott fel dölyfösen:

— És te magad ki vagy?

Szepessy Pál bátran nézett farkasszemet Lotharingiai Károlylyal:

— Fenség! Nevem: Szepessy Pál s tizenégy éve zörgetem immár kardomat a hajmerezítő bujdosásban!

— Kuttyák vagytok! — kiáltott föl veresregyulva a hercegi fővezér. — Pogány ebek és nem keresztény harcosok, akik kiraboltátok a bányavárosokat, s porig égettétek Csehföldet és Morvát, földönfutókká tettétek szerencsétlen papjainkat s gyalázkodó levelet küldtetek császári urunk öfelségének...

Itt fölszegte a fejét Szepessy Pál:

— Én magam mondtam tollba a seregdeáknak!

— Hallgass, eretnek kutya! — csattant reá Lotharingiai Károly. — Nincs emberi képzelet, amelyet ti felül ne multatok volna dulásaitokkal, fertelmes szátokkal, védtelenek kinzásával, háznak és kazlaknak felgyujtásával!...

Itt megemelte csákányát az italgözös Majos Ferenc s morogni kezdett:

— A teremtésit, megint kutyaszorítóba került a magyar! Mehetünk a fenébe!

Alig tudták elhallgattatni a rezesorru kapitányt. Akkor azt kérdezte a gögös herceg, de már nyhültebb akarattal:

— És most mivégből jöttetek hozzánk?

— Avégből jöttünk, fenség, hogy minekünk nincs már egyéb kívánságunk, minthogy katonahalállal mulhassunk ki a magyar fővár alatt...

Elhallgatott, miközben visszafojtott lélegzettel figyelt valamennyi ordas. Lotharingiai Károly herceg kevés ideig maga elé tépelődött s akkor így beszélt messzire-csengő hangon:

— Meghánytam magamban a dolgot s azt mondom néktek, ti rebellisek: minden gonzságtokat elnézi a mi legszentebb császári urunk öfelsége, ha megveszitek a várat!

Szepessy Pál megfordult, a vár felé nézett s aztán annyit mondott halálos-komolyan:

— Budát mink megvesszük!

A rút szemöldökü Esze Tamás utánabólgatott:

— Minden bizonnal megvesszük!

Lotharingiai Károly herceg a kíséretéhez fordult mostan:

— A dombokon és a hegyeken szólaljanak meg a battériák mind: hatfontosok, spanyol tarrackok és tüzesgolyókat dobáló mozsarak, de csupán rebellis magyarok induljanak meg a falak és bástyák ellen!... Mehettek!

És ezt már Szepessy Pálnak kiáltotta oda.

Az ordasok megfordultak, de velük fordult meg Petneházy Dávid ezredes is. És leszállván lovaikról a fölkelők lovasai, halk neszben indultak meg a vár alá... Ahogy végleg eltűntek volna a fordulónál, Lotharingiai Károly gúnyosan szólott oda a környezetének:

— A rebellisekért nem kár!

Hisz a halálnak szánta valamennyiöket.

És akkor egyszerre megdördültek köröskö-

rül az ágyuk: a Gellért alól, a Naphegy tetejéről, a Svábhegy lankáiról és a Rózsadombról. Koromba, porba és löporfüstbe merültek Buda düledék-falai és a feketére-csorbult bástyák. S a falakról és bástyákról száz ágyuja zugott vissza Abdurrahmann basának.

Mintha az Utolsó Ítélet napja szakadt volna le a világra!

Petneházy Dávid ezredes akkor már a Zsidókapu előtt állt föl négyezer kurucal, a lengőszakállu Szepessy Pál a Fehérvári-kapu előtt állt föl hatezer ordással. Az öreg feje fölött kókadtan csüngödt alá sok csatákon megkopott Máriás-zászlójuk. Szepessy Pál megcsókolta a zászló szegélyét s maga elé suttogott:

— Mária-Anyánk, légy irgalmas mihozzánk!

Am a Zsidó-kapu felől ugyanakkor égigérő kiáltás vert át:

— Jézus segits!

Ugyanakkor a vén Szepessy Pál is kisuhantotta széles kardját s erre a kiáltásra felüvöltöttek az összes ordások:

— Jézus-Mária!

S ugyanegy pillanatban tizezer magyar indult neki a falaknak és bástyáknak, hogy talpaik alatt megdörgött a hegy.

Minden ágyu zúgott. S a kormon, löporfüstön és porfelhőkön át csak elvétve lehetett látni, hogy a falakon és bástyákon megjelennek és tébolyultan táncolnak a janicsárok. Feketén, mintha mindegyik egy-egy Sátán lenne. S a bástyákról és falakról ugyanakkor döngő sziklák kezdtek henteregni lefelé, forró szurok zuhogott alá, égő koszoruk sustorogtak repülő és forgó kerekeken. S kurucok, kurucok kezdtek henteregni lefelé fekete tömegekben.

Gyötrelmes negyedórák következtek. A kormban, porban és löporfüstben elborult a nap-

nak arca. A pesti partról ugyanakkor faldöntő agyuk kezdtek döngetni a várat.

Lotharingiai Károly herceg ott ült szürke lován a Svábhegy déli ereszkedője fölött s benujni kezdett a szive, a sűrű feketeségbe merült Buda előtt, mialatt táborkara szorongva lesett előre. A feketeségen át itt-ott keresztülcsattantak az aknák tűznyelvei és ha itt-ott megrepedtek a füstfelhők, látni lehetett, hogy Petneházy kurucjai és Szepessy Pál ordasai feketén gomolyognak föl-föl és toporzékolnak örvongve, ugyanakkor teméntelen-sokan henteregnek lefelé holtan, avagy halálos sebeikben orditozva és tépdesve a sebeiket.

Öt óra lehetett, amikor falfehér arcú staféta állt meg a fővezér előtt:

— Fenség! Petneházy óberszt pusztá karddal vivja a Zsidó-kaput, Szepessy Pál és üvöltő legényei pedig baltával és csákánnyal verik forgácsba a Fehérvári-kaput.

A fővezér nem tudott mit szólni. Mert látta már, hogy örülteket szabadított reá a várra.

Ujabb s még iszonyubb negyedórák következtek mostan.

Buda ismét beleveszett a füstbe és koromba. Hat óra lehetett, a nap a budai hegyek vállára készült lehajtani elfáradt fejét, amikor — egy meghasadt füstfelhőn át — úgy rémlett föl Lotharingiai Károlynak, hogy fölkelő-zászló leng az egyik bástyán s szivelállító pillanatok után mintha egy másik keresztény zászló siklott volna föl Nagyboldogasszony templomának tornyára.

De nem volt ideje még megborzongani sem, amikor ujabb staféta állt meg előtte:

— Fenség! Petneházy óberszt kuruc-zászlót tüzött ki az egyik bástyára!

Lotharingiai Károly könnyes szemmel nézett a környezetére:

— Urak! Buda a miénk!

És ugyanakkor köröskörül a füstbeburkolt vár alatt felordítottak Európa összes keresztény vitézei: bajorok, württembergiek, szászok, poroszok, svábok, franciák, olaszok, lengyelek, spanyolok, svédek, horvátok és hajduk. Az égig nyult föl ez a diadalüvöltésük:

— Buda a miénk! Buda a mi-é-é-énk!

...Szepessy Pál e pillanatban ellenség vértől piszkosan ott állt az egyik bástyaresben, nekidülve a falnak, rémületre tágult szemgolyókkal... Láta a vár terén örvongó dulakodást... Petneházy Dávid ezredes csak az imént sujtotta fejbe a vakmerőn vagdalkozó Abdurrahmannt, amire eldőlt a vezérbasa s lisztes szakálla eltakarta, mint egy fehér lobogó... Láta Esze Tamást toporzékolni a sulyos csákányával... Láta Tyukodi pajtást legénykedni és táncolni a hátráló törökök karéjában... Mellette ugyanakkor fujtatott föl csunya káromkodással rezesorru Majos Ferenc (Tulok György kapitány holtan feküdt már!) és látta Buga Jakabot, meg Zöld Demetert csapkodni keserü búval... Ott vagdalkozott lihegve Sallay Pál pataki szénior is... És látta végül köröskörül az erdőket, meg az Alföld lapját másvilági tűzőzönben... Ugyanakkor meghallván alulról Európa keresztény vitézeinek diadalordítását, akik fekete tömegekben indultak meg az árva Buda ellen, Szepessy Pál ráocsudott leghübb szövetségesüknek, a töröknek nagy szerencsétlenségére s a falnak tántorodva, fejhez kapott:

— Uram-Isten, mi lesz most mivelünk?

Alló hétig zúgtak Európa összes harangjai.
Nemes Babotsay Izsák ur, Tarczal város

nótáriusa pedig — Siralmas Krónikáját jegyeztetvén — írta vala annakokáért, amint nagyon itten:

»Ebben az Esztendőben vétetett meg véres ostrommal hires emlékezetű Buda Vára, régi nagyemlékezetű magyar Királyok kedves lakóhelye, ugyanazon napon, melyen, Istennek titkos ítéletibül, hajdan a törököknek kezibe deventiált volt. Ugymint Szent Mihály Havának második napján«.

XXIII.

A lángok, melyekben az esztergomi, szentendrei és torbágyi erdők álltak, zsarátnokba hulltak ugyan s aludtak el aztán végleg, a kánikula óta kiszáradt nádasok azonban továbblobogtak az őszben. Tűz, égignyuló tűz volt a Dunától a Tiszáig huzódó nádtenger és a Dunántul.

Mert arra menekült a nagyvezér is.

A nagyvezér, mikor a hirt kapta, hogy Buda elesett s Abdurrahmann basa lelke átszállt a Paradicsomba, földhözcsapta turbánját s fortyogó mérgében megesküdt a Próféta szakállára, hogy visszaveszi Budát s kipörköli belőle az összes gyaurokat. Am eszeágában sem volt valóra váltani fenyegetőzését, mivel egyelőre tulságos melege volt: a sarkában ugyanis ott csörtettek immár Európa keresztény vitézei s az eretnek hiten lévő ordasok. Bizony, menekült a nagyvezér, miközben a hátában tűznyelvek festették haragos-vörösre a barna őszi estétet. Lotharingiai Károly herceg véres karddal vette vissza Kalocsát, Badeni Lajos Pécsét és Simontornyát foglalta el ugyanakkor. Kaposvár és Siklós önként adta meg magát s példájokat

nyomon követte Szeged is. De még ez sem volt elég csapás a kontyosokra: október huszadik napján az egyesült keresztény hadak a nagyvezér seregét pozdorjává törték Zentánál.

A nagyvezér Péterváradra huzódott vissza ekkor. Péterváradról Veterani tábornokhoz küldte Mehmed agát, hogy békét ajánljon föl neki a szultán nevében. Veteranit azonban Mehmet nem találta Szegeden, amire Szolnokra sietett Karaffa elé.

A feketearcu generális megvetéssel fogadta a török követet:

— Tudom jól, hogy az alkudozás csak ürügy nálatok, ti kutyák!

Az aga megesküdött ekkor égre-földre s a Próféta koporsójára, hogy a szultánnak nincs egyéb szándéka, minthogy békére léphessen a verhetetlen keresztény hadak fővezérével.

Karaffa így szólt ekkor a nagyvezér kövétehez:

— Előbb bizonyosságát kell adnotok, hogy valóban békeszeretők vagytok!

— S mi lenne a bizonyság? — érdeklődött az aga.

Karaffa annyit mondott gunyosan:

— A Thököli feje!

Az aga megnyugtatta erre a feketearcu császári tábornokot, hogy hamarosan szállítani fogja a kuruckirály fejét. És csakugyan, a nagyvezér elhatározta, hogy Nándorfehérvárra maga elé idézi Thökölit s végezni fog vele. Ámde nem-sokára meg kellett győződnie, hogy Lipót császár és tábornokai mosolyognak csak a nagyvezér gyors igyekezetén. Az ő szemükben értelmetlen, szegény ördög volt már Thököli.

Ez a hír megütötte Szepessy Pál fülét is. Zenta alatt táborozott ekkor az újból sokszor megzaklatott fejű bujdosóvezér s tüstént magá-

hoz hivatta Esze Tamást. Ahogy Esze Tamás megjelent volna előtte a seprűszemöldökeivel, a lengőszakállu öreg vállára tette föl a tenyerét leghivebb hívének:

— Az elkövetkezendő éjjelen kitörünk innét, öcsém, Tamás...

Esze Tamás, akinek eleitől fogva nem volt kedvére ez a kutyamacska-barátság, keserűen bólintott Szepessy Pál szavaira:

— Veled megyünk, öreg!

A bujdosóvezér így folytatta ekkor:

— Lám, mink vettük meg Budát s azóta is az én legényeim vagdalkoznak mindenütt a legélen. Alig van már háromezer katonám a régi földönfutókból s most hírért hallom imé, hogy Thököli Imre grófi öcsémnek is fejét készül kiadni a pogány eb... Két tűz közé szorultunk öcsém, Tamás!... Csaknem magam vagyok immár: Petrőczy és Ubrisi barátom valahol Thököli alatt reménykedik még a reménytelen állapotban, rég halott már a két Duló-testvér, Buda bástyáiról hentergett alá véresen az átkozotthirű Tulok György kapitány, kitartó hiveim közül Majos Ferencet látom már csak magam körül a csutoraorrával, Majos Ferenc azonban szinte mindig italos hazafias gondjainak miatta... Nos, Tamás öcsém, a kuruckirály esete nagy példa minékünk is. Ki fogunk hát törni innét, belevetjük magunkat a Szernye-mocsarakba s újból zörögni fognak a kardok!

Esze Tamás megrázta az ősz vezér széles markát:

— Ki fogunk hát törni innét, vezér!

— Még az elkövetkezendő éjszakán, — tette hozzá suttogva Szepessy Pál.

— Még az elkövetkezendő éjszakán, — suttogta utána Esze Tamás.

És így történt, hogy az egyesült keresztény

hadak zentai táborában másnap hajnalra hült helye maradt csak Szepessy Pálnak és három-ezer legényének. Lárma és kapkodás tört ki a táborban s mikor az ordasok szökésének hire Lotharingiai Károly herceg fülébe jutott el, ön-elégülten mosolygott rá:

— Annál jobb! Most legalább okunk lesz leszámolni e bitangokkal is!

Hideg ősz lett ekkorára s novemberi ködök hadoszlopai nyomultak már előre mindenfelől az alföldi szemhatáron. S e ködöktől körülövezve igyekezett északkeleti irányba Szepessy Pál és háromezer ordasa. Egyelőre Munkács táját szertették volna megközelíteni, amelynek bástyafoján rendithetetlenül tartotta magasra a thökölánus-zászlót Zrinyi Ilona.

Mert gögösen dacolt a vár!

A kuruckirály ekkor már minden reménykedéstől elesve sétált fel és alá az Al-Dunánál megfogvatkozott embereivel, de azért nem szünt meg biztatni szépséges hitvesét, hogy fölmentő seregével tavaszra ott-terem Munkács alatt. Ilona asszony meg írta, sűrűn írta szerelmes és hívogató leveleit a »rongyos vár«-ból. S szerelmes szívvél válaszolgatott a szerencsétlen kuruckirály is. Tavasz felé azt írta egyszer, hogyha kegyelmet kap Lipót császártól, kész szívvél meghódol neki, sőt katolikussá lesz maga is összes alattvalóival egyetemben. Ilona asszony ezt a levelet megmutatta férje leghűbb emberének, Absolon Dániel kancellárnak, aki, mint vakbuzgó luteránus, föltette magában, hogy inkább német kézre játssza át a várat, de elébevág fejedelmi ura tébolyult szándékának. Tervét közölte a szintén luteránus Radics Endrével is és sikerült őt is a maga értelmére birni.

Igy tudták ezt és adták szájról-szájra egymásnak a vár környékében csatangoló kurucok,

meg a Szepessy Pál ordasai, akik egyelőre a Szernye-mocsarak közé vették be magokat s kicsorbult kardjaikat kezdték élesíteni.

És a Szernye-mocsarakban ugyanakkor dörgő erővel harsant meg a Tyukodi pajtás éneke. És tavaszra fordulván az idő, a Szernye-mocsarak minden tája zengett a fenyegető táboridaltól. S ugyanakkor megzörgették kardjaikat az ordasok.

Iszonyu okuk volt erre a fenyegetőzésre.

—

És mikor a Szernye-mocsarokból felzúgott volna a német gyilkolására uszító katona-ének, borzadály szállta meg a véginségbe merült Felső-Magyarországot.

Mert Karaffa Antal császári generális megindult Eperjes ellen. S rövidesen reá a gyásztól és kétségbeeséstől porig sujtva hevert a lábainál Eperjes városa. Ez az olasz vérű s ragyával kivert fekete ember, mielőtt nekiindult volna e század legszörnyűbb vérengzésének, így kiáltott fel Lipót császár előtt:

— Ha tudnám, hogy ereim között csak egy is van, melyben kimélet rejlik a magyarok iránt, kész volnék kimetszeni s a tüzre vetni azt!

És megfogadta a császárnak, hogy Magyarország területéről kiirtja az utolsó nyomorult kurucot is.

Munkács vára ugyan állt még, de különben lancknehtek árasztották el újból az árván maradt Felső-Magyarországot. A kóbor német hadak elől a sűrű erdőknek és kősziklák rejtekeinek vetette magát a szerencsétlen nép, hogy legalább a puszta életét tengethesse tovább... Alig mult néhány hónapja, hogy Petneházy Dávid kurucái és Szepessy Pál legényei szétvert hajjal vetették magukat Buda falaira s vérbe-

borult fejvel hágták meg a bástyákat, Kollonics Lipót mindazáltal kiadta a jelszót, hogy Magyarországot előbb rabszolgává, azután koldussá s végül pápistává kell tenni, Karaffa Antal pedig parancsot küldött Csáky István kassai kapitánynak, hogy maga mellé vevén Károlyi László szatmári és Barkóczy Ferenc zempléni főispánt, a királyi városokban szedje el a protestánsok minden templomait.

Ez a parancs volt az első jeladás a protestánsok ellen megindult legszörnyűbb hadjáratra.

Sirja felé készült már az 1686-ik esztendő, mikor Karaffa generálisnak ez a parancsa megérkezett Kassa városába. A kassai kapitány nem is késett soká, hanem az ujesztendőre elkövetkezett Vizkereszt után való napon elindult s Eperjesre érve, elvette a protestánsok templomát. Hasonló sors érte Bártfa, Lőcse, Késmárk és Nagybánya ujhiten lévő lakosságát.

De mindez kezdete volt csak a kezdetnek!

Mert kevéssel rá elszedték az eperjesi főiskolát. E nagyhirű tanodának ebben az időben a tiszteletreméltó Zimmermann Zsigmond volt a gondnoka, aki — mint Eperjes városának egyik tanácsosa is — általános tekintélynek örvendett. Ez az ember, kezet fogván az ősz Keczer Andrással, minden követ megmozgatott, hogy gyűjtés útján annyi pénzt teremthessen elő, amennyiből új templomot építhessenek az Urnak dicsőségére... Am ugyanakkor az történt, hogy Karaffa Antal, a protestánsok százados gyászára, Eperjesre tette át székhelyét. Így akarta megfigyelni a protestánsok alattomos mozgalmát, miután tudomására esett, hogy a tiszteletreméltó Zimmermann Zsigmond és az ősz Keczer András pénzt gyűjt titokzatos célokra.

A Keczerekkel anélkül is le akart számolni egyszersmindenkorra!

A fekete generális megtévedt eperjesi polgárokat vesztegetett meg drága pénzen, akik azt vallották előtte, hogy Zimmermann Zsigmond és Keczer András újabb szabadságmozgalmat készit elő s azonfelül ugy ök, valamint eperjesi polgáriársaik szakadatlan üzenetváltásban vannak Munkács megátalkodott védőivel és Szepessy Pál piszkos lázadóival.

S tizennégyszázötven éves bosszút lihegő várakozása után ekkor bukkant föl minden gyűlöletével Tábori Erzsók, Karaffa szeretője.

Tőle tudta meg a fekete generális, hogy Zimmermann Zsigmond, Keczer András, Rauscher Gáspár és Eperjes város egyéb összeesküvői újabb fölkelés szítására gyűjtik a pénzt s hogy a munkácsi őrség megbízásából azzal biztatják az embereket mind Kassán, mind Eperjesen, hogy török és tatár hadakkal közeledik immár Thököli az Al-Duna irányából, hogy a Szernye-mocsarak felől szélesebesen jön Szepessy Pál az öles kardjával s velejön Esze Tamás, hogy megöljenek mindenkit, aki német jött közénk nemzetünknek vesztére.

Mindez Tábori Erzsók műve volt, aki elérkezettnek vélte a pillanatot, hogy egykori megszégyenítéseért leszámoljon most Keczer Gábor édesatyjával, apósával, minden atyafiságával s haláláig való mélységes gyászba borítsa a kis Rauscher Editet és egyetlen növekvő fiát.

Ugyanakkor pedig Lipót császárnak irt Karaffa Antal:

»Fölfedeztem egy messzeágazó összeesküvést, melyből ha Felsőged nagyszerű diadalai nem szivják ki az életerőt s mely ha most nem jut nyilvánosságra, alapjaiban renditette volna meg a birodalmat. Innen származik Thököli gögje

s hadiereje annyi éveken át e mai napig. S nem is új összeesküvés ez, hanem régi: még Felséged atyjának életében keletkezett egy mindig új meg új fejekkel fölmerülő hidra. Áll pedig ez seregszámra menő tagokból: egyesek pénzzel, mások tanáccsal, mások tekintéllyel, ismét mások egyéb s egyéb szolgálattal segítik előbbre a merényletet.

Könyveket írhatnék össze azon dolgokról, melyeket fölfedeztem, de veszedelmes volna papirra bizonom a kutatások eddigi eredményeit. Elég annyit mondanom: Felséged szentséges életére törnek s szándékuk Felséged minden országait és tartományait tőből kiforgatni. Még a keresztény nevet is ki akarják irtani!

Néhány évnek leforgása alatt ötizen nyertek kegyelmet a lázadók... Rabattától a bányavárosokban, Dünewalde-tól Löcsén, Lotharingiai Károly herceg öfenségétől Pozsonyban, Schultztól Eperjesen és Caprarától Kassán. Büntetést senki sem szenvedett, sőt Felséged határtalan kegyelmességéből sokan a rebellisek közül még földekkel és tisztségekkel is jutalmaztattak. Ám hivebbekké mégsem lettenek, lévén örök nyavalyája ennek az országnak, hogy folyvást pártosoktól hemzseg... Hiszen találkoztak itten, akik még István király ellen is pártot ütöttek. Imé, most itt az alkalom, minden időkre kiirtani Magyarországból a lázadás szellemét!

Félszabálynak semmi haszna, mert ilyes által barátokat nem szerzünk magunknak, az ellenségtől pedig nem menekszünk általa. Nagyvárad, Munkács, Eger folyvást veszedelemmel fenyegetnek mindent, készek mindig és mindenki ellen a fölkelő latrok befogadására és ápolására. De most már elég volt: le kell nyesni egy csapással valamennyi fejét a hidrának!«

A császár sokáig gondolkozott, mig nem végül

rávették miniszterei, hogy Karaffát teljhatalmu királyi-biztosul nevezze ki Felső-Magyarországra.

S Karaffának első dolga volt összeállítani az ítélőszéket.

A himlőhelyes arcú fekete generális az 1687-ik esztendő februárius havának tizedik napján váratlanul Eperjesre érkezett. A kapukat nyomban lezáratta: attól fogva lélek nem jöhetett be és nem hagyhatta el a várost.

S Eperjes város népén urrá lett a réműlet...

...Az ettől számított hetedik nap estéjén a gerlai öreg köházban tanakodott az ősz Keczer András és leghivebb barátja, Rauscher Gáspár. A melegedő előtt ültek, közöttük a kis Rauscher Edit, lehorgasztott fejjel. Odakint hűvös télutó volt.

Keczer Andráska, aki tizenharmadik esztendejét töltötte be e napokban, aludt már. Ők hárman fel-felijedtek minden közeledő neszre az éjszakában.

Az ifju menyecske összekulcsolta a kezét:

— Mi lesz velünk, Teremtőm-Uram? Szegény férjem, csak legalább ő ne mozdulna Szepessy Pál mellől!

A két öreg hallgatott.

Mert titkos hírvivők meghozták már a hirt, hogy Karaffa, e tébolyult olasz, megkezdte a befogásokat. Előző napon a tiszteletreméltó Zimmermann Zsigmondot hurcolták el elsőül a házából. Ép ebédnél ült volna a családjával, mikor két császári tiszt vezetésével lancknehtek rontottak reá s még azt sem engedték meg neki, hogy megölelhesse utoljára övéit. Ahelyett durva káromkodások közt megragadták, magukkal hurcolták és hiába volt minden tiltakozása Eperjes város e tiszteletreméltó polgárának, földalatti nedves börtönbe dobták.

Keczer András és Rauscher Gáspár jól tudta, hogy most ők ketten vannak soron.

És felsóhajtott az öreg Rauscher, miközben halottfehér leányára nézett:

— Leányom, mi talán sohasem fogjuk látni többé egymást...

És mialatt hangtalan fájdalomra vonaglott el a fiatalasszony csinos arca, az ősz Keczer András komolyan nézett kedves menyére:

— Leányom, hallgasd meg jól, amiket mostan mondok tenéked.

A kis menyecske, erőt vévén fájdmán, apósára függesztette okos szürkés szemeit. Keczer András így beszélt ekkor:

— Nem tudom, mit rejt méhében a jövő... De azt tudom, hogy nekem és atyádnak meg vannak számlálva napjaink... Hallgasd meg azért, leányom, amiket mostan mondok tenéked!

— Hallgatom, apámuram, — suttogta halálravált arccal a fiatalasszony.

Keczer András beszélt:

— Mink ketten nem számítunk immár... Hosszu esztendeink a nemzet jogaiért megharcolt harcokban mentek veszendőbe, ám ez a végezte ugyanis minden magyarnak. Gábor fiam, a te hites urad, megmarad-e, nem tudhatjuk. De itt van az unokánk... Hallgass ide, leányom és jól megjegyzed, amiket mostan mondok tenéked!

— Odahallgatok, apámuram, — suttogta másodszer is a sokat szenvedett ifjuasszony, miközben alig tudta visszafojtani égő könnyeit.

Keczer András fölemelte gyérhaju fejét, mintha a jövőbe látott volna:

— Unokánkat, mihelyt eléri éveit, ne marasztald itthon. hanem — felövezvén nagyatyái kardját — induljon tüstént táborba. Ha régi barátom, Szepessy Pál nem élne többé, ott lesz

a nálánál ifjabb Esze Tamás, tisztelője nemes családunknak. Unokánkat tanítsd meg, hogy emlékezvén nagyatyáira, soha ne higgyen a németnek, hanem karddal harcoljon pusztítására,rontására, végső dulására!

A kis Rauscher Edit szemei itt már könnyben csillantak meg.

De nem folytathatta az öreg, mert ugyanakkor közeledő nesz ütötte meg őket, mintha több lovas dobogott volna errefelé az éjszakában. Jött-jött a dobogás s néhány pillanattal reá a gerlai udvarház nyitott kapuján fordultak be a lovasok...

Fülcsendítő csönd állt be a ház nagyebédlőjében...

De csak két pillanatig!

Mert a harmadik pillanatban szélesen nyitott be az ebédlőszobába, senki más, mint Keczer Gábor maga.

Hanem igen-igen megváltozott!

Ugy érkezett, ahogy éppen elindult Szepessy Pál mellől, a Szernye-mocsarak világából. Harcos öltözetben, csákóra-metszett lebbentyüs csalmában, félsarkantyúval az egyik csizmáján, csataktól telehányva. Férfias arca megnyult s a két halántékánál szürkülni kezdett a haja. Csak daliás tartása maradt a réginek.

Am amire fölnesselt volna a két öreg, Rauscher Edit ott csüngött már a férje nyakában és mig ujjhegyre ágaskodott, átkarolta gyenge két karjával s könnyei megöntözték a harcokból megtért kisebbik gazda mellét:

— Uram!... Én édes uram!...

Nem birta tovább. S annyi esztendőnek meddő várakozása után sirvafakadt.

Akkorára ott állt a két öreg is. Ahogy sikerült volna megölelniök nekik is a hazáigvergődött fiut, egyszerre kérdezték ketten:

— Honnan jöttél?

— A Szepessy Pál újból kardrakelt bujdosói közül, — válaszolt Keczer Gábor, kissé neki-csodálkozva.

— S kivel jöttél? — faggatta a két öreg ugyanegy pillanatban.

Keczer Gábor méginkább nem értette:

— A két szolgálomemberemmel.

Atyja és apósa megfogta most kétfelől s könyörögve kiáltottak fel:

— Menekülj, fiam! Menekülj! Minden pillanatban itt-teremhetnek a császári kopók! Miértünk nem kár immáron, de néked feleséged, kisfiad vagyon!

Keczer Gábor nem akart hinni a fülének:

— De hiszen én ott voltam Buda alatt s a keresztény hitért emelve kardot, hágtuk meg a magyar fővár falait és bástyáit!

Itt már a kis Rauscher Edit is imára kulcsolta össze a kezét:

— Menekülj, édesuram! Menekülj!

— De hová? — kérdezte tanácstalanul a fiatal férj.

Édesapja felelt neki:

— Az ország legészakibb határhegyei közé, hol juhászaink telelnek át az aklokban! Várd be ottan az idők fordulását!

Keczer Gábornak annyi ideje maradt csupán, hogy átkarolhatta a két öreget, szerelmes feleségét s hogy besiettetett a hálózatra, hol alvó fiát csókolta meg. S néhány pillanattal később két szolgálégyéntől kísérve távolodó, egyre távolodó dobogással vágta az északnak. A legészakibb határhegyek irányába.

Ezen a nehéz éjszakán mégegyszer lovasok dobogása verte föl a sűrű csöndet. Császári lovasok voltak, akiket Keczer Andrásért, meg Rauscher Gáspárért küldött Karaffa generális.

És elhurcolták mindkettejüket.

A kis menyecske, ahogy olyan egyedül maradt vissza, mint az ember kisujja s körülnézett a puszta házban, félig-tébolyultan állt a sűrű csöndben s esze nélkül mondogatta maga elé:

— Istenem, könyörülj rajtunk... Istenem, könyörülj rajtunk...

XXIV.

És mialatt most már Árvától Ungvárig és Ungvártól Zentáig gyülevész császári hordák járták az országot, a Szernye-mocsarak mögé szorított Szepessy Pál ijesztő-gyorsan kezdett készülni, hogy legalább ősz barátját, Keczer Andrást és Rauscher Gáspárt szabadítsa ki a végső szorultságban.

Mostanára, az 1687-ik esztendőre ők lettek utolsó reményszála a haldokló nemzetnek. És noha ők rohanták meg Budát, miközben Európa keresztény vitézei szájleesve bámulták irtózatos halálmegvetésüket, most mégis ellenük fordult a németek és vezérek minden dühe.

És ahogy tavaszodó szél kezdett volna lengeni a Szernye-mocsarak táján is, a lengőszakállu öreg mindsűrűbben kezdte biztatni a császáriak ellen lobogó dühü alvezértársát:

— Készüljünk, igen, készüljünk öcsém, Tamás, mert ki kell szabaditanom sok csatákon forgott kenyerespajtásomat, az ősz Keczer Andrást és násztársát, Rauscher Gáspárt és mert érzem, elkövetkezett immár az én időm is. Ha a másvilági csatamezőkre megyek át, te fogod átvenni a kardomat, Tamás...

Esze Tamás intett a seprüszemöldökével, hogy megértett mindent. Ugyanakkor azonban felsóhajtott ifjabb Szepessy Pál:

— Apám, apám! De magamra maradok itten... Senkim nem lesz a világon!

Szepessy Pál szinte rámordult a fiára. De talán csak azért, hogy takargassa megindultságát:

— Atyád lesz helyettem Tamás vezér... Ne feledd soha, fiam, hogy a főnökök elhullhatnak, ez azonban alig számít. Más vezérek lépnek a helyükbe! Az egyes emberek halandók, ám a nemzet továbbharcol jogaiért!...

És miközben a másvilági mezőkre készülődött a lengőszakállu öreg, lázasan készülődött egyúttal Keczer Andrásék szabadítására is.

Mert körülbelül mindent tudtak a szorongó eperjesi hírekből.

Hallották, hogy mikor az ősz Keczert vasraverse vitték volna Karaffa elé, a fekete generális forgó szemekkel kiáltott reá:

— Lázadó kutya, hát te még mindig a munkácsiakkal és a piszkolódo fölkelőkkel vagy üzenetváltásban?

Keczzer András hallgatott.

— Felelsz-é, kutya? — rontott neki a félörült tábornok.

Keczzer András megingatta a fejét:

— Hallgatásommal feleltem, uram... Méltatlan vádra és kérdésre nem válaszolhatok más-ként.

És csak ekkor vette észre Eperjes városa volt főbirája, hogy Karaffa mögött ott áll lángragyulva a takaros Ujhelyi Erzsébet is. És fiának ösmeretlen sorsára gondolva, megborzon-gott az öreg.

Igy tudták ezt a Szernye-mocsarak megett kardjaikat fenő ordasok.

De tudtak egyebet is!

Szélteben beszéltek, hogy nyirkos börtön mélyén hever Keczer András, mindössze egyet-

len vékony fal választja el násztársától, az öreg Rauscher Gáspártól s iszonyu sejtelmek között hallgatja annak szomorú lánccsörgését.

De más hírek is szálltak alá Eperjesről.

Aznap, amelyen Zimmermann Zsigmondot, Keczer Andrást és Rauscher Gáspárt verték vasra, börtönbe hurcolták Baranyay Ferencet, régi nemesi család sarját, aki kevéssel előbb még Eperjes város egyik tanácsosa s az evangélikusok kollégiumának gondnoka volt. Ugyanakkor este Weber Frigyes nevű derék polgárát is lefogták Eperjes városának.

Ijesztő éjszaka ereszkedett a város fölé, de még ijesztőbbek voltak a reákövetkezett napok.

Két vádló lépett föl a szerencsétlen rabok ellen: egy Szentiványi László nevű magyar, akinek becsülete addig sem volt a világon és a hirhedt erkölcsű Tábori Erzsók. Ők ketten tanusították, hogy Keczer Andrásnak és társainak üzenetvivői vannak Munkácsra, a Portára és a gyűlölt Szepessy Pál hadaihoz. S Karaffa elnöklésével összeült a tizenkéttagu vérbíróság.

A fekete generális első intézkedése az volt, hogy kinzókamarába vitette az öt tehetetlen foglyot.

S megkezdődtek a legvisszataszítóbb kinzások, amelyekre ember csak visszaemlékezni tudott a spanyolhoni inkvizíciók óta. A szerencsétlenek hónalja alatt és lábszárain repedni kezdett a bőr, csontjaik pedig ropogtak. S a félig már alélt Zimmermann Zsigmond vallotta végül is, hogy összeköttetésben van Munkács védőivel és az országból már kiszorított kuruc királlyal.

Erre leoldozták a kinpadról.

Jött utána az ősz Keczer András.

Ahogy a kinpadra tekintett volna, iszonyattal szólt:

— Ha multamat tekintem, nem tagadom, hogy Thököli királlyal éreztem és sok csatákon harcoltam kardja alatt... Am rebellis-voltunkért kegyelmet szerzénk Lipót császár öfelségétől és az országtól. Ha azonban új vétkekben akarnak kimondani bűnösöknek, csak egyet állíthatok most is: magam és társaim ártatlanok vagyunk!

Erre megragadták a kinzólegények.

Megragadták s vasrostélyra fektették le, mely alatt paraszat kavartak. Az ősz Keczernek félig szén lett már a teste, amikor eléje állt Karaffa:

— Való-é, hogy levelezel a lázadó Thökölivel és a kutya Szepessy Pállal?

Keczer András, végső erejének megfeszítésével, összevágta a fogait s nem felelt.

Ekkor leemelték a kinzópadról... S következett utána a többi három szerencsétlen, névszerint: Rauscher Gáspár, Baranyay Ferenc és Weber Frigyes. És mert ők is konokul tagadtak, valamennyiüket halálra ítélte Karaffa.

És Eperjes város tágas piacterén zöldszin öltözékében fölrémlett a bakó.

...Hanem ezt már Szepessy Pál sem nézhette tétlenkedve.

A Szernye-mocsarak megett még aznap doboltatott s kiválasztván ötszáz legvakmerőbb legényét, lóraültette őket s személyesen állt az élükre, hogy váratlanul megrohanván Eperjes városát, kiszabadítsa onnét élőhalott barátját, Keczer Andrást és vértanuhalálra készülődő négy társát. És akkor hegyeken, völgyeken, vizeken és erdőkön át keresztülvágja magát velök a Szernye-mocsarakig. Oldalán — dühtől reszketve — ott vágatott Esze Tamás, mögötte ott vágatott rezessorru Majos Ferenc kapitány, kit a császári tábornokok évek óta pátensekkel kö-

röztettek halálra, mellette ifjabb Szepessy Pál sóhajtozott többször, mert aggodalommal látta, hogy apja — a vénség következtében — többször meg-meginog lovának nyergében. Ott lehetett látni a legény Tyukodi pajtást, nagy elszántsággal a szemében, ugyszintén Buga Jakabot, meg Zöld Demetert, amint magasra dobálta őket a ló. Ők ketten talpasok lévén jelesül, rendes körülmények között gyalogláb indultak minden csatájokba.

Tavaszkodó szellőcskék fujdogáltak immár a Laborc és az Ondava nagy síkságán. Olvadozott a hó s áradni kezdtek a folyók.

Kétnapi kemény vágatás után, nagyügyesen mégis csak átverték magukat a regéci vár alá, a Hernádvölgye jobb széléig. Mindenfelé olyan területen, ahol Lipót császár katonái garázdálkodhattak kedvükre.

Itt azonban — nem kis meglepetésükre — valami hétszáz portyázó ellenséges lovasba találtak beleütközni. Szepessy Pál nem késlekedett sokáig, hanem felállítván lovasait, maga a legélre állt ki, Esze Tamás nyomban utána állt ki s akkor megemelvén sulyos csákányát, a legyöngült öreg, nagyot kiáltott:

— Rája, rája, lovasaim!

Esze Tamás ugyancsak megemelte még nehezebb csákányát s utánakiáltott a kegyetlen öregnek:

— Rája! Rája!

S megereszkedtek ötszázan s szemközt, a Hernád vize irányából megereszkedtek a császári lovasok, hétszázan. És akkor egymásba törtek.

Rövid, de vérengző volt a lovasütközet. Tyukodi pajtás, Buga Jakab és Zöld Demeter még ki sem csapkodhatta magát, mikor az ellenséges lovasok hátat adtak s elhagyván halottaikat és

a sebeikben hörgőket, kieresztett kantárszárral menekültek Kassa irányának. Dörgött alattuk a föld.

Hanem a bujdosók lovasai, amint körülpillantottak volna a csatahelyen, nem látták többé Szepessy Pált. Rémülettel látták ellenben, hogy lova gazdátlanul futkos föl és alá, a halott és sebeikben haldokló harcosok között.

Megérezték egyszerre, hogy most szakadt reájok tizenötésztendei kinlódásuk legnagyobb szerencsétlensége. Esze Tamás kiáltott föl legelőször, meginogva a fájdalomtól:

— Elesett a vezér!

Még volt benne élet hörgő haldoklása közben. Nyakeréből ömlött a vér, mert átszakították a nyakerét, a balfüle alatt. Ott térdelt a fejénél Esze Tamás, másik oldalról akkor már könnyes szemmel ereszkedett térdre a feje mellé a fia, ifjabb Szepessy Pál, mialatt kapitányok, hadnagyok és egyéb lovasok — lovaik kantárszárát markolva röviden — lehorgadt, fedetlen fejjel sorakoztak az örökre távozó, engesztelhetetlen vezér körül. Tyukodi pajtás vette észre magát először, mert leoldván a gazdátlanul maradt ló nyergét, odatolta az örög feje alá.

Haldoklott Szepessy Pál, mert gyorsan folyt el a vére. Esze Tamás nagyot kiáltott fájdalomában:

— Héj, vezér, te most elmégy innét s mi fog megmenteni bennünket azontul?

A lengőszakállu öreg mintha fölrévült volna egy villanásra. Mintha a halál küszöbéről tért volna vissza. Fölvetette szemeit s annyit mondott erőtlenül:

— A... kard...

Hallgattak, hallgattak. Szepessy Pálnak akkor már oldaltbillent bozontos feje.

Alkonyodni kezdett. Esze Tamás, amikor

látta, hogy a sokat bujdosott vezérből kiszállt a lélek, óvatosan kivette feje alól a nyeret, gazdátlan lovára rakta vissza, akkor felültették rá a halott öreget, odakötözték s lépést indultak meg vele a regéci erdőknek. Hangtalanul mentek valamennyien. Legelől a halott vezér, akinek lovát két ordas vezette, a halott vezér után a kegyetlen Esze Tamás, mellette ifjabb Szepessy Pál elborult szemmel... Így értek el lépést a regéci erdőbe, az erdőben egy tisztásra. Ott ásták meg az öreg sirját, koronás tölgyfa alatt. Esteledett, amire elhantolták Szepessy Pált. Sirjánál Esze Tamás mondott pogány imát, melynek végén megfenyegette az eget. Ugyanakkor magára-övezte Szepessy Pál kardját, saját kardját meg fejének tűzte oda a sir végébe.

S akkor megindultak... Ugyan merre indulhattak volna?

Visszafordultak a Szernye-mocsarak mögé, hogy a többi bujdosónak is megvigyék legnagyobb szerencsétlenségük hírét...

...Az ősz Keczer András pedig, társaival együtt rálépett a vérpadra.

Gyász-szine volt a vérpadnak, haragoszöldbe öltöztek a bakók, számszerint harmincan, köztük a kassai, az eperjesi, a lőcsei és a tábori bakó. Mind-mind elrémitő szálas alak, de a kassai egész fejjel magasabb valamennyinél. A kassai hóhér, mialatt szitkozódó tömeg kezdte előzőlni a vérpad széleit, nyugodtan könyökölt rá a bárdja nyelére s mikor megunt a várakozást, meg a tömeg átkozódásait, mintegy szórakozásul, kezébe kapta át a széles bárdot s ujjjaival kedélyesen pengette végig a kemény acél élet...

Március ötödik napjának reggele volt ez!

Ugyanakkor fölvonultak a poroszlók s hátranyomták a népet, amely vad átkokat szórt a

kassai hóhérra, meg Karaffára. Messzire feketedett aközben a vesztőhely, amelyen vörösposztóba vont tőke hevert. A Medveczky-ház előtt állt a vérpad, ahol a fekete generális szállásolt.

Gyorsan mult az idő. És ahogy tíz óra lett volna délelőtt, megnyílt a börtönajtó s kilépett rajta a négy áldozat: Zimmermann Zsigmond, Baranyay Ferenc, Rauscher Gáspár és násztársa, Keczer András. Hátukban egy Perczhoz nevű jezsuita atya a feszülettel. A börtönből a vérpadig elnyúló utvonalon akkor már katonák sorakoztak fel kétfelől.

Abban a pillanatban, amint a négy szerencsétlen ember felbukkant volna a börtönajtóban, különös-tompán zümment meg egy repedt harang a toronyban, amelynek hangját, ha ritkán kondult is meg más alkalommal, jól ismerték az eperjesiek. Csak két esetben volt szokás meghuzni: ha tűz volt avagy árvíz fenyegette a várost és ha halálra vittek valakit.

Ahogy abbamaradt volna a hátborzongató harangkongás, siket csönd állt be.

És a siket csöndben fölvezették a vesztőhelyre elsőül Zimmermann Zsigmondot. A tiszteletreméltó öreg, amikor látta, hogy nincs menekülés többet, összekulcsolta kezét s könnyek öntötték el arcát:

— Uraim! Kegyelem!

E pillanatban előlépett a háta mögül Perczhoz jezsuita atya s a feszületet nyujtotta a szájához:

— Istennél a kegyelem... Imádkozzál és halj meg bátran!

— Jézus, Dávidnak Szent Fia, könyörülj rajtam! — kiáltott föl kétségbeesve a védtelen ember.

Abban a szempillantásban a kassai hóhér nyakába sujtott a bárd, ámde rosszul ta-

lálta, amire széles késével metszette le a fet-rengő ember nyakát.

A tömeg felzúgott az iszonyattól.

Akkor Baranyay Ferenc alakja magasodott föl a vérpadon. Szomorú volt Baranyay Ferenc és noha szakadatlanul biztatta a jezsuita atya, hogy haljon meg béketűrőn, nem figyelt oda. Ahelyett belefogott a zsoltárba s annak sorait zengedezte:

*Kik örülnek inségemnek,
Öltözzenek gyalázatba
Ellenem kevély voltokban...*

Oly szomorú volt az ének, hogy akik hallot-ták, hangos könnyekre fakadtak s még a hóhér is szorongó szívvel csóváltatta a fejét. De akkor hirtelen nagy ivben villant fel a löcsei hóhér pallosa s Baranyay Ferencnek legurult a feje.

Ketten várakoztak még szörnyű sorsukra ren-díthetetlenül: Rauscher Gáspár és Keczer András.

A gerlai letűnt napokra gondolva, megölel-ték egymást. És ahogy így átölelve tartották volna egymást, Keczer András a szemközti Med-veczky-ház nyitott ablakára pillantott s össze-borzadt:

— Ott ül Karaffa s megette Tábori Er-zsók... Istenem, legalább Gábor fiamat mentsd meg!

Odapillantott Rauscher Gáspár is és felső-hajtott:

— Uram-Teremtőm irgalmazz szegény leá-nyom férjének!

Akkor előlépett a harmadik bakó s megkapta Rauschert a karjánál. Feléje fordult Rauscher Gáspár s szelid lélekkel haladt föl a vérpad lépcsőin. Odafönt megállt keresztényi alázattal, de mialatt vetkezett, szemei a megrettent tömeg-

ben kutattak, mintha keresett volna valakit. A leányát vagy András unokáját talán. De mert senkit sem talált, aki felé búcsupillantást vehetett volna, letérdelt s jobbkarját nyugodtan fektette le a tőkére.

Már sujtott is a hóhér s magasra szökött az öreg Rauscher vére.

Ő maga is látta a saját vérét, de félig-ájult állapotban... Akkor éppoly szeliden a tőkére tette le a nyakát.

Másodszor is sujtott a bakó s Rauscher Gáspár feje lefordult a vérpadra. A tömeg zugni kezdett, amire hátrábbnyomták a katonák, meg a poroszlók.

A negyedik bakó lépett elő mostan s megragadta az ősz Keczert. S pillanattal reá felbukkant a vérpadon egész magasságában Eperjes város volt főbirájának mocsoktalan alakja.

Halottesöndben állt a tetőn az ősz Keczer András: tudta, hogy nincs menekülés többet. De elkészült a halálra, miután semmi örömet sem talált már a földi életben. Egy nappal előbb megtudta még, hogy nagy barátja és vezére, Szepessy Pál csatában esett el, amidőn is ötszáz keserű lovasával lóhalálban száguldott Eperjes felé, hogy szegény barátját kiszabadítsa a gyülölt Karaffa karmaiból.

Most tehát elérkezett legutolsó pillanata az ő életének is.

Ott állt fekete ruhájában a gyász-szinü vérpadon, csak fehér szakálla világított messzire a sötét alapon. Hirtelen lehuzta gyűrűjét s a bakónak adta át:

— Bátran bánj velem!... Gyerünk! Gyerünk!
A hóhér udvariasan hajtotta meg magát Eperjes város nagy polgára előtt:

— Számíthat ügyességemre kegyelmed.

Előbb a jobbkarjára csapott le: vastag su-

gárban sivitott föl a vére. Majd a feje hullott alá s fehér szakállá piros lett a vértől.

A vesztőhelyet körülözönlött eperjesiek már-már zendülésben törtek ki, mire a császári katonák szétverték a tömeget. Vad futással menekült mindenki a szomszédos uccákba.

A vérpad tetejéről ugyanakkor messzire mutatta föl a négy levágott fejet a kassai, az eperjesi, a löcsei hóhér, meg a tábori bakó. Karaffa pedig kiadta a parancsot, hogy a holttestet föl kell négyelni s a negyedrésztetemeket ki kell szögezni a város négy kapujára: a sárosira, sebesire, löcseire és kassaira. Hat hétig kellett száradniok a napon, minden lázadó elrettentésére.

Ily szörnyhalála lett a négy eperjesi vértanunak, akiknek büne az lett volna, hogy állítólag üzenetváltásban álltak a külföldön bánkódó Thökölivel és a Szepessy Pál kardjára fölesküdüött ordasokkal.

Az ordasok a Szernye-mocsarak hátában készülődtek ezalatt, de most már a kegyetlen és seprüszemöldökü Esze Tamás vezérsége alatt. A lengőszakállu vezér halála mély keserűségre fakasztott mindnyájunkat, ám a keserűséggel is felhagytak az események folyamán. Belátták nevezetesen, hogy hamarosan meg kell indulniok, ha bosszút akarnak állani Keczer Andrásék szörnyhalála miatt.

Mert mindent tudtak a felkelők. S vagy egy héttel ezután arra döbbentek össze, hogy Keczer Gábor is a Karaffa körmei között van már.

Ijesztő volt ez a híradás, de kételkedni nem lehetett benne. Különösképp hangzott ugyan, ámde Tábori Erzsókról tudta minden lázadó, hogy a legravaszabb és legveszedelmesebb nő az egész világon. Már pedig Tábori Erzsók kaparintotta meg a kis Rauscher Edit urát.

Lett volna eszerint, hogy Keczer András börtönében, a kivégzés előtt való késő estén egy fiatalasszony lépett be s talpig-fátyolban állt meg a félig-ájult és kinjaiban vergődő ősz Keczer előtt. Mintha a kedves menyé lett volna. És sugva kérdezte, hová menekült is a férje, mert elfelejtette időközben...

Keczer nagy kinlódása ellenére is megütődött:
— Ejnye, leányom, ejnye!

S megmondta neki a helyet, hol üldözött fia rejtegette életét. A sűrűn takart fiatal nő (amit csak alakja körvonalaiból lehetett sejteni), szinte futva sietett ki ekkor a börtönből. S tiz nappal később ugyanabban a börtönlyukban sinylődött már Keczer Gábor is.

A rémült hír még aznap alkonyatkor lecsapott Gerla falura is.

A kis Rauscher Edit két atyja-urának irtózatoss halála miatt élőhalottan feküdt. És félig-tébolyultan. Am amikor azzal verték föl, hogy szerelmes ura is a Karaffa markába jutott, egyszerre megszáradt minden könnye. S remegve fogatott tüstént, hintóba vágta magát riadt Andrásfiával s vágatva indultak meg Eperjes városának. És mialatt a gyerek, aki ekkor töltötte be tizenegyedik esztendejét, fásult arccal nézett a közeli hegyek irányába, melyek csucsain ott aranylott a lebukó nap fénye, a szerencsétlen fiatalasszony zsebkendőjébe temette az arcát:

— Uram... Én édesuram...

XXV.

Kevéssel ezután Keczer Gábor daliás alakja is felmagasodott a vérpadon s beleborzadt egész Felső-Magyarország.

Nem tudta megmenteni többé félig-alélt fe-

lesége, a kis Rauscher Edit sem. Hiába próbált Karaffa elé jutni: meg kellett halnia Eperjes város legdelibb polgárának.

Tizenhét napig pihentek a bakók. De akkor munkához láttak újból.

Ezalatt a tizenhét nap alatt befogták Medveczky Samut, akihez hasonló nevű ember a birák között is ült; a fiatal Sárossy Márton, akit rokon kötelek fűztek a halott Keczer Andrásához; aztán Fleischhackert és Schönlebent (mindkettejüknek György volt a keresztnéve), a tizenkét évtől fogva világtalan Gut Zsigmondot s még mindig vizsgálat alatt állt azonkívül Weber Frigyes, akit folytonos biztatgatásokkal áztatgattak, hogy legközelebb szabadon fogják eresztetni.

És jött csörgette láncait a rabok között Keczer Gábor, akinek külön is felrötták, hogy Szepessy Pál és a kuruckirály alatt lázadott a császár ellen. Keczer Gábor ezt nem is tagadta, ám ezzel szemben hivatkozott reá, hogy Petneházy Dáviddal és Szepessy Pállal együtt ott kapaszkodott káromkodva ő is Buda kormos falaira... Nem használt semmit!

És nem akadt senki-senki többé, aki segítségükre sietett volna. Esze Tamás az ordasaival tehetetlenül szükölt a Szernye-mocsarak mögé beszorítva, akár a verembe-hullt farkas... A kuruckirály az Al-Dunánál áztatgatta magát valahol a reménnyel s eredmény nélkül küldözgette hozzá üzeneteit szépséges hitvese, a már-már elfáradt Zrinyi Ilona, hogy siessen hadaival a rongyos vár fölmentésére, mert egy év múlva késő lesz minden... Letört szárnyu sas lett ekkorára Thököli Imre.

Senki-senki nem volt az ország földjén, aki Keczer Gábor szabadítására indult volna!

Ugy látszott, hogy erre az esztendőre térdrebukott maga az ország is.

A császári zsoldosok durva kárörömmel dulnak az északi részekben mindent, ami dulható volt még. Szijrafüztek minden még szabadon maradt polgárt s elmondhatatlan átkai lettek a Felvidéknek. Nemesek és pórok az erdőkben és hegyekben bujtak el, mások Erdély felé indultak, vagy Lengyelország felé vették a vándorbotot. Annyira megteltek a börtönök, hogy akiket már nem sikerült oda beszorítani, a hóhérok lakásaiban szállásolták el őket.

Az újra elfogott eperjesi polgárok közül Sárossy Mártonnak annyi vétke volt csupán, hogy édesapja is ott serénykedett Munkács kemény védőinek sorában, Fleischhakert, Medveczkyt és Schönlebent bosszúból fogták el, Weber azonban és a világtalan Gut kegyelmet kapott.

Am a többieknek meg kellett halniok... Hát meg is haltak férfimódra!

Március hónap huszonkettedik napján kilépett börtöne ajtaján Keczer Gábor, merészen fölvetett homlokkal. És kilépnek utána halálnak-szánt társai is.

Abban a szempillantásban enyészetet hirdetve kondult meg a repedt harang. A katonák már előbb elzárták a vesztőhelyet Eperjes népe előtt, amely zúgva kezdett fenyegetőzni és lázongani. A bírák elfoglalták immár helyeiket s a poroszlók kettős sorfala között a vérpad felé indult meg a halálraitéltek menete.

Keczer Gábor haladt legelől barátjával, Andricius lelkésszel beszélgetve, szakadatlan búcsuzkodás közben. Férfias arca végleg eltorzult a szörnyü kínzásoktól. Utána Fleischhacker és Medveczky következett a sorban, mind a kettőt egy-egy pap támogatta s mind a ketten imádkoztak, halkán. Az ifju és sajnálatraméltó Sárossy

Mártont Lipóczy Miklós vezette a karjánál. Iszonyat volt látni a szerencsétlen Sárossyt, akit örület szállt meg a börtönlyukban és most szakadatlanul nevetett, nyeritésszerűen. Szétvert volt a haja s dult a tekintete, hogy még a poroszlók is borzadályal fordították el a fejüket. Schönlében zárta be a szomoru menetet, miközben a tömegeből ismerősei felé integetett utolsó búcsut.

Közel járt már a vérpadhoz Keczer Gábor, amikor — hogy, hogy nem! — kirántva magát rokonainak és ismerőseinek védő karjai közül, egy zilálthaju, szép fiatalasszony tört át a poroszlók során s térdrebukva Keczer Gábor előtt, tébolyultan tárta feléje a két gyenge karját:

— Uram!... Én édes... uram!

A kis Rauscher Edit volt.

A szerencsétlen Keczer Gábor már-már le akart hajolni, hogy mégegyszer fölemelje és átkarolja szánandó hitvesét, de a félig eszelősre vált fiatalasszonyt akkor már megfogták a poroszlók s az utánarohant rokonoknak és ismerősöknek adták át, akik magukkal cipelték az ájult teremtetést.

Kongott-kongott a repedt harang, a nép zugott és lázadni készült a császári katonák hátában, amikor vérfagyasztó csend tört ki váratlanul.

A vérpad tetejére kilépett és messzire magasodott róla a daliás Keczer Gábor. De abban a pillanatban feltűnt mellette Perczhof jezsuita-atyja is a feszülettel. Ott állt tőle féloldalt kissé s egyre azt suttogetta neki, hogy még nem késő: térjen át az Egyedül Üdvözítő Hitre...

Keczer Gábort oly utálat rázta meg, hogy a halálnak pitvarában sem birt többé uralkodni magán s ellökte magától a jezsuita atyát.

E mozdulata közben azonban félig maga is

megfordult s fakóra dőbrent az arca. Mert e mozdulat közben tekintete arra a házra esett, mely kissé jobbra-előre feküdt a luteránusok oskolájától s amely Karaffának volt a szálláshelye. És a ház szélső ablakában észrevette ekkor a feketearcu császári generálist, de észrevette az oldalán Tábori Erzsókot is, amint kekre nyilt, lázas szemmel figyelt egykori völegénye minden mozdulatára.

Es e pillanat megkeserítette Keczer Gábor utolsó percét.

E legutolsó percében a vesztőhely körül zajongott tömegben nézett el Keczer Gábor. És a tömegben meglátta ekkor tizennégyesztendős András fiát, amint halottfehéren meredt rá a gyermek. S odakiáltott:

— Bosszulj meg, édesfiam!

— Hallom, apám! — kiáltott vissza a kis Keczer András.

S Keczer Gábor megnyugodva térdelt le és tette rá nyakát a vörösposztóval bevont tőkére.

Abban a szempillantásban villant már a bakó bárdja. Előbb a jobbkarját csapta le Szepessy Pál alvezérének, élettelenül hullt alá a kar, vére pedig magasra sivitott fel. Másodszor is villant a hóhér bárdja s lerepült a Keczer Gábor feje. De nem állt meg, hanem tovább ugrált és táncolt a vérpadon, végül legurult és a tömeg közé bukott. Félig-élő állapotban.

A tömeg szélén éppen ott állt Keczer Gábor öreg juhásza, aki az országszéli hegyekből ereszkedett alá, hogy mégegyszer búcsút vegyen fiatal gazdájától. A vén juhász szüre alá kapta a fejet s míg a bakó inasai lesiettek a vérpadról és a tömegbe furódtak, a bacsó már elvészett a tömegben, de a kedves gazdája fejével együtt. És nem is találták meg azontul.

De meghalt nemcsupán Keczer Gábor, hanem

meghaltak a társai is. És meghaltak később sokan mások még Eperjes város polgárai közül.

S félelmes csöndbe sülyedt Magyarország.

Hónapok multak el attólfogva.

Szepessy Pál s régi katonatársai a föld alatt feküdtek tulnyomórészt. Akik még megmaradtak mindeddig, börtönben sinylődtek avagy eszüket veszítve menekültek a Szernye-mocsarak mögé, hogy felesküdjenek az Esze Tamás kardjára, akiről olyan hírek szálltak mindenfelé, hogy ijestően készülődik a némettel való leszámolásra. A prédikátorok is csapatostul özönlöttek Esze Tamás táborába, hogy örületig lázítsák a bujdosókat a császár, generálisai és lancknehtjei ellen.

Nyárvége lett ekkorára. A tizenötödik nyárvége, mióta néhai Szepessy Pál és néhai Szuhay Mátyás először indult ki ordasaival a Partium felől.

S édes nyárvége mosolygott le Gerla falura is. Mert a Keczer- és Rauscher-családok házaiból, birtokaiból s egyéb javaiból csupán ez maradt meg özvegy Keczer Gábornénak, a szánalomraméltó Rauscher Editnek. Jóemberei megbíztatták ugyan, hogy tüstént menjen föl Bécsbe, boruljon térdre a császár előtt s könyörögjön előtte kegyelemért: a császári kegy bizonyára visszaadja neki mindkét nemzetség házait, birtokait és egyéb javait. De a földigsujtott fiatalasszony dacosan hajtogatta a magáét:

— Inkább koldulni megyek, de két atyám és édes férjem hóhéraihoz nem fordulok!

Édes nyárvége mosolygott alá Gerla falura is. A nagy gyümölcsöskert fái roskadásig megakva görnyesztették alá ágait a megért al-

mák és körték aranyló terhe alatt. A fiatal özvegy — talpig gyászban — ott ült a nagy hárs alatt, a régi kőház előtermében. Már magához jött annyira, hogy olykor-olykor fel tudott sóhajtani. Ott ült mély gyászban s hosszú ideje nem vette le szemét a gazdasági udvarról, mely nyomban a ház szegletén tul kezdődött és amelyen a kis András nyergeltette éppen a lovát megölt atyjának két régi szolgálójával.

Harminckét esztendő volt e nyárvégén a kis Rauscher Edit, kissé megnyult arcu, szép fiatal özvegy. Tizenötödik esztendejében járt ekkor fia, ifjabb Keczer András.

És Edit-asszony elnézván fia készülődését, nehezen sóhajtott maga elé:

— Ez is elmegy Esze Tamás után s én itt maradok, egészen magamra...

És bármennyire küzködött is magával, szeméhez emelte a zsebkendőjét.

Mert három nappal előbb üzent érte a nagy-hirü Esze Tamás. Azt üzente Esze Tamás, hogy ép ideje volna már lóra ülni a kis Keczer Andrásnak. Készüljön hát, de tüstént!

Ugyane napnak késő alkonyatán, mikor a hársfa alatt üldögélt volna a gyászbaborult Rauscher Edit, váratlanul lódobogás kélt a falu felsővége felől. S összeborzongott a fiatalasszony. Mert olyan idő volt ez, hogy mindenki megrettent, ha lovasságot hallott közeledni. Nem Bártfa felől, hanem az északi határhegyek irányából jött ez a dobogás. Mintha egyidőben öthat lovas alatt csattogott volna föl a ló.

A fiatal özvegy felállt s kissé riadtan várt az udvaron. Mellette ott állt már ekkor az Esze Tamás táborába készülődő András fia is. Mikor már a falu uccáján dobogtak fel a lovak, Keczer Andráska az anyjára nézett:

— Értem jönnek, kedves anyám...

— Nem adlak oda, fiam! — s átkarolta a nyurga legénykét. — Senkinek sem adlak!

A gyerek megértette nyomban, hogy szüléje másra gondol. S értelmes szemmel pillantott föl az anyjára:

— Nem a császáriak jönnek értem, kedves anyám, hanem az Esze Tamás legényei!

Abban a pillanatban a lovasok már be is kanyarodtak az udvarba.

Lebbentyüs-sapkás lovasok voltak s élükön egy nyalka kiállású fiatalabb vezető lovagolt, sasorral, szénfekete apró bajusszal. Járhatott a huszonötödik esztendejében. Lecsuszott a lováról s piros arca elkomolyodott, ahogy észrevette a gyászruhás özvegyet és mellette a fiát.

Egyenesen az asszonyhoz lépett s megállt előtte feszesen:

— Asszonyom, nevem: Szepessy Pál. Ifjabbnak szólitottak, amig életben volt még nagy-eszü atyám, ám hogy csatában halt meg az öreg, most én viselem ijesztő nevét.

Keczer Gáborné komoly szemén mintha az öröm pillanatnyi fénye suhant volna el s kezét nyujtotta a nagy Szepessy Pál fiának:

— Isten hozta, Szepessy uram s legyen üdvözölve magános házukban! Szegény édesuram sűrűn emlegette, ha a csatákból haza tudott ug-rani egy-két rövid napra...

Ifjabb Szepessy Pál maga elé nézett:

— Hü barátja voltam minden időben az én szerencsétlen barátomnak, valamint atyja, néhai Keczer András is jóban-rosszban kitartott nagy-hirű atyám oldalán... Asszonyom, kegyelmed nem is hiszi, micsoda bosszút fogunk még állni megölt katonatársaink miatt!

Aközben alkonyodni kezdett alig-észrevéve.

A gyászbaöltözött fiatal özvegy ott állt a nagy hárs alatt s szép szemeit megölt ura leg-

jobb barátjára függesztette. Mellette növekvő fia álldogált s lázasan csillogó szemmel nézte ifjabb Szepessy Pált. Ifjabb Szepessy Pál így kezdte ekkor:

— A kegyetlen Esze Tamás megesküdött csapatai előtt egykori atyám kardjára. Szörnyü esküvése úgy szólt, hogy le nem teszi kardját mindaddig, amig ki nem gyilkolt innét minden bélpoklos németet!

— Vivát, Esze Tamás! — kiáltottak fel mögötte a fölkelők lovasai.

A fiatalasszony összeborzongott az Esze Tamás kegyetlen esküjének puszta hírére. És míg a kis András felgyult szemekkel gyönyörködött a nagy Szepessy Pál fiában, a fiatal vezér folytatta:

— Két hete mullott belé, míg járhatatlan hegyeken, erdőkön és vizeken át idáig tudtam verni magamat. Mert köröskörül piszkos lancnehtek ólálkodnak. De idáig kellett verni magamat, mert reámkiáltott Esze Tamás, hogy vigyem táborába az ősz Keczer András unokáját s a Buda falait meghágott Keczer Gábor egyetlen fiát, mert még a magyar fővár vivása idején megígérte ezt neki... Esze Tamás táborhelyén nagy a szükség most a növekvő legényekben.

Mély sóhaj szakadt föl a fiatal özvegyből, aki csak ekkor vette észre magát s próbálta tessékelní befelé Esze Tamás fiatal alvezérért. Ifjabb Szepessy Pál viszont csak ekkor méltatta némi figyelemre a nyurga Keczer András-kát s fölényesen csapott egyet a vállára:

— Te volnál az, kedves egy öcsém!

— Én volnék, kedves bátyám, — szólt elfogódva a legényke.

Ifjabb Szepessy Pál azt mondta neki ekkor:

— Hát velem jössz, kedves egy öcsém! Mert

az Esze Tamás körüli térhely a katona-magyarok s egyéb legények igazi nevelő-oskolája...

Ugyanakkor hátraszólt a lovasok felé:

— Gyere te is, Pál!

Erre egy délceg s ifjabb Szepessy Pálnál valamivel korosabb lovas jött előbbre s kezet fogott a fiatal özvegygel:

— Megkövetem tisztességgel, asszonyom: Sallay Pál, a bujdosó pataki Anyaoskola még bujdosóbb széniora vagyok!

Keczer Gáborné bölintott feléje s akkor befelé vezette kettejüket, mialatt a kis lovascsapat egyrésze a falu két végébe állt ki, strázsálás végett.

Odabent, a sulyos butoroktól nehezedő ebédlőben, mely fölé boltozott mennyezet borult, a szomorú özvegy ételmezt rakatott az asztalokra s ugyanakkor parancsot adott szolgálóinak, hogy vendégeljék meg odakint a fáradt lovasokat is. Ugy nyeregben, mert nem volt szabad leszállaniok a lovaikról. S mikor némi bor is került elő a kerek tölgyfaasztalra, a két fiatal lovasvezető szélesen dült el az asztalon könyökölve. A kis Keczer András eltűnt észrevétlenül s anélkül, hogy édesanyja észrevette volna, szobájába vonult vissza, hogy lóra öltözik fel, atyjának legényekori ruházatába.

A szolgálak bort töltöttek. Ifjabb Szepessy Pál fölemelkedett s magasra lendítette kupáját:

— Vivát ez a mi kis szegény Magyarországnunk! Poharamat ürítem kegyelmedre s iszonyatos szenvedéseinek enyhülésére, szent asszonyom!

A kis Rauscher Edit, mialatt könnyben fénylett föl a szeme, bölintott feléjük, a két lovasvezető pedig összeütvén kupáját, fenéig ivott.

Kevés csend állt be. S a csendben annyit

kérdett akkor a fiatal özvegy szomoruan, igen szomoruan:

— Mi lesz velünk, Szepessy uram?

— Legközelebb megindulunk a pizkosokra, asszonyom. Mert Esze Tamásnak nincs nyugta immár s az elkövetkezendő hónap folyamán doboltatni akar a seregeknek...

Sallay Pálra nézett most özvegy Keczer Gáborné:

— Hát az Alma Mater egyre bujdosik még, Sallay uram?

Sallay Pál, egykori szénior, aki Buda meghágása óta a német ellen legénykedett szakadatlanul, lehorgasztotta a fejét s borus hangon szólt:

— Asszonyom, az Alma Maternek és muzsafiainak szenvedései elfogyhatatlanok. Tizenhat esztendővel ezelőtt kellett elhagynunk először kis Jeruzsálemünket a jezsuiták miatt. Előbb Gyulafehérváron, utána Marosvásárhelyt találtunk szállást a hittestvéreknél, ahogy azonban felcsattogtak volna Thököli urunk hadilobogói, ismét Patakra szállingóztunk vissza. Volt pedig ez az 1682-ik esztendő október havában. Én vezettem haza a muzsafiakat, miután a kisebb deákok visszamaradtak Erdélyben. Tanáraink nem voltak, ennekfolytán egymást tanitgattuk, mig-nem harmadfélesztendővel reá a nagyeszű Csécsy János oskolamester állt az Alma Mater élére. Abban az időben én, ráunván hazám sanyaru állapotjára, Szepessy Pál táborába siettem, amely-lyel később Buda alá ereszkedtem alá. Azóta annyit tudok csupán, hogy ez esztendő április havának huszonnegyedik napján Caprara generális katonáival verte szét a deákokat... Kisebb részük ekkor Erdélybe futott, nagyobbik részük — Csécsy apánkkal együtt — Vilmányba indult, szent énekeket zengedezve. Mostanában meg, ugy

hallom, Göncön reménykednek erős hittel. Aszszonyom, nem segít itten a tudomány: minden magyarnak, aki él még, ki kell huzni kardját s vagy győzni, vagy meghalni. Tertium non datur! Csak ez az egy hazánk van...

A végső szavakra benyitott Keczer Andráska atyjának ifjúkori hadiöltözetében. Csákóra-metszett leffentyűs sapkában, kardosan. Benyitott s odaállt feszesen a szülője elé:

— Anyám, áldj meg mostan!

A gyászruhás özvegy fölállt. Nem sirt többé, ahelyett a katonalegényke feje fölé terjesztette ki a két karját:

— Megáldalak, fiam... Vezessen utaidon az Isten s gondoldj néha anyádra, aki mindig visszavár... És soha ne feledkezz meg atyádról és két nagyatyádról, akiknek emléke a nemzeté lesz idővel... Bosszuld meg őket, egyetlen fiam! És ha nem találnál visszajönni többé, meg foglak siratni halálomig tartó keserves sirással...

Ifjabb Szepessy Pál és Sallay Pál visszafogott lélegzettel állt ezalatt az asztalnál. A szerencsétlen fiatalasszony pedig lehajolt s fénytelen szemmel karolta át a fiát.

A legényke visszaölelte az anyját:

— Isten veled, anyám! Soha nem felejtellek el!

Akkor a két fiatal vezér is elbúcsuzott a boldogtalan asszonytól.

Odakint lóra vetette magát Keczer Andráska, ugyanakkor lóraült két öregebb szolgálóember is, akik valamikor Keczer Gábor társaságában verekedtek sokat Szepessy Pál legényei között. Amikor indulni kellett volna már, a kis Rauscher Edit könyörögve kulcsolta össze a kezét ifjabb Szepessy Pál felé:

— Vigyázzanak reá!

Ifjabb Szepeffy Pál tisztelgett. A lovasok is tiszteltek. És elvágtattak.

Néhány pillanattal reá, a sűrű alkonyatban, ott csattogtak már a Bártfának vezető uton. Ugy volt, hogy csak a város előtt csapnak le a hegyi ösvényekre.

Kelet felől nyugat felé nyomult a sűrűedés.

Özvegy Keczer Gáborné a gyümölcsöskertje végében állt már ekkor, a Tapoly-patak partján s el-elszoruló szivvel nézett utána a lovascsapatnak, amely mindinkább belemerült a borulatba. És ahogy végkép eltűntek volna a szemelől, szétdult életére gondolt a kis Rauscher Edit s felzokogott. Szivettépő zokogással.

Egyedül volt már. Egészen egyedül.

XXVI.

Babotsay Izsák, Tarczal városának jegyzője jegyzvén ezenközben krónikás naplóját, az 1687-ik esztendő végéről olvassuk, amint írva vagon:

»Ezen Esztendőben végezvén boldogul életét megélemedett idejebeli, érett, Allapotjában jámbor, Istenfélő, tudós Prédikátora Tarczal városának: tiszteletes Rimaszombathi Márton ökegyelme. Ennek helyébe adatott a Hivatal tiszteletes Gyöngyösi István felsőbányai akkori prédikátornak. Ki is minden Javaival Tarczal felé utazásában Munkács várából szinte akkor kirohant két- vagy háromszáz Isten nélkül való hitetlen kóbor Talpasokkal találkozván, gyermekségétől fogva keresett mindennemű értékéből, Portékájából, könyveitől és ruházatától megfosztatik. Felesége is Mindenből kimelleyeztetik, hajadonfővel csak egy tatáringben hagyatik... «

Irja vala nemes Babotsay Izsák.

Ez esztendőnek őszén Lipót császár Pörszonyba hívta össze a rendeket. Az urak tor-kaikban marcangoló dühvel mentek gyűlésbe, mert kétségbeesés rázta őket az ország égbe-kiáltó sorsa és az eperjesi vérengzés következtében. Bár ne jöttek volna össze! Mert meg-félemlítettvén, annyit végeztek csupán, hogy — hálából az országfelszabadító uralkodó iránt — megszavazták az örökösödési törvényt.

S ezzel méginkább megpecsételték a nemzet jövőjét.

De hol volt már akkor a nemzet?

A lakosság szinte végleg kipusztult s különösen az északi részekre szakadt reá olyan inség, hogy a még megmaradt lelkek: aggok, nők és gyermekek a határszéli elhagyott erdőkbe és hegyekbe vonták meg magukat s makkon meg gyökereken próbálták eltengetni nyomorult napjaikat. Valóságos téboly szállta meg Felső-Magyarország népét s ez éhség-tébolyában kisereglett az utakra s karavánok kezdtek megindulni az októberi porban Árvától Zboróig és visszafelé. Látomásai voltak e népnek: másvilági jelenések s mindenki hitt a világ közeli végében, miután az Antikrisztus jelent meg az emberek között. S jöttek-mentek ezek a tébolyodott karavánok, szent zsolozsmákat zengedezve, elnyujtott hangon.

Egyéb jelek is feltűntek az égen.

Üstökös bukkant föl a firmamentum északnyugati negyedében, melynek alakja olyan volt, miként a kardnak s újabb háborukat jövendöltek mindenfelé. S ekkor fejhezkapott végül Kisztei Péter gönci prédikátor urunk is s két prédikációt szerezvén, eldörögte őket hiveinek okulására és megdöbbentésére. Volt pedig a címe mindkét közönséges egyházi-beszédnek ez:

»Üstökös Csillag, Avagy: olly edgyügyü rövid Elmélkedés, mellyben meg-mutogatódik mind

a Szent Irási Tudomány Szerint s mind a külső Históriákkal és a minden időbeli Experienciából, micsoda itéletben kellyen lenni kinek-kinek az Üstökös Csillagok felől és az ellenökbeni Szerokról.«

Amde hiábavalónak bizonyult mindkét nagyhatásu templomi szónoklat, mert az üstökös heteken át ott fénylett a mennybolton, mindenki elborzasztására. Kardalakja volt.

Meglátták ezt a másvilági kardot az ordások is s reménykedni kezdtek újból. Mert üzenetnek vették, mely az ő biztatásukra bukkant ki a firmamentumon.

Égő szükségük volt erre a biztatásra.

Ebben az időtájban ugyanis, miközben a Szernye-mocsarak mögül próbáltak kitörni még egyszer a német ellen, cafatokban lógtak le róluk ruhadarabjaik. Hópénzt tavaly láttak utoljára, amikor csikorgó foggal vetették magukat Buda füstös falaira, a lovasok rég elvesztették sarkantyúikat, a rusnyák és tót talpasok bocskoraiból pedig rég kicsüngött a kapca. Levásott róluk az abaposztó is, minekfolytán a legtöbb ingerült harcosnak kilátszott a csupasz lapockája vagy éppen a háta közepe.

Ilyen állapotok között Esze Tamás haditanácsba hívta mind a háromezer ordast. Mert ezen az őszön ennyire olvadtak le immáron.

Hideg ősz volt ez, de még kegyetlenebbnek ígérkezett a tél s szállásra meg eleségre alig lehetett kilátásuk. A vándormadarak feltünő sietőséggel, csaknem kétségbeesve menekültek délnek. Hire volt azonfelül, hogy Karaffa ujult erővel készül reávetni magát Munkácsra, más hírek meg arról tudtak, hogy a császári hadak betörni szándékoznak Erdélybe s megsemmisítvén ott az alkotmány látszat-pilléreit is, el fogják

söpörni ezt az egész országrészt. És nem lesz azontul Magyarország!

Ez volt az oka, hogy a kegyetlen Esze Tamás haditanácsba hívott össze minden harcost.

Halottszíne volt már a Szernye-mocsarak vi-zeinek, amikor alacsony halmon telepedett le Esze Tamás, egy kopott tábori-asztalkához. Könyökére támasztotta elmondhatatlan gondoktól összezavart fejét és míg bútól-terhesen csüngött alá a bajusza, seprüszemöldökei még lejjebb csusztak a két szeme fölé. A gondoktól alig tudta mozdítani a fejét. Már-már azt forgatta magában, hogy háromezer legényével együtt a nagy lengyel király kardja alá áll be, esetleg a muszka cárnál jelentkezik hadiszolgálat céljából, avagy végső esetben — Moldován és Havasalföldön keresztül — utánamegy Thököli királynak, aki az Al-Duna mellékén búslakodott valahol ekkoriban.

Ott ült Esze Tamás alacsony halmon, tábori-asztalkára támaszkodva a könyökével. S körülötte ugyanakkor felsorakoztak kapitányok és hadnagyok is.

Legelől állt rezesorru Majos Ferenc, akit — pátenseikkel — még mindig halálraköröztek császári generálisok. Majos Ferenc kapitány valahányszor a nevüket hallotta, röhögve csapott a fülére: »hogy fulladnátok meg!« Mellette ott lehetett látni a fiatal Szepessy Pált, oldalán a kis Keczer András szorongott visszafojtott lélegzettel. Petneházy Dávid hiányzott a vezérek sorából, mivel a budavári hős végleg császári részen ragadt, így remélvén szolgálni legszerencésebben hazája dolgait. Kissé oldalvást ott állt hetykén a dugótermetű Tyukodi, legénykedő kedvében most is, ugyszintén Buga Jakab hadnagy, meg nevezetes társa, Zöld Demeter hadnagy. Mindegyikük egy-egy bunkónak dülve meg.

Ott lehetett látni a délceg Sallay Pált is... Előtük pedig, tágas térségen, háromezer ordas várazozott iszonyu csöndben.

Felállt akkor Esze Tamás. Szálas termete messze tulmagaslott valamennyi kapitányon és hadnagyon s még messzebbre látszott el a toronysüvege. Széles markával rácsapott a kardjára, mely a nagy Szepessy Pálé volt annakelőtte s ugyanakkor beszélni kezdett távolbaható hangon:

— Katonák! Igen megapadt immár a kardrakelt magyar vitézek száma...

Itt azonban meg kellett állania a mondani-valóiban. Mert abban a pillanatban kissé jobbról, az ordasok hátából féktelen hahota robbant ki: egyesek süvegjeiket kezdték a magasba dobálni, mások ellenben össze-vissza csapkodtak a karjaikkal. S ugyanakkor eszeveszett kiáltozás tört ki onnanfelől:

— Héj, Kuczug Balázs, te mihaszna!

Mások ellenben így törtek ki széles derű között, mialatt a térdeikre verdestek:

— Itt van már a nagy csatakerülő!

Ismét másfelől gunyolódó kiáltások estek:

— Kutya egye máját a gézenguznak!

Esze Tamás, a halmon álltában, indulatosan kapta fejét abba az irányba, amiért meg merték zavarni. Am éppoly váratlanul le is csillapult s kíváncsian figyelt arrafelé, honnét a hirhedt lógós közeledett.

Mert Kuczug Balázs jött ott csakugyan. De micsoda külsőben, Teremtöm-Uram! Valóban lehetetlen volt megállani, hogy aki látta egyszer így Kuczugot, harsányat ne röhögjön...

A semmirevaló pedig jött-jött ezalatt, egyenest a halom felé, amelyről Esze Tamás alakja tornyosodott messzire.

Mellén keresztberakott karral jöddögélt, ki-

mérten... Félszeme fölött, domboru homlokán át, piszkos kötés vonult el, amelyen vér ütődött ki. Koszos nadrágján csüngő folt csüngő folt hátán, lyukas csalmája a fejubujára volt hátratoszitva s véryomok vereslettek az állán meg a tarkóján is. Karikára tágult félszemén aláfutások, amiből nyomban sejtették többen, hogy alighanem kóbor császáriakkal talált összeütni valahol s csunyán ellátták a baját.

Amde ahogy közelebb ért volna, akkor veték észre csak az ordasok, hogy egész arca csupa aludtvér. Iszonyat volt látni.

Szó nélkül nyitottak neki utat a csapatok s Kuczug Balázs is szó nélkül, nesztelen járással, összefont két karral, lehajtott fejjel közeledett a vezéri-halom felé.

Ahogy aztán Esze Tamás elé ért volna, biccentett valamit a fejével, s megszólalt. De olyan mély volt a hangja, mintha a tenger alól beszélt volna föl:

— Csunya marakodásból jövök, vezér!

Nézte-nézte Esze Tamás a csupa-rongy alakot, akinek kunkororru csizmája hegyéből kifeslett a nagyujja, mivel maga a csizma kását kért s ezokból ki- és befolyt rajta a hideg latyak. Nézte-nézte Esze Tamás az elvadult külsejü szegénylegényt. Meglepetve és szánalommal.

Az pedig még mindig Esze Tamást nézte. És akkor megszólalt másodszer is:

— Vezér, szóm volna a legényekhez!

Esze Tamás a fejével intett neki, hogy kezheti. Ám senkinek sejtelve nem volt, mit akarahat ekkora végszükség idején a megátalkodott csatakerülő.

Kuczug Balázs most a fölkelők felé fordult ijesztő arcával s mély hangon kezdett szólni:

— Meghigyjétek nekem, szánandó magyarok, hogy csunya marakodásból gyövök mostan s

meghígyjétek nekem, hogy csak ezután következtek el reánk az igazi csaták és ütközetek napjai!...

Az ordasok közül sokan éppen föl akartak hahotázni ekkora arcátlanságra, ám dermedten maradtak mégis. Mert váratlanul eltorzult a Kuczug Balázs sátáni ábrázatja, ő maga pedig rácsapott széles kardjára, hogy megzörrent a kard és felvisitott Kuczug Balázs:

— Bosszut! Bosszut! Meghalt Zrinyi Miklós, a magyar Hektor, akinek nem vadkan agyara ontotta véré, hanem császári bérencek puskázták le a kursaneci sűrűségben! Bosszuért kiált a nagy Nádasdynak, az ijesztő erejű Zrinyi Péternek, e magyar Akhillesnek, a szerencsétlen Frangepánnak és szegény Bónis apánknak vére! Halljátok meg, magyarok!

— Halljuk, pajtás, halljuk! — kezdtek kiáltozni innét is, onnét is a sorokból.

Kuczug Balázs széles és ferde képén fokozódó méreg látszott:

— Bosszut! Bosszut! Nem él már Pika Gáspár, mert felkarózták Árvában, Buda alatt nyöszörgött utolsót Tulok György a düledt homlokával! Nincsen már köztünk Szuhay Mátyás, hogy megbiztasson s elesett a nagy Szepessy Pál, aki atyja volt minden szegénylegénynek! Hol van Thököli király? Hol vannak Petróczy és Ubrisi vezérek? Magunk vagyunk már csak a kegyetlen Esze Tamással... De ép most gyött meg az ideje, hogy leszámoljunk mindenkivel!

Kisérteti nesztelenségben hallgatott háromezer ordas. Esze Tamás maga furcsán nézett Kuczug Balázusra, mintha nem értette volna egészen a dolgot. Az pedig folytatta most már üvöltözve, égnekvágott fejjel:

— Bosszut! Bosszut! Most már én mondom, hogy induljunk ki a mezőkre, toroljuk meg

gályarabjaink szenvedéseit s Keczer András és Keczer Gábor kinhalálát! Én hivlak most csatára, akinek bitanghire kelt szerte a hazában! Minekünk meg kell indulnunk a rühös németre, hogy vele együtt minden éhes idegent kirugjunk e hazából! Mert több hazánk minékünk nincsen s ennek földje takar bé egyszer mindnyájunkat!... Bosszut!... Bosszut!... Induljunk meg hát kiélesztett kardjainkkal s haljunk meg katonamódra szüleinkért, feleségeinkért, kishugainkért, apró gyermekeinkért s mindnyájunkat tápláló anyánkért: Magyarországért!

Ahogy ezt mondta, kormos markával ismét a kardjára csapott reá. S abban a pillanatban zörögni kezdett háromezer fölkelőnek kardja, miközben azt kiáltották háromezren:

— Vivát, Kuczug Balázs!

Ahogy elült volna a fegyverzaj meg a kiáltozás, Esze Tamás vette át a szót, miközben két marokkal fogta néhai Szepessy Pál kardját. Halálos-komolynak látszott:

— Megköszönöm néked, Kuczug Balázs, aki eddig csupán a csatahelyek körüli oldalgásban tündököltél, hogy most németgyilkolásra ösztönzöl mindnyájunkat. Tudom, hogy mától számítva te is ütközeteken fogsz jeleskedni, irtván a bitang idegeneket!

S ekkor váratlanul visitásba vezett a hangja Esze Tamásnak, mert olyan méreg szállta meg testének minden tagját:

— Harcosok! Kardra-zendült testvéreim! Megfogadom itten most tinéktek az én Istenemre és Jézusra, hogy nem lesz nyugta lelkemnek, amíg egy német marad hires kis hazánkban! Az Isten vegye el az álmaimat, ha legközelebb meg nem indulunk Munkács szabadtására! Addig is fenjétek kardjaitokat s kala-

páljátok a kaszákat! Vivát, ez a mi nyomorult kis Magyarországunk!

Háromezer ordas toroka riadt föl ekkor s megzendültek rá a Szernye-mocsarak.

Csak Munkács vára állt még! De olyan állapotban, hogy félig-meddig romokban heverték a sziklafalak.

Lankadozni kezdtek a védők, csak Zrinyi Ilona nagy lelke nem csüggedt.

Az élestartarak ürülni kezdtek, a pénz fogyott-fogyott, az ágyuk és puskák kitágultak és rozsdásodni kezdtek.

Egyedül Zrinyi Ilona nem esett kétségbe.

Közel két esztendeje ágyuzták már a császáriak Munkácsot, amikor Thököli Imre hitvese összeszedette még megmaradt ékszereit s Görög Imrével és Absolon Dániellel Lengyel-földre csempésztette ki, akik is az 1687-ik esztendő november havában teméntelen pénzzel lopóztak vissza a várba. A katonák megkapták elmaradt zsoldjukat s újból nagy lett az elszántság a beregi várban.

Kémei útján Karaffa is értesült a munkácsi várvédők lelkes hangulatáról s nyomban levelet irt Zrinyi Ilonához. Hangzott pedig ez a levél, amint következik itten:

»Asszonyom! A szultán ereje nem szállhat szembe többé a császár fegyvereinek szerencséjével. Hadaink visszafoglalták csaknem egész Magyarországot, bejárták Szlavóniát s immár Erdély földjén vettek téli szállást. József főherceg — a magyar rendek közmegegyezésével — Magyarország örökös királyául koronáztatott s az ozmán birodalmat Nándorfehérvártól Konstantinápolyig s Konstantinápolytól Egyiptomig lázadó

katonaság égeti-dulja, mely oknál fogva békéért könyörög a diván. És Munkács mégis egymagában, mindenkitől elhagyatva próbálna ellenállni? Avagy talán nem a Portától, hanem Thökölitől, ez eretnektől remél segítséget, kinek hive alig van már, leszámítván a Szernye-mocsarak közt lappangó mocskos-száju rebelliseket? Zrinyi Ilona ha megigérte is Thökölinek, hogy véglegleg tartani fogja Munkácsot, adott szavát nem tartozik beváltani, mert ily fogadás megtartása hitszegésül tekintetnék a császárral szemben... Fogadja meg tehát a jóakarónak és kereszténynek tanácsát s ne akarjon a dicső Rákóczi-ház magzatainak inkább mostohája, semmint édesanyja lenni... Asszonyom, adja föl Munkács várát!»

Zrinyi Ilona válasza ennyi volt Karaffa számára:

»Az utolsó csepp vérig!«

Pedig akkor már senkiben és semmiben nem reménykedhetett többé Ilona-asszony.

Levelet levél után küldtek Thökölihez, hogy siessen, de lóhalálában a rongyos vár szabadítására. Megmozgatták a Portát is, ámde a Portának egyelőre sajátmagával gyült meg a baja. Elbirhatatlan volt az 1688-ik esztendőbe átvezető tél: farkasok falkástul fagytak meg a Verhovina táján. És többen látták e tél folyamán Ilona asszonyt, amint zsebkendőjébe temetvén arcát, sirdogált titkon. Mert érezte, hogyha föladja a várat, bujdosó urát újból átkarolhatja ugyan, de soha többé nem fogja látni Juliánna leányát, aki takaros hajadonná serdült ekkorára és Ferkó fiát, a Rákóczi-ház utolsó sarját.

Elmult aztán a tél is.

Ahogy fakadozni kezdtek volna a vadvizek s tükreik élesen villantak meg a napban, Ka-

raffa maga jelent meg Munkács alatt s hadai körülözönlötték a várat. És az éhségtől csillogó szemü kurucok, akiket Esze Tamás küldött ki Munkács felé, hogy megbiztassák Ilona-asszonyt, nem tudtak többé belopózni a sasfészekbe. Megmegálltak tehát a közeli erdők szélében s düh-től és tehetetlenségtől lihegve, leskelődtek a vár irányába. És a vár falain — különösen alkonyatidőben — fel-feltűnt egy karcsu és gyászruhás asszony, kézenfogva növendék-fiát. Zrinyi Ilona állt ilyenkor a bástyán, mellette a kis Ferkó. És míg az ereszkedő szélben meg-meglebbent az Ilona-asszony szoknyája, búsan nézett el a vár körül és a hegyeken, mintha előre érezte volna, hogy rövidesen búcsut kell mondanania majd a tájnak. Örökre!

Aközben pedig megdördültek a Karaffa összes ágyui, hogy zúgni és inogni kezdtek a még megmaradt falak és bástyák. S ugyanakkor megszólaltak Munkács összes ágyui is... Dörgött a levegő!

Ugyanakkor pedig Thököli Imre gróf maga adta meg a kegyelemdőfést Munkácsnak.

Mert al-dunai ide-odakóborlása közben végső reménytelenségbe esvén, titkos jegyekkel írott levelet juttatott el sokat gyötrődő hitvesének. Azt írta ebben a levelében, hogy Zrinyi Ilona küldjön titkos követet a Pápa Őszentségéhez: Szent Péter földi örököse lépjen közbe a császárnál s ha az kegyelmébe fogadja és visszaadja birtokait, ő, Thököli Imre kész lesz nemcsak katolikussá lenni, hanem eddigi hittestvérei ellen fordul s tüzzel-vassal fogja irtani a protestánsokat.

Ilona asszony nagy tanácstalanságában ezt a levelet is megmutatta két legkitartóbb hívének: Radics András várnagynak és Absolon Dániel kancellárnak. Azok ketten fanatikus protestánsok

lévén, megrémültek a kuruckirály levelére, amelyhez hasonlót egy másodikat is belopatott már a várba.

Most már tudták, mi a teendőjük...

Nagyitokban egykettőre megegyeztek Karaffával s egy napon ijedten jelentették Ilona asszonynak, hogy végső fogytán vannak a vár eleségekészletei.

Zrinyi Ilona elsáppadt, de nem ingott meg. Nyomban haditanácsba hívta össze valamennyi tisztjét. A haditanácsban Radics András kezdte a szót:

— Asszonyom! Nem ámíthatjuk magunkat többé, hogy tovább is tarthatjuk Munkácsot. A várvédők elfáradtak a fegyverhordásban, hópénzüket nem kapják s maholnap kapunkon kopogtat az éhség. És semmi, semmi reménység, hogy megsegítenének bennünket valahonnét. Azt mondom azért, adjuk föl tisztességgel a várat!

Absolon kancellár állt fel utána. Ő is ugy szólt, miként Radics András s beszéde végén leborult Zrinyi Ilona lábaihoz:

— Asszonyom! Ne tegyük próbára többé magunk és gyermekeink életét! Adjuk föl tisztességgel a várat!

— Valamennyi többi tiszt ugyanigy beszélt.

Zrinyi Ilona halványabb lett egy árnyalattal s könnyek gyűltek a szemébe, miközben arra az ősz magyarra nézett, aki az asztal tulsó végében nehezedett rá nagy indulattal a könyökére. Szomorú hangon mondta Zrinyi Ilona:

— És kegyelmed mit tanácsol nekünk, Sárossy uram?

Vén thököliánus volt Sárossy, aki engesztelhetetlen lélekkel gondolt mindenkor a németre. Megrázta most is kopott haját és míg fegyverek sulyától zörögve állott fel, öklével az asztalba sujtott:

— Asszonyom! Nem adjuk oda várunkat az ebadta németnek!

Majd Radics Andrásra és Absolon Dánielre villant szeme az ősz Sárossynak, akinek fiát éppen Karaffa hóhéroltatta le Eperjesen. S fájdalommal kiáltott fel:

— Kegyelmetek pedig, Radics András és Absolon Dániel uramék, akik velem együtt éle-medtek meg a hajószitő bujdosásban, felejtették immár, hogy a megveszett olasz generális mészároltatta le barátainkat és fiainkat Eperjesen? Karaffa, miként az éhes farkas les reánk a vár alatt, hogy vérünket vegye!

S öklével másodszer is az asztalba sujtott:

— Nem adjuk a várat!

És így történt, hogy mikor a császári generális újabb követet küldött a várba, Ilona asszony ezt a választ adta Karaffának:

»Az utolsó csepp vérig!«

S Munkács fokáról mégis alábukott a kucruc király zászlaja.

Ennek az esztendőnek legelső napjaiban váratlanul nagy harcikedv fütötte az ordasokat, ami lelkes kiáltásokra készítette mind a három-ezer zendülőt. Lovasokat és talpasokat egyértelműen.

Valaki (talán a franciák uralkodója, talán a nagy lengyel király) hópénzt és abaposztót küldött nekik s annyi kucorgás után újból kiruházkodtak a legények. Kaptak azonfelül kurta-száru uj csizmát, enni is volt mit egyelőre s némi dohányka is került a pipákba. Mindezek

oly tünetek voltak, amelyek határtalan harci-dühre fakasztották valamennyiöket.

És a Szernye-mocsarak táján megint zörögni kezdtek a kardok s megint felhangzott a Tyukodi pajtás kegyetlen táboridala.

Ugy volt már-már, hogy kiszállván rejtek-helyeikről, nekivetik magukat a császári hordáknak, amelyek csaknem az egész haldokló országot elárasztották azonközben, amikor olyan hír érkezett hozzájuk, amelyre — pillanatokra — megbénult a szívverése minden fölkelőnek.

Munkács megnyitotta kapuit Karaffa Antal előtt.

Szórványosak voltak ugyan a híradások, amelyek a Szernye-mocsarak közé jutottak el, ámde így is megtudták azért, hogy Absolon Dániel keze volt benne az árulásban. Amikor ez a kétszinü ember fölötte sietette volna az átadást, Zrinyi Ilona keserü sóhajjal fordult feléje:

— Ne siessen annyira kegyelmed, Absolon uram! Hisz nem adhatjuk meg magunkat oly későn, hogy nagyon korán ne legyen!

De ez a legnagyobb magyar asszony sem bírta tovább. Mikor Munkács bástyáiról lehulltak Thököli utolsó hadilobogói, hangos zokogásra fakadt. És könnyezve ölelte össze még egyszer két gyermekét: a tizenhatéves Juliánna hercegkisasszonyt és az anyjához halálig ragaszkodó Ferkót, aki tizenkettedik esztendejének vége körül járt ebben a januárban.

Ám az ordások hamar felocsudtak meglepetésükből, mert harci előkészületeik másfelé terelték figyelmüket.

Kész terve volt immár Esze Tamásnak, hogy az első kedvező alkalommal ráereszkedik a felsőtiszai sikra s könyörtelen vérengzést fog végbevinni a fosztogató idegenekben. Egyelőre száguldó falkákat bocsátott ki rajokban minden

irányba, hogy puhatolják ki az ellenség érzékeny oldalát, mielőtt személyesen vetné rá magát a bitangokra.

Egy ilyen kisebb csapat egészen a zemp-léni Hegyaljáig talált elszárguldani s ekkor történt egész véletlenül, hogy az Isten ujja elérte végül Tábori Erzsókot is.

Rezesorru Majos Ferenc lovagolt a csapat élén, ugyszintén ifjabb Szepessy Pál s a növekvő Keczer András-kát fogták közre ketten, akit pártfogó rokonszenvvel kísért mindenki az ordasok táborában. Hisz tudták róla valameny-nyen, hogy bosszút állni készül két nagyapjának s édesatyjának kinhaláláért.

Most aztán megállta ezt a bosszút!

Szerencs fölött s Bodrogkeresztur alatt csatangolt a vakmerő lovasfalka, mikor egy kisebb császári lovascsapatra bukkantak rá. Rezesorru Majos Ferenc abban a szempillantásban kivonta széles kardját, fölemelkedett lovának nyergében s hátratekintvén, a dühtől hörögve kiáltotta el magát:

— Rá a németre, lovasok!

A lovasok nagy fenszóval kiáltották utána:

— Hej, rá a németre!

S kieresztették a kantárt. És megdörgött a hegyaljai föld.

Rövid kavarodás következett. Néhány gombakalap lerepült, néhány plundrás lovas véresen fordult le, a többi pedig lehajolt lovának nyaka fölé s nekieresztett kantárszárral dobogott el Ujhely irányába.

Hanem a három kocsijok visszamaradt. S a három koci közül az egyikben egy markotányosnő-ruhába bujtatott, takaros nőszemély ült remegve. Rezesorru Majos Ferenc odalépkedett a kocsihoz s ahogy meglátta és megismerte a

nőt, olyat kiáltott, hogy hátradőlt tőle a nyeregben:

— Te vagy az, Tábori Erzsók? Éppen tizenhatodik esztendeje kereslek, kedves egy hugom!

S olyat röhögött utána, mint egy nyerítő ló.

Ujhelyi Erzsébet, aki mulhatott harmincöt esztendősen ezen a tavaszelon, akkor már a hírhedt kapitány előtt térdepelt, eliszonyodva a halálremegéstől. S összekulcsolta a kezét:

— Kegyelem! Kegyelem!

Mert e rezesorráról ő is ráismert a szörnyű-hirű Majos Ferenc kapitányra. Akkorra a kocsi köré szállingóztak a többi lovasok is. Rezesorru Majos Ferenc, akit valamennyi császári generális tizennyolcadik esztendeje keresztetett immár halálra a sárosi, abauji, zempléni, ungi és beregi erdőkben, nem sokat teketóriázott most sem. Ahelyett intett a kis Andrásnak:

— Előre csak Keczer András kisöcsém! Most megláthatod szörnyű bosszúdat atyádnak és két nagyatyádnak szörnyhaláláért!

A Keczer-fiu nevére másodszer is felsikoltott Tábori Erzsók:

— Kegyelem! Kegyelem!

Senki nem hallgatott reá.

Egész közel, a kereszturi hegyben, volt egy barlang. Odahurcolták a boldogtalan leányszonyt s betaszították a barlangba. Akkor aztán parancsot adott Majos Ferenc kapitány:

— Keczer András kisöcsém, te fogod befalazni a ringyót!

Tábori Erzsók ekkor már szenténekeket kezdett zengedezni. A kis Keczer András pedig nekilátott a falrakásnak. Félől szélességben.

Tizenegy óra körül járhatott az idő, amikor — néhány ordas segítségével — rakosgatni kezdte a sulyos köveket s délutáni öt óra körül készen lett az iszonyatos munkával. De Tá-

bori Erzsók könnyörgő éneklése áthallatszott a félöles falon át is.

Akkor a kis Keczer András magához intette két öreg szolgálóemberét, akik már édesapjának is kísérői voltak minden vállalkozásában. Így szólt hozzájuk:

— Kendtek most erdőkön, hegyeken, mezőkön, vizeken át induljanak meg Gerla faluba s belopózván ott szerencsével édesanyám házába, mondják meg az én gyászoló szülémnek, hogy megbosszultam édesatyámnak és két ősz nagyatyámnak halálát. S mondják meg neki kendtek, hogy a nagy idegenben is mindennap imádkozom érte...

— Igenis, urfi, — válaszolt a két szolgálóember s tüstént megindultak az északi határhegyek irányába.

Rezesorru Majos Ferenc továbbkalandozott aztán. Csak egy hét múlva vetődtek vissza ismét ugyanarra a helyre, de akkor már csönd hallgatózott a befalazott barlangban. Zsibbadt csönd.

Tavaszi lett akkorára, ujjongó tavasz. A nemzet pedig rendületlenül harcolt tovább jogaiért.

Mert a régi vezérek elhulltak ugyan, ámde új és a régiéknél még indulatosabb vezetők kerültek a megfogyatkozott ordasok élére. Karaffa Antal összes hadaival éppen akkor készült elárasztani Erdélyt, a bujdosó Thököli pedig körülbelül ekkor szánta el magát, hogy töredék-hadaival, meg a kontyosok segítségével Erdély földjére tör be, valahol Zernyestnél s leszámol az áruló Teleki Mihállyal.

Ekkorára olyan állapotba jutott már az ország, hogy katolikus és protestáns urak vállalva fogtak össze hazájuk és nemzetük mentésére. És ekkor történt, hogy égignyuló riadalomban törtek ki az ordasok.

Megtudták valami-módon, hogy a kis Rákóczi, akit letéptek anyja kebléről s akit előbb a prágai, majd a neuhausi jezsuita-rendházba hurcoltak el, a rendház egyik szobájában észrevette Magyarország térképét s attólfogva több mint egy óráig állt-állt a térkép előtt. És kikeresvén rajta Munkácsot, nehéz könnyek gyűltek a szemébe s ezek a könnyek lefolytak félig-nyeremkarcán. Még a jezsuita-atyák is megrendülten várakoztak a háta mögött.

Ez a hír megrázta az ordasokat s egetverő ujjongásban zendültek meg.

Esze Tamás akkor már doboltatott. S köréje gyülekezvén a tábor — alacsony halmon álltában —, így beszélt hozzájuk, nagy indulattal:

— Harcosok! Lovasaim és gyalogrendben lévő talpasok egyszersmind! Elérkezett az ideje, hogy kiszállván a sík mezőkbe, meginduljunk a halál elé szerencsétlen hazánk szabadítására. Forgatom a fejemben, hogy magam talán Cseh-földre megyek át egyesegyedül...

— Minek mennél te Cseh-földre, vezér?! — kiáltottak vissza kapitányok és hadnagyok.

Esze Tamás rájukemelte seprüszemöldökét:

— Annak, hogy hazahozzam a mi kis Rákóczi urunkat... De többet ugysem árulhatok el mostan!

S akkor rárivallt kapitányokra és hadnagyokra:

— Készüljetek!

Egyszerre szétáradt mind a háromezer ordas a Szernye-mocsarak hátában. Nyeríteni kezdtek a lovak, zörögni kezdtek a kardok. Ugyanakkor felzúgott a Tyukodi pajtás rémitő tábordala. De soha olyan fenyegetően, mint ekkor! És aki német hallotta a messzeségből e napon, hideg futott végig a hátán. Szörnyű volt! Szörnyű volt!

Esze Tamás még mindig ott állt az alacsony halmon. De most már nyugat felé fordulva, Bécs irányának s teméntelen kegyetlenség rángott lefelé csüngő bajuszában. Keresztberakott két karral állt ott, keselyüorra szinte harogott, kiugorva a csontos és sovány képéből, toronysüvege magosra csucosodott... Borús nap volt ez éppen, de a felhők meghasadtak egytájt s ezen a résen át éppen őreá vágott le a búcsuzó nap vérvörös küllője. Gyász-szine volt a vidéknek, csupán ez a kegyetlen alak izzott vörösben. És akik látták ekkor messziről Esze Tamást, keresztet hánytak magukra s utána imát kezdtek motyogni.

Olvan volt, mint a Sátán.

(Vége.)

